

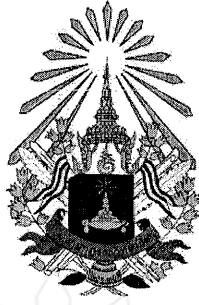

การศึกษาเชิงวิเคราะห์พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป

วิคนมณี ดะออง

 การศึกษาเชิงวิเคราะห์พระพุทธเจ้า 5 พระองค์ใน
อ 294.3092
ร373ก
2560
600100060684

หอสมุดส่วนกลาง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคณะหลักสูตรศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

การศึกษาเชิงวิเคราะห์พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๖๐

การศึกษาเชิงวิเคราะห์พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป

รัตนมณี ละออง

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

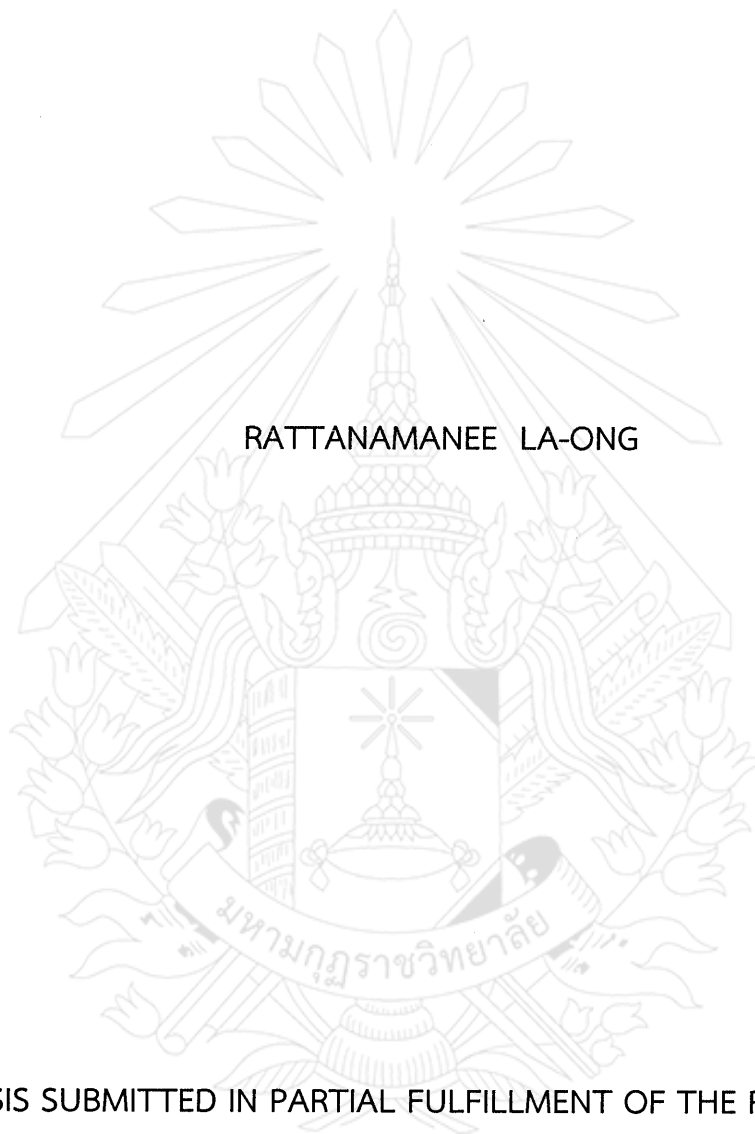
วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๖๐

THE FIVE BUDDHAS IN BHADDAKAPPA : AN ANALYTICAL STUDY

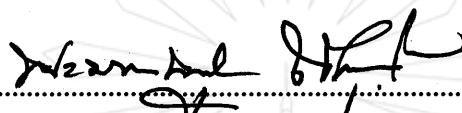

RATTANAMANEE LA-ONG

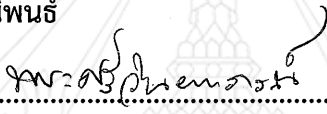
A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
DEPARTMENT OF BUDDHIST STUDIES
GRADUATE SCHOOL
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY
B.E. 2560(2017)

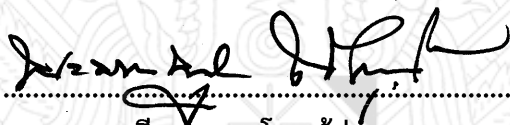
หัวข้อวิทยานิพนธ์ : พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป : การศึกษาเชิงวิเคราะห์
ชื่อนักศึกษา : รัตนมณี ละออง
สาขาวิชา : พุทธศาสนศึกษา
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก : พระมหาบุญศรี ญาณวฑฺฒโน, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม : รองศาสตราจารย์ ดร.จ่านง คั่นฉิก

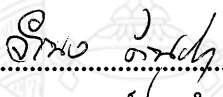
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(พระมหาบุญศรี ญาณวฑฺฒโน, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

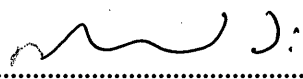
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(พระมหาบุญศรี ญาณวฑฺฒโน, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(รองศาสตราจารย์ ดร.จ่านง คั่นฉิก)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักสัตย์)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบุญ วัฒนะ)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Thesis Title : The five Buddhas in Bhadrakappa : An Analytical Study
Student's Name : Ratanmanee La-Ong
Department : Buddhist Studies
Advisor : Phramaha Boonsri Nāṇavuddho, Asst.Prof.Dr.
Co-Advisor : Assoc.Prof.Dr.Chamnong Kanthik

Accepted by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Master's Degree.

P.S. Nāṇavuddho
.....
(Phramaha Boonsri Nāṇavuddho, Asst.Prof.Dr.)
Dean of Graduate School

Thesis Committee

P. Srivinayaphon
.....
(Phra Srivinayaphon, Dr.)
Chairman

P.S. Nāṇavuddho
.....
(Phramaha Boonsri Nāṇavuddho, Asst.Prof.Dr.)
Advisor

C. Kanthik
.....
(Assoc.Prof.Dr.Chamnong Kanthik)
Co-Advisor

D. Suvin
.....
(Assoc.Prof.Dr.Suvin Ruksat)
Member

[Signature]
.....
(Asst.Prof.Dr.Somboon Watana)
Member

หัวข้อวิทยานิพนธ์	: พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป : การศึกษาเชิงวิเคราะห์
ชื่อนักศึกษา	: รัตนมณี ละออง
สาขาวิชา	: พุทธศาสนศึกษา
อาจารย์ที่ปรึกษา	: พระมหาบุญศรี ภาณวุฑโฒ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ดร.
ปีการศึกษา	: ๒๕๖๐

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ประสงค์ดังนี้ ๑. เพื่อศึกษาพระพุทธเจ้าในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒. เพื่อศึกษาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป และ ๓. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าการศึกษาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป ผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้าวิจัยเชิงคุณภาพ แบบวิจัยเอกสาร (Qualitative Research Document) ซึ่งได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาค้นคว้าวิจัยครั้งนี้จำกัดอยู่ในพระพุทธศาสนาเถรวาทเท่านั้น โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้ ๑. ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลในชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย (๔๕ เล่ม), พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล (๙๑ เล่ม) ฉบับมหาจุฬาราชวิทยาลัย ๒. ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลในชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) คือ หนังสือและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูล หนังสือปฐมสมโพธิกถาคัมภีร์วิสุทธิ-มรรค คัมภีร์อนาคตวงศ์ ตำนานมูลศาสนา พจนานุกรมคำศัพท์พระพุทธศาสนา ตามรอยพระพุทธกิจ ๔๕ พรรษา การเสด็จบำเพ็ญพุทธกิจของพระบรมศาสดา และ ๓. นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และนำเสนอ เป็นลักษณะพรรณนาและบรรยาย (Descriptive and Inductive Analysis) คุณค่าหลักคำสอนแล้วเรียบเรียงเนื้อหาสาระให้อยู่ในระเบียบวิธีวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า

พระพุทธเจ้า หมายถึง ผู้ตรัสรู้ พระบรมศาสดาแห่งพระพุทธศาสนา เป็นผู้มีความพากเพียรพยายามสูงสุดในการบำเพ็ญบารมีธรรม เพื่อค้นหาความจริงที่แท้ มุ่งแสวงหาทางพ้นจากทุกข์ทั้งปวงจากสังสารวัฏ “นิพพาน” เป็นเป้าหมายสูงสุด เป็นพระผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ ตรัสรู้กฎธรรมชาตที่มีอยู่ตามธรรมชาตินั้นแล้ว ทรงนำมาบอกเปิดเผยแจ่มแจ้ง ทำให้ผู้อื่นเข้าใจตามได้ สอนผู้อื่นให้รู้ตาม บำเพ็ญบารมีจนสมบูรณ์ สามารถตั้งพระพุทธศาสนาขึ้นได้ในโลก

พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป หมายถึง พระพุทธเจ้าที่เสด็จอุบัติเกิดขึ้นมาตรัสรู้ในช่วงระยะเวลาที่พระพุทธศาสนามีความเจริญ จำนวน ๕ พระองค์ ได้แก่ พระกกุสันธพุทธเจ้า พระโกนาคมพุทธเจ้า พระกัสสปพุทธเจ้า พระสมณโคดมพุทธเจ้า และพระศรีอาริยมตไตรยพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์เป็นผู้มีพระปัญญา มีพระบริสุทธิคุณและมีพระมหากรุณาคุณที่ยิ่งใหญ่

คุณค่าการศึกษาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภทฺทกัปป จำแนกเป็น ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านการบำเพ็ญบารมี ด้านอายุของพระพุทธเจ้า และด้านการปรับใช้หลักธรรม ดังต่อไปนี้

ด้านการบำเพ็ญบารมี พระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์ทรงเป็นแบบอย่างแห่งการกระทำความเพียร ในการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งมีความปรารถนาสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างมุ่งมั่น จะต้องมีความมุ่งมั่นของจิตใจ และความมุ่งมั่นในการปฏิบัติทั้งทางกายและวาจา เพื่อให้กระทำสิ่งนั้น ๆ ได้บรรลุผลสำเร็จ พระพุทธเจ้าทรงเป็นมหาบุรุษต้นแบบในการประพฤติปฏิบัติและการดำเนินชีวิตเพื่อประโยชน์สุขแก่ตนเอง ผู้อื่นและสังคม พระพุทธเจ้าทุกพระองค์เป็นผู้มีความเพียรเป็นเลิศอย่างยิ่ง สามารถนำความเพียรของพระพุทธเจ้ามาเป็นต้นแบบที่ดีและเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต

ด้านอายุของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ จะทรงทำพุทธกิจ ๕ เป็นประจำอย่างต่อเนื่องตลอดพระชนมายุ นับแต่ทรงตรัสรู้ ทั้งนี้ระยะเวลาของพระชนมายุและการดำรงอยู่ของพระศาสนาในพุทธสมัยของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ ย่อมมีผลต่อจำนวนเหล่าเวไนยสัตว์ที่จะได้พบ ได้ฟังธรรมและบรรลุธรรม มีความแตกต่างกัน ยังมีระยะเวลายาวนานยิ่งทำให้เหล่าสรรพสัตว์ได้รับฟังธรรมเป็นจำนวนมากขึ้น และมีผู้บรรลุธรรมในจำนวนที่เพิ่มมากขึ้นตามลำดับ

ด้านการปรับใช้หลักธรรม หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ตรัสรู้คืออนุดตรสัมมาสัมโพธิญาณ โดยทรงมีอุเทศเหมือนกันกล่าวคือ ทรงแสดงหลักธรรมโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการว่าเป็นธรรมอันจะทำให้สามารถตรัสรู้และพบหนทางแห่งการพ้นจากทุกข์ สามารถนำมาปรับใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์และความสุขของตนเองในการดำเนินชีวิต ทรงตรัสสั่งสอนให้รู้และเข้าใจในหลักธรรมอริยสัจ ๔ ว่าเป็นธรรมตาของความเป็นจริงตามธรรมชาติ สามารถนำมาปรับใช้เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริงทำให้ดำเนินชีวิตได้อย่างสุขสงบ ทรงให้ศึกษาในหลักไตรสิกขา เพื่อประโยชน์และความสุขของตนเองและผู้อื่น สามารถนำมาปรับใช้เพื่อให้รู้จักหน้าที่อันพึงกระทำตามสถานภาพของแต่ละบุคคล และหลักธรรมที่ทรงเน้นย้ำคือ ความไม่ประมาท อันจะเป็นหนทางไม่ให้เกิดความทุกข์ สามารถนำมาปรับใช้เพื่อไม่ทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาสามารถนำมาประยุกต์เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ทุกปัญหา ไม่ว่าจะเป็นปัญหาของตนเองหรือของผู้อื่น จะไม่ทำให้เกิดทุกข์ทั้งปวง อันนำมาซึ่งความสุขและเป็นประโยชน์ต่อตนเองผู้อื่นสังคม สิ่งแวดล้อมและประเทศชาติ เป็นประโยชน์ทั้งในปัจจุบันในภายหน้าและประโยชน์สูงสุด

Thesis Title : The Five Buddhas in Bhaddakappa : An Analytical Study.
Student's Name : Rattanamanee La-Ong
Department : Buddhist Studies
Advisor : Phramaha Boonsri Nañavuddho, Asst.Prof.Dr.
Academic Year : B.E. 2560 (2017)

ABSTRACT

This thesis has the following objectives:1) to study the Buddhas in Buddhism, 2)to study five Buddhas in this bhaddakappa, and 3)to analyze the values of the study of the five Buddhas in this bhaddakappa. The data are collected from the Tipitaka of Theravada Buddhism, documents and other related works. The data are analyzed and presented in a descriptive method.

The results of the study found that:

The Buddha means the one who attained the enlightenment, the founder of Buddhism, and the one who revealed what he enlightened to all beings in order that they could follow and achieve the ultimate goal, Nibbana, in Buddhism.

The five Buddhas in bhaddakappa refer those who were born and enlightened in the prosperous period of Buddhism, i.e. Kakusandha, Konagamana, Kassapa, Gotama, and Ariyametaya.

The values found from the study are Perfections Accumulation, the Buddhas' living, and the Teaching principles.

Perfections Accumulation;The five Buddhas are good examples in endeavor and devotion to achieve the goal. They are also epitome of human beings in living a life, sacrifice, and patient.

The Buddhas' Living;The five Buddhas have done their dialy 5 activies from the enlightenment until entering to Nibbana or passing away. The Buddhas's living results to a number of all beings to listen to their teachings and attain different results in practice.

Application of Teachings;the principles leading to the enlightment called thirty-seven qualities contributing to enlightenment, the Four Noble Truths for the

realization to the natural truth, the Threefold Training for the benefit and happiness of oneself and others, and Mindfulness can be applied in living a life and solving every problem.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป : การศึกษาเชิงวิเคราะห์” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพระพุทธเจ้าในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อศึกษาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัปและเพื่อวิเคราะห์คุณค่าการศึกษาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป ซึ่งสามารถสำเร็จจุลวงได้ด้วยดี และเป็นไปตามหลักการที่ถูกต้องของการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ เพราะได้รับความอนุเคราะห์จากหลาย ๆ ท่าน ผู้วิจัยจึงกราบขอบพระคุณทุกท่าน ทุกฝ่าย ดังนี้

ขอบพระคุณมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่เปิดโอกาสให้ข้าพเจ้าได้เข้ามาศึกษาต่อและเรียนรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ทั้งทางโลกและทางธรรมตลอดหลักสูตรในการควบคุมดูแลของมหาวิทยาลัยเป็นอย่างดี กราบขอบพระคุณ พระมหาบุญศรี ญาณวฑฺฒโน, ผศ.ดร. อาจารย์ที่ปรึกษาและคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย พระเมธาวิเชียร, ผศ.ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พระศรีวินยาภรณ์, ดร. ประธานสาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายการศึกษา และ รศ.ดร.สุวิญ รักสัตย์ ที่ให้คำปรึกษาชี้แนะแนวทางในการทำวิทยานิพนธ์ ทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น กราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.จ่านอง คันธิก อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมที่เมตตาดูแลเอาใจใส่ในการตรวจทาน แก้ไข ปรับปรุง และแนะนำให้คำปรึกษาด้วยดีตลอดมาโดยเฉพาะในส่วนของพระไตรปิฎก จนวิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จจุลวงตามเป้าหมาย

กราบขอบพระคุณ พระชัยมงคล กลยาโณ, ดร. ที่เป็นผู้แนะนำให้มาศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ทำให้ได้ต่อยอดการศึกษาอย่างที่ตั้งใจไว้ให้สำเร็จ กราบขอบพระคุณ ดร.สาลินี รักกตัญญู หัวหน้าฝ่ายห้องสมุด ที่เอื้อเฟื้อหนังสือและข้อมูลเพื่อใช้ประกอบในการจัดทำวิทยานิพนธ์ให้มีความเข้าใจมากยิ่งขึ้น ขอกราบขอบพระคุณ คณะครูอาจารย์ผู้สอนทุกท่านที่สละเวลาอันมีค่ามาบรรยายให้ความรู้ รวมถึงเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยที่ดูแลอำนวยความสะดวกด้านข้อมูลข่าวสารและระบบการจัดการด้วยดี

สุดท้ายนี้ขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการการสอบทุกท่านที่เมตตาให้คำชี้แนะเพื่อแก้ไขปรับปรุง ให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้มีความถูกต้องและเสร็จสมบูรณ์ ผู้วิจัยคาดหวังให้ผู้สนใจศึกษาและพุทธศาสนิกชนเกิดความรู้ความเข้าใจถึงเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัปมากยิ่งขึ้น คุณประโยชน์ที่พึงเกิดจากการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอถวายเป็นพุทธบูชาแด่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ตั้งแต่สมเด็จพระปฐมพระเจ้านครปฐม พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ พระอรหันต์ทุกพระองค์ พระคุณบิดา มารดา ครูอาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ทั้งหลาย ขออุทิศคุณความดีนี้แก่ผู้มีพระคุณทุกท่าน

รัตนมณี ละออง

สารบัญคำย่อ

ผู้วิจัยใช้พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี (๔๕ เล่ม) ฉบับภาษาไทย พ.ศ. ๒๕๒๕ และพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล (๙๑ เล่ม) ฉบับมหายานกฏา พิมพ์ครั้งที่ ๘ พ.ศ. ๒๕๕๖ โดยมีคำย่อและคำเต็มของคัมภีร์ ดังต่อไปนี้

คำย่อ	คำเต็ม	คำย่อ	คำเต็ม
พระสุตตันตปิฎก			
ที.ม.	พระสุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวคค
ที.ปา.	พระสุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค
ม.ม.	พระสุตตันตปิฎก	มชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก
อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก			
ที.ปา.อ.	ทีฆนิกาย	สุมงคควิลลาลี	ปาฏิกวรรคอรรถกถา
ขุ.อ.อ.	ขุททกนิกาย	ปรมตลทีปนี	อุทานอรรถกถา
ขุ.พุทธ.อ.	ขุททกนิกาย	มจรตลวิลลาลี	พุทธวสอรรถกถา
ขุ.จรียา.อ.	ขุททกนิกาย	ปรมตลทีปนี	จรียาปิฎกอรรถกถา
ระอภิธรรมปิฎก			
อภิ.วิ.	อภิธมมปิฎก	วิคังค	

สำหรับตัวเลขที่อยู่หลังชื่อย่อของคัมภีร์พระไตรปิฎก ผู้วิจัยใช้แบบ ๓ ตอน คือ เล่ม/หัวข้อ/หน้า ตัวอย่างเช่น ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๑๓๐/๑๑๓-๑๑๕ หมายถึง พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค เล่มที่ ๑๑ หัวข้อ ๑๓๐ หน้า ๑๑๓-๑๑๕ และสำหรับพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ผู้วิจัยใช้แบบ ๒ ตอนคือ เล่ม/หน้า ตัวอย่างเช่น ที.ปา.อ.๑๖/๕-๔๓ หมายถึง พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่มที่ ๑๖ หน้า ๕-๔๓ เป็นต้น

สำหรับตัวเลขที่อยู่หลังชื่อย่อของคัมภีร์วิสุทธิมรรค ผู้วิจัยใช้แบบ ๓ ตอน เช่นเดียวกัน คือ ปริเฉทที่/หัวข้อ/หน้า ตัวอย่าง วิสุทธิ. ๒๒/๘๑๘/๑๑๔๑-๑๑๔๒ หมายถึง คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฉบับพระพุทโธมเสเถระ ผู้รจนา สมเด็จพระพุฒาจารย์ผู้แปล ปริเฉทที่ ๒๒ ญาณทัสสนวิสุทธินิเทศ หัวข้อ ๘๑๘ หน้า ๑๑๔๑-๑๑๔๒ เป็นต้น

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
ประกาศคุณูปการ	จ
สารบัญคำย่อ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญแผนภูมิ	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ โจทย์วิจัย	๒
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๒
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๓
๑.๕ วิธีการดำเนินการวิจัย	๓
๑.๖ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๓
๑.๖.๑ คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา	๓
๑.๖.๒ หนังสือทั่วไป	๔
๑.๖.๓ วิทยานิพนธ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ สรุปกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๕
๑.๙ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
บทที่ ๒ พระพุทธเจ้าในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๑๑
๒.๑ ความหมายของพระพุทธเจ้า	๑๑
๒.๑.๑ ความหมายของพระพุทธเจ้า	๑๑
๒.๑.๒ พระนามอื่น ๆ ที่ใช้กล่าวถึงพระพุทธเจ้า	๑๗
๒.๒ มหาบุริสลักษณะ ๓๒ ประการ หรือ มหาบุรุษลักษณะ ๓๒	๑๗
๒.๓ อนุพยัญชนะ ๘๐ ประการ	๒๔

๒.๔	ประเภทของพระพุทธเจ้า	๒๘
๒.๔.๑	พระพุทธเจ้าจำแนกตามประเภทการตรัสรู้	๒๘
๒.๔.๒	พระพุทธเจ้าจำแนกตามประเภทการบำเพ็ญบารมี	๒๙
๒.๔.๓	พระพุทธเจ้าจำแนกตามเวลาบำเพ็ญบารมี	๓๒
๒.๕	การตรัสรู้ธรรมของพระพุทธเจ้า	๓๔
๒.๖	พุทธคุณของพระพุทธเจ้า	๓๗
๒.๖.๑	พุทธคุณ ๓ ประการ	๓๗
๒.๖.๒	พุทธคุณ ๙ ประการ	๓๗
๒.๗	พุทธจริยาและพุทธกิจของพระพุทธเจ้า	๔๐
๒.๘	ธรรมดาของพระพุทธเจ้า และอนันตรายิกธรรม (สิ่งที่ไม่มียันตราย)	๔๓
๒.๘.๑	ธรรมดาของพระโพธิสัตว์ก่อนปฏิสนธิจนถึงปฏิสนธิ	๔๓
๒.๘.๒	ธรรมดาของพระโพธิสัตว์เมื่อเริ่มปฏิสนธิจนถึงสิ้นสุดทำที่ บำเพ็ญเพียร	๔๔
๒.๘.๓	ธรรมดาของพระพุทธเจ้าเมื่อทรงตรัสรู้ธรรมแล้ว	๔๔
๒.๘.๔	สถานที่ธรรมดาของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์	๔๖
๒.๘.๕	อนันตรายิกธรรม	๔๖
๒.๙	ปฐมกาลแห่งภัทรกัป	๔๗
๒.๙.๑	ความหมายที่เกี่ยวข้องกับช่วงระยะเวลาทาง พระพุทธศาสนา	๔๗
๒.๙.๒	ความหมายโดยทางอุปมาของช่วงระยะเวลาทางพระพุทธ ศาสนา	๕๖
๒.๑๐	ปฐมปณิธานแห่งปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้า	๕๙
๒.๑๑	คุณสมบัติของผู้ที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า	๗๗
๒.๑๑.๑	พระนิยตโพธิสัตว์	๗๘
๒.๑๑.๒	พุทธการกธรรม หรือ บารมี ๑๐	๗๙
๒.๑๑.๓	ธรรมสโมทาน ๘	๘๙
บทที่ ๓	พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป	๘๖
๓.๑	พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์แห่งภัทรกัป	๘๖
๓.๑.๑	พระกกุสันโธพุทธเจ้า (พระกกุสันธพุทธเจ้า)	๘๘
๓.๑.๒	พระโกนาคนนะพุทธเจ้า	๘๙

๓.๑.๓	พระกัศสปะพุทธเจ้า	๙๑
๓.๑.๔	พระสมณโคตมพุทธเจ้า	๙๒
๓.๑.๕	พระศรีอาริยมตไตรยพุทธเจ้า	๙๕
๓.๒	คุณสมบัติของพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์แห่งภัทรกัป	๑๐๑
๓.๒.๑	ความเหมือนกันของพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์	๑๐๑
๓.๒.๒	ความแตกต่างกันของพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์	๑๐๒
๓.๒.๓	เหตุที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายไม่เสด็จอุบัติขึ้นพร้อมกัน	๑๐๗
บทที่ ๔	วิเคราะห์คุณค่าการศึกษาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป	๑๐๘
๔.๑	ด้านการบำเพ็ญเพียร	๑๐๘
๔.๒	ด้านอายุของพระพุทธเจ้า	๑๑๓
๔.๓	ด้านการปรับใช้หลักธรรม	๑๑๕
๔.๓.๑	โพธิปักขิยธรรม ๓๗	๑๑๖
๔.๓.๒	อริยสัจ ๔	๑๑๖
๔.๓.๓	ไตรสิกขา ๓	๑๑๗
บทที่ ๕	บทสรุปผลการวิจัยการอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๑๒๑
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๑๒๒
๕.๑.๑	พระพุทธเจ้าในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๑๒๒
๕.๑.๒	พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป	๑๒๒
๕.๑.๓	วิเคราะห์คุณค่าการศึกษาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป	๑๒๓
๕.๒	การอภิปรายผล	๑๒๖
๕.๓	ข้อเสนอแนะ	๑๒๗
๕.๓.๑	ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๑๒๘
๕.๓.๒	ข้อเสนอแนะปฏิบัติการ	๑๒๘
๕.๓.๓	ข้อเสนอแนะเพื่องานวิจัย	๑๒๘
บรรณานุกรม		๑๓๐
ประวัติผู้วิจัย		๑๓๓

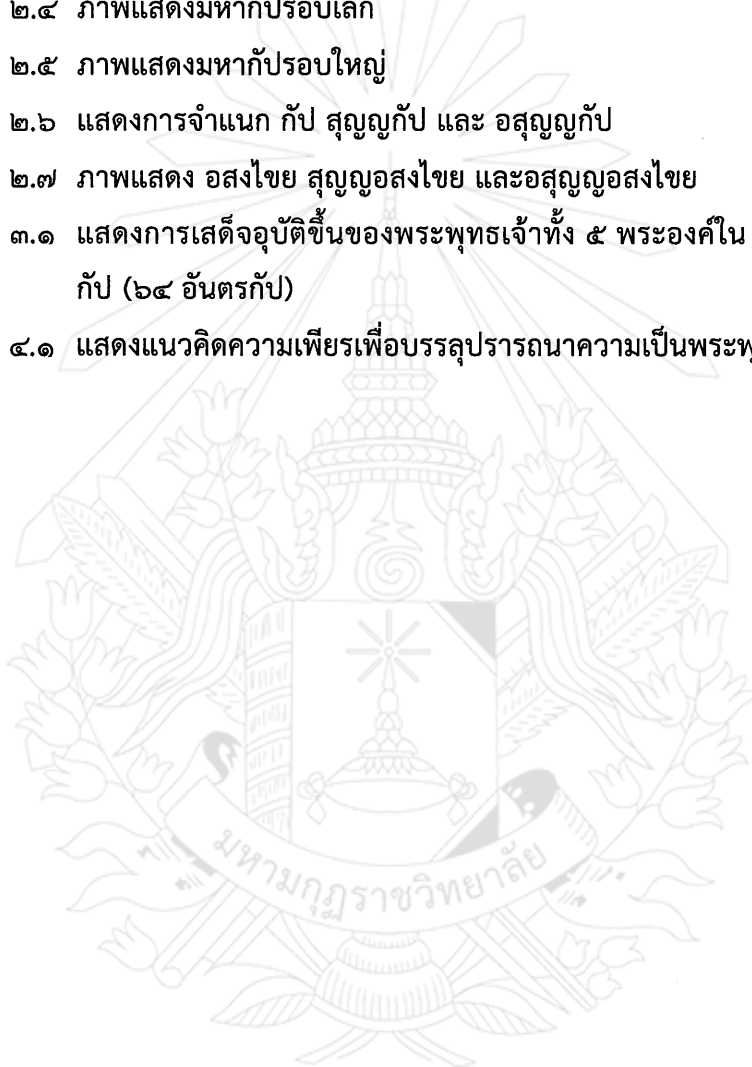
สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ ๒.๑ แสดงระยะเวลาการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้า	๓๓
ตารางที่ ๒.๒ เวลาตรัสรู้ และหลักธรรมที่ได้ตรัสรู้	๓๖
ตารางที่ ๒.๓ แสดงการตั้งปณิธานความปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า จำแนกตาม อสงไขยกัป	๖๒
ตารางที่ ๒.๔ แสดงปณิธานปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้าที่ปรากฏใน ตำนานมูล ศาสนา	๖๓
ตารางที่ ๒.๕ แสดงคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาที่แสดงเนื้อความเกี่ยวกับพระพุทธ ประวัติ	๖๘
ตารางที่ ๒.๖ แสดงพุทธประวัติในอดีตชาติของพระสมณโคดมโพธิสัตว์เจ้า ในพุทธ สมัยของพระพุทธเจ้า พระองค์อื่น ๆ ในอดีต (พุทธวงศ์)	๗๑
ตารางที่ ๒.๗ แสดงพุทธประวัติในอดีตชาติของพระสมณโคดมโพธิสัตว์เจ้า ในพุทธ สมัยของพระพุทธเจ้า ๓ พระองค์ในภัทรกัป (พุทธวงศ์)	๗๓
ตารางที่ ๒.๘ แสดงพุทธประวัติของพระสมณโคดมโพธิสัตว์เจ้า ในพระชาติที่จะ ตรัสรู้เป็นพระสมณโคดมพุทธเจ้า	๗๓
ตารางที่ ๒.๙ แสดงพุทธประวัติของพระอริยมะตไตรยโพธิสัตว์ ในพระชาติที่ได้รับ พุทธพยากรณ์จากพระสมณโคดมพุทธเจ้า	๗๔
ตารางที่ ๔.๑ แสดงช่วงระยะเวลาที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป	๑๑๔

สารบัญแผนภูมิ

	หน้า
แผนภูมิที่ ๒.๑ ภาพแสดง ช่วง ๑ อันตรกัป	๕๒
แผนภูมิที่ ๒.๒ ภาพแสดง ๑ อสงไขย	๕๓
แผนภูมิที่ ๒.๓ ภาพแสดงช่วงกาลเวลา ๑ มหากัป	๕๔
แผนภูมิที่ ๒.๔ ภาพแสดงมหากัปรอบเล็ก	๕๕
แผนภูมิที่ ๒.๕ ภาพแสดงมหากัปรอบใหญ่	๕๕
แผนภูมิที่ ๒.๖ แสดงการจำแนก กัป สุนฺณกัป และ อสุนฺณกัป	๕๗
แผนภูมิที่ ๒.๗ ภาพแสดง อสงไขย สุนฺณอสงไขย และอสุนฺณอสงไขย	๕๗
แผนภูมิที่ ๓.๑ แสดงการเสด็จอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์ใน ๑ อสงไขย กัป (๖๔ อันตรกัป)	๑๐๐
แผนภูมิที่ ๔.๑ แสดงแนวคิดความเพียรเพื่อบรรลุปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้า	๑๑๑

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ด้วยในโลกของเราที่ถือกำเนิดขึ้นมาหลายแสนกัปมาหาก็ปัป นับตั้งแต่การอุบัติขึ้นขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์แรกจนพระพุทธเจ้าสมณโคดมในกัปปัจจุบัน เรื่องราวของพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์แห่งภัทรกัปนี้ ได้แก่ ๑) พระพุทธเจ้ากกุสันโธ ๒) พระพุทธเจ้าโกนาคมนะ ๓) พระพุทธเจ้ากัสสปะ ๔) พระพุทธเจ้าสมณโคดมและ ๕) พระพุทธเจ้าศรีอาริยมตไตรย (พระนิยต-โพธิสัตว์ผู้ที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตกาล) ธรรมสโมธาน ธรรมที่จะตรัสรู้ ประเภทพุทธคุณ เรื่องราวของพระพุทธศาสนาโดยทั่วไปแล้วเป็นที่รู้จักกันดีเฉพาะในกลุ่มพุทธบริษัททั้ง ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกาที่นับถือพระพุทธศาสนา ยิ่งในทุกวันนี้เรื่องราวของพระพุทธเจ้าและพระพุทธศาสนาบางท่านแทบจะไม่สนใจเรียนรู้เรื่องราวเหล่านี้เลยทั้งที่ได้ชื่อว่าเป็นชาวพุทธ จึงเป็นปัญหาที่ทำให้คนรุ่นหลังในยุคต่อมาหรือต่อไปข้างหน้า จะลืมเรื่องราวของพระพุทธเจ้าไป แม้กระทั่งความเป็นมาและการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้าจะต้องบากบั่นฝ่าอุปสรรคและปัญหาต่าง ๆ นั้นมามากมายแค่ไหน กว่าแต่ละพระองค์จะบำเพ็ญเพียรตั้งแต่เป็นพระโพธิสัตว์เจ้าต้องเผชิญอุปสรรคอย่างไร การบำเพ็ญเพียรอย่างออกอุทกขันธ์เป็นอย่างไรกว่าจะได้ตรัสรู้ และเราจะรู้ได้อย่างไรว่าพระพุทธเจ้าในพระพุทธศาสนาของเรามีพระองค์มาแล้ว แต่ในตอนนี้ผู้วิจัยอยากจะศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์แห่งภัทรกัป อันเป็นกัปที่เจริญที่สุด และในภัทรกัปนี้ก็มีพระพุทธเจ้าได้เสด็จอุบัติทั้งหมด ๕ พระองค์ด้วยกัน ทำไมจึงต้องมีพระพุทธเจ้าในภัทรกัปนี้ถึง ๕ พระองค์ โดยมุ่งศึกษาถึงเส้นทางความเป็นมาของการอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์ แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า โพธิปักขิยธรรม ธรรมอันเป็นส่วนตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มีอะไรบ้าง อย่างไร พระพุทธเจ้าทุกพระองค์นั้นตรัสรู้ธรรมอันเดียวกันนี้หรือไม่ พระพุทธเจ้ามีกี่ประเภท พระพุทธคุณ ๓ ของพระพุทธเจ้าคืออะไร พระพุทธคุณ ๘ คืออะไร พุทธจริยาของพระพุทธเจ้ามีอะไรบ้าง พระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์นั้นมีอายุพระพุทธศาสนาสั้นยาวเพียงใด มีผลต่อการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธศาสนาอย่างไร การอธิษฐานตั้งจิตแต่แรกเริ่มของการจะมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเหมือนกันหรือไม่ พระโพธิสัตว์คืออะไร การบำเพ็ญเพียรของพระโพธิสัตว์ ก่อนจะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า การที่ในโลกของเรามีศาสนาและนิกายเกิดขึ้นในโลกเรามากมายแต่พระพุทธศาสนาของเรายังคงดำรงอยู่แม้จะมีการเกิดดับของพระพุทธศาสนาตาม อนิจจัง ทุกขัง อนัตตาของโลกก็ตามแต่ トラบใดที่มวลมนุษยชาติยังคงมีอยู่ มนุษย์ยังคงเวียนว่ายตายเกิดในห้วงแห่งวัฏสงสารอยู่ตราบนั้น

พระพุทธศาสนายังไม่มีการสูญสิ้น คับสูญไปอย่างถาวรไม่ว่าจะมองย้อนไปในอดีตหรือพุทธทำนาย พระพุทธเจ้าในอนาคตก็ตาม

อีกประเด็นสำคัญเห็นว่าการที่เราได้เกิดมาเป็นชาวพุทธนั่นถือว่าเป็นบุญอันประเสริฐยิ่ง แล้วก็ควรอย่างยิ่งที่จะทำการศึกษาถึงที่มาของพระพุทธศาสนาและพุทธประวัติของพระพุทธเจ้าให้รู้ ถ่องแท้ลึกซึ้ง เพื่อเข้าใจถึงที่มาและคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และยังได้เห็นถึง เส้นทาง การบำเพ็ญเพียรตั้งแต่ก่อนตรัสรู้ตอนที่เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ หลักธรรมที่ตรัสรู้ พระชนมายุของพระพุทธเจ้าที่มีผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา รวมถึง เรื่องราวพุทธประวัติอัน มหัศจรรย์อันเป็นประโยชน์มหาศาลที่นำศึกษาอย่างยิ่งแก่ชาวพุทธทุกท่านที่จะทราบถึงเส้นทางของ ความเป็นมาและคำสอนทำให้สามารถปรับเพื่อใช้เป็นประโยชน์กับตนเองและสังคมในการดำเนินตาม แนวทาง ประพฤติปฏิบัติเข้าถึงแก่นธรรมอย่างถูกต้องโดยง่าย โดยวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งหวังให้ พุทธศาสนิกชนพุทธบริษัททั้งหลายได้น้อมนำเลื่อมใสศรัทธาในผู้ที่ยังเข้าไม่ถึงแก่นของ พระพุทธศาสนา และยิ่งความเลื่อมใสศรัทธาแก่ผู้ที่เลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้วให้มียิ่ง ๆ ขึ้นไปพร้อมกันนั้น ยิ่งถ้ามีการทำความเพียรมานะ บากบั่นไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคในชีวิตทั้งปวงโดยดูแบบอย่างของความ เป็นมาของของพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์แห่งภัทรกัปนี้ว่า กว่าจะบรรลุธรรมตรัสรู้ได้ต้องใช้เวลา หลายแสนกัป เราเป็นเพียงมนุษย์ปุถุชนธรรมดาจึงไม่ควรย่อท้อ แต่ควรจะน้อมนำคำสั่งสอนและ พระธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้นแห่งห้วงวัฏสงสารให้จงได้จัก เป็นคุณประโยชน์มหาศาลต่อไป

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจเลือกทำวิทยานิพนธ์ การศึกษาเชิงวิเคราะห์พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์แห่งภัทรกัป เพื่อต้องการจะให้พุทธศาสนิกชนชาวพุทธได้รู้และเข้าใจถึงเรื่องราวของ พระพุทธเจ้า เพราะปัจจุบันคนส่วนมากไม่ค่อยให้ความสนใจในเรื่องดังกล่าวนี้

๑.๒ โจทย์วิจัย

- ๑.๒.๑ พระพุทธเจ้าในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นอย่างไร
- ๑.๒.๒ พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป เป็นอย่างไร
- ๑.๒.๓ วิเคราะห์คุณค่าการศึกษาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป เป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๓.๑ เพื่อศึกษาพระพุทธเจ้าในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๓.๒ เพื่อศึกษาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป
- ๑.๓.๓ เพื่อวิเคราะห์คุณค่าการศึกษาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรรกัป เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ แบบวิจัยเอกสาร (Qualitative Research Document) ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาค้นคว้าจากข้อมูลดังต่อไปนี้

๑.๔.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ คือ คัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์อรรถกถา ฉบับมหายานกุฎราชวิทยาลัย

๑.๔.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ คือ คัมภีร์อนาคตวงศ์ ไตรภูมิพระร่วง และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๓ การศึกษาวิจัยครั้งนี้จำกัดอยู่ในพระพุทธศาสนาเถรวาทเท่านั้น

๑.๕ วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งมุ่งศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑.๕.๑ ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลในชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย (๔๕ เล่ม), พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล (๙๑ เล่ม) ฉบับมหายานกุฎราชวิทยาลัย

๑.๕.๒ ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลในชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) คือ หนังสือและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูล หนังสือปฐมสมโพธิกถา คัมภีร์วิสุทธิมรรค คัมภีร์อนาคตวงศ์ ตำนานมูลศาสนา พจนานุกรมคำศัพท์พระพุทธศาสนา ตามรอยพระพุทธกิจ ๔๕ พรรษา การเสด็จบำเพ็ญพุทธกิจของพระบรมศาสดา

๑.๕.๓ นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และนำเสนอ เป็นลักษณะพรรณนาและบรรยาย (Descriptive and Inductive Analysis) คุณค่าหลักคำสอนแล้วเรียบเรียงเนื้อหาสาระให้อยู่ในระเบียบวิธีวิจัย

๑.๖ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเชิงวิเคราะห์พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรรกัปครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากคัมภีร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องสอดคล้องกับเรื่องพระพุทธเจ้าในพระพุทธศาสนาเถรวาท และพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรรกัป รวมถึงในเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพื่อนำมาเป็นบรรทัดฐานของการวิจัย ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยจะนำมากล่าวโดยสังเขปดังนี้

๑.๖.๑ คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส (๒๕๕๔) ได้พระนิพนธ์ไว้ในหนังสือ “ปฐมสมโพธิกถา” ว่า ในเมตไตรยพยากรณ์ปริวรรต พระอชิตะได้รับพยากรณ์ว่าจะเป็นพระพุทธเจ้า

เมตไตรย ลำดับนั้นพระบรมครูทรงสถิตเหนือบวรธรรมาสน์ทอดพระเนตรซึ่งพระอชิตภิกษุแล้วกระทำพระอาการแย้มพระโอษฐ์ อันว่าพระพุทธรังสีก็โอภาสออกจากเขียวแก้วทั้ง ๔ พร้อมกันกับลำดับแห่งสิตูปาทแห่งพระโลกนาถนั้นรุ่งเรืองไฟโรจน์ จึงพระอานนท์เถระเจ้าผู้เป็นธรรมกถุศาสตร์ก็ทูลถามว่าเหตุเป็นดังฤา? พระพุทธรังสีจึงทรงกระทำซึ่งสิตูปาท พระมุนีนาถก็มีพุทธปฏิภาตรัสพยากรณ์ทำนายว่า ดูกรอานนท์ อันว่าพระอชิตภิกษุซึ่งเป็นสังฆนวกะนี้จะได้ตรัสเป็นองค์พระชินสีห์ทรงพระนามพระเมตไตรยในอนาคตภพหน้า ในมหาภทท์ภทท์นี้ ด้วยอานิสงส์แห่งวัดอุปัชฌาแก่ตถาคตด้วยจิตประสาธโสมนัส^๑

พระพุทธรังสีเถระ ได้รจนาไว้ใน “คัมภีร์วิสุทธิมรรค” ปริเฉทที่ ๒๒ หัวข้อ ๘๑๘ ดังนี้ว่า ความที่มรรคมีโพธิปักขียธรรม ๓๗ บริบูรณ์ หมายถึง ความบริบูรณ์ของโพธิปักขียธรรมทั้งหลาย เพราะว่า ธรรมทั้งหลาย ๓๗ คือ สติปัญญา ๔ สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ เหล่านี้ชื่อว่า โพธิปักขียะ เพราะอยู่ในฝ่ายอริยมรรค ซึ่งได้นามว่า “โพธิะ” โดยความหมายว่า การตรัสรู้ คำว่า “เพราะอยู่ในฝ่าย” หมายความว่า เพราะตั้งอยู่ในความเป็นอุปการะ^๒

๑.๖.๒ หนังสือทั่วไป

พระมหาสุขพัฒน์ อนนท์จารย์, ดร. ได้อธิบายไว้ในหนังสือ “กว่าจะมาเป็นพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์” ว่า ก่อนที่พระโพธิสัตว์จะลงมาจุติยังโลกมนุษย์พระองค์จะทรงตรวจดูความพร้อมแห่งโลกมนุษย์เสียก่อนซึ่งเรียกว่า มหาวิโลกนะ ๕ ประการ ได้แก่ ๑) กาล หมายความว่า ต้องเป็นกาลอันสมควรที่จะลงมาจุติบังเกิดในช่วงมนุษย์มีอายุชยตั้งแต่แสนปีลงมาถึงหนึ่งร้อยปี ๒) ทวีป หมายความว่า ต้องเป็นเขตแดนที่สมควรเป็นชมพูทวีปเท่านั้นเนื่องจากมนุษย์เริ่มกินวันดินที่นี้ จึงเป็นทวีปที่สมควรไปบังเกิด ๓) ประเทศ หมายความว่า ต้องเป็นประเทศที่ตั้งอยู่ถิ่นกลางมีความเจริญทุก ๆ ด้าน เช่น ด้านเศรษฐกิจ การศึกษา มีนักปราชญ์ มีประชากรมากเป็นต้น ๔) ตระกูล หมายความว่า ต้องเป็นกษัตริย์หรือนักปราชญ์ผู้ทรงธรรมและทรงไว้ซึ่งคุณจึงจะควรบังเกิดในตระกูลนั้น ๕) พระชนนี ต้องเป็นสตรีผู้มีศีล มีครรภ์ได้ครรภ์เดียวหลังประสูติแล้วจะมีพระชนมายุได้ ๗ วันเท่านั้นเมื่อพระโพธิสัตว์พิจารณาเห็นสมควรครบถ้วนแล้ว จึงจะจุติจากดุสิตสวรรค์แล้วมาถือปฏิสนธิในครรภ์มารดา เพื่อช่วยเหลือมนุษยชาติและสัตว์ทั้งหลายบนโลกนี้ต่อไป^๓

^๑ สมเด็จพระพรหมญาณสังขิโนรส, สมุดภาพปฐมสมโพธิกถา, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๔), ๑๓๗ หน้า.

^๒ พระพุทธรังสีเถระ (รจนา), สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ) แปล, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : ธนาเพลส, ๒๕๕๔), ๑๓๓ หน้า.

^๓ พระมหาสุขพัฒน์ อนนท์จารย์, ดร., กว่าจะเป็นพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์, (กรุงเทพมหานคร : ลูก ส. ธรรมภักดี, ๒๕๕๗), ๑๓๔ หน้า.

ปัญญา ใช้บางอย่าง และคณะ ได้อธิบายไว้ในหนังสือ “ตามรอยพระพุทธประวัติ ๘๐ พรรษา การเสด็จอุบัติขึ้นในโลกของพระบรมศาสดา” ว่า คุณสมบัติของผู้จะได้เป็นพระพุทธเจ้าสมความปรารถนา มีมนุษย์เป็นจำนวนมาก เมื่อได้พบเห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วเกิดแรงบันดาลใจปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าบ้าง เช่น ในคราวเสด็จลงจากจำพรรษาในดาวดึงส์เทวโลก ท่านว่าผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์นั้น ไม่มีใครเลยที่จะไม่ปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า แต่เชื่อว่าผู้ตั้งความปรารถนาพุทธภูมิ (ภูมิคือความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า) เหล่านั้นจักได้รับการเรียกขานว่า “พระโพธิสัตว์” ทั้งหมดไม่ ต่อเมื่อใดที่ผู้นั้นได้พบเห็นพระพุทธเจ้า แล้วตั้งความปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าในกายภาคหน้า และเจือปนไขพิเศษครบ ๘ อย่าง ที่ท่านเรียกว่า อัญฐธัมมสโมธาน (การประชุมพร้อมของธรรม ๘ ประการ, ธรรมสโมธาน ก็เขียน) นั้นแหละจึงจะเรียกผู้เช่นนั้นว่า “พระโพธิสัตว์” หรือระบุย้าว่า “พระนิตยโพธิสัตว์” (ผู้เที่ยงต่อการตรัสรู้)^๕

๑.๖.๓ วิทยานิพนธ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาวิรัชิต ญาณคุโณ (เชี่ยวชาญ) (๒๕๕๑) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์คุณค่าของคติความเชื่อเรื่องพระศรีอาริยมตไตรยในพุทธปรัชญาเถรวาท” จากการศึกษาพบว่า พระศรีอาริยมตไตรยคือพระโพธิสัตว์ผู้ที่จะมาตรัสรู้ในอนาคตกาลในภัทภกับนี้ พระองค์ได้ตั้งปณิธานปรารถนาที่จะเป็นพระพุทธเจ้าครั้งแรกเมื่อเป็นพระราชานามว่า พระเจ้าสังขจักรโพธิสัตว์ต่อพระพักตร์ของพระพุทธเจ้าพระนามว่า สิริมิตร ต่อมาในกาลแห่งพระศากยมุณีพุทธเจ้า ได้เข้ามาบวชเป็นพระภิกษุนามว่า อชิตะ บัดนี้ พระองค์มีพระนามว่า นาถเทพบุตรโพธิสัตว์ดำรงอยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิต เป็นพระโพธิสัตว์ประเภทวิริยาธิกะ คุณค่าที่เกิดจากคติความเชื่อพระศรีอาริยมตไตรยโพธิสัตว์ นั้นมุ่งหมายให้หลีกเลี่ยงความชั่วและทำแต่ความดี ส่งเสริมสนับสนุนให้คนสั่งสมบุญกุศลไว้ไม่ให้ประมาทในชีวิตใครก็ตามที่ประสงค์จะไปเกิดในยุคสมัยนั้นผลแห่งการสั่งสมบุญกุศลตามประเพณีต่างๆก็ทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี

พระบุญเทียน พุทธวโร(ปัญญาแก้ว) (๒๕๕๔) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์เรื่องพระโพธิสัตว์ในอนาคตกลุ่มแม่น้ำโขง” จากการศึกษาพบว่า คำว่าพระโพธิสัตว์ หมายถึงคน หรือสัตว์ที่บำเพ็ญบารมีเพื่อจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ศัพท์ที่ใช้แทนคำว่า โพธิสัตว์ มีหลายศัพท์ เช่น พระมหาบุรุษ มหาสัตว์ และ พุทธังกูร เป็นต้น มีหลักฐานจากพระไตรปิฎกในพระสูตรต่าง ๆ ได้กล่าวถึงพระโพธิสัตว์ที่เป็นอดีตของพระพุทธเจ้าที่ตรัสรู้ผ่านมา และจะมาตรัสรู้อีกในอนาคต

^๕ปัญญา ใช้บางอย่าง และคณะ, ตามรอยพระพุทธประวัติ ๘๐ พระพรรษา การเสด็จอุบัติขึ้นในโลกของพระบรมศาสดา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๕๘), ๑๒๐ หน้า.

อุดมการณ์แรก ที่พระโพธิสัตว์ตั้งใจจะทำก็เพื่อการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เพื่อที่จะให้ตนและสรรพสัตว์หลุดพ้นจากวัฏสงสาร^๕

พระวรมน ขนติโก (วัตตุมมา) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาสัมมัปปธาน ๔ อันเป็นองค์แห่งการบรรลุธรรม” จากการศึกษาพบว่า การบรรลุธรรม หมายถึง การบรรลุมรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ ซึ่ง จัดเป็นโลกุตตระ ในสัมมัปปธาน ๔ ที่เกื้อหนุนต่อการบรรลุธรรม พบว่าเป็นหลักธรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๔ ซึ่งเรียกว่าความเพียร และหลักธรรมนี้ มีปรากฏในหลักธรรมอื่น ๆ แต่ที่ปรากฏให้เห็นได้อย่างชัดเจน ก็คือ โภธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ ซึ่งเป็นหลักธรรมแห่งการตรัสรู้ แล้วพบว่า ในหลักธรรมแต่ละหมวดจะประกอบด้วยความเพียรทุกหมวด อาทิ ในสติปัฏฐาน ๔ ซึ่งเป็นหลักธรรมหมวดแรกในโภธิปักขิยธรรม มีหลักธรรมอยู่ ๓ ประการที่น่าสนใจ กล่าวคือ อาตาปี (ความเพียร) สติมา (สติ) และสมุปขาโน (สัมปชัญญะ) จะเห็นได้ว่าหนึ่งในสามของ หลักธรรมที่อ้างมานี้ก็คือความเพียร ซึ่งในทีนี้นับเนื่องเข้าในความเพียร ๔ ของสัมมัปปธาน ๔ ต่อมาเป็นอิทธิบาท ๔ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่อ้างถึงความเพียรในสัมมัปปธาน ๔ ด้วยเช่นกัน จากนั้นก็เป็นอินทรีย์ ๕ และพลัง ๕ ซึ่งเป็นความเพียรที่อ้างเอาความเพียรในสัมมัปปธาน เกี่ยวกับดังนั้นความเพียรจึงมีความสำคัญในการบรรลุธรรม ถ้าผู้ปฏิบัติขาดความเพียรแล้ว เขาก็จะไม่บรรลุธรรม แต่อย่างไรก็ตามความเพียรที่เรียกว่า สัมมัปปธาน นี้ จะเจริญงอกงามได้ย่อมต้อง อาศัยความสัมพันธ์ในหมวดธรรมต่าง ๆ ของ โภธิปักขิยธรรม จึงจะสร้างความเจริญงอกงามไพบูลย์ได้ และคุณธรรมที่สมบูรณ์เหล่านี้มีความสำคัญต่อการสร้างสรรค์ชีวิตที่ดีงาม และการ เข้าถึงจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา^๖

พระสันติ สิทธิสมบุรณ์ (ถ่ออาจ) (๒๕๕๔) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทกับมหายาน” จากการศึกษาพบว่า พระโพธิสัตว์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง ผู้บำเพ็ญบารมีเพื่อการตรัสรู้ เป็นพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์มี ๒ ประเภท ได้แก่ อนิยตะ ๑ นิยตะ ๑ พระโพธิสัตว์ที่ไม่ได้รับพยากรณ์ หรือรับรองจากพระพุทธเจ้าว่า จะได้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต เรียกว่า อนิยตโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์ที่ได้รับการพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าแล้ว เรียกว่า นิยตโพธิสัตว์ คือ จะต้องมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าอย่างแน่นอน โดยที่จำต้องประพฤติปฏิบัติตนด้วยหลักธรรม สโมธาน ๘ และบำเพ็ญบารมี ๑๐ ให้บริบูรณ์เป็นต้นด้วย ผลการเปรียบเทียบพบว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทยึดหลักการบำเพ็ญบารมี ๑๐ ทศ

^๕ พระบุญเทียน พุทธวโร (ปัญญาแก้ว), “ศึกษาวิเคราะห์เรื่องพระโพธิสัตว์ในอนุภาคกลุ่มแม่น้ำโขง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔, ๑๓๔ หน้า.

^๖ พระวรมน ขนติโก (วัตตุมมา), “ศึกษาสัมมัปปธาน ๔ อันเป็นองค์แห่งการบรรลุธรรม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔, ๑๓๔ หน้า.

แบ่งเป็น ๓ ลำดับชั้น...จุดมุ่งหมายสูงสุดของฝ่ายเถรวาทโดยทั่วไปอยู่ที่อรหัตตภาวะ คือ ความเป็นพระอรหัตต์สิ้นกิเลสโดยสิ้นเชิง”

สุรจักร กาญจนินทุ (๒๕๕๐) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเรื่องพระอรหัตต์ ๔ ประเภท ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” จากการศึกษาพบว่า พระสัมพันธัญญะพุทธเจ้า หรือพระอรหัตต์สัมมาสัมพุทธเจ้าคือพระอรหัตต์ที่ตรัสรู้อรหัตตสัมมาสัมโพธิญาณด้วยพระองค์เองและสามารถโปรดสัตว์ให้พ้นทุกข์ถึงอริยมรรคอริยผลได้ จะต้องบำเพ็ญบารมียาวนานและมีลักษณะความสำคัญที่ต่างจากพระอรหัตต์ในด้านคุณธรรมและคุณสมบัติ ๙ อย่างคือ ๑) อรหัต เป็นพระอรหัตต์ ๒) สัมมาสัมพุทธ เป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ ๓) วิชชาจรณสมปนโน เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ ๔) สุกโต เป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว ๕) โลกวิทู เป็นผู้รู้แจ้งโลก ๖) อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ เป็นสารถิผู้ฝึกบวชที่ควรฝึกอย่างเยี่ยม ๗) สตถา เทวมนุสสานัง เป็นครูผู้สอนของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ๘) พุทโธ เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ๙) ภควา เป็นผู้จำแนกธรรม สามารถยอดเยี่ยมในการสั่งสอนเวไนยสัตว์”

ชลตา โกพัฒนา (๒๕๕๖) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “คติความเชื่ออดีตพุทธเจ้าในสังคมไทยพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๔” จากการศึกษาพบว่า พระพุทธเจ้าคือผู้ที่บำเพ็ญบารมีมาอย่างอุกฤษฏ์สมบูรณ์ตามขั้นตอนจนบรรลุโพธิญาณ เป็นผู้มุ่งแสวงหาและพบความรู้ที่นำไปสู่การหลุดพ้นจากสังสารวัฏ “นิพพาน” เป็นเป้าหมายสูงสุด พระโคตมโพธิสัตว์ ทรงมี “ปฐมปณิธาน” ตั้งแต่ยังไม่ได้พบพระพุทธเจ้า การบำเพ็ญบารมีเพื่อเป็นพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทุกพระองค์บำเพ็ญอย่างอุกฤษฏ์และสมบูรณ์ ครีธาที่มีต่อการเป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งใช้เวลายาวนานหลายกัปอสงไขย”

สถัญญ์ ธรารัชชญุฑูร (๒๕๕๐) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเรื่องพุทธานุภาพ” จากการศึกษาพบว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นตัวอย่างในการบำเพ็ญเพียรบารมี สังสมคุณงามความดี ความเสียสละ มาเป็นระยะเวลายาวนาน พระองค์ทรงเสียสละเพื่อประโยชน์สุขของสัตว์โลกทั้งหลาย เพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชน ทรงบำเพ็ญบารมีในฐานะพระนิยตโพธิสัตว์ เป็นเวลาอันยาวนาน ๔ อสงไขยแสนกัป^{๑๐}

^{๑๐} พระสันติ สิทธิสมบูรณ (ถ่ออาจ), “การศึกษาเปรียบเทียบการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทกับมหายาน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔, ๑๔๐ หน้า.

^{๑๑} สุรจันท์ กาญจนินทุ, “การศึกษาเรื่องพระอรหัตต์ ๔ ประเภท ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, สารนิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐, ๑๔๕ หน้า.

^{๑๒} ชลตา โกพัฒนา, “คติความเชื่ออดีตพุทธเจ้าในสังคมไทย พุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๔”, วารสารศิลปศาสตร์, ๑๓ (๑). (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) : ๒๔.

^{๑๓} สถัญญ์ ธรารัชชญุฑูร, “การศึกษาเรื่องพุทธานุภาพ”, สารนิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐, ๑๕๐ หน้า.

๑.๗ สรุปกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

แผนภูมิที่ ๑.๑ แสดงสรุปกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ในการวิจัยเรื่องพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป ผู้วิจัยคาดว่าจะได้รับประโยชน์จากการวิจัยเรื่องนี้ ดังนี้

- ๑.๘.๑ ทำให้ทราบพระพุทธเจ้าในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๘.๒ ทำให้ทราบพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป
- ๑.๘.๓ ทำให้ทราบคุณค่าการศึกษาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป
- ๑.๘.๔ สามารถนำผลของการวิจัยมาเป็นประโยชน์ในการศึกษา

๑.๙ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

พุทธ/พุทธะ หมายถึง ผู้รู้ ผู้ตรัสรู้ ผู้ตื่นแล้ว

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า หมายถึง ท่านผู้ได้ตรัสรู้ด้วยตนเอง คือรู้เองโดยถูกต้องและสอนผู้อื่นให้รู้ตาม

พระบรมศาสดา หมายถึง พระผู้เป็นครูผู้ยิ่งใหญ่ พระผู้เป็นครูสูงสุด อันหมายถึง พระพุทธเจ้า

พระผู้มีพระภาค คำเรียกพระศาสดาในพระพุทธศาสนา ภาค แปลว่า ผู้มีโชค ผู้แจกธรรม

พระพุทธเจ้า หมายถึง ผู้ตรัสรู้ เป็นคำเรียกพระบรมศาสดาแห่งพระพุทธศาสนา บางครั้งใช้แทนเป็นสรรพนามบุรุษที่ ๓ ว่า พระพุทธองค์ เป็นผู้มีความพากเพียรพยายามสูงสุด เพื่อค้นหาความจริงที่แท้ เพื่อหาทางพ้นจากทุกข์ทั้งปวง เพื่อหาทางสู่นิพพาน เป็นพระผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ ตรัสรู้กฎธรรมชาติดีที่มีอยู่ตามธรรมชาตินั้นแล้ว ทรงนำมาบอก แสดงวางเป็นแบบ ตั้งเป็นหลัก เปิดเผย แจกแจง ทำให้ผู้อื่นเข้าใจตามได้ สอนผู้อื่นให้รู้ตาม บำเพ็ญบารมีจนสมบูรณ์ สามารถตั้งพระพุทธศาสนาขึ้นได้

พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ หมายถึง พระกกุสันโธพุทธเจ้า ๑ พระโกนาคมนะพุทธเจ้า ๑ พระกัสสปะพุทธเจ้า ๑ พระสมณโคดมพุทธเจ้า ๑ และพระศรีอาริยมตไตรยพุทธเจ้า ๑

ภัทรกัป หรือ ภัททกัป หรือ ภัทรกัลป์ หมายถึง ช่วงระยะเวลาหนึ่งของพระพุทธศาสนาที่มีความเจริญ เป็นกัปที่ปรากฏขึ้นได้ยากยิ่ง หมู่สัตว์ที่ได้บังเกิดในภัทรกัป จะประกอบด้วยคุณความดีและความสุขเป็นอันมาก หากจะเทียบให้เห็นเป็นระยะเวลาคือ จำนวนปีที่มิ ๑ นำหน้าตามด้วย ๐ จำนวน ๑๔๐ ตัว เท่ากับจำนวนปีของกัปหนึ่ง ๆ ภัทรกัปนี้เป็นพุทธกาลสมัยที่มีพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติเกิดขึ้นมาตรัสรู้ จำนวน ๕ พระองค์ (ช่วงปัจจุบันกับของโลกขณะนี้ ถือว่าอยู่ระหว่างพุทธสมัยของพระสมณโคดมพุทธเจ้าพระพุทธเจ้าพระองค์ที่ ๔ แห่งภัทรกัป)

คุณค่าด้านการบำเพ็ญเพียร หมายถึง คุณประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาเรื่อง พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป เกี่ยวกับ การบำเพ็ญเพียรสร้างบารมีธรรม ตามปณิธานปรารถนา ความเป็นพระพุทธเจ้า

คุณค่าด้านอายุของพระพุทธเจ้า หมายถึง คุณประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาเรื่อง พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป เกี่ยวกับ อายุพระชนม์ ช่วงระยะเวลาการเผยแผ่ และการดำรง อยู่ของพระพุทธศาสนา ของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์

คุณค่าด้านการปรับใช้หลักธรรม หมายถึง คุณประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาเรื่อง พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป เกี่ยวกับ การนำหลักธรรมของพระพุทธเจ้ามาปรับใช้ให้เป็น ประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

บทที่ ๒

พระพุทธเจ้าในพระพุทธศาสนาเถรวาท

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ถือกำเนิดขึ้นมาเป็นเวลายาวนาน โดยเกิดขึ้นมาแล้วเป็นเวลากว่า ๒๖๐๐ ปี พระพุทธศาสนาได้ชื่อว่า เป็นศาสนาแห่งเหตุผล ศาสนาแห่งปัญญา และศาสนาที่สามารถแก้ทุกข์ได้อย่างแท้จริง เป็นศาสนาของมนุษย์ ดังที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า พระพุทธเจ้าเป็นพระบรมศาสดาของพระพุทธศาสนา เป็นผู้สถาปนาพระพุทธศาสนาขึ้น พระพุทธองค์อยู่ในฐานะที่เป็นผู้มีความสำคัญสูงสุดของพระพุทธศาสนา หากจะมีคำถามว่า พระพุทธเจ้าเป็นใคร? ในฐานะชาวพุทธควรจะตอบว่าอย่างไร งานวิจัยในบทนี้ ขอนำเสนอเนื้อหาสำคัญที่เกี่ยวกับความหมาย และคุณสมบัติต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้าในนิกายเถรวาทเท่านั้น อันได้แก่ ประเภท การตรัสรู้ธรรม มหาปุริสลักษณะ ๓๒ อนุพยัญชนะ ๘๐ พระพุทธคุณ และพุทธจริยา ของพระพุทธเจ้า เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ลึกซึ้งชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังต่อไปนี้

๒.๑ ความหมายของพระพุทธเจ้า

๒.๑.๑ ความหมายของพระพุทธเจ้า

เรื่องราวต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้าและพระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่ได้มีการบันทึกอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา หลักฐานทางเอกสารที่เก่าแก่ที่สุดของพระพุทธศาสนา คือ คัมภีร์พระไตรปิฎก ประกอบด้วย ๑) พระวินัยปิฎก หรือพระวินัย เป็นคัมภีร์ที่ประมวลระเบียบข้อบังคับของบรรพชิตที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้สำหรับภิกษุและภิกษุณี ๒) พระสุตตันตปิฎก หรือพระสุตตร เป็นคัมภีร์ที่ประมวลพระพุทธรูปที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงย้งที่ต่าง ๆ ให้เหมาะกับบุคคล สถานที่ และเหตุการณ์ มีเรื่องราวประกอบ ๓) พระอภิธรรมปิฎก หรือพระอภิธรรม เป็นคัมภีร์ที่ประมวลคำสอนที่เป็นหลักวิชาการล้วน ๆ ไม่เกี่ยวข้องกับบุคคลหรือเหตุการณ์ ไม่มีเรื่องราวประกอบ พระไตรปิฎกมีเนื้อหารวมทั้งสิ้น ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ คัมภีร์ชั้นรองลงมาได้แก่ อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกได้มีการกล่าวเกี่ยวกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้ในพระสุตตันตปิฎก ว่าด้วยพระประวัติของพระพุทธเจ้าในอดีต ๒๔ พระองค์ และพระประวัติของพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน^๑ มีข้อความเกี่ยวกับการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธองค์และความเป็นมาของพระพุทธเจ้าทั้งหลายอย่างพิสดาร

^๑ช.พุทธ.๓๓/๑-๒๘/๓๘๙-๕๒๖.

ใน พุทธวรรค หมวดพระพุทธเจ้า โดยในวรรคนี้ ทรงสอนเรื่องพระพุทธเจ้า พุทธภาวะ และคำสั่งสอน คำว่า **พระพุทธเจ้า** คือ ผู้ที่ตรัสรู้จนตรัสสมาธิโพธิญาณด้วยพระองค์เอง และทรงสามารถสอนผู้อื่นให้รู้ตามได้ การอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้า เป็นสิ่งที่หาได้ยากยิ่ง ดังที่ตรัสว่า “กิจไฉ พุทธานุปปาโท” การที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงอุบัติขึ้นยากยิ่งนัก^๒

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพระนิพนธ์ มหาวงศ์สังเขป^๓
โดยในปริเฉทที่ ๒ ว่าด้วยวงศ์พระเจ้านามมหาสมมตราช กล่าวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน โดยมีเนื้อความสรุปโดยย่อ ดังนี้

ในกาลเป็นปฐมกัลป์ มีพระเจ้าแผ่นดินพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า พระเจ้า
มหาสมมตราช ๆ นั้น มีราชบุตร ราชนัดดา ราชปนัดดา ดำรงราชย์สืบพระวงศ์แยกกัน
ครองเมืองกุสาวดี ราชคฤห์ มิถิลา เป็นต้นสืบ ๆ กันมาหลายชั่วบุรุษ จนถึงพระเจ้า
โอกกากราช ๆ มีราชบุตร ราชนัดดา ราชปนัดดา ตั้งพระวงศ์ศากยราชสายหนึ่ง ครอง
กรุงกบิลพัสดุ์สืบ ๆ กันมาอีกหลายชั่วบุรุษ จนถึงพระเจ้าชยเสนเป็นที่สุด สายหนึ่ง
ครองเทวทहनครสืบ ๆ กันมา จนถึงพระเจ้าเทวทหะเป็นที่สุด พระเจ้าชยเสนมีพระ
ราชบุตรองค์หนึ่ง คือ พระเจ้าสีหหนุ มีราชธิดาองค์หนึ่ง คือ นางยโสธรา ฝ่ายพระเจ้า
เทวทหะ ผู้ครองเทวทहनครมีราชบุตรองค์หนึ่งคือ พระเจ้าอัญชนะ มีราชธิดาองค์หนึ่ง
คือ นางกัจจนา นางได้เป็นมเหสีของพระเจ้าสีหหนุ ประสูติราชบุตร ๕ องค์ คือ
พระเจ้าสุทโธทนะ ๑ โธโตทนะ ๑ สุกโกทนะ ๑ อมิโตทนะ ๑ ไม่ปรากฏนาม ๑ ราชธิดา
๒ องค์ คือ นางอมิตา ๑ นางปมิตา ๑ ฝ่ายนางยโสธราผู้เป็นกนิษฐาของพระเจ้าสีหหนุ
ได้เป็นมเหสีของพระเจ้าอัญชนะ ผู้เป็นเชษฐาภดาของพระนางกัจจนา นางประสูติราช
ธิดาสององค์ คือ นางมายา ๑ นางปชาบดี ๑ ราชบุตรสององค์ คือ ทัญชปาณิ ๑
สุปปพุทธะ ๑ นางอมิตาได้เป็นมเหสีของสุปปพุทธะ มีธิดาองค์ ๑ คือ นางภัททกัจจนา
มีโอรสองค์ ๑ คือ เทวทัตตะ นางมายากับนางปชาบดี ได้เป็นมเหสีของพระเจ้าสุทโธทนะ
พระนางมายา ประสูติพระโอรสพระองค์หนึ่ง คือ พระบรมศาสดา ในเวลายังเป็นพระ
โพธิสัตว์อยู่นั้นทรงพระนามว่า สิธัตถะ นางภัททกัจจนาผู้ธิดาของสุปปพุทธะได้เป็น
มเหสีของพระโพธิสัตว์ ประสูติโอรสองค์ ๑ คือ พระราहुล ... พระบรมศาสดาเสด็จดับ
ขันธปรินิพพาน.

^๒มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘๓.

^๓สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, มหาวงศ์สังเขป, (กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๖-๗.

นอกจากนี้ ในหนังสือ พระปฐมสมโพธิ ซึ่งเป็นหนังสือที่ได้อธิบายพุทธประวัติไว้อย่างละเอียด แต่เดิมได้ถูกบันทึกไว้ในคัมภีร์โบราณ กล่าวไว้ว่า (ถ้อยความเป็นเนื้อหากาจากต้นฉบับเดิม จึงมิได้ทำการแก้ไขคำ ขอคงคำต้นฉบับไว้)

ความเกิดของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย มิได้ยาก

“ตถาคตา ทิ อรหนโตะ สมมาสมพุทธา”

แท้จริงพระตถาคตอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย ซึ่งเป็นอัคริยมมนุษย์บุรุษรัตน เป็นอนุตตรสรณังคณีนีวัตถุ อนุสสติฐาน ที่ตั้งแห่งความรักแลศรัทธาเลื่อมใสของ สัตว์โลกนั้นมีความปรากฏบังเกิดขึ้นในโลกอันได้ด้วยยาก^๕

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔ ได้อธิบายศัพท์และความหมายที่เกี่ยวข้องกับ “พระพุทธเจ้า”^๕ ไว้ดังต่อไปนี้

พระ น. คำใช้แทนชื่อเรียกภิกษุสงฆ์ และใช้อนุโลมเรียกนักบวชในศาสนาอื่นด้วย

พระพุทธเจ้า น. คำเรียกพระบรมศาสดาแห่งพระพุทธศาสนา

พระพุทธองค์ ส. คำเรียกพระพุทธเจ้า, เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๓

พุทธ, พุทธ-, พุทธะ (พุต, พุตทะ-) น. ผู้ตรัสรู้, ผู้ตื่นแล้ว, ผู้เบิกบานแล้ว ใช้เฉพาะเป็นพระนามของพระบรมศาสดาแห่งพระพุทธศาสนา เรียกเป็นสามัญว่า พระพุทธเจ้า (ป.)^๖

พุทธคุณ น. คุณของพระพุทธเจ้าอย่างย่อที่สุด มี ๓ ประการ คือ พระบริสุทธิคุณ พระปัญญาคุณ พระกรุณาคุณ (ป.).

นอกจากนี้ยังมีคำอธิบายความหมายของ “พระพุทธเจ้า” ไว้ในหนังสือต่าง ๆ อีกมากมาย ดังต่อไปนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายไว้ใน พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ไว้ว่า พระพุทธเจ้า หมายถึง พระผู้ตรัสรู้เองโดยชอบแล้ว สอนผู้อื่นให้รู้ตาม ท่านผู้รู้ดี รู้ชอบด้วยตนเองก่อนแล้ว สอนประชุมชนให้ประพฤติดชอบด้วยกาย วาจา ใจ^๗

^๕ สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว), พระปฐมสมโพธิ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไท, ๒๕๔๖), หน้า ๙.

^๖ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมี บุ๊คพับลิเคชั่น, ๒๕๕๖), หน้า ๘๑๑.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๔๓.

^๘ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๖๐.

พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ จิตตภาโณ) ได้อธิบายไว้ใน ธรรมปริทรรศน์ ถึงความหมายของพระพุทธเจ้าไว้ว่า “ท่านผู้สอนให้ประชุมชนประพฤติดชอบด้วยกาย วาจา ใจ ตามพระธรรมวินัยที่เรียกว่าพระพุทธศาสนา ชื่อว่า พระพุทธเจ้า”^๕

สุชีพ ปุณฺณานุภาพ ปราชญ์คนสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้อธิบาย ความหมายของ “พระพุทธเจ้าคือใคร” ไว้ในหนังสือ “คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา” ไว้ดังนี้ คำว่า “พระพุทธเจ้า” ในภาษาไทยเรา มาจาก “พุทธ” ในภาษาบาลี ซึ่งแปลว่า “ท่านผู้ตรัสรู้” คือ รู้ประจักษ์ความจริงอันเป็นเหตุให้พ้นจากความทุกข์ทั้งปวง มีความหมายที่พึงอธิบายได้เป็น ๒ ประการ คือ ๑) ท่านผู้ตรัสรู้ ซึ่งเป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ ได้แก่ เจ้าชายสิทธัตถะแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ ผู้เป็นโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ และพระนางมหายาสา ประสูติก่อนพุทธศก ๘๐ ปี สถานที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงธรรมครั้งแรก และปรินิพพาน ยังมีหลักฐานปรากฏอยู่ ซึ่งรัฐบาลอินเดียในปัจจุบันได้พยายามอำนวยความสะดวกในการตัดถนนนำทาง และสร้างที่พักสำหรับผู้จะไปนมัสการสังเวชนียสถานทั้ง ๔ แห่งนั้น ซึ่งมีสิ่งก่อนสร้างบ้าง ศิลาคาริกบ้าง เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า เจ้าชายสิทธัตถะผู้ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้านั้นเป็นบุคคลที่มีตัวจริงในทางประวัติศาสตร์ และ ๒) ท่านผู้ตรัสรู้ ซึ่งเป็นตำแหน่งแห่งศาสดาเอกของโลก ใครก็ตามเมื่อบำเพ็ญบารมี คือ คุณความดีต่าง ๆ โดยสมบูรณ์แล้ว ก็จะได้ตรัสรู้ สัจธรรมเป็นพระพุทธเจ้าประดิษฐานพระพุทธศาสนาขึ้นในโลก^๖

กล่าวโดยหลักการแห่งพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้ามิได้มีเพียงพระองค์เดียวที่เรานับถือในปัจจุบันเท่านั้น แต่มีมากมายนับจำนวนไม่ถ้วน ทั้งในอดีตและอนาคต คือ ตลอดระยะเวลากาลนานไกลนั้น ย่อมมีพระพุทธเจ้าตรัสรู้สัจธรรมเกิดขึ้นเป็นคราว ๆ หลักการนี้มองในแง่หนึ่งคล้ายเป็นความเชื่อแบบปรัมปรา แต่มองอีกแง่หนึ่งจะเห็นความจริงชัดขึ้นว่าตำแหน่งพระพุทธเจ้านี้มิได้ผูกขาดตัดตอนไว้เพื่อผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ ใครที่ทำคุณความดีไว้มากจนสมบูรณ์ ก็มีโอกาสดำตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เป็นหลักกลาง ๆ สำหรับทุกคน และเป็นหลักที่มีเหตุผล เพราะในคนจำนวนมากเมื่อมีความตั้งใจทำความดี สักวันหนึ่งก็คงจะสามารถบรรลุผลของความดีนั้น

หลักการนี้แสดงว่า การเป็นพระพุทธเจ้ามิใช่การชุบมือเปิบหรือเป็นการได้ตัวอย่างลอย ๆ ต้องอาศัยความพากเพียรพยายามอย่างขยันขันแข็ง และต้องมีน้ำใจเด็ดเดี่ยวไม่ท้อถอย จึงจะประสบความสำเร็จ ทำให้เห็นความจริงประการหนึ่งว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของมนุษย์ เพราะการที่เจ้าชายสิทธัตถะผู้เป็นมนุษย์ธรรมดานั้นได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้านั้นเป็นเรื่องที่น่าพอใจ เป็นเรื่อง

^๕ พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ จิตตภาโณ), ธรรมปริทรรศน์, (กรุงเทพมหานคร : สภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๑๑.

^๖ สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๔๔-๑๔๕.

ตรงไปตรงมาประกอบด้วยเหตุผล แสดงให้เห็นว่าการที่มนุษย์คนหนึ่งมีความพากเพียรพยายามในการสร้างคุณงามความดีจนประสบผลแห่งความเพียรพยายามแล้วสั่งสอนชาวโลกตามความจริงที่ค้นพบนั้น ย่อมแสดงให้เห็นว่าเป็นเรื่องที่มีเหตุผล และเป็นตัวอย่างจงใจให้ทุกคนไม่ทอดอ้าปล่อยชีวิตไปตามบุญตามกรรม เป็นตัวอย่างที่คนอื่น ๆ อาจปฏิบัติตามได้ ไม่เป็นการผูกขาดสำหรับใครเพียงผู้เดียว สอดคล้องเหมือนกับ **ปัญญา ใ้บบางยาง และคณะ** ได้อธิบายในหนังสือ “**ตามรอยพระพุทธประวัติ ๘๐ พรรษา การเสด็จอุบัติขึ้นในโลกของพระบรมศาสดา**” ว่าในสมัยพุทธกาลมีมนุษย์เป็นจำนวนมาก เมื่อได้พบเห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วเกิดแรงบันดาลใจปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าบ้าง เช่น ในคราวเสด็จลงจากจำพรรษาในดาวดึงส์เทวโลก ท่านว่าผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์นั้น ไม่มีใครเลยที่จะไม่ปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า^{๑๐}

ในหนังสือ “**คำสอนในพระพุทธศาสนา**” กล่าวถึงความหมายของ “**พระพุทธเจ้า**” สามารถสรุปได้ความดังนี้ เมื่อพระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญบารมี ๑๐ จนบริบูรณ์ก็ทรงตรัสรู้เป็น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เรียกว่า พระพุทธเจ้า คือ ทรงตรัสรู้กฎธรรมชาติดีที่มีอยู่ตามธรรมชาตินั้น โดยทรงตรัสรู้เองเป็นพระองค์แรกแล้วทรงนำมาบอก แสดงวางเป็นแบบ ตั้งเป็นหลัก เปิดเผย แจกแจง ทำให้ผู้อื่นเข้าใจตามได้ พระธรรมที่ทรงแสดงและพระวินัยที่ทรงบัญญัติขึ้นคือ พระธรรมวินัยที่เป็นพระปริยัติศีลธรรม คือ หลักธรรมหรือทฤษฎีที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติตั้งขึ้น จากผลการบำเพ็ญบารมีอันเป็นผลจากการปฏิบัติธรรมของพระพุทธองค์ ชาวพุทธผู้เป็นผู้ฟังคำสอน เรียกว่า สาวก สาวิกา คือ อาศัยการฟัง หรือศึกษาปริยัติธรรมที่พระพุทธองค์แสดงไว้ แล้วปฏิบัติตามนั้น เมื่อสำเร็จจึงจะบรรลุ มรรคผลได้ เป็นพระอริยบุคคล เรียกว่า พระอนุพุทธะ แปลว่า ท่านผู้ตรัสรู้ตาม พระพุทธเจ้า หาไม่ได้ ฟังหรือไม่ได้ศึกษาปริยัติแล้ว ไม่ว่าผู้นั้นจะเก่งจะดีเพียงใดก็ไม่อาจบรรลุ มรรคผลเป็นพระอริยบุคคลได้ อีกประการหนึ่ง ท่านผู้ตรัสรู้เองจำเพาะผู้เดียว เรียกว่า พระปัจเจกพุทธะ คือ ท่านได้บำเพ็ญบารมีจนสมบูรณ์ที่จะตรัสรู้ธรรมได้ในชาติสุดท้าย ชาตินั้นไม่ต้องฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมได้เองเฉพาะตัวของท่าน แต่บารมีที่บำเพ็ญมาไม่มากพอที่จะแสดงปริยัติเป็นพระธรรมวินัยสั่งสอนผู้อื่นให้บรรลุ มรรคผลตามได้ จึงไม่สามารถตั้งพระพุทธศาสนาขึ้นได้ อนึ่ง พระปัจเจกพุทธะจะเกิดมิได้ เฉพาะในเวลาห่างจากพระพุทธศาสนาเท่านั้น และจะมีพร้อมกันก็ร้อยก็พันก็ได้ แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีได้เพียงครั้งละพระองค์ทั้งอนันตจักรวาล และในเวลาทีพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้ายังดำรงอยู่ตราบใด ผู้ใดจะตรัสรู้ธรรมต้องเป็นผู้ตรัสรู้ตาม (สาวก) หรือ พระอนุพุทธะ หรือ สาวกพุทธะ เท่านั้น จะไม่มีพระปัจเจกพุทธะผู้ตรัสรู้เองจำเพาะผู้เดียวเกิดขึ้นได้เลย โดยนัยสำคัญประการหนึ่ง

^{๑๐}ปัญญา ใ้บบางยาง และคณะ, **ตามรอยพระพุทธประวัติ ๘๐ พรรษา การเสด็จอุบัติขึ้นในโลกของพระบรมศาสดา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๕๘), หน้า ๔๐-๔๓๑.

แม้แต่พระพุทธเจ้าและพระปัจเจกพุทธะในชาติก่อน ๆ ระหว่างที่ทรงบำเพ็ญบารมีอยู่ ก็ต้องอาศัยการ ฟังการศึกษาปริยัติจากพระพุทธเจ้าองค์ก่อน ๆ แต่จะยังไม่บรรลุมรรคผลนิพพานเพราะได้ตั้งใจจะ สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าในชาติสุดท้าย^{๑๑}

พระพุทธเจ้า แปลว่า ผู้ตรัสรู้แจ้งแล้ว เป็นเจ้าชายอินเดียทรงพระนามว่า สิทธัตถะ โคตมะ ในภาษาบาลี หรือ สิทธารถะ เคตมะ ในภาษาสันสกฤต โดยเมื่อประมาณ ๒,๖๐๐ ปีล่วงมาแล้ว ทรง ประสูติในวรรณะกษัตริย์แห่งกรุงกบิลพัสดุ์ เป็นโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะและพระนางมามายา ผู้ ครองแคว้นศากยะ ซึ่งตั้งอยู่ทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือของชมพูทวีป ติดเชิงเขาหิมาลัย ในฐานะ โอรสกษัตริย์และเป็นความหวังของราชตระกูล พระองค์จึงได้รับการปรนปรี้อด้วยโลกียสุขต่าง ๆ อย่างเพียบพร้อม เมื่อพระชนมายุ ๑๖ พรรษา ได้ทรงอภิเษกสมรสกับพระนางยโสธรา หรือพิมพา เมื่อพระชนมายุ ๒๙ พรรษา มีพระโอรสองค์หนึ่งชื่อ ราहुล พระราชบิดาทรงปิดกั้นไม่ให้พบเห็นสภาพ ความเป็นอยู่ที่ระคนด้วยความทุกข์ของสามัญชนทั้งหลายด้วย เจ้าชายทรงเสวยความสุขอยู่เช่นนี้เป็น เวลนานานถึง ๒๙ ปี แต่สภาพเช่นนี้ไม่สามารถถูกปิดบังจากพระองค์ได้เรื่อย ไป ปัญหาเรื่องความทุกข์ ความเดือดร้อนต่าง ๆ ของมนุษย์ อันรวมเด่นอยู่ที่ความแก่ เจ็บ และตาย เป็นสิ่งที่ทำให้พระองค์ต้อง ทรงครุ่นคิดแก้ไข ทรงมองเห็นสภาพเช่นนี้แล้ว ทรงเบื่อหน่ายในสภาพความเป็นอยู่ของพระองค์ มองเห็นความสุขความปรนปรี้อเป็นของไร้สาระ ทรงคิดหาทางแก้ไขจะให้มีมีความสุขที่มั่นคง เป็นแก่น สาร และสภาพความเป็นอยู่ของพระองค์ท่ามกลางความเข้วยวนสับสนวุ่นวายเช่นนั้น ไม่อำนวยแก่ การใช้ความคิดที่ได้ผล ในที่สุดทรงมองเห็นภาพพวงกลมธรรม ซึ่งเป็นผู้ได้ปลีกตัวจากสังคัม ไปค้นคว้าหา ความจริงต่าง ๆ โดยมีความเป็นอยู่ง่าย ๆ ปราศจากกังวล และสะดวกในการแสวงหาความรู้และคิด หาเหตุผล^{๑๒} ทรงละราชสมบัติและทรงออกผนวชเป็นภิกษุเพื่อหาทางสู่นิพพาน ไม่ทรงคิดว่าการ เข้าฌานแบบโยคีจะให้คำตอบที่แท้จริง และทรงเห็นว่าการศึกษาทศกิริยานั้นไม่อยู่ในวิสัยการทำ ทศกิริยา ได้แก่การทรมานกายด้วยวิธีต่าง ๆ อาทิเช่น การบำเพ็ญตบะ โยคะ ฯลฯ ทรงค้นคว้าสัง ฆธรรมอยู่ถึง ๖ ปี จึงได้ตรัสรู้เมื่อพระชนมายุ ๓๕ พรรษา ครั้นตรัสรู้แล้วได้ประกาศพระพุทธศาสนา ประดิษฐานสั่งสมมณฑลขึ้นเสด็จจาริกไปในที่ต่าง ๆ เผยแผ่พระพุทธศาสนาอยู่เป็นเวลาถึง ๔๕ ปี จึง เสด็จดับขันธปรินิพพาน เมื่อพระชนมายุ ๘๐ พรรษา

ความหมายในทางธรรม ได้มีกล่าวไว้ใน หนังสือ พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย ความว่า พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะ เป็นผู้หลุดพ้นแล้ว เพราะหายติด หמדใคร่ ดับเสียได้ ไม่ถื้อมัน รูป

^{๑๑} ศ.ดร.อุทิศ ศิริวรรณ, คำสอนในพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สมาคมผู้ทำ คุณประโยชน์เพื่อพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๔), หน้า ๔๘-๕๐.

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, (กรุงเทพมหานคร : กองทุน ป.อ. ปยุตโต เพื่อเชิดชูธรรม, ๒๕๕๕), หน้า ๒-๓.

...เวทนา...สัญญา...สังขาร...วิญญาณ เขาจึงเรียกว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นผู้ให้กำเนิดมรรคาที่ยังไม่เกิด เป็นผู้ยังประชุมชนให้รู้จักมรรคาที่ยังไม่มีใครรู้จัก เป็นผู้บอกทางที่ยังไม่มีใครบอก เป็นผู้รู้ทาง เป็นผู้ชำนาญทาง เป็นผู้ฉลาดในทาง^{๑๓}

สรุปความหมายของ “พระพุทธรเจ้า” ได้ว่า พระพุทธรเจ้า หมายถึง ผู้ตรัสรู้ พระบรมศาสดา แห่งพระพุทธศาสนา สรรพนามบุรุษที่ ๓ ใช้ว่า พระพุทธองค์ เป็นผู้มีความพากเพียรพยายามสูงสุดใน การบำเพ็ญบารมีธรรม เพื่อค้นหาความจริงที่แท้ มุ่งแสวงหาทางพ้นจากทุกข์ทั้งปวงจากสังสารวัฏ “นิพพาน” เป็นเป้าหมายสูงสุด เป็นพระผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ ตรัสรู้กฎธรรมชาติดีที่มีอยู่ตามธรรมชาติ นั้นแล้ว ทรงนำมาบอก แสดงวางเป็นแบบ ตั้งเป็นหลัก เปิดเผย แจกแจง ทำให้ผู้อื่นเข้าใจตามได้ สอนผู้อื่นให้รู้ตาม บำเพ็ญบารมีจนสมบูรณ์ สามารถตั้งพระพุทธศาสนาขึ้นได้ในโลก

๒.๑.๒ พระนามอื่น ๆ ที่ใช้กล่าวถึงพระพุทธรเจ้า

นอกจากนี้ยังมี พระนามอื่น ๆ ที่นำมาใช้เพื่อกล่าวถึงพระพุทธรเจ้า อันเป็นคำกลาง ๆ ใช้แก่ พระพุทธรเจ้าองค์หนึ่งองค์ใดก็ได้ ศัพท์เหล่านั้นถูกนำไปประมวลไว้ในคัมภีร์อภิธานปิฎก (คาถาที่ ๑-๔) มีจำนวน ๓๒ คำ ดังต่อไปนี้ จักขุมา, ชินะ, ตถาคต, ทศพล, ทิปุตตมะ (ทิปโทตม), เทวเทพ, ธรรมราชา, ธรรมสวามี, นรวัระ, นรสีห์, นาถะ, นายก, พุทธะ, ภควา (พระผู้มีพระภาค), ภูริปัญญะ, มหามุนี, มหะสี, มารชิ, มุนี, มุนินท์ (มุนินทร์), โลกครุ, โลกนาถ, วรรปัญญะ, วินายก, สมันตจักขุ (สมันตจักขุ), สยัมภู, สัตถา (พระศาสดา), สัพพัญญู, สัมมาสัมพุทธ, สุคต, อนนิตย, อังคิรส^{๑๔} ซึ่งศัพท์ ทั้ง ๓๒ คำนี้มีความหมายเฉพาะตัว เป็นการอธิบายคุณลักษณะต่าง ๆ ของพระพุทธรองค์ ซึ่งจะได้ทำการอธิบายให้ทราบในหัวข้อต่อ ๆ ไป

๒.๒ มหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการ หรือ มหาบุรุษลักษณะ ๓๒

ลักษณะของพระมหาปุริสลักษณะ ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย ดังนี้ว่า
ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

... ดุกรภิกษุทั้งหลาย พระมหาบุรุษผู้สมบูรณ์ด้วยมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการเหล่านี้ ย่อมมีคติเป็นสองเท่านั้น ไม่เป็นอย่างอื่น คือ ถ้าครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม...ถ้าเสด็จออกผนวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีหลังคาคือกิเลสอันเปิดแล้วในโลก ดุกรภิกษุทั้งหลาย มหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการนั้น เป็นไฉน ...ดุกร ภิกษุทั้งหลาย พระ

^{๑๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, อ่างแล้ว, หน้า ๔๗๔.

^{๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๖๑.

มหาบุรุษในโลกนี้

๑. มีพระบาทประดิษฐานเป็นอันดี ภิกษุทั้งหลาย การที่พระมหาบุรุษมีพระบาทประดิษฐานเป็นอันดี นี้เป็นมหาบุริสลักษณะของมหาบุรุษฯ
๒. ณ พื้นภายใต้ฝ่าพระบาท ๒ ของพระมหาบุรุษ มีจักรเกิดขึ้น มีซี่ก้าข้างละพัน มีกง มีดุม บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง ภิกษุทั้งหลาย แม้การที่พื้นภายใต้ฝ่าพระบาททั้ง ๒ ของพระมหาบุรุษ มีจักรเกิดขึ้น มีซี่ก้าข้างละพัน มีกง มีดุม บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง นี้ก็มหาบุริสลักษณะของพระมหาบุรุษ ฯ
๓. มีส้นพระบาทยาว ฯ
๔. มีพระองคุลียาว ฯ
๕. มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทอ่อนนุ่ม ฯ
๖. มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีลายดุจตาข่าย ฯ
๗. มีพระบาทเหมือนสังข์คว่ำ ฯ
๘. มีพระขงฆ์รีเรียวดุจแข้งเนื้อทราย ฯ
๙. เสด็จสถิตยืนอยู่มิได้น้อมลง เอาฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองลูบคลำได้ถึงพระขานทั้งสอง ฯ
๑๐. มีพระคุษะเร็นอยู่ในฝัก ฯ
๑๑. มีพระฉวีวรรณดุจวรรณแห่งทองคำ คือ มีพระตจะ ประดุจหุ้มด้วยทอง ฯ
๑๒. มีพระฉวีละเอียด เพราะพระฉวีละเอียด ธุลีละอองจึงมิตติดอยู่ในพระกายได้ ฯ
๑๓. มีพระโลมชาติเส้นหนึ่งๆ เกิดในขุมละเส้นๆ ฯ
๑๔. มีพระโลมชาติมีปลายชั้นซ้อนขึ้นข้างบน มีสีเขียว มีสีเหมือนดอกอัญชัญ ขดเป็นกุ่มพลทักษิณาวัญ ฯ
๑๕. มีพระกายตรงเหมือนกายพรหม ฯ
๑๖. มีพระมังสะเต็มในที่ ๗ สถาน ฯ
๑๗. มีกึ่งพระกายท่อนบนเหมือนกึ่งกายท่อนหน้าของสีหะ ฯ
๑๘. มีระหว่างพระอังสะเต็ม ฯ
๑๙. มีปริมณฑลดุจไม้โคธ วาของพระองค์เท่ากับพระกายของพระองค์ พระกายของพระองค์ก็เท่ากับวาของพระองค์ ฯ
๒๐. มีลำพระศอกกลมเท่ากัน ฯ
๒๑. มีปลายเส้นประสาทสำหรับนารสอาหารอันดี ฯ

๒๒. มีพระหนุจคางราชสีห์ ฯ
๒๓. มีพระทนต์ ๔๐ ซี่ ฯ
๒๔. มีพระทนต์เรียบเสมอกัน ฯ
๒๕. มีพระทนต์ไม่ห่าง ฯ
๒๖. มีพระทนต์ขาวงาม ฯ
๒๗. มีพระชิวหาใหญ่ ฯ
๒๘. มีพระสุรเสียงดุจเสียงแห่งพรหม ตรัสมีสำเนียงดังกกรวิก ฯ
๒๙. มีพระเนตรดำสนิท (ดำคม) ฯ
๓๐. มีดวงพระเนตรดุจตาแห่งโค ฯ
๓๑. มีพระอุณาโลมบังเกิด ณ ระหว่างพระขนง มีสีขาวย่อน ควรเปรียบด้วยนุ่น ฯ
๓๒. มีพระเศียรดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์ ฯ
- ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้การที่พระมหาบุรุษ มีพระเศียรดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์นี้ ก็เป็นมหาปุริสลักษณะของพระมหาบุรุษนั้น ฯ
- ดูกรภิกษุทั้งหลาย มหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการเหล่านี้แล ที่มหาบุรุษประกอบแล้ว ย่อมเป็นเหตุให้มีคติเป็นสองเท่านั้น ไม่เป็นอย่างอื่น คือ ถ้าครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ อนึ่งถ้าพระมหาบุรุษนั้นออกจากเรือนทรงผนวชเป็นบรรพชิต จะเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีหลังคาคือกิเลสอันเปิดแล้วในโลก ภิกษุทั้งหลาย พวกฤาษีแม้เป็นภายนอก ย่อมทรงจามหาปุริสลักษณะของพระมหาบุรุษ ๓๒ เหล่านี้ได้ แต่ฤาษีทั้งหลายนั้น ย่อมไม่ทราบว่าเป็นเบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก สัตว์ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมนี้อันตนทำสั่งสมพอกพูนไปบุลย์ สัตว์ที่บำเพ็ญกุศลกรรมนั้น ย่อมครอบงำเทวดาทั้งหลายอื่นในโลกสวรรค์ โดยสถาน ๑๐ คือ อายุทิพย์ วรรณทิพย์ ความสุขทิพย์ ยศทิพย์ ความเป็นอธิบดีทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์และโณภูมัพพทิพย์ ครั้นจตุจากโลกสวรรค์นั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ย่อมได้เฉพาะ ซึ่งมหาปุริสลักษณะนี้ ฯ^{๑๕}

^{๑๕}ที่.ปา.๑๑/๑๓๐/๑๑๓-๑๑๕.

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ได้อธิบายถึง มหาบุรุษลักษณะ ไว้ว่า เป็นลักษณะของมหาบุรุษมี ๓๒ ประการ^{๑๖} ทั้งนี้มีเนื้อหาที่ใกล้เคียงและคล้ายคลึงกันปรากฏอยู่ในมหาปทานสูตร แห่งที่ขนิกาย มหาวรรค และลักษณะสูตร แห่งที่ขนิกาย ปาฎิกวรรค พระสุตตันตปิฎก โดยย่อ ดังนี้คือ

๑. สุปตฺถิจิตปาโท ที่ฝ่าพระบาทราบเสมอกัน
๒. เหนือจาปาตตเลส จุกกานี ซาตานี ลายพื้นพระบาทเป็นจักร
๓. อายตปณฺหิ มีสันพระบาทยาว (ถ้าแบ่ง ๔, พระชงฆ์ตั้งอยู่ ในส่วนที่ ๓)
๔. ที่ขงฺคฺลี มีนิ้วยาวเรียว (หมายถึงนิ้วพระหัตถ์และพระบาทด้วย)
๕. มุทุตฺถลนหฺตถปาโท ฝ่าพระหัตถ์ และฝ่าพระบาทอ่อนนุ่ม
๖. ซาลหฺตถปาโท ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าบาทมีลายดุจตาข่าย
๗. อุสฺสงฺขปาโท มีพระบาทเหมือนสังข์คว่ำอัฐิข้อพระบาทตั้งลอยอยู่หลังพระบาท กลับกลอกได้คล่อง เมื่อทรงดำเนินผิดกว่าสามัญชน
๘. เอนฺนิชงฺโฆ พระชงฆ์เรียวดุจแข้งเนื้อทราย
๙. จิตฺโก ว อโนนมนฺโต อุโภาติ ปาณิตฺเลหิ ชนฺณุกานี ปรามสฺติ เมื่อยืนตรง พระหัตถ์ ทั้งสองลูบจับถึงพระขานู
๑๐. โภโสหิตวตฺถคฺยุโห มีพระคฺยุหะเร้นอยู่ในฝัก
๑๑. สุวณฺณวณฺโณ มีฉวีวรรณดุจสีทอง
๑๒. สุขุมจฺฉวี พระฉวีละเอียด ชุสีละอองไม่ติดพระกาย
๑๓. เอเกกฺโลโม มีเส้นพระโลมาเฉพาะขุมละเส้น ๆ
๑๔. อุทฺธคฺคฺโลโม เส้นพระโลมาดำสนิทเวียนเป็นทักษิณาวฏู มีปลายงอนขึ้นข้างบน
๑๕. พรหมุชฺชุดโต พระกายตั้งตรง ดุจท้าวมหาพรหม
๑๖. สตฺตฺสุสฺสโท มีพระมั่งสะอุมเต็มในที่ ๗ แห่ง (คือ หลังพระหัตถ์ทั้ง ๒, และหลังพระบาททั้ง ๒, พระอังกาสทั้ง ๒, กับลำพระคอ)
๑๗. สีหปุพฺพทตฺตกาโย มีส่วนพระสรีรกายบริบูรณ์ (ลำพื) ดุจกึ่งท่อนหน้าแห่ง พญาราชสีห์
๑๘. ปิตนฺตรโส พระปฤษฏางค์ราบเต็มเสมอกัน
๑๙. นิโครธปริมณฺชโล ส่วนพระกายเป็นปริมณฑล ดุจปริมณฑลแห่งต้นไทร (พระกายสูงเท่ากบว้าของพระองค์)
๒๐. สมวณฺณุกฺขนฺโธ มีลำพระศอกกลมงามเสมอตลอด
๒๑. รสคฺคฺสคฺคิ มีเส้นประสาทสำหรับรับรสพระกระยาหารอันดี
๒๒. สีหหนุ มีพระหนุดุจคางแห่งราชสีห์ (โค้ง เหมือนวงพระจันทร์)

^{๑๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, อ่างแล้ว, หน้า ๓๐๒-๓๐๔.

๒๓. จตตาสีสนทนโต มีพระทนต์ ๔๐ ซี่ (ข้างละ ๒๐ ซี่)
 ๒๔. สมทนต์ พระทนต์เรียบเสมอกัน
 ๒๕. อวิวรทนต์ พระทนต์เรียบสนิทได้ห่าง
 ๒๖. สุกุกกทาโจ เขี้ยวพระทนต์ทั้ง ๔ ขาวงามบริสุทธิ์
 ๒๗. ปหุตชีวโท พระชีวหาอ่อนและยาว (อาจแผ่ปกพระนลาฏได้)
 ๒๘. พุทธสโร กรวิกภาณี พระสุรเสียงดุษฎีท้าวมหาพรหม ตรัสมีสำเนียงดุจนกการเวก
 ๒๙. อภินิลเนตโต พระเนตรดำสนิท
 ๓๐. โคปขุโม ดวงพระเนตรแจ่มใสดุจตาลูกโคเพ็งคลอด
 ๓๑. อุณณา ภูมิบุตรเร ขาดา มีอุณาโลมระหว่างพระโขนง เวียนขวาเป็นทักษิณาวฏ
 ๓๒. อุณหิสสีโส มีพระ เที่ยรงามบริบูรณ์ดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์

ในหนังสือ พระพุทธประวัติ ของ สุริย์ มีผลกิจและวิเชียร มีผลกิจ ได้กล่าวถึง กุศลกรรมที่ทำให้ได้พระมหาบุริสลักษณะ^{๑๗} โดยมีเนื้อความดังต่อไปนี้

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงอธิบายชี้แจงถึง กุศลกรรมที่ทำให้ได้พระมหาบุริสลักษณะ ๓๒ นี้ ให้พระพระอานนท์ และเหล่าภิกษุสาวกทั้งหลาย เกี่ยวกับมหาบุริสลักษณะ ๓๒ อนุพยัญชนะ ๘๐ อันเป็นพระลักษณะมงคล ดังนี้

ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน เป็นผู้ยึดมั่นในกุศลธรรมทั้งหลาย ประพฤติกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต บำเพ็ญทาน สมาทานศีล รักษาอุโบสถ ปฏิบัติดีในบิฑามารดา และสมณพราหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล เคารพกุศลอันยิ่งใหญ่อื่น ๆ เมื่อสิ้นชีพลงได้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เสวยทิพยสมบัติ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์มาอุบัติเป็นมนุษย์ ตถาคตจึงได้มหาบุริสลักษณะ คือ มีฝ่าพระบาทเต็มราบเสมอกัน (ลักษณะที่ ๑)

ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน เป็นผู้นำความสุขมาให้แก่มหาชน บรรเทาภัยและคุ้มครองชนทั้งหลายโดยธรรมถวายทานพร้อมด้วยวัตถุบริวารเป็นอันมาก เมื่อสิ้นชีพลงได้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เสวยทิพยสมบัติ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์ มาอุบัติเป็นมนุษย์ ตถาคตได้มหาบุริสลักษณะ คือ ฝ่าพระบาททั้งสองประดับด้วยลายจักร พร้อมด้วยกง และดุม (ลักษณะที่ ๒)

ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน เว้นขาดจากปาณาติบาต วางอาชญา วางคัสตรา มีความละเอียด มีความกรุณาเกื้อกูลแก่สัตว์มีชีวิตทั้งปวง เมื่อสิ้นชีพลงได้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เสวยทิพยสมบัติ จุติจากโลกสวรรค์ มาอุบัติเป็นมนุษย์ ตถาคตได้มหาบุริสลักษณะ ๓ ประการ คือ ส้นพระบาทยาว นิ้วพระหัตถ์และนิ้วพระบาทเรียวยาว พระวรกายตรงดุจกายพรหม (ลักษณะที่ ๓, ๔, ๑๕)

^{๑๗} สุริย์ มีผลกิจ และวิเชียร มีผลกิจ, พระพุทธประวัติ, อ้างแล้ว, หน้า ๒๘๕-๒๘๘.

ตถาคตเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน เป็นผู้สงเคราะห์ชนทั้งหลายด้วยสังคหวัตถุ ๔ คือ ด้วยทานคือการให้ ด้วยการกล่าววาจาอันไพเราะ ด้วยการบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น และด้วยการวางตนสม่ำเสมอ เมื่อสิ้นชีพลงได้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เสวยทิพยสมบัติ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์ มาอุบัติเป็นมนุษย์ ตถาคตได้มหาปุริสลักษณะ ๒ ประการ คือ ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทอ่อนนุ่ม ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีลายดุจตาข่าย (ลักษณะที่ ๕, ๖)

ตถาคตเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน เป็นผู้กล่าววาจาที่ประกอบด้วยอรรถด้วยธรรม มีเหตุมีผล แนะนำประโยชน์ และความสุขให้ชนทั้งหลาย ตั้งตนอยู่ในธรรม เมื่อสิ้นชีพลงได้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์เสวยทิพยสมบัติ จุติจากโลกสวรรค์มาอุบัติเป็นมนุษย์ ตถาคตได้มหาปุริสลักษณะ ๒ ประการ คือ พระบาทดุจสังข์คว่ำ พระโลมาดำสนิท ปลายงอนขึ้นเบื้องบนเวียนเป็นทักษิณาวฏ (ลักษณะที่ ๗, ๑๔)

ตถาคตเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน ได้เป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทศิลปวิชา และข้อประพฤติ ตั้งใจให้ชนทั้งหลายเข้าใจง่ายรู้เร็วปฏิบัติได้รวดเร็ว ไม่พึงลำบากนาน เมื่อสิ้นชีพลงได้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เสวยทิพยสมบัติ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์มาอุบัติเป็นมนุษย์ตถาคตได้มหาปุริสลักษณะนี้ คือ มีพระขงฆ์เรียวดุจแข้งเนื้อทราย (ลักษณะที่ ๘)

ตถาคตเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน สังเกตดูเหล่าชนที่ควรสงเคราะห์ หยั่งทราบว่าคุณคนใดควรแก่สงเคราะห์สิ่งใด แล้วทำประโยชน์ให้แก่บุคคลเหล่านั้นตามเหตุอันควร เมื่อสิ้นชีพลงได้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เสวยทิพยสมบัติ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์มาอุบัติเป็นมนุษย์ ตถาคตได้มหาปุริสลักษณะ ๒ ประการคือ มีพระวรกายอุจปริมณฑลของไม้โคโร เมื่อประทับยืนตรง พระหัตถ์ทั้งสองลูบจับถึงพระขานุได้ (ลักษณะที่ ๙, ๑๙)

ตถาคตเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน เป็นผู้นำญาติมิตรที่สูญหายพลัดพรากจากกันไปนาน ให้กลับมารวมกัน นำบิดามารดาให้พบกับบุตร นำบุตรให้พบกับบิดามารดา นำญาติทั้งหลายให้พบกันเป็นต้น ทำให้ชนเหล่านั้นพร้อมเพรียงกัน แล้วมีความชื่นชมยินดี เมื่อสิ้นชีพลง ได้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เสวยทิพยสมบัติ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์มาอุบัติเป็นมนุษย์ ตถาคตได้มหาปุริสลักษณะนี้ คือ พระคุษะเร้นอยู่ในฝัก (ลักษณะที่ ๑๐)

ตถาคตเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน เป็นผู้ไม่มีความโกรธ ไม่พยายาม ไม่จองผลาญ ได้ถวายทานเครื่องลาดมีเนื้อละเอียดอ่อน ให้ผ้าไหมพัศตร์ ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้ากัมพลเนื้อละเอียดสำหรับลาดและนุ่งห่ม เมื่อสิ้นชีพลงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เสวยทิพยสมบัติ จุติจากโลกสวรรค์ มาอุบัติเป็นมนุษย์ ตถาคตได้มหาปุริสลักษณะนี้ คือ พระฉวีวรรณดั่งสีทอง (ลักษณะที่ ๑๑)

ตถาคตเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน เข้าใจแต่กามบัณฑิตถึงกรรมที่เป็นกุศลอกุศล กรรมส่วนที่มีโทษไม่มีโทษ กรรมที่ควรเสพไม่ควรเสพ กรรมใดที่เข้าไปเพื่อประโยชน์เพื่อความสุข และกรรมใดที่เข้าไปเพื่อไม่เป็นประโยชน์เพื่อความทุกข์ เมื่อสิ้นชีพลงได้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เสวยทิพยสมบัติ

ครั้งจตุจากโลกสวรรค์ มาอุบัติเป็นมนุษย์ ตถาคตได้มหาปุริสลักษณะนี้คือ พระฉวีละเอียดยุติละของมิติดพระวรกายได้ (ลักษณะที่ ๑๒)

ตถาคตเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน เว้นขาดจากการพูดเท็จ พูดแต่คำจริง ดำรงความสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลักฐาน ไม่พูดลวงโลก เมื่อสิ้นชีพลงได้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เสวยทิพยสมบัติ ครั้งจตุจากโลกสวรรค์ มาอุบัติเป็นมนุษย์ ตถาคตได้มหาปุริสลักษณะ ๒ ประการ คือ มีพระโลมาขุมละเส้น มีพระอุณาโลมอยู่ระหว่างพระขนง (ลักษณะที่ ๑๓, ๓๑)

ตถาคตเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน บริจาคของควรบริโภคนอนประณีตมีรสเลิศ เมื่อสิ้นชีพได้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เสวยทิพยสมบัติ ครั้งจตุจากโลกสวรรค์ลงมาอุบัติเป็นมนุษย์ ตถาคตได้มหาปุริสลักษณะนี้คือ มีมั่งสะสมในที่ ๗ แห่ง คือที่หลังพระหัตถ์ทั้งสอง หลังพระบาททั้งสอง พระอังสา (ใหญ่) ทั้งสอง และลำพระศอก (ลักษณะที่ ๑๖)

ตถาคตเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน เป็นผู้หวังประโยชน์หวังความเกื้อกูล ด้วยปรารถนาว่าทำไฉน จักให้ชนทั้งหลายเจริญด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา เจริญด้วยทรัพย์ บุตรภรรยา ญาติมิตร บริวาร และเจริญด้วยพละ วรรณะ สุขะ เป็นต้น เมื่อสิ้นชีพลงได้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เสวยทิพยสมบัติ ครั้งจตุจากโลกสวรรค์ลงมาอุบัติเป็นมนุษย์ ตถาคตได้มหาปุริสลักษณะ ๓ ประการคือ พระวรกายดุจกายท่อนหน้าของราชสีห์ พระปฤษฎางค์ราบเสมอกัน และลำพระศอกกลมเสมอกัน (ลักษณะที่ ๑๗, ๑๘, ๒๐)

ตถาคตเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน เป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายด้วยฝ่ามือ ก้อนหิน ท่อนไม้ หรือด้วยศัสตรา เมื่อสิ้นชีพลงได้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เสวยทิพยสมบัติ ครั้งจตุจากโลกสวรรค์ลงมาอุบัติเป็นมนุษย์ ตถาคตได้มหาปุริสลักษณะนี้คือ ประสาทรับรสพระกระยาหารเป็นเลิศ (ลักษณะที่ ๒๑)

ตถาคตเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน เว้นขาดจากคำเพ้อเจ้อ พูดแต่คำจริงที่มีหลักฐาน พูดอิงอรรด อิงธรรม อิงวินัย มีที่อ้างอิงประกอบด้วยประโยชน์ในกาลอันควร เมื่อสิ้นชีพลง ได้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เสวยทิพยสมบัติ ครั้งจตุจากโลกสวรรค์มาอุบัติเป็นมนุษย์ ตถาคตได้มหาปุริสลักษณะนี้คือ พระหนุดุจคางราชสีห์ (ลักษณะที่ ๒๒)

ตถาคตเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน ละจากคำส่อเสียด ฟังความจากข้างนี้แล้วไปบอกข้างโน้น ฟังความจากข้างโน้นแล้วมาบอกคนข้างนี้ ทำให้คนแตกร้ายกัน สมานคนที่แตกร้ายกันบ้าง ส่งเสริมคนที่พร้อมเพรียงกันแล้วบ้าง กล่าวแต่คำที่ทำให้คนพร้อมเพรียงกัน เมื่อสิ้นชีพลงได้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เสวยทิพยสมบัติ ครั้งจตุจากโลกสวรรค์มาอุบัติเป็นมนุษย์ ตถาคตได้มหาปุริสลักษณะ ๒ ประการคือ พระทนต์ทั้งหมดมี ๔๐ ซี่ พระทนต์เรียงชิดกันสนิท (ลักษณะที่ ๒๓, ๒๕)

ตถาคตเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน ละจากมิถาอาชีวะ ละจากการโกงด้วยตาชั่ง ของปลอม รับสินบน การปล้นและการกรรโชก เป็นต้น เมื่อสิ้นชีพลงได้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เสวยทิพย

สมบัติ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์ มาอุบัติเป็นมนุษย์ ตถาคตได้มหาปุริสลักษณะ ๒ ประการ คือ พระทนต์เรียบเสมอ มีพระทารุณะ (พระเขี้ยว) ขาวงาม (ลักษณะที่ ๒๔, ๒๖)

ตถาคตเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน ละจากคำหยาบกล่าวคำที่ไม่มีโทษ คำที่เพราะเหตุชวนให้รักจับใจ เป็นที่พอใจชอบใจของเหล่าชนเป็นอันมาก เมื่อสิ้นชีพลงได้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เสวยทิพยสมบัติ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์ มาอุบัติเป็นมนุษย์ ตถาคตได้มหาปุริสลักษณะ ๒ ประการคือ พระชิวหาอ่อนและยาว พระสุรเสียงดุษเสียงพรหม (ลักษณะที่ ๒๗, ๒๘)

ตถาคตเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน ไม่ถลึงตา ไม่ค้อนควัก ไม่ชำเลื่องดู มองดูตรงๆ ด้วยความเข้มแข็ง และดูผู้อื่นด้วยสายตาอันแสดงความรัก เมื่อสิ้นชีพลงได้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เสวยทิพยสมบัติ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์ มาอุบัติเป็นมนุษย์ ตถาคตได้มหาปุริสลักษณะ ๒ ประการ คือ พระเนตรดำสนิท ดวงพระเนตรแจ่มใสดูจันยน์ตาลูกโค (ลักษณะที่ ๒๙, ๓๐)

ตถาคตเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน เป็นผู้นำชนทั้งหลายในกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ในการบำเพ็ญทาน สมาทานศีล รักษาอุโบสถ ในการปฏิบัติดีต่อมารดาบิดา สมณะพราหมณ์ เคารพต่อผู้ใหญ่ในตระกูล และกษัตริย์อื่น ๆ เมื่อสิ้นชีพลงได้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เสวยทิพยสมบัติ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์ มาอุบัติเป็นมนุษย์ตถาคตได้มหาปุริสลักษณะนี้คือ พระเศียรงามดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์ (ลักษณะที่ ๓๒)^{๑๘}

สรุปความว่า มหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการนี้ อันเป็นมงคลลักษณะของมหาบุรุษเกิดขึ้นได้กับพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ที่ได้เสด็จอุบัติเกิดขึ้นบนโลก เป็นผลจากการกระทำความดี การสร้างกุศลกรรมบำเพ็ญบารมีมาด้วยเวลายาวนาน อันเป็นการสร้างสมบุญบารมีของพระโพธิสัตว์ในสมัยที่เกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ๆ ทำให้เห็นว่า บุคคลใดก็ตามหากมีความพากเพียรวิริยะ และมีปณิธานที่จะกระทำความดีอย่างแน่วแน่แล้ว แม้ผลกรรมดีจะยังไม่บังเกิดในชาติภพที่ดำรงชีวิตอยู่ ทว่าผลกรรมดีนั้นก็ยังคงมาส่งผลให้ได้รับผลกรรมดีในอนาคตชาติ ทำให้เป็นผู้มีบุคลิกลักษณะที่ดี อันเป็นมงคลแก่ตนเอง ดังนี้

๒.๓ อนุพยัญชนะ ๘๐ ประการ

อนุพยัญชนะ หมายถึง พระลักษณะน้อยๆ, พระลักษณะข้อปลีกย่อยของพระมหาบุรุษ^{๑๙} นอกเหนือจากมหาบุรุษลักษณะ หรือ มหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการแล้ว ยังมีลักษณะข้อปลีกย่อยของพระมหาบุรุษ นิยมเรียกกันว่า “อสีตยานุพยัญชนะ” หรือ “อนุพยัญชนะ ๘๐” คือ^{๒๐}

^{๑๘}ที่.ปา.อ.๑๖/๕-๔๓.

^{๑๙}พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, อ่างแก้ว, หน้า ๔๙๑-๔๙๓.

^{๒๐}สุริย์ มีผลกิจและวิเชียร มีผลกิจ, พระพุทธประวัติ, อ่างแก้ว, หน้า ๒๘๙-๒๙๒.

๑. จิตตคุลิตา นิ้วพระหัตถ์และนิ้วพระบาทแนบชิด
๒. อนุப்புพวงคุลิตา นิ้วพระหัตถ์และนิ้วพระบาทอ่อน เรียวงามจากโคนถึงปลาย
๓. ฆฏฏคุลิตา นิ้วพระหัตถ์และนิ้วพระบาทกลม
๔. ตมพนขตา พระนขาทั้ง ๒๐ มี สีแดง (พระนขา = เล็บ)
๕. ตุงคนขตา พระนขาทั้ง ๒๐ งอนงามช้อยขึ้นบน
๖. สนิทฺชนขตา พระนขาทั้ง ๒๐ เกลี้ยงเกลา ไม่มีริ้วรอย
๗. นิคุพทโคปุผกตา ข้อพระหัตถ์และข้อพระบาทซ่อนอยู่ในพระมิ่งสะ ไม่ปรากฏออกมา

ภายนอก

๘. สมปาทตา ปลายนิ้วพระบาททั้งสองเสมอกัน
๙. คชสมานกมุตา ทรงพระราชดำเนินสง่า ดุจพญาช้างฉัททันต์
๑๐. สีหสมานกมุตา ทรงพระราชดำเนินเกรียงไกร ดุจพญาสีหราช
๑๑. หัสสมานกมุตา เสด็จด้วยลีลาอง่างาม ดุจพญาหงส์
๑๒. อุษฺสมานกมุตา เสด็จดำเนินอง่างาม ดุจโคอุสุภราชก้าวเดิน (อุษฺ = โคเผือก)
๑๓. ทกฺขินาวฏฺฏคตฺตา เสด็จพระราชดำเนินเวียนไปทางเบื้องขวา
๑๔. สมนตโต จารุขณฺณมณฺทลตา พระชานุมณฑลโดยรอบเกลี้ยงกลมงามบริบูรณ์
๑๕. บริปฺพณฺณปริสพฺพยฺชนตา บริบูรณ์พร้อมด้วยบุคลิกลักษณะของบุรุษเพศ
๑๖. อจฺฉิทฺทนาภิตา พระนาภีมีรอยเส้นเวียนขวาที่ไม่ขาดพ่อง (พระนาภี = สะดือ)
๑๗. คมภีรนาภิตา พระนาภีมีสีฐานลึก
๑๘. ทกฺขินาวตฺตนาภิตา พระนาภีมีรอยเวียนเป็นทักษิณาวฏฺฏ
๑๙. ทวีรทกรสทิสฺอรุขฺตา พระอุระและพระพาหุกลมงาม
๒๐. สุวิภคตฺตตา พระวรกายมีองค์ผอมเพี้ยนเป็นอันดี
๒๑. อนุப்புพคตฺตตา พระวรกายงามพร้อมได้ส่วนสัดบริบูรณ์
๒๒. มฏฺจคตฺตตา พระสรีระเกลี้ยงเกลา
๒๓. อนุสนฺนนานุสนฺนสพฺพคตฺตตา พระวรกายส่วนพระมิ่งสะอ้อมเอิบทุกส่วน
๒๔. อลีนคตฺตตา พระสรีระไม่เหี่ยวยุ่น
๒๕. ติลกาทวิรหิตคตฺตตา พระสรีระกายปราศจากราคีทั้งปวง
๒๖. อนุப்புพจฺริคตฺตตา พระวรกายรุ่งเรืองด้วยสิริ
๒๗. สุวิสุทฺคตฺตตา พระกายงามบริสุทธิ์ปราศจากมลทินทั้งปวง
๒๘. โภภิสฺสสทฺทิตฺพลธารณตา ทรงไว้ซึ่งพละกำลัง (โภภี = สิบล้าน)
๒๙. ตุงคนาสตา พระนาสิกสูงโด่งตั้งพระแสงขอ (พระนาสิก = จมูก)
๓๐. สุรตฺตทวิขมฺสตา ไรพระหนต์แดงสวยทั้งบนและล่าง (พระหนต์=ฟัน)

๓๑. สุพุทธทนต์ตา พระทนต์สะอาดปราศจากมูลมลทิน
๓๒. ลินีพุทธทนต์ตา พระทนต์เกลี้ยงสนิท ไม่มีตำหนิ
๓๓. วิสุทธินุทริยตา พระอินทรีย์ทั้ง ๕ มีจักขุนทรีย์เป็นต้น งามบริสุทธิ์
๓๔. วฏฏทาทตา พระเขี้ยวทั้ง ๔ กลมงาม
๓๕. รตโตฎฐตา พระโอษฐ์แดงงาม (พระโอษฐ์ = ปาก, ริมฝีปาก)
๓๖. อายตวทนต์ตา พระวทนะ (ปาก) ยาวเรียงงาม
๓๗. คมกัรปาณิเลขตา ลายเส้นพระหัตถ์ลึก
๓๘. อายตเลขตา ลายเส้นพระหัตถ์ยาว
๓๙. อุชุกเลขตา ลายเส้นพระหัตถ์ตรง
๔๐. สุรจิริสณฐานเลขตา ลายเส้นพระหัตถ์มีสันฐานงาม
๔๑. ปริมณฑลกายบุปภาวนตตา รัศมีพระกายแผ่ชานเป็นปริมณฑล
๔๒. ปริปัญณกโปลตา พระกำโบล (กระพุ่มแก้ม) เต็มบริบูรณ์
๔๓. อายตวิสลเนตตตา เบ้าพระเนตรยาวและกว้าง
๔๔. ปถจูปปสาทนตเนตตตา ดวงพระเนตรใสสะอาด บริสุทธิ์ด้วยสีทั้งห้า
๔๕. อากุณจิตตคปมุขตา ขนพระเนตรมีปลายอนอ่อนขึ้น
๔๖. มุทุตนุกรตตชีวหตา พระชีวหาอ่อน บาง สีแดง (พระชีวหา=ลิ้น)
๔๗. อายตจรุจิริกณณตา พระกรรมทั้งสองยาวงาม (พระกรรม=หู)
๔๘. นิคคณจิสริตา พระนหารุ (เอ็น) ไม่ปวดโปน ไม่ขอด
๔๙. นิคคหุหสริตา พระนหารุ ราบเรียบเสมอดี
๕๐. วฏฏจตตนิจากรุสีสตา พระเศียรมีสันฐานกลมงาม
๕๑. อายตปถุณลาภุโสภตา พระนาลาภุกว้างสมส่วน (พระนาลาภุ= หน้าผาก)
๕๒. สุตถนฐานภมุกตา พระขนง (คิ้ว) มีสันฐานงาม
๕๓. สณทภมุกตา ขนพระขนงละเอียดอ่อน
๕๔. อนุโลมภมุกตา พระขนงโค้งเรียว
๕๕. มหนตภมุกตา พระขนงหนาใหญ่
๕๖. อายตภมุกตา เส้นพระขนงยาวเรียงอน
๕๗. สุขุมลคตตตา พระวรกายสมกับเป็นสุขุมลชาติ
๕๘. อติวิยโสสมคตตตา มีพระวรกายเย็น
๕๙. อติวิยอุชชิลิตคตตตา พระวรกายเปล่งปลั่ง
๖๐. วิมลคตตตา พระวรกายไร้มลทิน
๖๑. โกลมคตตตา พระวรกายอ่อนนุ่ม

๖๒. สีนีทศคตตตา ผิวพระวรกายเนียนละเอียด
 ๖๓. สุกนธตตนา กลิ่นอายพระวรกายหอมจรรจง
 ๖๔. สมโลมตา พระโลมามีเส้นเสมอกัน (พระโลมา=เส้นขน)
 ๖๕. โกมลโลมตา พระโลมาอ่อนนุ่ม
 ๖๖. ทกขินาวตตโลมตา พระโลมาเวียนทักษิณาวรรตทุกเส้น
 ๖๗. ภินุณณชนสทิลนีสโลมตา พระโลมามีสีเข้ม
 ๖๘. วฏฏโลมตา พระโลมาเป็นเส้นกลม
 ๖๙. สีนีทศโลมตา เส้นพระโลมาละเอียด
 ๗๐. อติสุขุมอสุสาสปสุสาสธารณตา พระอัสสาสะและปัสสาสะละเอียด
 ๗๑. สุกนธมุขตา พระมุขะ (ปาก) มีกลิ่นหอม
 ๗๒. สุกนธมุขธนาตา พระมุขธา (พระเศียร) มีกลิ่นหอม
 ๗๓. สุนีลเกสตา พระเกศาดำสนิท (พระเกศา=เส้นผม)
 ๗๔. ทกขินาวตตเกสตา เส้นพระเกศาเวียนทักษิณาวรรต
 ๗๕. สุกสนฐานเกสตา พระเกศามีสีฐานดี
 ๗๖. สีนีทศเกสตา, สนุทเกสตา พระเกศาละเอียดอ่อน, พระเกศาเกลี้ยงเงลา
 ๗๗. อสุพิตเกสตา เส้นพระเกศาไม่ยุ่งเหยิง
 ๗๘. สมเกสตา พระเกศาเสมอกันทุกเส้น
 ๗๙. โกมลเกสตา พระเกศามีเส้นอ่อนนุ่ม
 ๘๐. เกตุมาลารตนวิจิตตตา พระรัศมีเหนือพระเศียรงามวิจิตร (พระเกตุมาลา = รัศมีซึ่ง
 เปล่งอยู่เหนือพระเศียรของพระพุทธเจ้า)

ลักษณะย่อย เล็ก ๆ น้อย ๆ ข้อปลีกย่อยของพระมหาบุรุษ ทั้ง ๘๐ ลักษณะนี้ ดังที่ได้
 กล่าวมาแล้ว เป็นลักษณะที่มีความงดงามของอวัยวะปลีกย่อย

มหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการ และ อนุพยัญชนะ ๘๐ ประการ เป็นลักษณะมงคล ๓๒
 ประการ และข้อปลีกย่อย ๘๐ ประการ ที่เกิดขึ้นกับพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ที่เสด็จอุบัติมาแล้วใน
 อดีต พระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน รวมไปถึงพระพุทธเจ้าที่จะเสด็จอุบัติขึ้นในอนาคต อาจกล่าวได้ว่า การ
 ที่บุคคลใดมีความปรารถนาที่จะสร้างบารมีเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ต้องสั่งสมบารมีอย่าง
 ยาวนานหลายชาติ เป็นผลที่เกิดมาจากการมีวิริยะพากเพียรและปณิธานที่แน่วแน่ที่จะบำเพ็ญบารมี
 ให้ได้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

นอกเหนือจากนี้ ลักษณะของมหาบุรุษทั้ง ๓๒ ประการ และอนุพยัญชนะ ๘๐ ประการ
 ดังกล่าว จะสามารถพบเห็นได้จากองค์พระพุทธรูปปฏิมาในยุคสมัยต่าง ๆ โดยเฉพาะมหาบุรุษลักษณะ
 ที่ปรากฏในลักขณสูตร มีความสำคัญต่อคติการสร้างพระพุทธรูปของศิลปินปฏิมากรไทยเป็นอย่างมาก

มักจะนำมหาบุรุษลักษณะเหล่านี้ ไปเป็นต้นแบบในการสร้างพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะที่งดงาม เพราะความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จนทำให้เป็นอัตลักษณ์ของพระพุทธรูปของไทยที่มีความงดงามในทุกยุคทุกสมัย ประติมากรรมประเภทพระพุทธรูป เป็นศาสนวัตถุ เป็นตัวแทนเชิงสัญลักษณ์ของคำสอนของพระพุทธเจ้า ดังคำพุทธพจน์ที่ว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา ทั้งนี้เป็นกุศโลบายเพื่อการน้อมนำจิตใจให้เกิดความศรัทธาในคำสอนของพระพุทธศาสนา พระพุทธรูปจึงเสมือนหนึ่งเป็นตัวแทนของพระธรรม ของความเป็นจริงที่มีอยู่จริง โดยมีพุทธลักษณะเหมือนมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ และ อนุพยัญชนะ ๘๐ ดังที่กล่าวแล้ว

เมื่อได้ทราบถึงมหาปุริสลักษณะของพระพุทธเจ้า ต่อไปจะได้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับประเภทของพระพุทธเจ้าที่ได้จำแนกตามประเภทของการตรัสรู้ ประเภทของการบำเพ็ญเพียร และประเภทของการระยะเวลาในการบำเพ็ญเพียรให้ได้ทราบ

๒.๔ ประเภทของพระพุทธเจ้า

จากการศึกษาทำให้สามารถจำแนกประเภทของพระพุทธเจ้าตามแบบของนิกายเถรวาทได้ดังต่อไปนี้

๒.๔.๑ พระพุทธเจ้าจำแนกตามประเภทการตรัสรู้

สุชีพ ปุญญานุภาพ ได้กล่าวในหนังสือ “คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา” เกี่ยวกับประเภทของ พุทธะ หรือ ท่านผู้ตรัสรู้ โดยแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท^{๒๑} ดังนี้

๑. สัมมาสัมพุทธะ ท่านผู้ตรัสรู้ด้วยตนเองแล้วสอนให้ผู้อื่นตรัสรู้ตามได้ด้วยประเภทนี้ได้แก่ พระพุทธเจ้า ผู้ประดิษฐานพระพุทธศาสนาขึ้นในโลก

๒. ปัจเจกพุทธะ ท่านผู้ตรัสรู้จำเพาะตน ไม่สามารถตั้งหลักคำสอนขึ้นได้แก่ ท่านผู้บำเพ็ญบารมีรองลงมาจากพระพุทธเจ้า แม้ตัวท่านเองสามารถตรัสรู้ได้ ก็ไม่สามารถตั้งศาสนาขึ้นได้

๓. สุตพุทธะ หรือ สาวกพุทธะ ท่านผู้ตรัสรู้ที่อาศัยฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นผู้ตรัสรู้ขึ้นสาวกหรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อนุพุทธะ แปลว่า ท่านผู้ตรัสรู้ตาม มิใช่ตรัสรู้ด้วยตนเอง

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นพระพุทธเจ้าที่ชาวพุทธในยุคปัจจุบันรู้จักคุ้นเคยที่สุด เป็นพระพุทธเจ้าที่ทรงมีความรู้ คุณธรรม และความสามารถทั้งด้านการเผยแผ่ธรรม ทำให้มีผู้บรรลุธรรมตามคำสอนได้มากกว่าประเภทอื่น

พระปัจเจกพุทธเจ้า เป็นพระพุทธเจ้าผู้ทรงมีความรู้ คุณธรรม แต่ไม่อาจทำให้ผู้อื่นบรรลุธรรมตามได้

^{๒๑} สุชีพ ปุญญานุภาพ, คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา, อ่างแล้ว, หน้า ๑๔๕.

ใน พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า บางแห่งจัดเป็น ๔ ประเภท คือ สัพพัญญูพุทธะ ปัจเจกพุทธะ จตุสัจจพุทธะ และสุตพุทธ^{๒๒}

๑. สัพพัญญูพุทธะ หมายถึง ผู้รู้ธรรมทั้งปวง, ผู้รู้ทั่วทั้งหมด, พระนามของพระพุทธเจ้า
๒. ปัจเจกพุทธะ หมายถึง พระพุทธเจ้าประเภทหนึ่ง ซึ่งตรัสรู้เฉพาะตัว มิได้สั่งสอนผู้อื่น^{๒๓}
๓. จตุสัจจพุทธะ (พระอรหันต์)
๔. สุตพุทธะ หมายถึง ผู้รู้เพราะได้ฟัง, ผู้รู้โดยสุตะ หมายถึง บุคคลที่เป็นพหูสูต^{๒๔}

๒.๔.๒ พระพุทธเจ้าจำแนกตามประเภทการบำเพ็ญบารมี

การบำเพ็ญเพียรของพระโพธิสัตว์ทั้ง ๓ ประเภท เป็นระยะเวลาที่ยาวนานมาก และได้พบกับพระพุทธเจ้าเป็นจำนวนมาก ได้มีปรากฏการบันทึกบอกเล่าถึงจำนวนของพระโพธิสัตว์ทั้ง ๓ ประเภทไว้ในบทสวด “สัมพุทธะ” อันเป็นบทสวดที่พระสงฆ์ใช้สวดในงานพิธีมงคลโดยมีความหมายแสดงการนอบน้อมนมัสการพระพุทธเจ้า ๓ ประเภท คือ ปัญญาธิกะ สัทธาธิกะและวิริยาธิกะ ตรงกับจำนวนที่พบในหนังสือสีมาภคาของวัดสุทัศนเทพวราราม สามารถหาได้ในหนังสือสวดมนต์ทั่วไป ดังนี้

พระพุทธเจ้าประเภทปัญญาธิกะ

สมพุทธะ อภูริวิสณฺจ	ทวาทสณฺจ สหสฺสเก
ปณฺจสตสทสฺसानิ	นนามิ สิริสา อหิ
เตสํ ธมฺมณฺจ สงฺฆณฺจ	อาทเรน นนามิหิ
นมการานุภาเวณ	หนตฺวา สพฺเพ อุปทฺทเว
อเนกา อนฺตรายาปิ	วินสฺสนตุ อเสสโตฯ

คำแปล ขอนอบน้อม พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายจำนวน ๕๑๒,๐๒๘ พระองค์ ด้วยเศียรเกล้าขอนอบน้อมพระธรรม และพระสงฆ์สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเหล่านั้นโดยเคารพด้วยอานุภาพแห่งการกระทำความนอบน้อมของจงขจัดเสียซึ่งอุปัทวะทั้งปวง อันตรายทั้งหลายจงพินาศไปโดยไม่มีส่วนเหลือ

เนื้อหาเกี่ยวกับ จำนวนของพระพุทธเจ้าประเภทปัญญาธิกะนี้ปรากฏใน สีมาภคา สมุดข่อยวัดสุทัศนเทพวรารามที่ได้แสดงจำนวนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีต ที่เป็นพระโพธิสัตว์ประเภทปัญญาธิกะโพธิสัตว์ ที่ได้พบตลอดช่วงระยะเวลา ๒๐ อสงไขยกับ ๑๐๐,๐๐๐ มหากัป ของการบำเพ็ญพระบารมีทั้งสิ้น คือ^{๒๕}

^{๒๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, อ่างแล้ว, หน้า ๒๖๘.

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๙.

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕๖.

^{๒๕} สุริย มีผลกิจและวิเชียร มีผลกิจ, พระพุทธประวัติ, อ่างแล้ว, หน้า ๒๗๒.

ประเภทปณิธาน	ระยะเวลา(อสงไขย)		จำนวนพระพุทธรเจ้า (พระองค์)
มโนปณิธาน	๗ อสงไขย	พบ	๑๒๕,๐๐๐ พระองค์
วจีปณิธาน	๙ อสงไขย	พระพุทธรเจ้า	๓๘๗,๐๐๐ พระองค์
กายวจีปณิธาน	๔ อสงไขย		๑๓ พระองค์
	๑๐๐,๐๐๐ มหากัป		๑๕ พระองค์
รวมเป็น	๒๐ อสงไขย		๕๑๒,๐๒๘ พระองค์
	๑๐๐,๐๐๐ มหากัป	(ห้าแสนหนึ่งหมื่นสองพันยี่สิบแปดพระองค์)	

อธิบายความได้ว่า ในช่วงระยะเวลา ๒๐ อสงไขย กับ ๑๐๐,๐๐๐ มหากัป มีพระพุทธรเจ้าประเภทปัญญาธิกะโพธิสัตว์ บังเกิดอุบัติขึ้นทั้งสิ้น ๕๑๒,๐๒๘ พระองค์ จำแนกตามการตั้งปณิธาน ในช่วงระยะเวลา ๗ อสงไขย พบว่ามีพระพุทธรเจ้าอุบัติขึ้น โดยเป็นผู้ตั้งปณิธานด้วยมโนปณิธาน จำนวน ๑๒๕,๐๐๐ พระองค์ ในช่วงเวลา ๙ อสงไขยต่อมาพบว่ามีพระพุทธรเจ้าอุบัติขึ้นโดยเป็นผู้ตั้งปณิธานด้วยวจีปณิธาน จำนวน ๓๘๗,๐๐๐ พระองค์ ในช่วง ๔ อสงไขยต่อมาพบว่ามีพระพุทธรเจ้าอุบัติขึ้น โดยเป็นผู้ตั้งปณิธานด้วยกายวจีปณิธานและได้รับพุทธพยากรณ์จำนวน ๑๓ พระองค์ และในช่วงเวลา ๑๐๐,๐๐๐ มหากัปต่อมานั้นพบว่ามีพระพุทธรเจ้าอุบัติขึ้นจำนวน ๑๕ พระองค์

พระพุทธรเจ้าประเภทสังฆาธิกะ

สมพุทฺธ ปณฺจปณฺญาสณฺจ	จตุรัสติสสเสสเส
ทสสทสสเสสเส	นนามิ สิริสา อหิ
เตสสิ รมฺมณฺจ สงฺฆณฺจ	อาทเรน นนามิหิ
นมการานุกาเวณ	หนตฺวา สพุเพ อุปทฺทเว
อนเกา อนฺตรายาปิ	วินสฺสนตุ อเสสโตฯ

คำแปล ขอนอบน้อม พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายจำนวน ๑,๐๒๔,๐๕๕ พระองค์ด้วยเศียรเกล้า ขอนอบน้อมพระธรรมและพระสงฆ์สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเหล่านั้นโดยเคารพด้วยอานุภาพแห่งการกระทำความนอบน้อมของจงขจัดเสียซึ่งอุปัทวะทั้งปวง อันตรายทั้งหลายจงพินาศไปโดยไม่มีส่วนเหลือ

จำนวนของพระพุทธรเจ้าประเภทสังฆาธิกะนี้ปรากฏใน สีมกถา สมุดข่อยวัดสุทัศนเทพวราราม ที่ได้แสดงจำนวนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีตที่เป็นพระโพธิสัตว์ประเภทสังฆาธิกะโพธิสัตว์ ที่ได้พบ ตลอดช่วงระยะเวลา ๔๐ อสงไขยกับ ๑๐๐,๐๐๐ มหากัป ของการบำเพ็ญพระบารมีทั้งสิ้นคือ^{๒๖}

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๒.

ประเภทปณิธาน	ระยะเวลา(อสงไขย)		จำนวนพระพุทธรเจ้า(พระองค์)
มโนปณิธาน	๑๔ อสงไขย	พบ พระพุทธรเจ้า	๒๕๐,๐๐๐ พระองค์
วจีปณิธาน	๑๘ อสงไขย		๗๗๔,๐๐๐ พระองค์
กายวจีปณิธาน	๘ อสงไขย		๒๕ พระองค์
	๑๐๐,๐๐๐ มหากัป		๓๐ พระองค์
รวมเป็น	๔๐ อสงไขย		๑,๐๒๔,๐๕๕ พระองค์
	๑๐๐,๐๐๐ มหากัป		(หนึ่งล้านสองหมื่นสี่พันห้าสิบล้านห้าหมื่นห้าร้อยห้าสิบห้าพระองค์)

อธิบายความได้ว่า ในช่วงระยะเวลา ๔๐ อสงไขย กับ ๑๐๐,๐๐๐ มหากัป มีพระพุทธรเจ้าประเภทสัทธาธิกะโพธิสัตว์ บังเกิดอุบัติขึ้นทั้งสิ้น ๑,๐๒๔,๐๕๕ พระองค์ จำแนกตามการตั้งปณิธาน ในช่วงระยะเวลา ๑๔ อสงไขย พบว่ามีพระพุทธรเจ้าอุบัติขึ้น โดยเป็นผู้ตั้งปณิธานด้วยมโนปณิธาน จำนวน ๒๕๐,๐๐๐ พระองค์ ในช่วงระยะเวลา ๑๘ อสงไขยต่อมาพบว่ามีพระพุทธรเจ้าอุบัติขึ้นโดยเป็นผู้ตั้งปณิธานด้วยวจีปณิธาน จำนวน ๗๗๔,๐๐๐ พระองค์ ในช่วงระยะเวลา ๘ อสงไขยต่อมาพบว่ามีพระพุทธรเจ้าอุบัติขึ้น โดยเป็นผู้ตั้งปณิธานด้วยกายวจีปณิธาน และได้รับพุทธพยากรณ์จำนวน ๒๕ พระองค์ และในช่วงระยะเวลา ๑๐๐,๐๐๐ มหากัปต่อมาพบว่ามีพระพุทธรเจ้าอุบัติขึ้นจำนวน ๓๐ พระองค์

พระพุทธรเจ้าประเภทวิริยาธิกะ

สมพุทฺเฐ นวตฺตรสฺเต	อฏฺฐจตฺตาทสฺสทสฺสเก
วีสฺตีสตสฺสทสฺसानิ	นนามิ สิริสา อหิ
เตสํ ฐมฺมณฺจ สงฺฆณฺจ	อาทเรณ นนามิหิ
นมการานุกาเวณ	หนฺตฺวา สพฺเพ อุปทฺทเว
อนเกา อนฺตรายาปิ	วินสฺสนตุ อเสสโตฯ

คำแปล ขอนอบน้อม พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย จำนวน ๒,๐๔๘,๑๐๙ พระองค์ด้วยเศียรเกล้า ขอนอบน้อมพระธรรมและพระสงฆ์สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายโดยเคารพด้วยอานุภาพแห่งการกระทำความนอบน้อมของจงขจัดเสียซึ่งอุปทวะทั้งปวงอันตรายทั้งหลายจงพินาศไปโดยไม่มีเหลือ

เนื้อหาเกี่ยวกับจำนวนของพระพุทธรเจ้าประเภทวิริยาธิกะนี้ ปรากฏใน สีมกถา สมุดข่อย วัดสุทัศนเทพวราราม ที่ได้แสดงจำนวนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีต ที่เป็นพระโพธิสัตว์ประเภทวิริยาธิกะโพธิสัตว์ ที่ได้พบตลอดช่วงระยะเวลา ๘๐ อสงไขยกับ ๑๐๐,๐๐๐ มหากัป ของการบำเพ็ญพระบารมี ทั้งสิ้นคือ^{๒๗}

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๒.

ปรารถนาด้วยวาจา) ว่าเราจักเป็นพระพุทธเจ้า และช่วงเวลาหลักจากได้รับพยากรณ์จากพระพุทธเจ้า พระองค์ใดพระองค์หนึ่ง (ตั้งความปรารถนาด้วยกายและวาจา) ว่าจักเป็นพระพุทธเจ้า

ตารางที่ ๒.๑ แสดงระยะเวลาการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้า^{๒๙}

พระพุทธเจ้า	ช่วงเวลาสร้างพระบารมี			รวมเวลา บำเพ็ญบารมี
	ดำริในพระทัย	ออกพระโอษฐ์	รับคำพยากรณ์	
พระปัญญาธิกพุทธเจ้า	๗ อสงไขย	๙ อสงไขย	๔ อสงไขย กับ ๑๐๐,๐๐๐ มหากัป	๒๐ อสงไขย กับ ๑๐๐,๐๐๐ มหากัป
พระสัทธาธิกพุทธเจ้า	๑๔ อสงไขย	๑๘ อสงไขย	๘ อสงไขย กับ ๑๐๐,๐๐๐ มหากัป	๔๐ อสงไขย กับ ๑๐๐,๐๐๐ มหากัป
พระวิริยาธิกพุทธเจ้า	๒๘ อสงไขย	๓๖ อสงไขย	๑๖ อสงไขย กับ ๑๐๐,๐๐๐ มหากัป	๘๐ อสงไขย กับ ๑๐๐,๐๐๐ มหากัป

พระปัญญาธิกพุทธเจ้าทั้งหลาย ทรงบำเพ็ญบารมี ๔ อสงไขย กับ ๑๐๐,๐๐๐ มหากัป หลังจากได้รับคำพยากรณ์แล้ว จึงได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า หรือทรงใช้เวลาทั้งหมด ๒๐ อสงไขยกับ ๑๐๐,๐๐๐ มหากัป นับตั้งแต่ดำริในพระทัย ตั้งความปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้า

พระสัทธาธิกพุทธเจ้าทั้งหลาย ทรงบำเพ็ญบารมี ๘ อสงไขย กับ ๑๐๐,๐๐๐ มหากัป หลังจากได้รับคำพยากรณ์แล้ว จึงได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า หรือทรงใช้เวลาทั้งหมด ๔๐ อสงไขยกับ ๑๐๐,๐๐๐ มหากัป นับตั้งแต่ดำริในพระทัย ตั้งความปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้า

พระวิริยาธิกพุทธเจ้าทั้งหลาย ทรงบำเพ็ญบารมี ๑๖ อสงไขย กับ ๑๐๐,๐๐๐ มหากัป หลังจากได้รับคำพยากรณ์แล้ว จึงได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า หรือทรงใช้เวลาทั้งหมด ๘๐ อสงไขยกับ ๑๐๐,๐๐๐ มหากัป นับตั้งแต่ดำริในพระทัย ตั้งความปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้า

สรุปได้ว่า **ประเภทของพระพุทธเจ้า** สามารถจำแนกได้หลายลักษณะ เช่น จำแนกตาม การตรัสรู้ จำแนกตามชนิดของการบำเพ็ญบารมี จำแนกตามระยะเวลาของการบำเพ็ญบารมี ดังนี้

ประเภทของพระพุทธเจ้า จำแนกตามการตรัสรู้ ได้ ๓ ประเภท ได้แก่ ๑) สัมมาสัมพุทธะ ๒) ปัจเจกพุทธะ และ ๓) สุตพุทธะ (สาวกพุทธะ/อนุพุทธะ)

^{๒๙} รศ.ศักดา บุญโต, อ่างใน เรื่องเดียวกัน.

ประเภทของพระพุทธเจ้า จำแนกตามประเภทการบำเพ็ญบารมี ได้ ๓ ประเภท ได้แก่
 ๑) พระพุทธเจ้าประเภทปัญญาธิกะ ๒) พระพุทธเจ้าประเภทศีลธิกะ และ ๓) พระพุทธเจ้าประเภท
 วิริยาธิกะ

ประเภทของพระพุทธเจ้า จำแนกตามระยะเวลาของการบำเพ็ญบารมี ได้ ๓ ประเภท
 ได้แก่ ๑) พระปัญญาธิกพุทธเจ้า ๒) พระศีลธิกพุทธเจ้า และ ๓) พระวิริยาธิกพุทธเจ้า

ดังที่ได้กล่าวในตอนต้นแล้วว่า พระพุทธเจ้าทรงอยู่ในฐานะที่เป็นผู้มีความสำคัญสูงสุดของ
 พระพุทธศาสนา เพราะพระองค์เป็นผู้ประดิษฐานพระพุทธศาสนาให้ปรากฏขึ้นในโลก โดยทรง
 ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง ทรงมีพระมหากรุณาอย่างมหาศาลต่อชาวโลก ทรงแสดงธรรมสั่งสอนเทวดา
 มนุษย์และสรรพสัตว์ให้รู้ตามพระธรรมอันประเสริฐที่พระองค์ตรัสรู้ ทรงฝึกทรงอบรมให้ผู้ฟังผู้ปฏิบัติ
 ตามให้หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง ตามแนวทางที่พระองค์ทรงปฏิบัติแล้วด้วยพระองค์เอง จะเห็น
 ได้ว่า พระคุณของพระองค์นั้นมีมากมายและยิ่งใหญ่ ในหัวข้อต่อไปจึงจะขอกกล่าวถึงการตรัสรู้
 ธรรมของพระพุทธเจ้าทุกองค์ที่มีปรากฏอยู่

๒.๕ การตรัสรู้ธรรมของพระพุทธเจ้า

การตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณ ทางพระพุทธศาสนา หมายถึง ภาวะของการรู้แจ้งทาง
 ญาณซึ่งช่วยให้พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ

ตรัสรู้ หมายถึง รู้แจ้ง หมายถึง รู้ร้อยสี่จ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค^{๓๐}

โพธิญาณ หมายถึง ญาณ คือ ความตรัสรู้ ญาณคือปัญญาตรัสรู้ มรรคญาณทั้งสี่มี
 โสดาปัตติมัคคญาณ เป็นต้น^{๓๑}

อริยสัจ หมายถึง ความจริงอย่างประเสริฐ, ความจริงของพระอริยะ, ความจริงที่ทำให้
 เป็นพระอริยะ มี ๔ อย่าง คือ ทุกข์ (หรือ ทุกขสัจจะ) สมุทัย (หรือ สมุทัยสัจจะ) นิโรธ (หรือ นิโรธ
 สัจจะ) มรรค (หรือ มัคคสัจจะ) เรียกเต็มว่า ทุกขอริยสัจจ์ ทุกขสมุทัยอริยสัจจ์ ทุกขนิโรธอริยสัจจ์
 และทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจจ์^{๓๒}

อริยสัจ ๔ คือ ความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ ได้แก่

๑. ทุกข์ คือ ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ

๒. สมุทัย คือ เหตุแห่งทุกข์ ได้แก่ตัณหา ความอยากได้ในรูป รส กลิ่น เสียง (กามตัณหา)
 ความอยากเป็นอยากมี (ภวตัณหา) ความไม่อยากเป็น ไม่อยากมี (วิภวตัณหา)

^{๓๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, อ้างแล้ว,
 หน้า ๙๙.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๗.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑๗.

๓. นิโรธ คือความดับทุกข์

๔. มรรค คือ วิธีปฏิบัติเพื่อไปสู่การดับทุกข์ มี ๘ ประการ เรียกว่า มรรคมีองค์ ๘

การตรัสรู้ของบุตรสัมาสัมโพธิญาณ ต้องเป็นการรู้ร้อยสี่ ๔ แต่ละข้อครบทั้ง ๓ รอบ (ปริวัฏฏ์ ๓) ได้แก่

๑. สัจจญาณ การหยั่งรู้สัจจะ หรือความจริงของอริยสัจแต่ละข้อตามที่มันเป็นจริง คือรู้ว่า ทุกข์ คือ เช่นนี้ สมุทัย คือ เช่นนี้ นิโรธ คือ เช่นนี้ และ มรรค คือ เช่นนี้

๒. กิจจญาณ การหยั่งรู้กิจ หรือหน้าที่ที่ต้องทำในอริยสัจแต่ละข้อ คือ รู้ว่า ทุกข์ นี้ควร กำหนดรู้ สมุทัย นี้ควรละเสีย นิโรธ นี้ควรทำให้แจ่มแจ้ง และ มรรค ควรปฏิบัติ

๓. กตญาณ การหยั่งรู้สิ่งอันทำเสร็จแล้วในอริยสัจแต่ละข้อ คือ รู้ว่า ทุกข์ นี้ได้กำหนดรู้ แล้ว สมุทัยนี้ได้ละเสียแล้ว นิโรธ นี้ได้ทำให้แจ่มแจ้งแล้ว และมรรค นี้ได้ปฏิบัติอย่างถึงพร้อมแล้ว

เมื่อได้ตรัสรู้แจ้งจบ ๑๒ ชั้นนี้แล้ว จึงได้บรรลुเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ปริวัฏฏ์ หมายถึง หมุนเวียน, รอบ; ญาณทัสสนะ มีปริวัฏฏ์ ๓ หรือเวียนรอบ ๓ ใน อริยสัจ ๔ หมายถึง รู้ร้อยสี่ ๔ แต่ละข้อโดยสัจจญาณ กิจจญาณและกตญาณ รวม ๔ ข้อเป็น ๑๒ เรียกว่า มีอาการ ๑๒^{๓๓}

การตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสมณโคดม นั้น เกิดขึ้นในวันเพ็ญเดือน ๖ ขณะที่ มีพระชนมายุ ๓๕ พรรษา เวลานั้นทรงประทับบำเพ็ญสมาธิอยู่ที่ต้นโพธิพฤกษ์ (อัสสัตถะ-ต้นโพธิใบ) ที่ พุทธคยาในแคว้นพิหาร พระพุทธองค์ทรงเพ่งดวงจิตเป็นสมาธิสงบนิ่งจนเกิดพุทธิปัญญาหยั่งรู้ใน ๓ ยาม ดังนี้

ยามแรก บรรลु ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ

คือ การระลึกอดีตชาติ เมื่อครั้งทรงเกิดเป็นมนุษย์ สัตว์ เจตภูต สัตว์นรกและเทวะ

ยามที่สอง บรรลु จุตูปปาตญาณ

คือ การได้โดยหยั่งรู้ในวิภวสงสารตามกฎแห่งกรรมที่ก่อไว้ การมีตัวตนและกิเลสต้นหาก่อ เกิดสิ่งไม่พึงปรารถนา การละตัวตนพาให้เข้าถึงวิมุตติสุข

ยามที่สาม บรรลु อาสวักขยญาณ (ปฏิจจนสมุปบาทธรรม)

คือ พุทธิปัญญาที่ลึกล้ำที่สุด ทรงบรรลุนิพพาน ซึ่งเป็นการหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงอันไร้ ขอบเขต หลุดพ้นจากบ่วงกรรมที่ทำให้ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิด จากนั้น ทรงรวบรวมสิ่งที่ทรง ค้นพบเป็น “อริยสัจ ๔” เพื่อโปรดสัตว์ให้เห็นหนทางสู่การหลุดพ้น

เพื่อให้เกิดความรู้และเข้าใจกระบวนการตรัสรู้ ในเรื่องของเวลาตรัสรู้ และหลักธรรมที่ ได้ตรัสรู้ จึงนำเสนอเพื่อให้สามารถพิจารณาได้ ดังนี้

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๑.

ตารางที่ ๒.๒ เวลาตรัสรู้ และหลักธรรมที่ได้ตรัสรู้

เวลาตรัสรู้	หลักธรรมที่ได้ตรัสรู้
ปฐมยาม	บรรลุปุพเพนิวาสานุสสติญาณ
มัชฌิมยาม	บรรลจุตูปปาตญาณ พิจารณาปฏิจสมุปบาทธรรม บรรลอุาสวักขยญาณ
ปัจฉิมยาม	พิจารณาวิปัสสนาญาณ พิจารณาสิ่งที่เบญจขันธ์หรือรูปนาม เห็นจริงตามพระไตรลักษณ์ เห็นแจ้งพระอริยสัจ ๔ กำจัดอวิชชาหรือกิเลสได้โดยสิ้นเชิง เต็ดขาด ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ บรรลุนิพพาน (สอุปาทิเสสนิพพาน)

นิพพาน หรือ นิรวาณ Nirvana สภาวะสูงสุดแห่งการบรรลุตงศาสนา ผู้บรรลจะเป็ นอิสระจากความทะยานอยากและสิ่งที่ผูกพันทั้งมวล และพ้นไปจากรอบของการเวียนว่ายตายเกิด หลังจากทีพระพุทเจ้า บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ พระองค์ยอมได้ชื่อว่า บรรลุนิพพานแล้วเป็นบางส่ว นการบรรลุนิพพานโดยสมบูรณ์ หรือสิ้นเชิงนั้นจะเป็นได้ก็เมื่อสิ้นชีวิตแล้วเท่านั้น มีเนื้อความปรากฏใน อนัจฉริยคาถา ว่า นิพพานเป็นธรรมอันละเอียดลึกซึ้ง ยากที่จะเห็น เป็นธรรมอันจะยังสัตวิให้ถึงธรรม ที่ทวนกระแส^{๓๔}

พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ให้ความหมาย “นิพพาน”^{๓๕} ไว้ว่า

นิพพาน หมายถึง การดับกิเลสและกองทุกข์ เป็นโลกุตตรธรรม และเป็นจุดหมายสูงสุดใน พระพุทธศาสนา

นิพพานธาตุ หมายถึง ภาวะแห่งนิพพาน; นิพพาน หรือนิพพานธาตุ ๒ คือ

๑. สอุปาทิเสสนิพพาน ดับกิเลสมีเบญจขันธ์เหลือ
๒. อนุปาทิเสสนิพพาน ดับกิเลสไม่มีเบญจขันธ์เหลือ

หากจะกล่าวว่ พระพุทเจ้า เป็นต้นตำรับของทฤษฎีมหาบุรุษ the Great man theory ทักษะที่เห็นว่า ความก้าวหน้าของมนุษย์เกิดขึ้นได้เพราะความเพียรพยายามของบุคคลที่ยิ่งใหญ่นั้น ๆ ก็คงจะเป็นได้ เพราะกระบวนการของการตรัสรู้ของพระองค์นั้น มีความเพียรพยายามที่ยิ่งใหญ่เป็นที่ตั้ง

^{๓๔}วิ.ม.๔/๗/๙.

^{๓๕}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, อ่างแล้ว, หน้า ๑๖๖.

๒.๖ พุทธคุณของพระพุทธเจ้า

พุทธคุณของพระพุทธเจ้า หมายถึง พระคุณอันยิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงประทานให้แก่ชาวโลก สามารถแบ่งได้ เป็น พุทธคุณ ๓ ประการ และ พุทธคุณ ๙ ประการ ดังต่อไปนี้

๒.๖.๑ พุทธคุณ ๓ ประการ

สุชีพ ปุญญานุภาพ อธิบายถึง พระคุณ ๓ ประการของพระพุทธเจ้า^{๓๖} ไว้ดังนี้

๑. พระปัญญาคุณ หมายถึง คุณ คือ ปัญญาความรู้ประจักษ์แจ้งในความจริง

๒. พระบริสุทธิคุณ หมายถึง คุณ คือ ความบริสุทธิ์สะอาดทางกาย วาจา ใจ หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ ความประพฤติดี ประพฤติชอบ และ

๓. พระกรุณาคุณ หมายถึง คุณ คือ ความกรุณาอันยิ่งใหญ่ของพระพุทธองค์ที่มีในสัตว์โลก

พระคุณทั้ง ๓ ประการนี้ ไม่มีแม้แต่ข้อเดียวที่เกิดขึ้นลอย ๆ โดยอาศัยฤทธิ์เดช ปัญญา หมายถึง ปัญญาที่อบรมให้เจริญให้เกิดมีขึ้นด้วยความพากเพียร ค้นคว้า ทดลอง จนประจักษ์แจ้ง ความจริง ความบริสุทธิ์หรือความกรุณาเป็นคุณภาพที่เนื่องด้วยความประพฤติปฏิบัติ และน้ำพระหทัยของพระพุทธองค์ ซึ่งควรเป็นตัวอย่างและแบบฉบับที่ดีแก่คนทั้งหลาย พระคุณ ๓ ประการนี้ ผู้ใดพยายามฝึกฝนอบรมตน พยายามปฏิบัติตามได้ จะเป็นสิ่งที่ดีสำหรับตนเอง

๒.๖.๒ พุทธคุณ ๙ ประการ

ในพระไตรปิฎก มีกล่าวถึง คุณของพระพุทธเจ้า ๙ ประการ หรือที่คุ้นเคยกันดี ในชื่อบท สวดพุทธคุณ ดังต่อไปนี้

อิติปิ โส ภควา อรหํ สมมาสมพุทโธ วิชาจรณสมปนโน สุคโต

โลกวิทู อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ สตถา เทวมนุสสานํ พุทโธ ภควาติ ฯ^{๓๗}

แปลความว่า “แม้เพราะเหตุนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมแล้วด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึกไม่มีผู้ยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้มีโชค”^{๓๘}

ใน พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม อธิบายพุทธคุณ ๙ (คุณของพระพุทธเจ้า ๙ ประการ)^{๓๙} ไว้ดังต่อไปนี้

^{๓๖} สุชีพ ปุญญานุภาพ, คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา, อ่างแล้ว, หน้า ๑๕๕.

^{๓๗} ม.ม.๑๒/๙๕/๖๗.

^{๓๘} ม.ม.๑๒/๙๕/๔๙.

^{๓๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรด., ๒๕๕๓), หน้า ๒๒๒.

อิติปิ โส ภควา (แม้เพราะอย่างนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น)

๑. อรหิ (เป็นพระอรหันต์ คือ เป็นผู้บริสุทธิ ไกลจากกิเลส ทำลายกำหนั่งสังสารจักรได้แล้ว เป็นผู้ควรแนะนำสั่งสอนผู้อื่น ควรได้รับความเคารพบูชา เป็นต้น)

๒. สมมาสมพุทโธ (เป็นผู้ตรัสรู้ชอบเอง)

๓. วิชาจรรณสมปนโน (เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชา คือความรู้ และจรรณะ คือความประพฤติ)

๔. สุคโต (เป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว คือ ทรงดำเนินพระพุทธรจิริยาให้เป็นไปโดยสำเร็จผลด้วยดี พระองค์เองก็ได้ตรัสรู้สำเร็จเป็นพระพุทธรเจ้า ทรงบำเพ็ญพุทธรกิจก็สำเร็จประโยชน์ ยิ่งใหญ่แก่ชนทั้งหลายในที่ที่เสด็จไป และแม้ปรินิพพานแล้ว ก็ได้ประดิษฐานพระศาสนาไว้เป็นประโยชน์แก่มหาชนสืบมา)

๕. โลกวิทู (เป็นผู้รู้แจ้งโลก คือ ทรงรู้แจ้งสภาวะอันเป็นคติธรรมตาแห่งโลกคือสังขารทั้งหลาย ทรงหยั่งทราบอธยาศัยสันดานแห่งสัตว์โลกทั้งปวง ผู้เป็นไปตามอำนาจแห่งคติธรรมตาโดยถ่องแท้ เป็นเหตุให้ทรงดำเนินพระองค์เป็นอิสระ พ้นจากอำนาจครอบงำแห่งคติธรรมดานั้น และทรงเป็นที่พึ่งแห่งสัตว์ทั้งหลายผู้ยังจมอยู่ในกระแสโลกได้)

๖. อนุตตโร ปริสทมมสารถิ (เป็นสารถิฝึกบรูษที่ฝึกได้ ไม่มีใครยิ่งไปกว่า คือ ทรงเป็นผู้ฝึกคนได้ดีเยี่ยม ไม่มีผู้ใดเทียมเท่า)

๗. สตถา เทวมนุสสานิ (เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย)

๘. พุทโธ (เป็นผู้ตื่นและเบิกบานแล้ว คือ ทรงตื่นเองจากความเชื่อถือและข้อปฏิบัติทั้งหลายที่ถือกันมาผิด ๆ ด้วย ทรงปลุกผู้อื่นให้พ้นจากความหลงมกด้วย อนึ่ง เพราะไม่ติด ไม่หลง ไม่ห่วงกังวลในสิ่งใด ๆ มีการค้ำนึ่งประโยชน์ส่วนตน เป็นต้น จึงมีพระทัยเบิกบาน บำเพ็ญพุทธรกิจได้ถูกต้องบริบูรณ์ โดยถือธรรมเป็นประมาณ การที่ทรงพระคุณสมบรูณ์เช่นนี้ และทรงบำเพ็ญพุทธรกิจได้เรียบร้อยบริบูรณ์เช่นนี้ ย่อมอาศัยเหตุคือความเป็นผู้ตื่นและยอมให้เกิดผลคือทำให้ทรงเบิกบานด้วย)

๙. ภควา (ทรงเป็นผู้มีโชค คือ จะทรงทำการใด ก็ลุล่วงปลอดภัยทุกประการ หรือ เป็นผู้จำแนกแจกธรรม)

พุทธรคุณ ๙ ประการนี้ เรียกว่า นวาราหิทธิคุณ หรือ นวรหคุณ หรือ นวาราหคุณ แปลว่าคุณของพระพุทธรเจ้าผู้เป็นพระอรหันต์ ๙ ประการ พุทธรคุณ ๙ นี้เมื่อพิจารณาแล้วสามารถสรุปย่อลงมาเป็น พุทธรคุณ ๒ คือ^{๔๐}

๑. อัตตหิตสมบัตติ หมายถึง ความถึงพร้อมแห่งประโยชน์ตน ทรงบำเพ็ญประโยชน์ส่วนพระองค์เองเสร็จสิ้นสมบรูณ์แล้ว พระคุณข้อนี้มุ่งเอา พระปัญญา เป็นหลัก เพราะเป็นเครื่องให้สำเร็จพุทธรภาวะ คือ ความเป็นพระพุทธรเจ้า และความเป็น อุตตนาถะ คือ พึ่งตนเองได้

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๓.

๒. **ปรหิตปฏิบัติ** หมายถึง การปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น, ทรงบำเพ็ญพุทธจริยาเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น พระคุณข้อนี้มุ่งเอา พระมหากุรณา เป็นหลัก เพราะเป็นเครื่องให้สำเร็จ พุทธกิจ คือ หน้าที่ของพระพุทธเจ้า และความเป็นโลกนาถ คือ เป็นที่พึ่งของชาวโลกได้

พุทธคุณ ๙ ในข้อก่อน ย่อลงแล้วเป็น ๒ อย่างดังแสดงมานี้ คือ ข้อ ๑, ๒, ๓ และ ๕ เป็นส่วน อัตตหิตสมบัติ ข้อ ๖ และ ๗ เป็นส่วน ปรหิตปฏิบัติ ข้อ ๔, ๘ และ ๙ เป็นทั้ง อัตตหิตสมบัติ และ ปรหิตปฏิบัติ)

ใน **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์** อธิบายเพิ่มเติมไว้ว่า พุทธคุณทั้งหมดนั้น โดยย่อมี ๒ คือ ๑. พระปัญญาคุณ พระคุณคือพระปัญญา ๒. พระกรุณาคุณ พระคุณคือพระมหากุรณา หรือตามที่นิยมกล่าวกัน ในประเทศไทย ย่อเป็น ๓ คือ ๑. พระปัญญาคุณ พระคุณคือพระปัญญา ๒. พระวิสุทธิคุณ พระคุณคือความบริสุทธิ์ ๓. พระมหากุรณาคุณ พระคุณคือพระมหากุรณา^{๔๑}

สรุป **พุทธคุณ** หมายถึง **พระคุณของพระพุทธเจ้า** โดยย่อเป็น ๓ ประการ คือ พระปัญญาคุณ ๑ พระวิสุทธิคุณ ๑ และ พระมหากุรณาคุณ ๑ และโดยจำแนกเป็น ๙ ประการ คือ เป็นพระอรหันต์ ๑ ตรัสรู้เองโดยชอบ ๑ ถึงพร้อมแล้วด้วยวิชาและจรณะ ๑ เสด็จไปได้แล้ว ๑ ทรงรู้แจ้งโลก ๑ เป็นสารถิณีที่ใคร่ฝักไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า ๑ เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ๑ เป็นผู้เบิกบานแล้ว ๑ เป็นผู้มิใช่คน ๑

ดังที่ได้กล่าวข้างต้นแล้วว่า พระพุทธเจ้าทรงอยู่ในฐานะที่เป็นผู้มีความสำคัญสูงสุดของพระพุทธศาสนา เพราะพระองค์ทรงมีพระคุณนานับประการแก่ชาวโลก ทรงมีพระมหากุรณาคุณที่ประทานแก่มวลมนุษย์ ทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนาขึ้นในโลก ทรงบัญญัติพระพุทธธรรมให้ปฏิบัติตาม เพื่อหนทางแห่งการพ้นทุกข์ ทรงอุทิศชีวิตหลังการตรัสรู้ ตลอดพระชนม์ชีพ เป็นเวลา ๔๕ ปีเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อให้สาวกมีดวงตาเห็นธรรม สิ่งที่พระองค์ได้กระทำนั้น นับว่าเป็นประโยชน์แก่โลก และแก่ปวงชนอย่างสูงยิ่ง ในหัวข้อต่อไปจึงจะกล่าวถึง พุทธจริยาและพุทธกิจของพระองค์ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจยิ่งขึ้น

^{๔๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, อ่างแล้ว, หน้า ๒๖๙-๒๗๐.

๒.๗ พุทธจริยาและพุทธกิจของพระพุทธเจ้า

ใน พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ อธิบายความหมายไว้ว่า “พุทธจริยา” หมายถึง พระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้า การบำเพ็ญประโยชน์ของพระพุทธเจ้า มี ๓ ประการ^{๔๒} คือ

๑. โลกัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์แก่โลก
๒. ญัตถัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์แก่พระญาติ
๓. พุทธัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์โดยฐานะเป็นพระพุทธเจ้า

โลกัตถจริยา หมายถึง พระพุทธจริยาเพื่อประโยชน์แก่โลก ทรงประพจน์เป็นประโยชน์แก่โลก คือทรงอาศัยพระมหากรุณา เสด็จไปประกาศพระศาสนาเพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชนในถิ่นฐานแคว้นแคว้นต่าง ๆ เป็นอันมาก และประดิษฐานพระศาสนาไว้เพื่อประโยชน์สุขแก่ชุมชนภายหลังตลอดกาลนาน^{๔๓}

ญัตถัตถจริยา หมายถึง พระพุทธจริยาเพื่อประโยชน์แก่พระญาติ, ทรงประพจน์ประโยชน์แก่พระประยูรญาติ เช่น ทรงอนุญาตให้พระญาติที่เป็นเดียเรศย์เข้ามาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ไม่ต้องอยู่ตติยปริวาส ๔ เดือนก่อน เหมือนเดียเรศย์อื่น และเสด็จไปห้ามพระญาติที่วิวาทกันด้วยเรื่องน้ำ เป็นต้น^{๔๔}

พุทธัตถจริยา หมายถึง ทรงประพจน์เป็นประโยชน์แก่สัตว์โลก โดยฐานะเป็นพระพุทธเจ้า เช่น ทรงแสดงธรรมแก่เวไนยสัตว์และบัญญัติวินัยขึ้นบริหารหมู่คณะ ทรงประดิษฐานพระพุทธรูปให้ยังยืนมาตราบเท่าทุกวันนี้^{๔๕}

ในการปฏิบัติพุทธจริยาอันเป็นประโยชน์แก่โลก ปวงชนและเวไนยสัตว์ ของพระพุทธองค์ตลอดพระชนม์ชีพ ๔๕ พรรษา หลังการตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณนั้น พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญพุทธจริยาโดยมีหลักปฏิบัติที่กระทำเป็นประจำ หรือ วัตรปฏิบัติ ที่เรียกว่า พระพุทธกิจ ๕ ประการ คือ กิจที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย พึงปฏิบัติถือเป็นวัตรปฏิบัติ ด้วยพระอหยาศัยอันเปี่ยมด้วยพระมหากรุณา ทรงอนุเคราะห์แก่กุลชาวโลก ให้เป็นสุข พ้นจากทุกข์ ทรงตั้งพระองค์เป็นสรณะอันประเสริฐ ไม่ว่าพระพุทธองค์จะประทับอยู่ ณ สถานที่ใด พระองค์ก็มีได้ทรงละเลยพุทธกิจ ๕ ประการ ดังนี้ คือ

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๐.

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕๓.

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๒.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๔.

ปุพพณฺเห ปิณฺฑปาตณฺจ	สายณฺเห ธมฺมเทสนํ
ปโทเส ภิกฺขุโอรฺวาทํ	อหฺมรตฺเต เทวปณฺหํ
ปจฺจุสฺเสว คเต กาเล	ภพฺพาภพฺเพ วิโลกนํ
เอเต ปณฺจวิเช กิจฺเจ	วิโสเชติ มุณีปฺงคโว ^{๔๖}

พุทธกิจ หมายถึง กิจที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญ, การงานที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำ
 พุทธกิจประจำวัน ๕ พุทธกิจที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญเป็นประจำในแต่ละวันมี ๕ อย่าง
 อันเป็นกิจวัตรที่พระพุทธองค์ทรงกระทำประจำอย่างสม่ำเสมอ เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
 เรียกว่า พุทธกิจ ๕ ประการ^{๔๗} ดังนี้

๑. ปุพพณฺเห ปิณฺฑปาตณฺจ คือ

เวลาเช้า ทรงเป็นผู้นำหมู่พระภิกษุสงฆ์สาวกออกบิณฑบาตเพื่อโปรดเหล่าเวไนยสัตว์บุดูชน
 ให้ได้บริจาทาน อาหารบิณฑบาต ซึ่งยังหมู่ชนที่ได้พบเห็นได้เกิดความเคารพศรัทธา เลื่อมใสใน
 พระพุทธศาสนา

๒. สายณฺเห ธมฺมเทสนํ คือ

เวลาเย็น แสดงธรรมสั่งสอนประชาชน เพื่อฟอกจิตใจของประชาชนผู้ได้สดับฟังพระธรรม
 คำสอนจากพระโอษฐ์ของพระพุทธองค์ ยังความศรัทธาเลื่อมใสให้เกิดขึ้น และขอถึงซึ่งพระรัตนตรัย
 เป็นสรณะเป็นจำนวนมาก

๓. ปโทเส ภิกฺขุโอรฺวาทํ คือ

เวลาค่ำ ประทานโอวาทแก่ภิกษุสงฆ์สาวกให้รู้ธรรม รู้วินัย และให้กรรมฐานแก่พระภิกษุ
 สงฆ์ และยังตอบคำถามแก่ภิกษุสงฆ์ที่มีวิจิกิจฉา คือ ความลังเลสงสัยในธรรม ในการปฏิบัติ

๔. อหฺมรตฺเต เทวปณฺหํ คือ

เวลาเที่ยงคืน ตอบปัญหาเทวดา เมื่อพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรม และประทานโอวาทแก่
 ภิกษุสงฆ์สาวกแล้ว ทรงโปรดให้เหล่าทวยเทพเทวดาทิ้งหลายเข้าเฝ้าและทูลถามปัญหาต่าง ๆ ทั้ง
 ปัญหาในการประพฤติพรหมจรรย์และทั่วไป

^{๔๖} สมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว), สวดมนต์ฉบับหลวง, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (กรุงเทพมหานคร :
 โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๒๒๓.

^{๔๗} ที.สี.อ.๑๑/๑๒๕-๑๒๖; พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์
 ฉบับประมวลศัพท์, อ้างแล้ว, หน้า ๒๖๘.

๕. ปจฺจุสฺเสว คเต กาเล ภพฺพาภพฺเพ วิโลกนํ คือ

เวลาเข้ามืด จวนสว่าง ทรงพิจารณาสัตว์โลก ตรวจดูอุปนิสัยของสัตว์ที่ควรบรรลุนิพพาน แล้วเสด็จไปโปรดสั่งสอนธรรมอันเหมาะสม อันสมควรแก่การบรรลุนิพพานของสัตว์นั้น ๆ^{๔๘}

ในการพิจารณาสัตว์โลก พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์จะทรงแผ่ข่ายพระญาณพิจารณาสัตว์โลกวันละ ๒ ครั้ง คือ ในเวลาใกล้รุ่ง และในเวลาบ่าย พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญพระพุทธรกิจ ๕ ประการนี้ ด้วยพระพุทธรจิริยา คือ ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่โลก แก่พระญาติ และประโยชน์ทุกประการในฐานะของพระพุทธเจ้า ด้วยพระมหากรุณาคุณอันยิ่งใหญ่ ทั้งในพรรษากาล และนอกพรรษากาล นับแต่ตรัสรู้ ตรวบจนกระทั่งเสด็จดับขันธปรินิพพาน เป็นเวลาถึง ๔๕ พรรษา^{๔๙} จากการศึกษาพบว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์เมื่อประทับอยู่ในที่ใดที่หนึ่ง ย่อมไม่ทรงเว้นพุทธรกิจ ๕ ประการ ดังกล่าวแล้ว

จะเห็นได้ว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นผู้มีความวิริยะ พากเพียรเป็นอย่างยิ่ง ในการปฏิบัติพุทธรจิริยาวัตร ทั้ง ๓ ประการ ได้แก่ โลกัตถจิริยา การบำเพ็ญประโยชน์แก่โลก ญาติัตถจิริยา การบำเพ็ญประโยชน์แก่พระญาติ และพุทธรัตถจิริยา การบำเพ็ญประโยชน์โดยฐานะเป็นพระพุทธเจ้า ทั้งนี้โดยมีพุทธรกิจ ๕ ประการ คือ กิจในบุรุษรัต เวลาเช้าเสด็จบิณฑบาต กิจในปัจฉิมรัต เวลาเย็นทรงแสดงธรรมโปรดมหาชน กิจในปุริมยาม เวลาค่ำประทานโอวาทแก่ภิกษุ กิจในมัชฌิมยาม เวลาเที่ยงคืนทรงวิสาขนา(ตอป) ปัญหาแก่เทวดา กิจในปัจฉิมยาม เวลาใกล้รุ่ง ทรงตรวจดูสัตว์โลก ที่สามารถและยังไม่สามารถบรรลุนิพพานอันควรเสด็จไปโปรด พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญพุทธรจิริยาวัตรเช่นนี้ ด้วยความวิริยะพากเพียร ตลอด ๔๕ พรรษาของการตรัสรู้ นับแต่วันตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณตรวบกระทั่งดับขันธปรินิพพาน เพราะพระมหากรุณาอันยิ่งที่พระองค์มีต่อโลกมหาชนและสรรพสัตว์ ดังนั้นจึงควรนำความวิริยะพากเพียรของพระพุทธองค์มาเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติภาระหน้าที่ของตน เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตน สังคม และโลก

ดังจะเห็นแล้วว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงสั่งสอนพระพุทธรธรรมที่พระองค์ได้ทรงตรัสรู้มาด้วยพระสัมมาสัมโพธิญาณ ด้วยการลงมือปฏิบัติให้เห็นผลด้วยพระองค์เอง และทรงปฏิบัติเป็นแบบอย่างให้ปฏิบัติตาม เพื่อการบรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ นิพพาน ดังนั้นเพื่อให้รู้และเข้าใจอย่างถ่องแท้ จึงจะได้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับ การตรัสรู้ของพระพุทธองค์มาให้ทราบ ว่า ทรงตรัสรู้อะไร และมีประโยชน์อย่างไร

^{๔๘} ที.สี.อ.๑๑/๑๔๗.

^{๔๙} สุริย์ มีผลกิจและวิเชียร มีผลกิจ, พระพุทธรประวัติ, อ่างแล้ว, หน้า ๒๗๙-๒๘๒.

๒.๘ ธรรมดาของพระพุทธเจ้า และอนันตรายิกธรรม (สิ่งที่ไม่มอันตราย)

ธรรมดาของพระพุทธเจ้า คือ เรื่องที่เกิดขึ้นเป็นปกติวิสัยกับพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ ทั้งที่เสด็จอุบัติเกิดขึ้นแล้วในอดีต และที่จะเสด็จเกิดขึ้นในอนาคต อันเป็นเหตุการณ์และเรื่องราวที่จะเกิดขึ้นเหมือน ๆ กัน ไม่มีความแตกต่างกันของพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์

๒.๘.๑ ธรรมดาของพระโพธิสัตว์ก่อนปฏิสนธิจนถึงปฏิสนธิ

มีการกล่าวถึง เรื่องราวต่าง ๆ ที่เป็นปกติธรรมดาของพระโพธิสัตว์ ปรากฏไว้ในคัมภีร์ พระไตรปิฎก สามารถสรุปได้ดังนี้ว่า

ในกาลสมัยของพระโพธิสัตว์พระนามว่า วิปัสสี ผู้ซึ่งได้จุดจากชั้นดุสิต ทรงเป็นผู้มีพระสติสัมปชัญญะ เมื่อเสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา บังเกิดแสงสว่างอันยิ่งไม่มีประมาณปรากฏขึ้นในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์เทวดาและมนุษย์ กล่าวได้ว่า ไม่มีพื้นที่ใดในโลกจะไม่เกิดแสงสว่าง แม้แต่ที่ซึ่งปกติแสงของพระจันทร์ และแสงของพระอาทิตย์จะส่องไปไม่ถึง ทว่าแสงสว่างอันยิ่งไม่มีประมาณนี้สามารถส่องให้เกิดความสว่างขึ้นในที่ดังกล่าวได้ สามารถทำให้ถึงสัตว์ทั้งหลายที่เกิดในสถานที่เหล่านั้นสามารถเห็นกันได้ สามารถจำกันและกันได้ แสงสว่างนี้มีอนุภาพทั่วทั้งหมื่นโลกธาตุ อันถือเป็นธรรมดาที่จะเกิดขึ้นเมื่อมีพระโพธิสัตว์ จะปฏิสนธิลงสู่พระครรภ์พระมารดา ทั้งนี้จะมีเทวบุตร ๔ องค์ ที่ทำหน้าที่เข้าไปรักษาทิศทั้ง ๔ โดยตั้งใจว่า จะไม่ให้มีใคร ๆ คือ มนุษย์หรืออมนุษย์ สามารถทำการเบียดเบียนพระโพธิสัตว์ หรือพระมารดาของพระโพธิสัตว์นั้นได้ อันเป็นธรรมดาอีกประการหนึ่ง นอกจากนี้พระมารดาของพระโพธิสัตว์ โดยปรกตทรวงศีล งดเว้น จากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการลักทรัพย์ งดเว้นจากการประพฤตินิन्दในกาม งดเว้น จากการกล่าวเท็จ งดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นฐานแห่งความประมาท อันเป็นธรรมดาประการหนึ่ง และในเวลาทีพระโพธิสัตว์เสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา พระมารดาของพระโพธิสัตว์ย่อมไม่เกิดมานัส ซึ่งเกี่ยวข้องกับกามคุณในบุรุษทั้งหลาย พระมารดาของพระโพธิสัตว์ย่อมเป็นหญิงที่บุรุษใด ๆ ซึ่งมีจิตกำหนดแล้วจะล่วงเกินไม่ได้ อันเป็นธรรมดาประการหนึ่ง และย่อมได้กามคุณ ๕ ทรงเป็นผู้เพียบพร้อมพร้อมด้วยกามคุณ ๕ ได้รับบำเรออยู่ เป็นธรรมดาประการหนึ่ง ทั้งนี้พระมารดาของพระโพธิสัตว์ จะไม่บังเกิดอาพาธใด ๆ เลย จะเป็นผู้มีควมสำราญไม่ลำบากพระกาย และทรงสามารถทอดพระเนตรเห็นพระโพธิสัตว์ซึ่งเสด็จอยู่ภายในพระครรภ์มีอวัยวะน้อยใหญ่ครบถ้วน มีอินทรีย์ไม่บกพร่อง อันเป็นธรรมดาประการหนึ่ง และเมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติ แล้วได้ ๗ วัน พระมารดาของพระโพธิสัตว์ย่อมทิวงคตเสด็จเข้าถึงชั้นดุสิต ดังที่กล่าวมาแล้วนี้ ถือเป็นธรรมดาในการบังเกิดอุบัติขึ้นของพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย ตั้งแต่ก่อนเกิดการปฏิสนธิจนถึงการปฏิสนธิ^{๕๐}

^{๕๐} ที.ม.๑๐/๑๒-๑๙/๙-๑๑.

จากการศึกษาสามารถสรุปเนื้อความของ “ธรรมดาของพระโพธิสัตว์” เมื่อปฏิสนธิจนถึง คินสุดท้ายที่บำเพ็ญเพียร โดยย่อ ได้ดังนี้

๒.๘.๒ ธรรมดาของพระโพธิสัตว์เมื่อเริ่มปฏิสนธิจนถึงคินสุดท้ายที่บำเพ็ญเพียร

๑. พระโพธิสัตว์ ทรงมีพระสติสัมปชัญญะจตุจากเทวโลกชั้นดุสิต ขณะปฏิสนธิใน พระครรภ์พระมารดา แผ่นดินใหญ่ไหว แสงสว่างอันประมาณมิได้ปรากฏทั่วหมื่นจักรวาล

๒. พระโพธิสัตว์ ได้รับการอารักขาจากท้าวมหาราชทั้ง ๔ นับแต่ทรงปฏิสนธิ

๓. พระโพธิสัตว์ ประทับนั่งขัดสมาธิในพระครรภ์ของพระมารดา

๔. พระโพธิสัตว์ ประทับอยู่ในพระครรภ์พระมารดาจนถ้วนไตรมาส (๑๐ เดือน)

๕. พระโพธิสัตว์ ประสูติในอุทยาน (สวนป่า) เท่านั้น

๖. ขณะที่พระโพธิสัตว์ประสูติ แผ่นดินใหญ่ไหว แสงสว่างอันประมาณมิได้ปรากฏ ทั่วหมื่นจักรวาล

๗. พระโพธิสัตว์ ประทับยืนเหยียดพระหัตถ์และพระบาทตลอดจากครรภ์พระ มารดา

๘. พระโพธิสัตว์ประสูติ โดยพระวรกายมิได้เปรอะเปื้อนด้วยสิ่งปฏิกูลใดๆ

๙. ท้าวมหาพรหมชั้นสุทธาวาส นำชายทองมารองรับพระโพธิสัตว์

๑๐. ชารน้ำหลังลงมาจากเวหาสน์ เพื่อสรองสนานพระโพธิสัตว์

๑๑. พระโพธิสัตว์ ย่างพระบาทไปทางทิศเหนือ ๗ ก้าว หยุดประทับยืนเปล่งอา สภิวาจาว่า เราเป็นผู้เลิศในโลก ภาพนี้จักเป็นภพสุดท้าย

๑๑. พระโพธิสัตว์ ทรงเห็นนิมิต ๔ คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และบรรพชิต

๑๒. พระโพธิสัตว์ ทรงออกมหาภิเนษกรมณ ในวันที่พระโอรสของพระองค์สมภพ

๑๓. พระโพธิสัตว์ ทรงผนวช ทรงเริ่มบำเพ็ญเพียร

๑๔. พระโพธิสัตว์ ทรงมีมหาสุบิน ๕ ประการ ในคินก่อนวันตรัสรู้

๑๕. พระโพธิสัตว์ เสวยข้าวมธุปายาส เป็นพระกระยาหารมื้อสุดท้ายก่อนตรัสรู้

๑๖. พระโพธิสัตว์ ประทับนั่งบนบัลลังก์หญ้า ภายใต้ร่มโพธิพฤกษ์ ทรงบำเพ็ญ สมาธิ

๑๗. พระโพธิสัตว์ ทรงปริกรรมอาณาปานสติกัมมัฏฐาน

๑๘. พระโพธิสัตว์ ทรงกำจัดเหล่ามาร

๒.๘.๓ ธรรมดาของพระพุทธเจ้าเมื่อทรงตรัสรู้ธรรมแล้ว

ธรรมดาของพระพุทธเจ้าเป็นการกล่าวถึง เรื่องราว เหตุการณ์ สิ่งทีพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ ทรงกระทำ ทรงประสบ ที่มีเหมือนกันทุก ๆ พระองค์ มีการกล่าวถึงใน พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน ภาค ๒ พุทธวงศ์ ตั้งแต่ รัตนะจงกรมกัณฑ์ จนถึง โคตมพุทธวงศ์^{๕๑}

^{๕๑} พุ.อ.๓๓/๑-๒๖/๒๘๖-๓๖๖.

ทั้งนี้ผู้สนใจรวบรวมเนื้อหาเกี่ยวกับ ธรรมดาของพระพุทธเจ้าไว้หลายแนวทาง ในงานวิจัยฉบับนี้จะนำเสนอ ธรรมดาของพระพุทธเจ้า ที่มีปรากฏในหนังสือ พระพุทธประวัติ^{๕๒} โดยมีเนื้อหาดังต่อไปนี้

๑. ทรงตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณ ณ โพธิบัลลังก์ ในเวลารุ่งอรุณ ขณะนั้นแผ่นดินใหญ่ไหว ๑๒ ครั้ง

๒. ประทับอยู่ ณ บริเวณโพธิมณฑล ๗ สัปดาห์

๓. ทำมหาพรหมทูลอาราธนาให้ทรงแสดงธรรม

๔. พญามารทูลขอให้เสด็จปรินิพพาน

๕. ทรงแสดงพระธรรมกถุ์แรก คือ อัมมจักกัปปวัตตนสูตร ณ อสิปตนมฤคทายวัน ในวันอาสาฬหบูชา มี วันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘

๖. ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ ในวันจาตุรงคสันนิบาต มาฆบูชา

๗. ตรัสพุทธวงศ์ ในสมาคมพระประยูรญาติ

๘. ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ ณ ชานกรุงสาวัตถี

๙. ทรงแสดงพระอภิธรรมโปรดพระพุทธมารดา ณ ดาวดึงส์พิภพ

๑๐. เสด็จลงจากเทวโลก ณ ประตูเมืองสังกัสสะ ในวันมหาปวารณา

๑๑. ทรงบัญญัติสิกขาบท เมื่อมีเหตุเกิดขึ้น

๑๒. ตรัสชาดก อันเป็นต้นเหตุแห่งเรื่องที่เกิดขึ้น

๑๓. ทรงกระทำปฏิสันถารต่อภิกษุอาคันตุกะ

๑๔. ทรงตรวจดูเวไนยสัตว์ ๒ วาระ

๑๕. ทรงปฏิบัติพระพุทธานุกิจ ๕ ประการเป็นวัตร

๑๖. ทรงแจ้งให้คณะสงฆ์ทราบทุกครั้ง หากต้องเสด็จจาริกในระหว่างพรรษา

๑๗. ประทับ ณ พระเชตะวันวิหารเป็นส่วนใหญ่

๑๘. ทรงเข้าผลสมาบัติต่อเนื่องกัน (ตั้งแต่ทรงประชวรที่เวฬุคาม)

๑๙. เสวยสุกรมัททวะในวันเสด็จปรินิพพาน

๒๐. ทรงเข้าสมาบัติโดยอนุโลมและปฏิโลม แล้วเสด็จปรินิพพาน

เรื่องธรรมดาของพระโพธิสัตว์และพระพุทธเจ้าในช่วงเวลาต่าง ๆ ตั้งแต่ก่อนปฏิสนธิปฏิสนธิ การบำเพ็ญบารมี จนกระทั่งการตรัสรู้ ดังที่กล่าวมาแล้ว เป็นเรื่องที่จะเกิดขึ้นกับพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ นอกจากเรื่องราวที่กล่าวถึงไปแล้วยังมีสิ่งๆ ที่เหมือนกันอันถือว่าเป็นธรรมดาของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ดังนี้

^{๕๒} สุริย์ มีผลกิจและวิเชียร มีผลกิจ, พระพุทธประวัติ, อ่างแล้ว, หน้า ๒๗๗-๒๗๘.

๒.๘.๔ สถานที่ธรรมดาของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ที่ไม่ทรงละสถานที่ ๔ แห่ง คือ

๑. สถานที่ประทับตรัสรู้ ณ โขทิมถาลที่ คางคกไม้ไผ่เสียดตะ อรุเวลาเสนาานิคม
๒. สถานที่แสดงปฐมเทศนา ณ อสิปัตตมฤคทายวัน
๓. สถานที่เสด็จลงจากเทวโลก ณ ประตุมืองสังกัสสะ
๔. สถานที่ตั้งพระแท่นบรรทม ณ พระคันธกุฎีพระเชตวันวิหาร

๒.๘.๕ อนันตรายิกธรรม (สิ่งที่ไม่มียันตรายเป็นธรรมดา) ๔ ประการ ที่จะเกิดขึ้นแก่พระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ มีกล่าวไว้ใน พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ปฐมภาค เล่ม ๑ ภาค ๑ เจริญชกัณฑ์วรรณนาหน้า ๓๒๙-๓๓๐ และ อรรถกถา ขุททกนิกาย พุทธวงศ์ ในเรื่อง อนันตรายิกธรรม และมีเนื้อความดังนี้

พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ มีอนันตรายิกธรรม (คือไม่มีอันตรายเป็นธรรมดา) ๔ ประการ^{๕๓} คือ

๑. ใคร ๆ ไม่อาจทำอันตรายแก่ปัจฉิม^{๕๔} ที่มีเฉพาะพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
๒. ใคร ๆ ไม่อาจทำอันตรายแก่พระชนมายุของพระพุทธเจ้าทั้งหลายสมจริงดังที่ตรัสไว้ว่า ข้อที่บุคคลพึงใช้ความพยายามปลงพระชนม์ชีพพระตถาคตไม่เป็นฐานะไม่เป็นโอกาส (คือเป็นไปไม่ได้)
๓. ใคร ๆ ไม่อาจทำอันตรายแก่พระมหาบุริสลักษณะ ๓๒ ประการ และแก่พระอนุพยัญชนะ ๘๐ ประการ
๔. ใคร ๆ ไม่อาจทำอันตรายแก่พระพุทธรังสีได้

ในเรื่องที่เป็นสิ่งไม่มีอันตราย เป็นธรรมดาหรือ อนันตรายิกธรรม นี้สามารถสรุปเนื้อความได้ว่า สิ่งที่จะไม่ให้เกิดอันตรายแก่พระพุทธเจ้าทั้งหลาย หรือ อันตรายที่จะไม่เกิดแก่พระพุทธเจ้าทั้งหลาย มี ๔ ประการ คือ

๑. อันตรายแก่ ปัจฉิม ๔ อันเป็นส่วนเฉพาะของพระพุทธเจ้า
๒. อันตรายแก่ พระชนมชีพของพระพุทธเจ้า
๓. อันตรายแก่ พระมหาบุริสลักษณะ ๓๒ และพระอนุพยัญชนะ ๘๐
๔. อันตรายแก่ พระพุทธรังสีของพระพุทธเจ้า ๖ ประการ (พระสีัพพัญญุตญาณ)

สรุป ธรรมดาของพระพุทธเจ้า คือ เหตุการณ์ และเรื่องราวที่มีเกิดขึ้นเป็นปกติธรรมดาแก่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ โดยพบว่าทุกเหตุการณ์เรื่องราวที่กล่าวถึงนั้น ได้มีปรากฏในพระพุทธประวัติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสมณโคตม พระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันของเราทั้งสิ้น มีการกล่าวไว้หลายแนวทาง มีเนื้อหาที่มีความคล้ายคลึงกัน ๑๖ ๒๐ และ ๓๐ ประการบ้าง ตามแต่ละแนวคิด

^{๕๓} พุ.พุทธ.อ.๗๓/๗๕๐.

ดังได้กล่าวแล้วว่า พระพุทธเจ้าเป็นมหาบุรุษผู้มีความสำคัญอย่างสูงยิ่งของพระพุทธศาสนา การอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้โดยยาก เพราะด้วยระยะเวลาการบำเพ็ญเพียรที่ต้องสั่งสมบารมีเป็นเวลานาน โดยช่วงพุทธกาลสมัยปัจจุบันนี้ถูกเรียกว่า “ภัทรกัป” ซึ่งมีพระพุทธเจ้าที่เสด็จอุบัติบังเกิดขึ้นในกัปนี้ มีจำนวนรวม ๕ พระองค์ ดังนั้นเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจยิ่งขึ้น จึงจะได้นำเสนอเนื้อหาดังต่อไปนี้

๒.๙ ปฐมกาลแห่งภัทรกัป

ช่วงระยะเวลาต่าง ๆ ในทางพระพุทธศาสนา นิยมเรียกว่า “กัป หรือ กัลป์” หมายถึง ช่วงระยะเวลาในทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

๒.๙.๑ ความหมายที่เกี่ยวข้องกับช่วงระยะเวลาทางพระพุทธศาสนา

ใน พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ปรากฏเนื้อความดังนี้ว่า

‘จตุตถาริมาณี ภิกขเว กปฺปสฺส อสงฺเขยฺยานิ’

ทั้งนี้อธิบายว่า มหากัปมีสี่สงเขย. กัปในที่นี้ได้แก่มหากัป.

คำว่า กัป หรือ กปฺป นั้นมีคำเรียกว่า กปฺโป เพราะย่อมากำหนด. โดยอธิบายเพิ่มเติมไว้ว่า ในการกำหนดเปรียบเทียบปริมาณของจำนวนปีของมหากัปสามารถกำหนดด้วยการเปรียบกับกองเมล็ดฝักกาด เพื่อให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายขึ้น ทั้งนี้เพราะไม่สามารถคำนวณด้วยปีได้ว่า มหากัปจะมีปริมาณของจำนวนปีเท่าใด ดังมีความปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถา เล่มที่ ๗๔ ดังต่อไปนี้

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ภิกษุสามารถเปรียบเทียบได้ เหมือนอย่างว่ากองเมล็ดฝักกาด โดยความยาวโยชน์หนึ่ง โดยความกว้างโยชน์หนึ่ง โดยความสูงโยชน์หนึ่ง เมื่อล่วงไปร้อยปี พันปี ผู้วิเศษเก็บเมล็ดฝักกาดไปเมล็ดหนึ่ง ๆ เมล็ดฝักกาดหมด. ก็ยังไม่สิ้นกัป. ดูก่อนภิกษุกับยาวอย่างนี้แล.

มหากัปนี้นั้นสงเคราะห์เข้าด้วยสี่สงเขยกัป ด้วยสามารถแห่งสังวัฏฏกัปเป็นต้น. สมดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า :-

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สี่สงเขยกัปเหล่านี้ สี่สงเขยกัปเป็นฉน. คือ สังวัฏฏกัป สังวัฏฏัญญายีกัป วิวัฏฏกัป วิวัฏฏัญญายีกัป.

...สี่สงเขยกัปเหล่านี้เป็นหนึ่งมหากัป.... มีเนื้อความว่า สี่สงเขยแห่งมหากัป และแสนมหากัป พึงทราบความในบทว่า อสงฺเขย นี้ ชื่อว่า อสงฺเขยยา เพราะไม่สามารถจะนับได้. อธิบาย เกินการคำนวณ.^{๕๔}

^{๕๔} พุ.จரிய.อ.๗๔/๒๑-๒๓.

ในเนื้อความพระไตรปิฎกดังกล่าวข้างต้น ไม่ได้อธิบายความชัดเจนเกี่ยวกับจำนวนระยะเวลาของกัป หรือ อสงไขย เพียงแต่มีการยกอุปมาขึ้นกล่าวเท่านั้น เพื่อแสดงว่าจำนวนเวลาดังกล่าวนั้นเป็นเวลายาวนานมาก เกินกว่าจะนับได้ จึงได้ทำการค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ให้ความหมายที่เกี่ยวข้องกับช่วงระยะเวลาต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา ไว้ดังต่อไปนี้

กัป (กัป) หมายถึง น. อายุของโลกตั้งแต่เมื่อพระพรหมสร้างเสร็จจนถึงเวลาที่ไฟประลัยกัลป์มาล้างโลก, บางทีใช้เข้าคู่กับคำ กัลป์ เช่น ชั่วกัปชั่วกัลป์ นานนับกัปกัลป์พุทธรัตตร. (ป. กปฺป; ส. กल्प)

กัลป-, กัลป์ (กัณละปะ-, กัณ) หมายถึง น. กัป, อายุของโลกตั้งแต่เมื่อพระพรหมสร้างเสร็จจนถึงเวลาที่ไฟประลัยกัลป์ล้างโลก ซึ่งได้แก่ช่วงเวลากลางวัน วันหนึ่งของพระพรหม คือ ๑,๐๐๐ มหายุค (เท่ากับ ๓,๒๑๐,๐๐๐,๐๐๐ ปีมนุษย์) เมื่อสิ้นกัลป์ พระอิศวรจะล้างโลกด้วยไฟประลัยกัลป์ โลกจะไร้สิ่งมีชีวิตและอยู่ในความมืดมจนรุ่งเช้าของวันใหม่ แล้วพระพรหมก็จะสร้างโลกเป็นการขึ้นต้นกัลป์ใหม่ โลกจะถูกสร้างและถูกทำลายเช่นนี้สลับกันตลอดอายุของพระพรหม ทั้งนี้ตามคติของพราหมณ์, บางทีใช้เข้าคู่กับคำ กัป เช่น ชั่วกัปชั่วกัลป์ นานนับกัปกัลป์พุทธรัตตร. (ส.; ป. กปฺป).

ภัทรกัป หมายถึง น. กัปอันเจริญ คือ กัปปัจจุบันมีพระพุทธเจ้าถึงห้าพระองค์. (ป.).^{๕๕}

ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ อธิบายความหมายที่เกี่ยวข้องกับ “กัป, กัลป์”^{๕๖} ไว้ดังต่อไปนี้

กัป, กัลป์ หมายถึง กาลกำหนด, กำหนดอายุของโลก, ระยะเวลายาวนานเหลือเกิน ที่กำหนดว่า โลกคือสกลจักรวาล ประลัยครั้งหนึ่ง (ศาสนาฮินดูว่าเป็นวันหนึ่งคืนหนึ่งของพระพรหม) ทำนให้เข้าใจด้วยอุปมาว่า เปรียบเหมือนมีภูเขาศิลาล้วนกว้าง ยาว สูง ด้านละ ๑ โยชน์ ทุก ๑๐๐ ปี มีคนนำผ้าเนื้อละเอียดอย่างดีมาลูบครั้งหนึ่ง จนกว่าภูเขานั้นจะสึกหรือสิ้นไป กัปหนึ่งยาวนานกว่านั้น; กำหนดอายุของมนุษย์หรือสัตว์จำพวกนั้น ๆ ในยุคนั้น ๆ เรียกเต็มว่า ‘อายุกัป’ เช่นว่า อายุกัปของคนยุคนี้นี้ ประมาณ ๑๐๐ ปี

ที่กล่าวข้างต้นนั้น เป็นข้อควรรู้ที่พอแก่ความเข้าใจทั่วไป ดังนี้

กัป มี ๔ อย่าง ได้แก่

๑. มหากัป กัปใหญ่ คือ กำหนดอายุของโลก อันหมายถึง สกลพิภพ

^{๕๕}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมี บุ๊คพับลิเคชั่น, ๒๕๕๖), หน้า ๑๐๗-๑๐๘.

^{๕๖}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, อ้างแล้ว, หน้า ๑๐-๑๒.

๒. อสงไขยกัป กับอันนับเวลามีได้ คือ ส่วนย่อย ๔ แห่งมหากัป ได้แก่

๑) สัณวัฏฏฐายีกัป (สังวัฏฏฐายีอสงไขยกัป) ระยะเวลาที่โลกพินาศแล้วทรงลงจนถึง
วินาศอยู่ (โลกกำลังว่างเปล่า)

๒) วิวัฏฏกัป (วิวัฏฏอสงไขยกัป) กับเจริญ คือ ระยะเวลาที่โลกกลับเจริญขึ้น

๓) วิวัฏฏฐายีกัป (วิวัฏฏฐายีอสงไขยกัป) ระยะเวลาที่โลกเจริญแล้วทรงอยู่

๔) สัณวัฏฏกัป (เรียกเต็มว่า สัณวัฏฏอสงไขยกัป) กับเสื่อม คือ ระยะเวลาที่โลกเสื่อม
ครบรอบ ๔ อสงไขยกัปนี้ เป็นมหากัปหนึ่ง

๓. อันตรกัป กับในระหว่าง ได้แก่ ระยะเวลาที่หมู่มนุษย์เสื่อมจนส่วนใหญ่พินาศแล้ว ส่วนที่
เหลือดีขึ้นเจริญขึ้น และมีอายุยืนยาวขึ้นจนถึงอสงไขย แล้วกลับทรามเสื่อมลง อายุสั้นลง ๆ จนเหลือ
เพียงสิบปีแล้วพินาศ ครบรอบนี้เป็นอันตรกัปหนึ่ง (อยู่ในช่วงวิวัฏฏฐายีอสงไขยกัป)

๔. อายุกัป กำหนดอายุของสัตว์จำพวกนั้น ๆ เช่น อายุกัปของมหาพรหมเท่ากับ

๑ อสงไขยกัป (๖๔ อันตรกัป เป็น ๑ อสงไขยกัป)

โดยทั่วไป คำว่า “กัป” ที่มาโดด ๆ มักหมายถึงมหากัป แต่หลายแห่งหมายถึงอายุกัป เช่น
ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า พระองค์ได้ทรงเจริญอิทธิบาท ๔ เป็นอย่างดีแล้ว หากทรงจำนงจะทรงพระชนม์
อยู่ตลอดกัปหรือเกินกว่ากัปก็ได้

“กัป” ในที่นี้ หมายถึง อายุกัป คือ จะทรงพระชนม์อยู่จนครบกำหนดอายุของคน ในยุค
นั้นเต็มบริบูรณ์ คือเต็ม ๑๐๐ ปีหรือเกินกว่านั้น ก็ได้

ตามคติที่บางคัมภีร์ประมวลมาบันทึกไว้ ฟังทราบทั่ว ตลอดมหากัปนั้น พระพุทธเจ้าจะอุบัติ
เฉพาะแต่ในวิวัฏฏฐายีกัป คือในระยะเวลาที่โลกกลับเจริญขึ้นและกำลังทรงอยู่เท่านั้น และเมื่อจำแนก
กัปการอุบัติของพระพุทธเจ้า มี ๒ อย่าง ได้แก่

๑) สุธัญญกัป กัปสุญ หรือ กัปว่างเปล่า คือ กัปที่ไม่มีพระพุทธเจ้าอุบัติ (รวมทั้งไม่มีพระ
ปัจเจกพุทธเจ้า พระพุทธสาวก และพระเจ้าจักรพรรดิธรรมราชาด้วย)

๒) อสุญญกัป กัปไม่สุญ หรือกัปไม่ว่าง เปล่า คือ กัปที่มีพระพุทธเจ้าอุบัติ แยกย่อยเป็น ๕
ประเภท ได้แก่

(๑) สารกัป (กัปที่มีสาระขึ้นมาได้โดยมีพระพุทธเจ้ามาอุบัติ) คือ กัปที่มีพระพุทธเจ้า
อุบัติพระองค์เดียว

(๒) มณฑกัป (กัปเยี่ยมยอด) คือ กัปที่มีพระพุทธเจ้าอุบัติ ๒ พระองค์

(๓) วรกัป (กัปประเสริฐ) คือ กัปที่มีพระพุทธเจ้าอุบัติ ๓ พระองค์

(๔) สารมณฑกัป (กัปที่มีสาระเยี่ยมยอดยิ่งกว่ากัปก่อน) คือ กัปที่มีพระพุทธเจ้าอุบัติ ๔

พระองค์

(๕) ภัทก์ (ภัทท์กัป หรือ ภัทรกัป ก็ได้, กัปเจริญ หรือกัปทีตีแท้) คือ กัปที่มี พระพุทธเจ้าอุบัติ ๕ พระองค์ กัปปัจจุบัน เป็นภัทก์ มีพระพุทธเจ้าอุบัติ ๕ พระองค์ คือ พระกกุสันธะ พระโกนาคมนะ พระกัสสปะ พระโคตมะ ที่อุบัติแล้ว และพระเมตไตรยที่จะอุบัติต่อไป

ใน โสตัดถกนิทาน รจนาโดยพระจูฬพุทธโฆษเถระ พระคณกรณาจารย์แห่งลังกา ทวีป^{๕๗} ได้จำแนกประเภทแห่งกัปที่มีการอุบัติขึ้นและกัปที่ไม่มีการอุบัติขึ้นของ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระชีนาสพ และพระเจ้าจักรพรรดิ ไว้ดังนี้ คือ

กัป มี ๒ ประเภท

๑. อสุญญกัป หมายถึง กัปที่สูญเปล่าจากบุคคลผู้บริบูรณ์ด้วยคุณ คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระชีนาสพ และพระเจ้าจักรพรรดิทั้งหลาย จะไม่เสด็จอุบัติขึ้น

๒. อสุญญกัป หมายถึง กัปที่ไม่สูญเปล่าจากบุคคลผู้บริบูรณ์ด้วยคุณ คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระชีนาสพ และพระเจ้าจักรพรรดิทั้งหลาย จะเสด็จมาอุบัติขึ้น และ อสุญญกัป ยังจำแนกได้เป็น ๕ ประเภท คือ

๑) สารกัป เป็นอสุญญกัปที่เป็นแก่นสาร เพราะมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้สร้างสารคุณ และยังคงคุณความดีให้ปรากฏขึ้น เสด็จอุบัติขึ้น ๑ พระองค์

๒) มัณฑกัป เป็น อสุญญกัปที่ผ่องใส เพราะมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จอุบัติขึ้น ๒ พระองค์

๓) วรกัป เป็นอสุญญกัปที่ประเสริฐ เพราะมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้น ๓ พระองค์ และในบรรดาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้ง ๓ พระองค์นั้น จะทรงพุทธพยากรณ์กันไปตามลำดับ คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ที่ ๑ จะทรงพุทธพยากรณ์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ที่ ๒ และพระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ที่ ๒ จะทรงพุทธพยากรณ์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ที่ ๓ และในอสุญญกัปที่ ประเสริฐนี้มีมนุษย์ทั้งหลายมีใจ ร่าเริง เบิกบาน ปรรณนาในสิ่งที่ตั้งปณิธานไว้ ก็สำเร็จสมปรรณนา

๔) สารมัณฑกัป เป็นอสุญญกัปที่เป็นแก่นสาร ผ่องใส และวิเศษกว่ากัปต้น เพราะมี พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาอุบัติขึ้น ๔ พระองค์

๕) ภัทรกัป เป็นอสุญญกัปที่เจริญ เพราะมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอุบัติขึ้น ๕ พระองค์ และกัปที่มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาอุบัติมากกว่า ๕ พระองค์ยิ่งกว่า ภัทรกัป ย่อมไม่มี

ในบรรดาอสุญญกัปทั้ง ๕ ประเภทนี้ ภัทรกัปเป็นอสุญญกัปที่ปรากฏขึ้นได้ยากอย่างยิ่ง และหมู่มสัตว์ที่ได้มาบังเกิดในภัทรกัป จะประกอบด้วยคุณความดี และความสุขเป็นอันมาก คือ

(๑) สัตว์ที่ปฏิสนธิด้วย “ติเหตุกะ” จะทำอาสวะกิเลสให้สูญสิ้นไปได้

^{๕๗} บารมี (นามแฝง), พระพุทธเจ้าองค์ใหม่ที่จะตรัสรู้ต่อจาก “เจ้าชายสิทธัตถะ”, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๔๑-๔๔.

กล่าวคือ สัตว์ที่เคยทำบุญด้วย ตีเหตุ คือ เหตุสาม อันประกอบด้วย อโลภะ (ความไม่โลภ) โทสะ (ความไม่โกรธ) และ โมหะ (ความไม่หลง) เมื่อได้มาบังเกิดเป็นมนุษย์ หรือ เทวดาอยู่ในภทรกัป ก็จะสามารถทำอสังกะสิเลสของตนให้สูญสิ้นไปได้

(๒) สัตว์ที่ปฏิสนธิด้วย “ทวิเหตุกะ” จะได้ไปบังเกิดในสุคติภูมิ

กล่าวคือ สัตว์ที่เคยทำบุญด้วย ทวิเหตุ คือ เหตุสอง อันประกอบด้วย อโลภะ (ความไม่โลภ) และ โทสะ (ความไม่โกรธ) เมื่อได้มาบังเกิดอยู่ใน ภทรกัป ก็จะทำให้ได้เป็นมนุษย์ และเทวดาผู้มั่งคั่ง รูปร่างงาม ไม่มีศัตรู แต่ปราศจากปัญญา

(๓) สัตว์ที่ปฏิสนธิด้วย “อเหตุกะ” จะได้ปฏิสนธิด้วยเหตุในภพใหม่

กล่าวคือ สัตว์ที่เคยทำบุญแต่ปราศจาก เหตุสาม หรือ ทำบุญบ้าง ไม่ทำบุญบ้าง หรือแม้ทำบุญก็ประกอบด้วย โลภะ (ความโลภ) โทสะ (ความโกรธ) และ โมหะ (ความหลง) แต่เมื่อได้มาบังเกิดอยู่ใน ภทรกัป ก็จะทำให้ได้ เหตุสาม ในภพใหม่ คือ อโลภะ (ความไม่โลภ) โทสะ (ความไม่โกรธ) และ โมหะ (ความไม่หลง) หรือทำให้ได้ เหตุสอง ในภพใหม่ คือ อโลภะ (ความไม่โลภ) และ โทสะ (ความไม่โกรธ)

พระภคกร ภูริวัชฌโน (ภาวีโล) แห่ง ธรรมสถานมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีแนวคิดที่แตกต่างไป โดยท่านได้ประมวลความหมาย ของ ประเภทแห่งกัป ความเป็นไปแห่งกัปที่ถูกทำลาย และกัปที่สร้างขึ้นใหม่ ไว้ดังนี้^{๕๔}

กัป มี ๔ ประเภท คือ อายุกัป อันตรกัป อสงไขยกัป และ มหากัป

อายุกัป

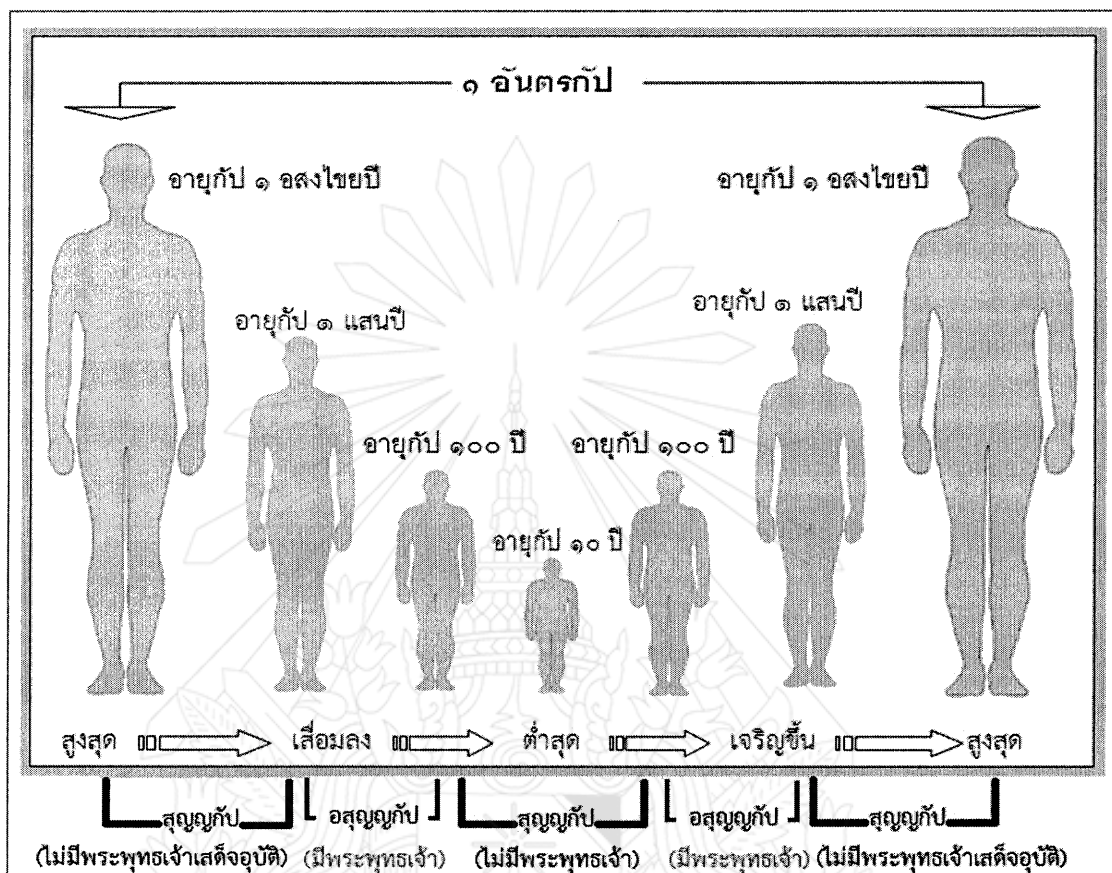
สมัยใดมนุษย์มีอายุยืนถึง อสงไขยปี (คือ จำนวนปีที่มีเลข ๑ ขึ้นหน้า แล้วมีเลข ๐ ตามหลัง ๑๔๐ ตัว) หรือ ลดน้อยถอยลงมาจนถึง ๑๐ ปีเป็นอายุขัย ก็ถือเอาตามเกณฑ์อายุของมนุษย์ในสมัยนั้นเป็น อายุกัป ดังเช่น ในสมัยพุทธกาลของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน มนุษย์มีอายุขัยได้ ๑๐๐ ปี ก็นับเอา ๑๐๐ ปีเป็นอายุกัป ครั้นต่อมาทุก ๆ ๑๐๐ ปี อายุขัยของมนุษย์ก็ค่อย ๆ ลดลง ๑ ปี ถึงปัจจุบันผ่านมาแล้ว ๒๕๐๐ ปี อายุขัยของมนุษย์ในปัจจุบันจึงเท่ากับ ๗๕ ปี ก็ถือเอา ๗๕ ปีเป็นอายุกัปในปัจจุบัน

อันตรกัป

การนับอันตรกัปนั้น มีการนับ ดังนี้ คือ ในสมัยต้นกัปนั้น มนุษย์มีอายุยืนถึง อสงไขยปี (จำนวนปีที่มีเลข ๑ ขึ้นหน้า แล้วมีเลข ๐ ตามหลัง ๑๔๐ ตัว) เป็นอายุกัป ต่อมาอายุของมนุษย์ค่อย ๆ ลดลงตามลำดับจนกระทั่งมีอายุ ๑๐ ปี เป็นอายุกัป และเมื่อลดลงถึง ๑๐ ปีแล้ว ก็ค่อย ๆ เพิ่มขึ้นไป

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖-๕๔.

จนถึงอสงไขยปีเป็นอายุก็อย่างเดิมอีก นับจาก อสงไขย ลงมาถึง ๑๐ ปี แล้วนับจาก ๑๐ ปีขึ้นไป จนถึงอสงไขยปีเป็นคู่หนึ่ง เช่นนี้ เรียกว่า ๑ อัตรกับ

แผนภูมิ ๒.๑ ภาพแสดง ช่วง ๑ อัตรกับ^{๕๔}

อธิบายความ แผนภูมิ ๒.๑ เพื่อให้เกิดความรู้และเข้าใจดังนี้

๑ อัตรกับ เป็นภาพขยายจากแต่ละกล่อของอัตรกับ เริ่มจากอายุกับ ๑ อสงไขย ลดลง ทุก ๑๐๐ ปี จนถึงอายุกับ ๑๐ ปี เกิดมีคสังยุญ อายุกับจึงกลับเพิ่มขึ้น ในแต่ละอัตรกับ มีช่วงอายุกับ เป็นเลขต่อเนื่อง ในภาพเป็นตัวอย่าง โดยสูงสุด ๑ อสงไขยปี ต่ำสุด ๑๐ ปี

^{๕๔} พระพุทธเจ้าพระองค์ใหม่, ๒๕๕๐, หน้า ๕๔ และ ชาครี ความคิดเห็นที่ ๔๗, มิถุนายน ๒๕๕๘, เก็บได้จากละครพระพุทธเจ้ามหาศาสดาโลก#๗, แหล่งที่มา <https://pantip.com/topic/33782473> (สืบค้นเมื่อ ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๐).

ช่วงอายุกับ ๑ อสงไขยกับ ถึง อายุกับ ๑ แสนปี เป็นช่วงที่เรียกว่า **สุญญอายุกับ** หมายถึง ช่วงอายุกับที่จะไม่มีพระพุทธเจ้า กล่าวคือ อายุกับเกินกว่าหนึ่งแสนปีขึ้นไป มนุษย์มีความดั่งาม เป็น สัตบุรุษทุกคน และอายุยืนเกินไป จนแทบไม่เห็นความทุกข์

ช่วงอายุกับ ๑ แสนปี ถึง อายุกับ ๑๐ ปี เป็นช่วงที่เรียกว่า **อสุญญอายุกับ** เป็นช่วงที่มี พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้น เพื่อทรงแนะนำสั่งสอนเวไนยสัตว์

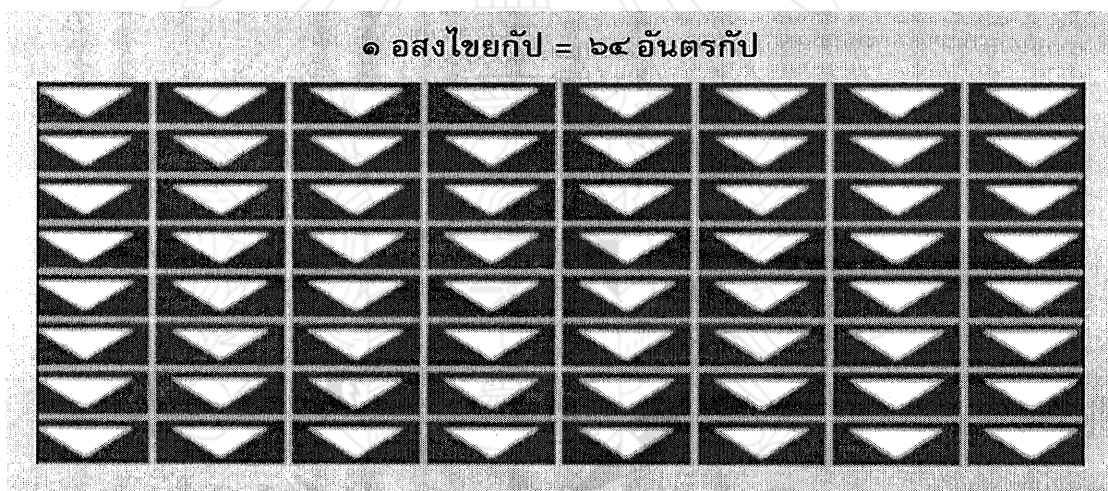
ช่วงอายุกับ น้อยกว่า ๑๐๐ ปีลงไป ไม่มีพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้น มนุษย์สันดานหยาบ เกินไป แทบไม่มีเวไนยสัตว์ ที่ทรงแนะนำได้แล้ว

เมื่อจำนวนอัตรกับที่กล่าวไว้ข้างต้น ครบ ๖๔ อัตรกับแล้ว ก็นับเป็น ๑ อสงไขยกับ **อสงไขยกับ**

สัเขย หมายถึง จำนวนนับ (ภาษาบาลี) **อสัเขย** หมายถึง นับไม่ถ้วน, ไม่ง่ายที่จะนับ

อสงไขย คือ นับไม่ถ้วน เป็นชื่อสังขยาจำนวนมากที่สุดในแบบสังขยาคือ โกฎียกกำลัง

ยี่สิบ^{๖๐}

แผนภูมิ ๒.๒ ภาพแสดง ๑ อสงไขย^{๖๑}

อธิบายความจากแผนภูมิ ๒ เพื่อให้เกิดความรู้และเข้าใจดังนี้

๑ อสงไขยกับ เท่ากับ ๖๔ อัตรกับ โดยกล่องสี่เหลี่ยม ๘ คูณ ๘ แต่ละกล่องคือ ๑ อัตรกับ ภายในกรอบเล็ก เป็นสัญลักษณ์แสดง ความเจริญขึ้นและความเสื่อมลง จากช่วงอายุกับสูงสุด

^{๖๐}ประภาส สุรเสน (แปล), พระคัมภีร์อนาคตวงศ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา-มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๗๘.

^{๖๑}พระพุทธเจ้าพระองค์ใหม่, ๒๕๕๐, หน้า ๕๔ และ ชาครี ความคิดเห็นที่ ๔๗, มิถุนายน ๒๕๕๘, เก็บได้จากละครพระพุทธเจ้ามหาศาสดาโลก#๗, อ้างแล้ว.

(อายุกับ ๑ อสงไขยปี=มมช้าย) ค่อย ๆ เสื่อมลงสู่ จุดต่ำลง (อายุกับ ๑๐ ปี =จุดกึ่งกลาง) และกลับไป เจริญขึ้น สูงสุด (อายุกับ ๑ อสงไขยปี=มมชวา) อีกครั้งหนึ่ง แทนอายุกับของมนุษย์ ตอนต้นอันตรกับ มีอายุมากที่สุด ลดลงมาถึงที่สุด แล้วจึงเพิ่มขึ้นจนถึงอายุสูงสุดอีกครั้ง

ในช่วงกาลเวลา ๑ อสงไขย สามารถจำแนกลักษณะได้ ๔ ลักษณะอสงไขย ดังนี้

(๑) สังวัฏฏฐายีอสงไขยกับ เป็นอสงไขยกับที่ว่างเปล่า เพราะจักรวาลถูกทำลายไปหมดสิ้น แล้ว

(๒) วิวัฏฏฐอสงไขยกับ เป็นอสงไขยกับที่จักรวาลกำลังเจริญขึ้นไปตามลำดับ

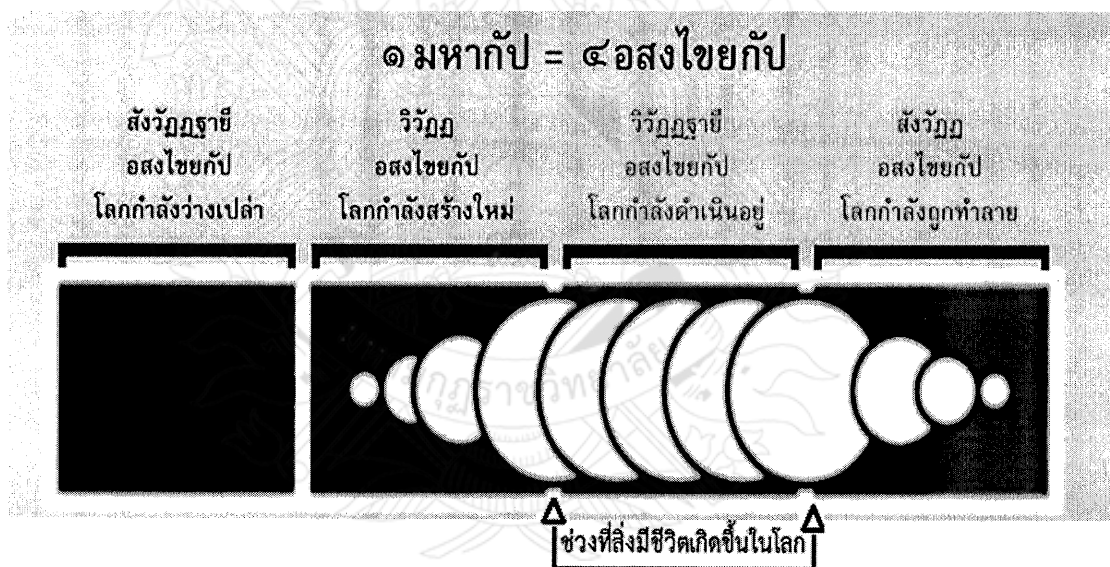
(๓) วิวัฏฏฐายีอสงไขยกับ เป็นอสงไขยกับที่จักรวาลได้ตั้งขึ้นเรียบร้อยแล้ว มนุษย์จะ เกิดขึ้นในโลกธาตุได้แต่เฉพาะในอสงไขยกับนี้เท่านั้น

(๔) สังวัฏฏฐอสงไขยกับ เป็นอสงไขยกับที่จักรวาลซึ่งมีแสนโกฏิจักรวาลกำลังพินาศอยู่ มี ๓ ประเภท คือ

เตโชสังวัฏฏฐอสงไขยกับ พินาศด้วย “ไฟ” ๑

อาโปสังวัฏฏฐอสงไขยกับ พินาศด้วย “น้ำ” ๑

วาโยสังวัฏฏฐอสงไขยกับ พินาศด้วย “ลม” ๑

แผนภูมิ ๒.๓ ภาพแสดงช่วงกาลเวลา ๑ มหากัป^{๖๒}

^{๖๒} บารมี (นามแฝง), พระพุทธเจ้าองค์ใหม่ที่จะตรัสรู้ต่อจาก “เจ้าชายสิทธัตถะ”, อ้างแล้ว, หน้า ๕๔.

มหากัป

คือ ๑ รอบของการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป และว่างเปล่าของจักรวาลทั้งแสนโกฏิจักรวาล หรือ หนึ่งรอบของอสงไขยกัปทั้ง ๔ นั้น นับเป็น ๑ มหากัป

มหากัปรอบใหญ่ มีทั้งหมด ๖๔ มหากัป แบ่งเป็น ๓ ชนิด ตามลักษณะของการถูกทำลาย คือ

(๑) ถูกทำลายด้วยไฟ มี ๕๖ มหากัป

(๒) ถูกทำลายด้วยน้ำ มี ๗ มหากัป

(๓) ถูกทำลายด้วยลม มี ๑ มหากัป

โดยที่มหากัปที่ถูกทำลายด้วยไฟ จะเกิดขึ้นติด ๆ กันไป ๗ มหากัป แล้วจึงจะมีมหากัปที่ถูกทำลายด้วยน้ำเกิดขึ้น ๑ มหากัป เช่นนี้ เรียกว่า มหากัปรอบเล็ก

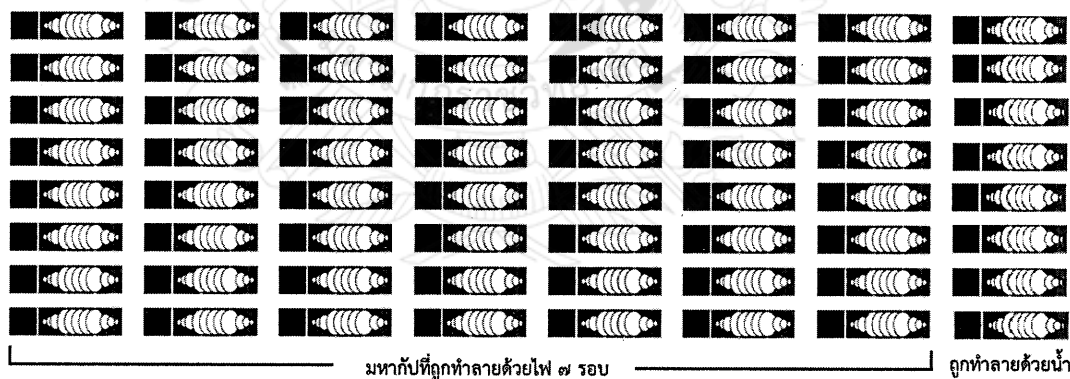
มหากัป (รอบเล็ก)

แผนภูมิ ๒.๔ ภาพแสดงมหากัปรอบเล็ก^{๖๓}

โดยจะเกิดมหากัปรอบเล็กเช่นนี้ต่อเนื่องกันไป จนครบ ๗ รอบ แล้วต่อกับ มหากัปรอบเล็กพิเศษ ที่มีมหากัปถูกทำลายด้วยไฟ เกิดขึ้นติด ๆ กันไป ๗ มหากัป เช่นกัน แต่ปิดท้ายด้วยมหากัปที่ถูกทำลายด้วยลมเกิดขึ้น ๑ มหากัป รวม มหากัปรอบเล็ก ๗ รอบ กับ มหากัปรอบเล็กพิเศษอีก ๑ รอบ เป็น ๑ มหากัปรอบใหญ่

๑ มหากัปรอบใหญ่ มี ๖๔ มหากัป

แผนภูมิ ๒.๕ ภาพแสดงมหากัปรอบใหญ่^{๖๔}

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน.

^{๖๔} เรื่องเดียวกัน.

มหากัปถูกทำลายด้วยเหตุ ๓ ประการ คือ ไฟ น้ำ และลม

มหากัปถูกทำลายล้างด้วยไฟ ในมหากัปที่ถูกทำลายล้างด้วยไฟนั้น ไฟบรรลัยโลก ย่อมเผาผลาญทำลายล้างภพภูมิอันเป็นที่อาศัยของสัตว์ ตั้งแต่เบื้องล่าง คือ อบายภูมิ ๔ (นิริยะ นรก ๑ อสุรกาย พวกอสูร ๑ ปิตติวิสัย แคนเปรต ๑ ตีรัจฉานโยนิ กำเนิดตีรัจฉาน ๑) ขึ้นมาจนถึง โลกมนุษย์ จนถึง สวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น (จาตุมหาราชิกา สวรรค์ชั้นที่ท้าวมหาราชทั้ง ๔ ปกครอง ๑ ดาวดึงส์ แคนแห่งเทพ ๓๓ องค์มีท้าวสักกะเป็นใหญ่ ๑ ยามา แคนแห่งเทพผู้ปราศจากทุกข์ ๑ ดุสิต แคนแห่งเทพผู้เอบอ้อมด้วยสิริสมบัติของตน ๑ นิมมานรดี แคนแห่งเทพผู้ยินดีในการเนรมิต ๑ ประนิมิตวสวัตดี แคนแห่งเทพผู้ยังอำนาจให้เป็นไปในสมบัติที่ผู้อื่นนิรมิตให้ ๑) จนถึง ปฐมฉานภูมิ พรหมโลกทั้ง ๓ คือ พรหมปารีสัชชา พวกบริษัทบริวารมหาพรหม ๑ พรหมบุโรหิตา พวกบุโรหิตมหาพรหม ๑ และ มหาพรหม พวกท้าวมหาพรหม ๑ เป็นที่สุด

มหากัปถูกทำลายล้างด้วยน้ำ ในมหากัปที่ถูกทำลายล้างด้วยน้ำนั้น ฝนน้ำกรด ย่อมท่วมทับทำลายล้างภพภูมิอันเป็นที่อาศัยของสัตว์ ตั้งแต่ เบื้องล่าง ขึ้นมาจนถึง โลกมนุษย์ จึงถึง สวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น จนถึง ปฐมฉานภูมิพรหมโลกทั้ง ๓ และจนถึง ทุตติยฉานภูมิพรหมโลกทั้ง ๓ คือ พรหมปริตตภา พวกมีรัศมีน้อย ๑ พรหมอัปมาณภา พวกมีรัศมีประมาณมิได้ ๑ และ พรหมอาภัสสรา พวกมีรัศมีสูงปลั่งชันไป ๑ เป็นที่สุด

มหากัปถูกทำลายล้างด้วยลม ในมหากัปที่ถูกทำลายล้างด้วยลมนั้น ลมกรด ย่อมพัดพาทำลายล้างภพภูมิอันเป็นที่อาศัยของสัตว์ ตั้งแต่เบื้องล่าง ขึ้นมาจนถึง โลกมนุษย์ จนถึง สวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น จนถึงปฐมฉานภูมิพรหมโลกทั้ง ๓ จนถึง ทุตติยฉานภูมิพรหมโลกทั้ง ๓ และจนถึง ตติยฉานพรหมโลกทั้ง ๓ คือ พรหมปริตตสุภา พวกมีลำรัศมีงามน้อย พรหมอัปมาณสุภา พวกมีลำรัศมีงามประมาณมิได้ และ พรหมสุภกัณหา พวกมีลำรัศมีงามกระจ่างจ้า เป็นที่สุด

๒.๙.๒ ความหมายโดยทางอุปมาของช่วงระยะเวลาทางพระพุทธศาสนา

ประกาศ สุระเสน^{๖๕} ได้ประมวลความหมายแห่ง “กัป” ในพระพุทธศาสนา ไว้ดังนี้

กัป หมายถึง กัลป์, กาล, เวลา, ยุค, สมัย, อายุ, กำหนด, วัฏและประมาณ

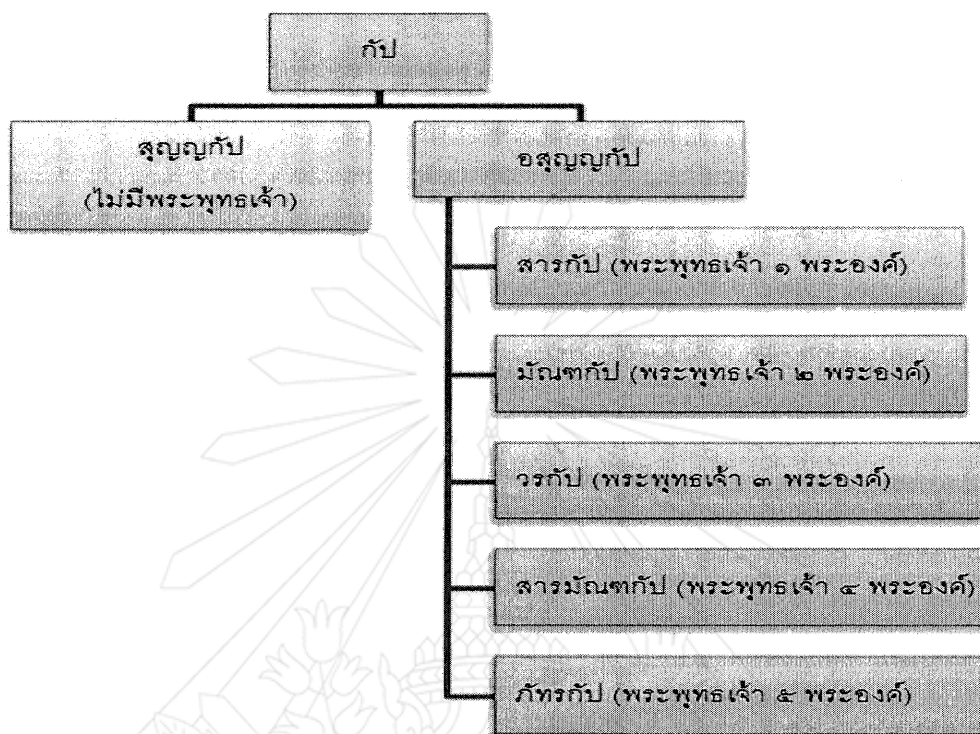
วิธีการคำนวณกัป การคำนวณนับกัปประมาณหนึ่งนั้น มีการแสดงอุปมาไว้ดังนี้

อุปมาการคำนวณระยะเวลาของกัป

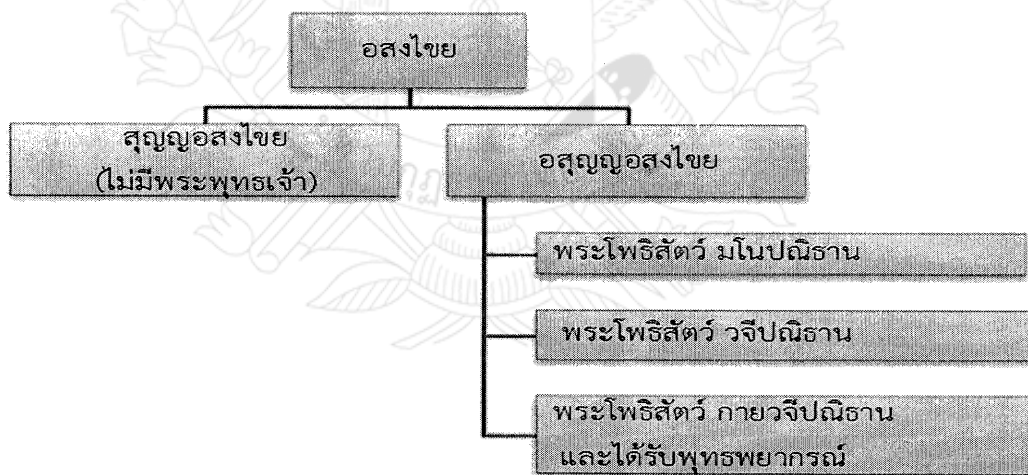
มีภูเขาอันกว้างใหญ่ สูงหนึ่งโยชน์ ร้อยปีมีเทวดาเอาผ้าทิพย์เนื้อละเอียดลงมาเช็ดภูเขาลูกนั้นหนหนึ่ง แล้วจากไปจนถึงร้อยปีต่อไป เทวดาจึงเอาผ้าทิพย์นั้นมาเช็ดภูเขาลูกนั้นอีกทำอย่างนี้อยู่ นานจนภูเขาลูกนั้นสึกกร่อนเหยียนลงมาราบเสมอกับพื้นพสุธาเมื่อใด ก็อาจคำนวณนับได้ กัปหนึ่งเมื่อนั้น

^{๖๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐-๔๑.

แผนภูมิ กัปปและอสงไขย

แผนภูมิ ๒.๖ แสดงการจำแนก กัปป สุญญกัปป และ อสุญญกัปป

แผนภูมิ ๒.๗ ภาพแสดง อสงไขย สุญญอสงไขย และอสุญญอสงไขย

เนื้อความที่นำเสนอมาข้างต้นนี้ สามารถสรุปได้ว่า ภัทรกัป หรือ ภัทท์กัป หรือ ภัทรกัลป์ หมายถึง ช่วงระยะเวลาหนึ่งของพระพุทธศาสนาที่มีความเจริญ เป็นช่วงอสุญญกัปหนึ่ง ที่อยู่ในช่วงอสุญญอสงไขย ที่เรียกว่า วิวัฏฏฐายีอสงไขย หรือวิวัฏฏฐายีกัป เป็นกัปที่ปรากฏขึ้นได้ยากยิ่ง เป็นพุทธสมัยที่มีพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติเกิดขึ้นมาตรัสรู้ จำนวน ๕ พระองค์ ได้แก่ พระกกุสันโธพุทธเจ้า ๑ พระโคตมพุทธเจ้า ๑ พระกัสสปะพุทธเจ้า ๑ พระสมณโคตมพุทธเจ้า ๑ และพระศรีอาริยมุตไตรยพุทธเจ้า ๑ (ช่วงปัจจุบันกัปของโลกขณะนี้ ถือว่าอยู่ระหว่างความเป็นภัทรกัป) หมู่สัตว์ที่ได้มาบังเกิดในภัทรกัป จะประกอบด้วยคุณความดี และความสุขเป็นอันมาก

นอกจากนี้ยังสรุปความหมายของช่วงกาลเวลาในพระพุทธศาสนา ตามความหมายของงานวิจัยฉบับนี้ได้ดังนี้

กัป หมายถึง ช่วงเวลา, ระยะเวลาในทางพระพุทธศาสนา หรือเรียกว่า อายุกัป

อสงไขย หมายถึง ช่วงกาลเวลาที่ยาวนานจนไม่สามารถนับได้ หรือยากที่จะนับได้ โดยจำแนกได้ ๔ อสงไขยกัป คือ สังวัฏกัป สังวัฏฏฐายีกัลป์ วิวัฏกัป และวิวัฏฏฐายีกัลป์ โดยใน ๑ อสงไขยมีระยะเวลาเท่ากับ ๖๔ อันตรกัป

อันตรกัป หมายถึง ช่วงกาลเวลาที่ มนุษย์มีอายุกัป ๑ อสงไขย แล้วเสื่อมลงไปจนถึง อายุกัป ๑๐ ปี จากนั้นเจริญขึ้นไปจนถึง อายุกัป ๑ อสงไขยอีกครั้ง

มหากัป หมายถึง ช่วงกาลเวลา ๔ อสงไขยกัป หรือ ๒๕๖ อันตรกัป

ช่วงเวลาต่าง ๆ สามารถทำเป็น มาตราเปรียบเทียบได้ดังนี้

๑ รอบอายุอสงไขยปี เท่ากับ ๑ อันตรกัป

๖๔ อันตรกัป เท่ากับ ๑ อสงไขยกัป (๑ ตามด้วย ๐ จำนวน ๑๔๐ ตัว)

๔ อสงไขยกัป เท่ากับ ๑ มหากัป

๒๕๖ อันตรกัป เท่ากับ ๑ มหากัป

๑ มหากัปรอบเล็ก เท่ากับ มหากัปถูกไฟทำลาย ๗ รอบ ถูกน้ำทำลาย ๑ รอบ

๑ มหากัปรอบใหญ่ เท่ากับ มหากัปรอบเล็ก ๗ รอบกับมหากัปรอบเล็กพิเศษอีก ๑ รอบ

เมื่อได้ทราบความหมายของช่วงกาลเวลาต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนาแล้ว ต่อไปจะได้นำเสนอเนื้อความเกี่ยวกับ ปฐมปณิธานความเป็นพระพุทธเจ้า หรือที่เรียกว่า ความปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้าเป็นครั้งแรกของสมเด็จพระสมณโคตมพุทธเจ้า เมื่อครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์ เพื่อให้เกิดความรู้เข้าใจและเลื่อมใสศรัทธาในปฏิปทาแห่งวิริยะในการแสวงหาหนทางแห่งการหลุดพ้นจากทุกข์ของพระพุทธองค์ และเห็นถึงพระมหากรุณาที่พระพุทธองค์มีต่อปวงเวไนยสัตว์ทั้งหลาย ดังนี้

ในหนังสือ “พระพุทธเจ้าองค์ใหม่ ที่จะตรัสรู้ต่อจากเจ้าชายสิทธัตถะ”^{๖๖} ได้อธิบายถึงยุคในพระพุทธศาสนา ไว้ดังนี้

^{๖๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๑-๙๓.

ใน ประมวลปกิณกรรมปุจฉา-วิสัชนา ปฐมภาค ของพระสังฆมณฑลชวตฺติกะ ธรรมจาริยะ แห่งภิกษุธรรมชวตฺติกะวิทยาลัย วัดมหาธาตุฯ ได้อ้างถึง คัมภีร์ ๔ เล่ม คือ อภิธานฎีกา สีสันธรรคฎีกา สัททกัปปพุมอภิธานปกรณ์และโคตมอรานปกรณ์ ซึ่งกล่าวถึง “ยุค” ที่พระศรีอาริยมตไตรยโพธิสัตว์ จะเสด็จอุบัติมาเพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าองค์ใหม่ ว่า

การอุบัติขึ้นของพระศรีศากยมุนีโคตมพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน พระองค์ได้เสด็จอุบัติขึ้นแล้วในยุคปัจจุบันที่เรียกว่า “กัลยยุค”

แต่พระศรีอาริยมตไตรยพุทธเจ้า ผู้จะทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ใหม่ในอนาคต พระองค์จะเสด็จอุบัติขึ้นในยุคต่อไป ที่เรียกว่า “กตยุค”

ยุคในพระพุทธศาสนา จำแนกได้ ๔ ยุค ได้แก่

๑. กตยุค มีระยะเวลา ๑,๗๒๘,๐๐๐ ปี

มนุษย์ที่เกิดอยู่ในยุคนี้จะมีแต่สัปบุรุษคนดีทั้งสิ้น

๒. เทรตายุค มีระยะเวลา ๑,๒๙๖,๐๐๐ ปี

มนุษย์ที่เกิดอยู่ในยุคนี้จะมีสัปบุรุษคนดีมากถึง ๓ ส่วน และจะมีอัมธพาลคนชั่วเพียง

๑ ส่วน

๓. ทวาปรยุค มีระยะเวลา ๘๖๔,๐๐๐ ปี

มนุษย์ที่เกิดอยู่ในยุคนี้จะมีสัปบุรุษคนดี ครึ่งหนึ่ง และจะมีอัมธพาลคนชั่วครึ่งหนึ่ง

๔. กัลยยุค มีระยะเวลา ๔๓๒,๐๐๐ ปี

มนุษย์ที่เกิดอยู่ในยุคนี้จะมีสัปบุรุษคนดีเพียง ๑ ส่วน แต่จะมีอัมธพาลคนชั่วมากถึง

๓ ส่วน

รวมระยะเวลาของยุคทั้ง ๔ นี้ จะมีค่าเท่ากับ ๔,๓๒๐,๐๐๐ ปี และยุคทั้ง ๔ นี้จะหมุนเวียน เปลี่ยนไปเช่นเดียวกับฤดูกาลทั้ง ๓ คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว เหมือนกับการหมุนเวียน เปลี่ยนไปของวันที่ ๗ ใน ๑ สัปดาห์ และมนุษย์ในยุคปัจจุบันนี้กำลังอยู่ในยุคที่เรียกว่า “กัลยยุค” ทั้งนี้ พระสังฆมณฑลชวตฺติกะ ธรรมจาริยะ อธิบายว่า ในปี พ.ศ. ๒๕๐๗ ได้ผ่านกัลยยุคมาแล้วเป็นเวลา ๕,๐๗๗ ปี เหลือเวลาอีก ๔๒๖,๙๒๓ ปี (ปัจจุบัน พ.ศ. ๒๕๖๐ ผ่านกัลยยุคมาแล้ว ๕,๑๓๐ ปี เหลือเวลาอีก ๔๒๖,๘๗๐ ปี) จึงจะถึงเวลาสิ้นสุดกัลยยุค และเข้าสู่ยุคใหม่ที่เรียกว่า “กตยุค”

๒.๑๐ ปฐมปณิธานแห่งปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้า

พระพุทธศาสนาเชื่อว่า พระพุทธเจ้าในอดีต มีจำนวนมากมายนับไม่ถ้วน (ดังได้แสดงข้อมูล แล้ว โดยประมาณกว่า ๓,๕๘๔,๑๙๒ พระองค์) โดยในคัมภีร์พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย พุทธวงศ์ มีเรื่องว่าด้วยพระประวัติของพระพุทธเจ้าในอดีต ๒๔ พระองค์ และพระประวัติของพระโคตมพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน รวมพระพุทธเจ้าทั้งสิ้น ๒๕ พระองค์ในพุทธวงศ์ ซึ่งเสด็จอุบัติใน ๔

อสงไขยกับแสนกัป ทั้งนี้พระพุทธเจ้าในอดีตทั้ง ๒๔ พระองค์นี้เป็นผู้ประทานพยากรณ์ว่าพระโคตมโพธิสัตว์จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต

พุทธวงศ์ (ป.: พุทธวงศ์) หมายถึง สายของพระพุทธเจ้า พระโคตมพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่องพุทธวงศ์ไว้คราวประทับ ณ นิโครธาราม ระหว่างการเสด็จนิวัตกรุงกบิลพัสดุ์ (หลังตรัสรู้) การสืบสายพุทธวงศ์ไม่ได้มาจากการสืบสายโลหิตหรือการชิงอำนาจปราบดาภิเษกอย่างการสืบราชสมบัติ แต่มาจากการตั้งปณิธานปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้า มีคุณสมบัติที่เหมาะสมครบถ้วน (ธรรมสโมธาน ๘) และการสั่งสมบำเพ็ญบารมี (พุทธการกธรรม คุณธรรมเพื่อความเป็นพุทธะ) รวมถึงการได้รับพุทธพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าในอดีต (ในการสังคายนาครั้งที่ ๑ ในพระพุทธศาสนา พระอรหันต์สาวกที่ร่วมในการสังคายนาได้บัญญัติให้เรื่อง "พุทธวงศ์" นี้เป็นคัมภีร์หนึ่งที่ปรากฏอยู่ในหมวดอุปทาน ขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎก)

ทั้งนี้ ในคัมภีร์ พุทธวงศ์ ได้จัดเนื้อความเป็นหมวดหมู่ โดยกำหนดด้วยปริเฉท เป็นจำนวนทั้งสิ้น ปริเฉท ๒๒ ปริเฉท ตามบาลี คือ

๑. กัปปริเฉท	ตอนว่าด้วย	กัป
๒. นามปริเฉท	ตอนว่าด้วย	พระนาม
๓. โคตตปริเฉท	ตอนว่าด้วย	พระโคตร
๔. ชาติปริเฉท	ตอนว่าด้วย	พระชาติ
๕. นครปริเฉท	ตอนว่าด้วย	พระนคร
๖. ปิตุปริเฉท	ตอนว่าด้วย	พระพุทธบิดา
๗. มาตุปริเฉท	ตอนว่าด้วย	พระพุทธมารดา
๘. โพธิรุกขปริเฉท	ตอนว่าด้วย	ต้นไม้เป็นที่ตรัสรู้
๙. ธัมมจักกัปปวัตตนปริเฉท	ตอนว่าด้วย	การประกาศพระธรรมจักร
๑๐. อภิสมยปริเฉท	ตอนว่าด้วย	การตรัสรู้
๑๑. สาวกสันนิบาตปริเฉท	ตอนว่าด้วย	การประชุมพระสาวก
๑๒. อัคคสาวกปริเฉท	ตอนว่าด้วย	พระอัคคสาวก
๑๓. อุปัฏฐากปริเฉท	ตอนว่าด้วย	พุทธอุปัฏฐาก
๑๔. อัครสาวิกาปริเฉท	ตอนว่าด้วย	พุทธอัครสาวิกา
๑๕. ปริวารภิกษุปริเฉท	ตอนว่าด้วย	ภิกษุปริวาร
๑๖. รังสีปริเฉท	ตอนว่าด้วย	พุทธรังสี
๑๗. สรีรปริมาณปริเฉท	ตอนว่าด้วย	ขนาดพระพุทธสรีระ
๑๘. โพธิสัตตาทิการปริเฉท	ตอนว่าด้วย	บารมีของพระโพธิสัตว์
๑๙. พยากรณ์ปริเฉท	ตอนว่าด้วย	การพยากรณ์

๒๐. โภธิสัตว์ปณิธานปริเฉท	ตอนว่าด้วย	การตั้งความปรารถนาของพระโภธิสัตว์
๒๑. อายุปริเฉท	ตอนว่าด้วย	พระชนมายุ
๒๒. ปรีนิพพานปริเฉท	ตอนว่าด้วย	การเสด็จปรีนิพพาน

และยังมีอีก จำนวน ๑๐ ปริเฉท ที่มีได้นำมากล่าวไว้ คือ

๑. อคารवासปริเฉท	ตอนว่าด้วย	การอยู่ครองเรือน
๒. ปาสาทิตตยปริเฉท	ตอนว่าด้วย	ปราสาท ๓ ฤดู
๓. นาฏกิตถิปริเฉท	ตอนว่าด้วย	สตรีนักร้อง
๔. อัคคมหะสีปริเฉท	ตอนว่าด้วย	พระอัคคมหะสี
๕. ปุตตปริเฉท	ตอนว่าด้วย	พระโอรส
๖. ยานปริเฉท	ตอนว่าด้วย	พระราชยาน
๗. อภินิขมนปริเฉท	ตอนว่าด้วย	อภินิขกรรมณ์
๘. ปธานปริเฉท	ตอนว่าด้วย	ทรงบำเพ็ญเพียร
๙. อุပ္ปัฐฐากปริเฉท	ตอนว่าด้วย	พุทธอุปัฏฐาก
๑๐. วิหารปริเฉท	ตอนว่าด้วย	พุทธวิหาร

ทำให้เห็นได้ว่า การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะได้เป็นพระพุทธเจ้านั้น จะต้องใช้ความพากเพียรพยายามอย่างยิ่ง ต้องผ่านกระบวนการในการปฏิบัติธรรม และสั่งสมบารมีธรรมต่าง ๆ ตามขั้นตอนมากมาย และเพื่อให้บรรลุผล ต้องใช้ระยะเวลายาวนานหลายกัป (หลายแสนปี) ดังได้นำเสนอแล้ว เมื่อได้รู้และเข้าใจในเรื่องช่วงระยะเวลาที่ใช้ในการสั่งสมบารมีเพื่อความจะได้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ต่อจากนี้จะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับ การตั้งปณิธานในการปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้า ดังมีเนื้อความปรากฏในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนา ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

จากการศึกษาพบว่า ผู้ที่มุ่งเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จะต้องเป็นผู้มีปณิธานอย่างแน่วแน่ มีความเลื่อมใสศรัทธาอย่างแรงกล้าต่อพระพุทธศาสนา มีเนื้อความปรากฏใน สุมะธกถา ว่าด้วยความปรารถนาของสุเมธดาบส ซึ่งถือว่าเป็นการตั้งปณิธานแห่งปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้าและการได้รับพุทธพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าพระองค์ก่อน โดยเริ่มต้นเป็นเรื่องราวของ สุมะธดาบส ผู้เกิดในพุทธสมัยของพระพุทธเจ้าพระนามว่า **ทีปังกร** ในมหากัป^{๖๗}

ใน “ตำนานมูลศาสนา” ได้อธิบายว่า สมเด็จพระสมณโคดมพุทธเจ้า สร้างสมภารปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าเป็นเวลานานถึง ๒๐ อสงไขย หลายแสนมหากัป พระพุทธองค์ปรารถนาใน

^{๖๗} พุ.อป.อ.๗๐/๑๔-๖๓.

พระทัย (มโนปณิธาน) ๗ อสงไขยมหากัป ปรารภนาด้วยพระวาทา (วจีปณิธาน) ๙ อสงไขยมหากัป ปรารภนาในพระทัยและด้วยพระวาทา (กายวจีปณิธาน) ๔ อสงไขยมหากัป^{๖๘}

ตารางที่ ๒.๓ แสดงการตั้งปณิธานความปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า จำแนกตามอสงไขยกัป

การตั้งพระปณิธาน	จำนวน	ชื่ออสงไขย
มโนปณิธาน	๗ อสงไขยกัป	นันทะอสงไขย สุนันทะอสงไขย ปฐวีอสงไขย มันทะอสงไขย ธรรณิอสงไขย สาครอสงไขย ปุณฺทริกอสงไขย
วจีปณิธาน	๙ อสงไขยกัป	สัพพภัททะอสงไขย สัพพมุละอสงไขย สัพพรัตนอสงไขย อุสภขันธอสงไขย มณีภัททะอสงไขย ปทุมอสงไขย อสุภะอสงไขย ขตุตตะอสงไขย สัพพผลอสงไขย
กายวจีปณิธาน	๔ อสงไขยกัป	เสลาอสงไขย ภาสะอสงไขย ชัยอสงไขย รุจิยอสงไขย

ปฐมปณิธาน ปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้าของสมเด็จพระสมณโคดมพุทธเจ้า ได้เริ่มขึ้นแต่ครั้งเป็น สุนฺญอสงไขยกัปโดยในกาลสมัยนั้น พระพุทธเจ้า พระปัจเจกโพธิเจ้า และพระยาจักร์กัวตติ มิได้มาบังเกิด เพราะเหตุว่า สุนฺญอสงไขยนั้นเทวดาชั้นฉกามาจรได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้บรรลุเป็นอนาคามีผล และบำเพ็ญต่อจนถึงอรหัตตผลบรรลุนิพพานเป็นอันมาก พระพรหมบางส่วนที่เหลืออยู่ เกิดสังเวชและเกรงว่าจะไม่มีพระพุทธเจ้าบังเกิดอุบัติขึ้น จึงเจรจากันว่า ควรจะชวนหาผู้อันเป็นหน่อพุทธางกูรในมณฑลจักรวาฬนี้ แล้วได้เห็นยังพระโพธิสัตว์ (สมเด็จพระสมณ-โคดมพุทธเจ้า) สมัยเมื่อเกิดในตระกูลคนเข็ญใจ ในเมืองคันทาร ว่าควรเป็นพระพุทธเจ้าแท้จริง^{๖๙} แต่เนื่องจากช่วงกาลสมัยนั้น พระโพธิสัตว์แม้มีพระปณิธานความเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว แต่ทว่ายังปฏิบัติธรรมสมโหนาน ๘ ไม่ครบ อีกทั้งยังไม่ได้กาลสมัยที่ได้รับการพยากรณ์เป็นจากพระพุทธเจ้าองค์ก่อน ๆ จึงมักไม่ได้ถูกนำมากล่าวถึง และเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ง่ายขึ้นจะแสดงในตาราง ดังนี้

^{๖๘} ธีร์ สิริอิสสระนันท์, (บรรณาธิการ), *ตำนานมูลศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (นนทบุรี : ศรีปัญญา, ๒๕๕๗), หน้า ๑๕-๓๓.

^{๖๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗-๑๘.

ตารางที่ ๒.๔ แสดงปณิธานปรารถนาความเป็นพระพุทธรูปเจ้าที่ปรากฏใน ตำนานมูลศาสนา

นามกำเนิด	ชาติกำเนิดตระกูล	เมืองกำเนิด	ปณิธานและพุทธรูปปฏิบัติบูชา	พุทธสมัย
ไม่ปรากฏนาม	คนเฉลียวใจ	เมืองคันธาร	พระโพธิสัตว์แบบกรมการดาไว้เหนือบ่าพาวายน้ำข้ามมหาสมุทร ทำมหาพรหมในชั้นอกนิมิต্ত์ บันดาลใจให้ปรารถนาเป็นพระพุทธรูปเจ้า (ตั้งสัจจอธิษฐานในใจ)	ไม่มีพระพุทธรูปเจ้าบังเกิดขึ้น
พระยาสีตตปาถนาทีโป	พระยาและนางอัครมเหสี	ในเมืองสิริมติ (พาราณสี)	เห็นสิ่งเวทในราคะตันทา คำนึงในใจปรารถนาเป็นพระพุทธรูปเจ้า ละราชสมบัติออกบวชเป็นฤๅษี	ไม่มีพระพุทธรูปเจ้าบังเกิดขึ้น
พรหมกุมาร/พรหมฤๅษี	สารทิพราหมันณ์ และนางพราหมันี	เมืองมคธรัฐ (คันธรัฐ)	ออกบวชเป็นฤๅษี เสียสละชีวิตร่างกายเป็นทานแก่แม่เสือโคร่ง โดยรำพึงในใจแล้วเปล่งวาจา ปรารถนาความเป็นพระพุทธรูปเจ้า	ไม่มีพระพุทธรูปเจ้าบังเกิดขึ้น
นางวิสุทธาเทวี น้องสาวของพระโอรสที่บังกรพุทธเจ้า	น้องหญิงลูกแม่น้ำ พระยาจัมปากวัตติ (ตรัสรู้เป็นพระโอรสที่บังกรพุทธเจ้า)	ไม่ปรากฏชื่อเมือง	พระที่บังกรพุทธเจ้าสมัยเป็นพระโพธิสัตว์ได้ขอ บิณฑบาตนำมาฆาถวายเป็นพุทธรูปบูชา นางได้ถวาย น้ำมันพรรณฝักกาด และอธิษฐานปรารถนาความเป็นพระพุทธรูปเจ้า ขอมีพระนามว่า สิทธิตถะ	พระโอรสที่บังกรพุทธเจ้า ผู้บำเพ็ญบารมี ๑๖ อสงไขย ปลายแสนมหากัป บำเพ็ญบารมี ๗ วัน ตรัสรู้เป็นพระพุทธรูปเจ้า (ไม่ได้รับพุทธพยากรณ์ เพราะธรรมสมาทาน ไม่ครบ ๘ ประการ)

ตารางที่ ๒.๔ (ต่อ)

นามกำเนิด	ชาติกำเนิดตระกูล	เมืองกำเนิด	ปณิธานและพุทธปฏิบัติบูชา	พุทธสมัย
พระยาอติเทโว	พระยา/เจ้าเมือง	เมืองกรังเทพะ	สักการะพระพุทธรูปด้วยดอกไม้ ๗ อย่าง อธิษฐานค้ำในใจ มีเดือกาวาจา	พระพุทธเจ้าพรหมเทโว (ไม่ได้รับพุทธพยากรณ์เพราะ พระพุทธรูปพรหมเทโว เสด็จสู่ พระนิพพาน)

ทั้งนี้ก็มีเนื้อหาเบ็ดเตล็ดเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์ ในแต่ละกาลสมัย ดังนี้

ในปฐมปณิธานสมัย เมื่อครั้งเป็นพระโคตมโพธิสัตว์เจ้า กำเนิดเป็นมาณพตระกูลคน
 เชิญใจผู้แบกมารดาบนบ่า และพาว่ายข้ามมหาสมุทร ปรรณนาเพื่อจักวายไปให้พ้นจากอันตราย
 ทำมหาพรหมอันอยู่ในชั้นอกนิภุ์ เล็งทิพยเนตรเห็นพระโพธิสัตว์ จึงคำนึงแต่ในใจว่า มหาบุรุษผู้มึ
 ความเพียรพยายามมากนัก อาจจะได้ตรัสเป็นพระพุทธเจ้าตนหนึ่งเป็นแท้บ่งสงสัย ครั้นมาคำนึงดังนี้
 แล้วก็บันดาลหัวใจพระโพธิสัตว์ ให้บังเกิดความปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าตนหนึ่งในภายหน้า พระ
 โพธิสัตว์เจ้าจึงกระทำสัจจอธิษฐานขึ้นในใจ เสร็จแล้ว ก็พาแม่ว่ายข้ามมหาสมุทรไปได้สองสามวัน ก็
 ถึงซึ่งฝั่งมหาสมุทรด้วยอานุภาพแห่งทำมหาพรหม สำแดงปฐมเจตนาอันกระทำความปรารถนาครั้ง
 แรก แห่งพระโคตมโพธิสัตว์เจ้า^{๗๐}

ในสมัยพระโคตมโพธิสัตว์เจ้า กำเนิดเป็นพระยาสัตตปาถนาทีโป พระโพธิสัตว์ผู้ประสงค
 อยากรู้ได้ข้างเป็นกำลัง วันหนึ่งพระยาช่างมวงคล (พระมหากัสสปเถระ) ได้กลืนนางช่าง แล้ววิ่งเข้าป่า
 ตามนางช่างไป พระองค์จึงไปถามความชาง นายความชาง (องค์พระศรีอริยเมตไตรยเจ้า) จึงกล่าวว่า
 “ขึ้นชื่อว่าตัณหานี้ทารุณยิ่งกว่าไฟ มีพิษยิ่งกว่าพิษพระยานาคราช” ต่อมาพระองค์บังเกิดความสังเวช
 สลดจิตขึ้นมาว่า “โอหนอ กำลังราคะตัณหานี้ทารุณนักหนอ สัตว์ทั้งหลายอาศัยซึ่งราคะตัณหาเป็น
 เหตุ จึงได้จมอยู่ในวัฏสงสาร และไปหม้อยู่ในมหานรกทั้ง ๘ ขุม” พระองค์จึงคำนึงแต่ในใจว่า “เรา
 จะให้สัตว์ทั้งหลายพ้นจากทุกข์ในสงสารนี้ ด้วยธรรมอันใดหนอ เท่าเว้นไว้แต่พุทธการกกรรม(พุทธกร
 ธรรม) เท่านั้น ธรรมอันอื่นจะยิ่งไปกว่านี้หามิได้ เราจักปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งในภาย
 หน้า ครั้นแล้วพระองค์จึงน้อมจิตลงปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว^{๗๑}

ในสมัยพระโคตมโพธิสัตว์เจ้ากำเนิดเป็น พรหมกุมาร สละสมบัติให้เป็นทาน แล้วออกบวช
 เป็นพรหมฤๅษี วันหนึ่งเห็นแม่เสือโคร่งออกลูกได้ ๓ วัน มีความหวาดคิดอยากจะกินลูกตนเองเป็นอาหาร
 พรหมฤๅษีก็มารำพึงพิจารณาถึงอรรถภาพแห่งตนว่า ตัวกูนี้มีอาการเฉพาะแต่จะไปสู่ปรโลก ประดุจดั่ง
 บ้านเล็กเมืองน้อยอันตั้งอยู่ในชนบท สำหรับเป็นสาธารณะแก่หมู่ปัจจามิตรและยอมประกอบไปด้วย
 ภัย เป็นเครื่องสะดุ้งตกใจอยู่ทุกเมื่อ มีชาติชราพยาธิเป็นต้น เหตุนี้กูควรให้ชีวิตร่างกายเป็นทาน แก่
 เสือโคร่งแม่ลูกอ่อนตัวนี้เพื่อปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า แล้วกระทำพุทธปณิธานขึ้นด้วยเสียงอันดังว่า
 ขอให้กูนี้จงได้เป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่ง ในกาลอันจักมาในภายหน้านั้น ครั้นกูได้ตรัสเป็นพระพุทธเจ้า
 แล้ว กูจักยกเอาหมู่สัตว์ทั้งหลาย ให้ข้ามพ้นจากทุกข์ในสงสาร ให้ถึงซึ่งพระนิพพาน ขอเทพเจ้า
 ทั้งหลายจงช่วยอนุเมทนา ซึ่งกุศลอันกูจักกระทำในเวลาบัดด้วยเถิด^{๗๒}

^{๗๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘-๑๙.

^{๗๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙-๒๓.

^{๗๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓-๒๔.

ในสมัยพระโคตมโพธิสัตว์เจ้ากำเนิดเป็น นางวิสุทธาเทวี น้องหญิงลูกแม่น้าแห่งพระ
 โบราณที่ปึงกรพุทธเจ้า ผู้เกิดมาในตระกูลพระยาจัมปากวัตติ (เหตุที่บังเกิดเป็นหญิง เพราะได้กระทำ
 ชู้ด้วยเมียท่านแต่ชาติก่อน) ครั้งนั้นพระที่ปึงกรพุทธเจ้าบังเกิดในตระกูลพราหมณ์ ละมรวาสาออก
 บวชเป็นภิกษุในสำนักพระโบราณที่ปึงกรพุทธเจ้า พระที่ปึงกรโพธิสัตว์เจ้าคำนึงแต่ในใจว่า ควรจัก
 ปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง มีสาวกอันงามประดุจดังพระพุทธเจ้าพระองค์นี้ เมื่อคำนึง
 แล้วจับเอาบาตรแห่งตนเทียวแสวงหาน้ำมันงา เพื่อมาตามประทีปบูชาพระพุทธเจ้า เข้าวันหนึ่งได้
 กราบแทบบาทพระพุทธเจ้า กระทำปณิธานปรารถนาว่า ข้าแต่พระพุทธเจ้า เจ้ากูชื่อว่าโบราณที่ปึงกร
 พระองค์ขณเอยังสัตว์ให้ข้ามพ้นจากสงสารมีฉันทิ อันข้าผู้นี้ขอให้ได้เป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งมีนาม
 ชื่อว่า ที่ปึงกร ขณเอยังสัตว์ให้ข้ามพ้นจากสงสาร เสมอดังเจ้ากูนี้เกิด พระโบราณที่ปึงกรพุทธเจ้าได้ทรง
 พุทธพยากรณ์แก่พระที่ปึงกรโพธิสัตว์เจ้าว่าจักได้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่ง ต่อมาพระที่ปึงกร
 โพธิสัตว์เจ้า ได้เทียวบิณฑบาตน้ำมันงา มาสู่ค้อมของนางวิสุทธาเทวี นางจึงได้เอาโตคำ (ขันหรือถาดทอง)
 ใส่ น้ำมัน (เมล็ดพรรณผั๊กกาด-ไม่ได้แก้คำผิด ถือตามเนื้อความต้นฉบับเดิม) แล้วยกขึ้นทูนหัวปรารถนา
 กระทำพุทธปณิธานว่า ที่กูได้เป็นพระพุทธเจ้า ขณเอยังสัตว์ให้ข้ามพ้นจากสงสารมีฉันทิ แม่กูนี้ขอให้
 ขณเอยังสัตว์ข้ามพ้นจากสงสารประดุจดังที่กูนั้นเกิด และในกาลเมื่อใดกูได้เป็นพระพุทธเจ้าในกาลใด
 ขอให้กูมีชื่อประดุจดังชื่อแห่งเมล็ดพรรณผั๊กกาดว่า “สิทธัตถะ” นี้เกิด ต่อมาพระโบราณที่ปึงกรพุทธเจ้า
 ได้ทรงทราบเหตุดังนั้นจึงตรัสว่า ดูกรภิกษุในเมื่อชาติอันเป็นผู้หญิงอยู่เดี๋ยวนี้ จักไม่ได้ คำทำนายแต่
 สำหนักกู ... ดูกรภิกษุ ชื่อว่าธรรมอันพระพุทธเจ้าทั้งหลายกระทำนี้ เป็นธรรมอันบุคคลทั้งหลายในโลก
 กระทำได้ด้วยยาก บุคคลผู้ใดปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าจะต้องบำเพ็ญบารมีถึง ๑๖ อสงไขยบ้าง ๘
 อสงไขยบ้าง และ ๔ อสงไขย ปลายแสนหมากลับบ้าง และเป็นผู้มีสมาธิตั้งอยู่ในความปรารถนา
 มั่นคงบริบูรณ์ด้วยธรรมทั้งหลาย ๘ ประการ จึงจะอาจทำนายได้... ดูกรภิกษุธรรม ๘ ประการนั้น คือ
 ชาติ เกิดเป็นมนุษย์ ๑ เป็นผู้ชาย ๑ เหตุประกอบด้วยตรีเหตุปฏิสนธิ ๑ ได้เห็นพระพุทธเจ้าเมื่อยังมีชีวิต
 อยู่ ๑ ได้บวชเป็นภิกษุ ๑ ได้บวชเป็นฤๅษี ๑ ได้บริจาคชีวิตให้เป็นทานเพื่อประโยชน์แก่พระโพธิญาณ ๑
 มีความรักใคร่พอใจในพระโพธิญาณ ๑ ธรรมทั้ง ๘ นี้เต็มพร้อมบริบูรณ์ในชาติใด พระพุทธเจ้าทุก ๆ
 พระองค์ จึงจะทรงทำนายได้ว่า ผู้นั้นจักได้เป็นพระพุทธเจ้าในภายหน้า ผิดหากขาดไปแม้แต่อย่างใดอย่าง
 หนึ่งก็ดี พระองค์ไม่อาจจะทำนายได้^{๒๗๓}

ในสมัยพระโคตมโพธิสัตว์เจ้ากำเนิดเป็น พระยาอติเทโว อยู่เมืองกรัณฑกะ (กรัณฑ) ใน
 กาลสมัยนั้นเป็นพุทธสมัยของ พระพุทธเจ้าพรหมเทโว พระพุทธองค์จักเทศนาพระธรรมจักร จึงเปล่ง
 พระรัศมีเสมอด้วยแสงพระอาทิตย์ ๑,๐๐๐ ดวง ครอบงำหัวเมืองทั้งหลาย พระรัศมีรุ่งเรืองทั่วพระ
 นคร ศิริคุตต์อำมาตย์ (พระอริยมตไตรยโพธิสัตว์เจ้า) เห็นยังพระพุทธเจ้าอันทรงพระรัศมี และ

^{๒๗๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔-๒๗.

ประกอบได้ด้วยมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการ กับทั้งลักษณะน้อยทั้งหลายอีก ๘๐ ทศ จึงกราบทูล พระยาอติเทโวว่า มหาบุรุษผู้นี้ใช่ใครอื่น คือ พระพุทธเจ้า ทรงพระนามว่า พรหมเทโว จากนั้นพระยาอติเทโวได้เสด็จไปยังสำนักพระพุทธเจ้า ทรงสักการะด้วยดอกไม้ทั้งหลาย ๗ อย่าง มี ดอกทวยหา เป็นต้น พร้อมด้วยเบญจางคประดิษฐ์ปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า ต่อมาเป็นวันถวีสอง พระยาภิ เข้าไปสู่สำนักพระพุทธเจ้า แล้วก็ไหว้กราบทูลว่า ข้าแต่พระพุทธองค์ เจ้าก็ได้ตรัสสัพพัญญูเป็น พระพุทธเจ้าแล้ว และเป็นผู้นำสัตว์ให้บรรลุมรรคผลพ้นจากสังสารมีฉันทะแม้ผู้ช้านี้ ครั้นที่ได้ตรัส สัพพัญญูเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ขอให้ได้นำสัตว์ทั้งหลายบรรลุมรรคผลพ้นจากสังสารเหมือนดังพระผู้ เป็นเจ้านั้นเถิด คำปรารถนาของพระยาภินี้เป็นแต่คำหนึ่งนึกในใจมิได้ออกวาจา^{๗๔}

ครั้นสิ้นนันทะอสงไขย ต่อมาในสุนันทะอสงไขย ไปจนกระทั่งถึงในปุณทริกอสงไขย ใน อสงไขยทั้ง ๗ นี้ มีพระพุทธเจ้าทั้งหลายบังเกิดขึ้น นัยหนึ่งว่า ๑๒๕,๐๐๐ พระองค์ โดยในศาสนาของ พระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์นั้น สมเด็จพระสมณโคดมพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ ได้ให้ มหาทานปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าแต่ในใจมิได้ออกพระวาจา

ในสัพพาทะอสงไขย จนกระทั่งถึง สัพพผละอสงไขยนั้น ในอสงไขยทั้ง ๘ นี้ มี พระพุทธเจ้าทั้งหลายบังเกิดขึ้น ๓๕๖,๐๐๐ พระองค์ โดยในศาสนาของพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ นั้น สมเด็จพระสมณโคดมพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ ได้ให้มหาทานปรารถนาเป็น พระพุทธเจ้าออกเป็นพระวาจา

ในสมัย เสละอสงไขย ภาสะอสงไขย ชัยอสงไขย จนกระทั่งถึง รุจิอสงไขยนั้น ในอสงไขย ทั้ง ๔ นี้ มีพระพุทธเจ้าทั้งหลายบังเกิดขึ้น โดยในศาสนาของพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์นั้น สมเด็จพระสมณโคดมพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ ได้ให้มหาทานปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าด้วย ภายและพระวาจา

เนื้อความในกาลสมัยปฐมปณิธาน ก่อนพระโคตมโพธิสัตว์เจ้าจะได้รับพุทธพยากรณ์จาก พระทีปังกรพุทธเจ้า ที่ถูกกล่าวไว้ใน “ตำนานมูลศาสนา” มีเพียงนี้ ต่อไปจะได้กล่าว กาลสมัยที่พระ โคตมโพธิสัตว์เจ้า ทรงตั้งปณิธานความเป็นพระพุทธเจ้า และได้รับพุทธพยากรณ์จากพระพุทธเจ้า ทั้งหลาย ที่มีปรากฏในพระไตรปิฎก ที่กล่าวถึงกล่าวเกี่ยวกับพุทธประวัติในอดีตชาติ และการบำเพ็ญ บารมีของพระพุทธองค์ในกาลสมัยต่าง ๆ ดังนี้

^{๗๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗-๒๘.

ตารางที่ ๒.๕ แสดงคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาที่แสดงเนื้อความเกี่ยวกับพระพุทธประวัติ

ชื่อคัมภีร์	ผู้แต่ง	รจนา (พุทธศตวรรษ)	กล่าวถึง
พุทธวงศ์	การสังคายนา ครั้งที่ ๕	๑	วงศ์แห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในอดีต ๒๔ พระองค์ และวงศ์ แห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ ปัจจุบัน รวม ๒๕ พระองค์
นิทานกถา	พระพุทธโฆสเถระ	๑๐	สุเมธดาบสปรรณนาพุทธภูมิ และการบำเพ็ญบารมีในศาสนา ของอดีตพระพุทธเจ้า ๒๔ พระองค์
ชินาลังการ	พระพุทธรักขิตเถระ	๑๗	พระพุทธประวัติตั้งแต่ประสูติ- ปรินิพพาน
ชินจริต	พระเมธังกรเถระ	๑๘-๑๙	การบำเพ็ญบารมีของพระ โพธิสัตว์ ในศาสนาของอดีต พุทธเจ้า ๒๔ พระองค์
สัมภารวิปาก สัมปิณชิตมทานิทาน	พระคันถรจนาจารย์	๑๙	อดีตพระพุทธเจ้าที่ระบุพระ นาม ๒๔ พระองค์ และไม่ระบุ พระนามจำนวนมาก
โสตัดถิมทานิทาน สัทธรรมสังคหะ	พระจุฬพุทธโฆส พระธรรมกิตติ	๑๙-๒๐	อดีตพระพุทธเจ้าที่ระบุพระ นาม ๒๘ พระองค์ และไม่ระบุ พระนามจำนวนมาก
มูลศาสนา	พระพุทธพุกามและ พระพุทธญาณเจ้า	๑๙	ความเป็นมาพุทธประวัติ พระพุทธเจ้าในอดีต ความเป็น มาของกัลป์ต่าง ๆ
ชินกาลมาลีปกรณ์	พระรัตนปัญญาเถระ	๒๐ (๒๐๖๐)	อดีตพระพุทธเจ้ามากกว่า ๒๔ พระองค์

ตารางที่ ๒.๕ (ต่อ)

ชื่อคัมภีร์	ผู้แต่ง	รจนา (พุทธศตวรรษ)	กล่าวถึง
ชินมทานิทานกถา	ไม่ปรากฏชื่อผู้รจนา	๒๑	การบำเพ็ญบารมีของพระ โพธิสัตว์ ในศาสนาของอดีตพุทธ เจ้า ๒๔ พระองค์ โดยเริ่มตั้งแต่ พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติ เป็น สุเมธดาบสได้พบและได้รับ คำพยากรณ์จากพระที่ปังกร พุทธเจ้า
พุทธานุปริวัตต์	ไม่ปรากฏชื่อผู้รจนา	๒๑-๒๒	
สังคีตยวงค์	พระพิมลธรรม	๒๓ (๒๓๓๒)	
ปฐมสมโพธิกถา	สมเด็จพระสมณเจ้า กรมพระปรมาภิไธย ชิโนรส (ผู้แปล)	๒๓ (๒๓๘๗)	
มหาวงศ์	พระมหานามะเถระ (ผู้รจนาครั้งแรก) สมเด็จพระมหาสมณ เจ้า กรมพระยาวชิร- ญาณวโรรส (ผู้แปล)	๕ ๒๔ รศ. ๑๑๖	ตั้งแต่เมื่อครั้งเจ้าชายวิชัย เเดิน ทางมาจากพังคละ มาถึงลังกา ทวีป ปราบชนพื้นเมืองแล้วตั้ง ตนเป็นกษัตริย์ปกครอง จาก นั้นพรรณนางค์กษัตริย์ต่าง ๆ พร้อมกับเหตุการณ์สำคัญทาง พุทธศาสนาในลังกาควบคู่กัน ไป

จากการศึกษา พบว่า เนื้อความในคัมภีร์ต่าง ๆ ข้างต้น ที่กล่าวถึง พุทธประวัติในส่วนการ
เกี่ยวกับ การตั้งปณิธานความเป็นพระพุทธรูปนั้น ส่วนใหญ่จะกล่าวในลักษณะของนิทานกถา คือ คำ
แถลงความเป็นมา, ข้อความต้นเรื่อง, ความนำ, บทนำ

นิทานกถาเป็นเรื่องเล่าเพื่อขยายความให้รู้และเข้าใจเนื้อหามากขึ้น พระพุทธโฆสเถระ ผู้
รจนา นิทานกถา^{๗๕} ทรงอธิบายไว้ว่า นิทานกถา ในคัมภีร์ชาตักกัฎฐกถา ทรงพรรณนาเนื้อความของ
ชาดก แสดงเป็น ๓ นิทาน (ตอน) ได้แก่

- (๑) ทูเรนิทาน (นิทานในระยะเวลาไกล)
- (๒) อวิทูเรนิทาน (นิทานในระยะเวลาไม่ไกล)
- (๓) สันติเกนิทาน (นิทานในระยะเวลาใกล้)

^{๗๕} ธนิต อยู่โพธิ์ (แปล), นิทานกถา พระพุทธประวัติตอนต้น ฉบับพระพุทธโฆสเถระ,
(กรุงเทพมหานคร : กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๓๐), หน้า ๓.

ทูลเรนินทาน กถามรรคที่พรรณนาความตั้งแต่พระมหาสัตว์ทำอภินิหาร ณ แทบพระยกุลบาทของพระที่ปึงกรพุทธเจ้า ตลอดมาจนจตุตจากอิตตภาพพระเวสสันดร แล้วขึ้นไปบังเกิดในบุรีสวรรค์ชั้นดุสิต

อวิทูเรนินทาน กถามรรคที่พรรณนาความตั้งแต่พระมหาสัตว์จตุตจากภพดุสิต ตลอดมาจนบรรลุประสัพพะปัญญาญาณ ณ ควงไม้พระศรีมหาโพธิ

สันติเกนิทาน จะกำหนดรู้ได้ในเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จอยู่ ณ สถานที่ทั้งหลายนั้น ๆ (ตามที่กล่าวถึงไว้) ในที่นั้น ๆ (ในคัมภีร์พระไตรปิฎก) นั้นเอง (เช่น “เอกั สมัย ภควา ราชคเห วิหริตติชฌณภู ปพพเต - สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จอยู่บนภูเขาชิลมณภูในพระนครราชคฤห์” (ก็เป็นสันติเกนิทานตอนนั้น) หรือ “เอกั สมัย ภควา สาวตถีย วิหริตติ อนาถปิณฑิกสส อาราม - สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จอยู่ในพระวิหารเซตวัน อารามของท่านอนาถปิณฑิกะเศรษฐี ใกล้พระนครสาวตถี” (ก็เป็นสันติเกนิทานตอนนั้น) ดังนี้ เป็นต้น.

สรุปความว่า **ปฐมปณิธาน** การปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้าของพระสมณโคดมพุทธเจ้า หรือ พระโคตมโพธิสัตว์เจ้าในคราวแรกนั้น มีปรากฏมาตั้งแต่ในกาลสมัยของ สุญญอสงไขยกับช่วงอสงไขยกับที่ไม่มีพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้าบังเกิดขึ้น พระโคตมโพธิสัตว์เจ้าเสวยพระชาติเป็นมาณพตระกูลคนเข็ญใจ ผู้ที่ต้องแบกร่างมารดาไว้เหนือบ่า แล้วพาวัยข้ามมหาสมุทร โดยมีความปรารถนาเพื่อจักวายไปให้พ้นจากอันตราย ทำมหาพรหมอันอยู่ในชั้นอกนิภฏฐ์ เสิ้งทิพยเนตรเห็นพระโพธิสัตว์ จึงคำนึงแต่ในใจว่า มหาบุรุษผู้มีความเพียรพยายามมากนัก อาจจะได้ตรัสเป็นพระพุทธเจ้าตนหนึ่งเป็นแน่แท้บังสงสัย แล้วก็บังดาลหัวใจพระโพธิสัตว์ ให้บังเกิดความปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าตนหนึ่งในภายหน้า **พระโพธิสัตว์เจ้าจึงกระทำสัจจอธิษฐานขึ้นในใจ** เสร็จแล้ว สำแดงปฐมเจตนาอันกระทำความปรารถนาครั้งแรก แห่งพระโคตมโพธิสัตว์เจ้า

จากการศึกษาคัมภีร์และเอกสารต่าง ๆ สามารถรวบรวมเนื้อความสำคัญที่เกี่ยวกับกำเนิดของพระโคตมโพธิสัตว์เจ้า และการตั้งปณิธานเป็นพระพุทธเจ้า ในพระชาติที่ไม่ได้รับพุทธพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าในอดีต ๓ พระองค์ และที่ได้รับพุทธพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าในอดีต จำนวน ๒๔ พระองค์ ตั้งแต่เสวยพระชาติเป็นสุเมธดาบสจนถึงเจ้าชายสิทธัตถะ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๖ (ต่อ)

นามกำเนิด	ชาติกำเนิด	ปณิธาน และ พุทธปฏิบัติบูชา และได้รับพุทธพยากรณ์	พุทธสมัย
๑๐ ชฎิลอำมาตย์	ชฎิล	ถวายผ้าจีวรเป็นทานแก่พระพุทธรูปทั้งสี่บริวาร	ปุณณสี
๑๑ อุตรมาณพ		ถวายสมบัตินแผ่นดิน ๘๐ โกลี เป็นมทานแก่พระพุทธรูปเจ้า	ปุณณสี
๑๒ พระยาจักรวรรดิ	กษัตริย์	ฟังพระสัทธรรมเทศนา เอาแก้ว ๗ จำพวก เป็นมทาน	
๑๓ กัสสปพราหมณ์	พราหมณ์	จ่ายทรัพย์สมบัตินสร้างพระอารามถวายพระพุทธรูปเจ้า	ปุณณสี
๑๔ สุสีมฤๅษี	ฤๅษี	นำดอกมณฑาในชั้นดาวดึงส์ถวายแก่พระพุทธรูปเจ้า	
๑๕ พระอินทร์	พระอินทร์	นำดอกไม้วชิพและเครื่องดุริยดนตรีทิพย์ สักการพระพุทธรูปเจ้า	
๑๖ มังคลฤๅษี	ฤๅษี	นำดอกไม้และลูกไม้ขมพู่ในป่าวิมานต์มาอังคาสพระพุทธรูปเจ้า	ปุณณสี
๑๗ พระยาสุชาติ	พระยา	ออกผนวชเป็นฤๅษี นำดอกมณฑารพปาริฉัตรบูชาพระพุทธรูปเจ้า แล้ว กระทำพิตานกังกัณเฑียรแห่งพระพุทธรูปเจ้า	ปุณณสี
๑๘ พระยาราชิตาวี	พระยา	สละราชสมบัติออกผนวช ในสำนักพระปุตสสะพุทธรูปเจ้า	
๑๙ พระยานาคอดุล	พระยานาค	เอาทองคำอันขจิตไปด้วยแก้ว ๗ สิ่งมาบูชาพระพุทธรูปเจ้า	ปุณณสี
๒๐ พระยาอรินทมะ	พระยา	ถวายไตรจีวร กระทำรูปช้างทองคำเท่าตัวช้าง ประดับแก้ว ๗ ประการ และรูปของตนถวายบูชาพระพุทธรูปเจ้า	ปุณณสี
๒๑ พระยาสู่ทันนะ	พระยา	ศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ถวายมทานนอกบวช ประกอบ ด้วยจารัตอนต์แล้วเรียนเอาปิฎกทั้ง ๓ เพื่อปฏิบัติแห่งในศาสนา	

นามกำเนิด ชาตีกำเนิด ปณิธานและพุทธปฏิบัติบูชาของพระโพธิสัตว์เจ้าในภัทรกัปก่อนจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ ๒.๗ แสดงพุทธประวัติในอดีตชาติของพระสมณโคดมโพธิสัตว์เจ้า ในพุทธสมัยของพระพุทธเจ้า ๓ พระองค์ในภัทรกัป (พุทธวงศ์)

นามกำเนิด	ชาตีกำเนิด	ปณิธาน และ พุทธปฏิบัติบูชา และได้รับพุทธพยากรณ์	พุทธสมัย
๒๒ พระยาเชมะ	บุตรของอัคริทัตพรหมณ์ และนางวิสาขา	ถวายเครื่องบริขารต่าง ๆ เป็นทานแก่พระพุทธเจ้า ออกผนวชและเรียนเอาปฏิญ์ทั้ง ๓ เพื่อปฏิบัติเพ่งมในพระศาสนา	พระกุกสันโธพุทธเจ้า
๒๓ พระยาปัพพตะ	พระยา	พึงธรรม ถวายมทานด้วยผ้าต่าง ๆ เช่น ผ้าโกสัย ผ้ากุด ผ้ากัมพลา	พระโกณฑนยะพุทธเจ้า
๒๔ โชติปาลมาณพ	พรหมณ์	สดับพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้า แล้วขอบวชเป็นภิกษุ	พระกัสสปะพุทธเจ้า

ตารางที่ ๒.๘ แสดงพุทธประวัติของพระสมณโคดมโพธิสัตว์เจ้า ในพระชาติที่จะตรัสรู้เป็นพระสมณโคดมพุทธเจ้า

นามกำเนิด	ชาตีกำเนิด	พุทธปฏิบัติบูชา	พุทธสมัย
๒๕ เจ้าชายสิทธัตถะ	พระโอรสพระเจ้าสุทโธทนะ และพระนางสิริมหามายา	ละราชสมบัติ ออกผนวช แสวงหาสัจธรรม ทางแห่งการพ้นทุกข์ บำเพ็ญเพียรสร้างบารมี ได้ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นที่สุด	ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง เป็นพระสมณโคดมพุทธเจ้า

ตารางที่ ๒.๙ แสดงพุทธประวัติของพระอริยมเมตไตรยโพธิสัตว์ ในพระชาติที่ได้รับพุทธพยากรณ์จากพระสมณโคดมพุทธเจ้า

	นามกำเนิด	ชาติกำเนิด	ปณิธาน และ พุทธปฏิบัติบูชา และได้รับพุทธพยากรณ์	จะตรัสรู้เป็น
๒๖	พระอชิตะเถระ	พระโอรสพระเจ้าอชาตศัตรู และ นางกาญจนาวเทวี	บวชในสำนักของพระสมณโคดมพุทธเจ้า นำฝ่ายคฤหัสถ์ (๒ คีน) บูบเนพदानและและผู้กเส้าพระคินธกุฎีแห่งพระพุทธเจ้าแล้วอธิษฐานว่า ขอให้เป็นที่พระพุทธรเจ้าในอนาคต จากนั้นจึงได้รับพุทธพยากรณ์	ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง เป็น พระศรีอริยมเมตไตรยพุทธเจ้า

ต่อไปเป็นการเริ่มต้นแห่งภทรกัป คือ กัปอันเจริญที่มีพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก ๕ พระองค์ ใน ตำนานมูลศาสนา กล่าวถึง การตั้งต้นแห่งภทรกัป^{๗๖} ไว้ดังนี้

ภทรกัป เป็นกาลอันบังเกิดแห่งพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์ มีพระกกุสนโธ เป็นต้น และมีพระศรีอริยเมตไตรยเป็นที่สุด ในพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์นี้ กาลสมัยตั้งแต่ไฟไหม้กับก่อนกัปนี้ไป ตั้งแต่ชั้นอากาศสราลงมาภายใต้ว่างเปล่าเป็นอากาศอยู่หาที่สุกมิได้ แล้วก็มีความเมฆตั้งนั้น ฝนก็ตกลงมาเพื่อจกให้บริบูรณ์ไซ้ร์ ตกลงมาที่แรกเป็นเม็ดละเอียดประดุจน้ำค้าง แล้วโตขึ้น ๆ เท่าปลายข้าว เท่าเม็ดข้าวสาร และเม็ดถั่วเขียว เท่าลูกพุทราและมะขามป้อม โตเท่าลูกน้ำเต้าและลูกฟักเขียว ทวีขึ้นไปทุกที ๆ โตถึงครึ่งโยชน์สองโยชน์ตลอดถึงพันโยชน์ ตกเต็มทั่วไปในแสนโกฏิจักรวาล ตามเขตที่ไฟไหม้นั้น น้ำก็ท่วมขึ้นไปถึงชั้นอากาศสราโพ้น ฝนนั้นจึงหาย ส่วนใต้น้ำนั้นลมพัดดันไว้ทางด้านขวาง ครั้นลมหายแล้วน้ำก็เป็นแห่งประดุจตั้งเอาใบบัวท่อน้ำไว้ฉะนั้น เมื่อลมกระทำให้เป็นก้อนเป็นแห่งแล้วก็ตกลงโดยลำดับกัน ถึงที่พรมอยู่เมื่อก่อนก็บังเกิดเป็นภูมิขึ้น เพื่อให้เป็นที่เกิดแห่งพรมทั้งหลายที่เกิดมาภายหลังเป็นชั้น ๆ ลงมาถึงชั้นกามาวจรภูมิ

แต่ก่อนนั้นลมมีกำลังยิ่งนัก พัดน้ำให้แขวนอยู่เหมือนดังปิดปากธรรมกรกนั้นแล ฝิว่าน้ำภายในนั้นเกิดเป็นรสหวานแล้วก็แห้งเกิดเป็นแผ่นดินลอยอยู่ภายในน้ำ ประดุจดังดอกบัวอันลอยอยู่เหนือผิวน้ำ จึงได้เรียกว่าแผ่นดิน และแผ่นดินนั้นมีวรรณและมีรสหอมยิ่งนัก เป็นแผ่นประดุจดังน้ำข้าวต้มอันอยู่ภายในนั้น

ในที่ประดิษฐานแห่งไม้มหาโพธิแต่ก่อนนั้น ครั้นมาถึงกาลสมัยที่ไฟไหม้ล้างกัปนี้ ในที่นั้นก็ฉิบหายภายหลังที่สุด เมื่อจะตั้งกัปก็ตั้งขึ้น ณ ที่นั้นก่อนไซ้ร์ ในที่นี้จักกล่าวด้วยนิมิตอันพระพุทธเจ้าทั้งหลาย จักมาบังเกิดและบังเกิดในกัปทั้งหลาย ให้พึงรู้ตั้งนี้ว่า ยังมีกอบัวกอนหนึ่งบังเกิดขึ้นในที่โพธิบัลลังก์ แห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีเพียงแท้ ฝิว่าพระพุทธเจ้าบังเกิดมาบังเกิดในกัปนั้น กอบัวกอนนั้นก็หาดอกบ่มีได้ ฝิว่าพระพุทธเจ้าจักมาบังเกิดในกัปนั้น พระองค์หนึ่ง หรือสอง สาม สี่ ห้า พระองค์ก็ดี บัวกอนนั้นก็มิดอก ๆ หนึ่ง หรือ สอง สาม สี่ ห้า ดอกตามพระพุทธเจ้าที่จะลงมาบังเกิดน้อยและมาก อันนี้เป็นธรรมดา และในกัปหนึ่งจะมากกว่า ๕ พระองค์ไปก็ยังไม่ปรากฏ ดอกบัวนั้นแม้ว่าจะมีดอกหนึ่ง หรือสอง สาม สี่ ห้า ดอกก็ตาม ย่อมมีก้าน ๆ เดียวเท่านั้น จะมีหลาย ๆ ก้านอย่างดอกบัวธรรมดานี้หาไม่ได้ แลท้าวพรมทั้งหลายในชั้นสุทธาวาส เจรจากันว่า ... ในกัปนี้มีพระพุทธเจ้ามาบังเกิด ชาวเราทั้งหลายจักได้เห็นพระปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้า ในขณะที่พระองค์มาถือเอาปฏิสนธิ ๑ เมื่อประสูติ ๑ เมื่อออกบวช ๑ เมื่อตรัสรู้พระสัพพัญญุตญาณ ๑ เมื่อเทศนาธรรมจักร ๑ เมื่อทรงกระทำยมกปาฏิหาริย์ ๑ เมื่อเสด็จลงจากดาวดึงส์ ๑ ปลงสังขารเมื่อจะสิ้นพระชนมายุ ๑ และในขณะที่เมื่อปรินิพพาน ๑ อบายทั้ง ๔ จักเปล่าเสีย ฉกามาพจรและพรมโลกก็จักเต็มไปด้วยหมู่เทวดาทั้งหลายเป็นเพียงแท้ พรมทั้งหลายมีความยินดีด้วยประการฉะนี้

^{๗๖} ธีร์ สิริอิสสระนันท์, (บรรณาธิการ), ตำนานมูลศาสนา, อ้างแล้ว, หน้า ๔๓-๔๔.

สรุปความโดยทั่วไป มักมีผู้เข้าใจว่า ปฐมปณิธานเกิดขึ้นในพุทธสมัย เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นสุเมธดาบส แต่จากการศึกษา พบว่า ปฐมปณิธาน การปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้าครั้งแรกเกิดขึ้นในสุญญกัป เมื่อพระสมณโคดมโพธิสัตว์ เสวยพระชาติเป็นมาณพตระกูลเชษฐใจ ผู้แบกมารดาไว้เหนือบ่าและพาวายข้ามมหาสมุทร ปรารถนาจักวายไปให้พ้นจากอันตราย บังเกิดขึ้นเพราะ ท้าวมหาพรหมบังดาลใจให้มีจิตปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้า เป็นปรารถนาปณิธานที่ไม่ได้รับพุทธพยากรณ์ เพราะเป็นช่วงกาลสมัยที่ไม่มีพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า บังเกิดขึ้นในโลก

ส่วนปณิธานปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้า และที่ได้รับพุทธพยากรณ์จากพระพุทธเจ้า พระองค์ก่อนในอดีตเป็นครั้งแรกนั้น บังเกิดขึ้นในกาลสมัยที่พระสมณโคดมโพธิสัตว์เจ้า เสวยพระชาติเป็น สุเมธดาบส ในพุทธสมัยของพระที่ปังกรพุทธเจ้า พระสมณโคดมโพธิสัตว์ได้กระทำพุทธปฏิบัติบูชา คือ การละสมบัติ ออกบวชเป็นฤๅษี สำเร็จฌานสมาบัติ และได้ถวายกายเป็นทางเดินแก่พระพุทธเจ้าและสงฆ์บริวาร โดยในขณะที่สุเมธดาบส นอน(คว่ำ) อยู่บนเปือกตม ได้รำพึงอย่างนี้ว่า

ถ้าเราพึงปรารถนาไซ้ไร เราก็พึงเป็นสิ่งขมวณะ เผากิเลสทั้งหมด แล้วเข้าไปยังรัम्मนคร แต่เราไม่มีกิจที่จะเผากิเลสแล้วบรรลुพระนิพพาน ด้วยเพศที่ไม่มีใครรู้จัก ถ้ากระไร เราพึงเป็นเหมือนพระที่ปังกรทศพลบรรลु ปรมาภิสมโพธิญาณขึ้นสู่ธรรมนาวา ยังมหาชนให้ข้ามสังสารสาครแล้วจึงปรินิพพานในภายหลัง นี่เป็นการสมควรแก่เรา.

แต่นั้น จึงประชุมธรรม ๘ ประการ ลงนอนทำอิณินหารเพื่อเป็นพระพุทธเจ้า^{๗๗}

ธนิต อยู่โพธิ์ ได้แปล นิทานกถา ฉบับพระพุทธโฆสเถระ ไว้ดังนี้ว่า

หากข้าพเจ้าปรารถนา ข้าพเจ้าก็จะพึงเผากิเลสทั้งหลายของข้าพเจ้าให้หมดไปในวันนี้ ประโยชน์อะไรที่ข้าพเจ้าจะรู้พระธรรมแจ่มแจ้งด้วยการครองเพศที่ไม่มีใครรู้จัก ข้าพเจ้าจักบรรลุความเป็นพระสัพพัญญู เป็นพระพุทธเจ้าในโลก (นี้) พร้อมทั้งเทวโลก ข้าพเจ้าไม่ต้องการเป็นบุรุษผู้แสดงความสามารถข้าม (สังสารสาคร) เฉพาะตัวผู้เดียว ข้าพเจ้าจักบรรลุความเป็นพระสัพพัญญูแล้วจักพาสัตว์โลกกับทั้งเทวดาทั้งหลายให้ข้ามไปด้วย ด้วยการกระทำอันยิ่งใหญ่ของข้าพเจ้าผู้เป็นบุรุษซึ่งแสดงความเป็นผู้สามารถนี้ ขอให้ข้าพเจ้าได้บรรลุความเป็นพระสัพพัญญูแล้วพาหมู่ชนเป็นอันมากข้าม (สังสารสาคร) ไป ข้าพเจ้าจักตัดกระแสของสังสารวัฏ ขจัดภพทั้งสามแล้วขึ้นสู่ธรรมนาวา พาสัตว์โลกกับทั้งทวยเทพให้ข้าม (สังสารวัฏ)^{๗๘}

^{๗๗} พุ.พุทธ.อ.๗๓/๒๐๖.

^{๗๘} ธนิต อยู่โพธิ์ (แปล), นิทานกถา พระพุทธประวัติตอนต้น ฉบับพระพุทธโฆสเถระ, อ่างแล้ว, หน้า ๑๙.

หลังจากสุเมธดาบสได้กระทำพุทธปฏิบัติบูชาแล้ว จึงได้รับพุทธพยากรณ์ดังนี้

พระที่ปึงกรพุทธเจ้า ประทับยืนพยากรณ์ท่ามกลางบริษัทว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอเห็นดาบสผู้มีตบะสูงซึ่งนอนเหนือหลังตมผู้นี้ไหมหนอ. ภิกษุทั้งหลาย กราบทูลว่าเห็นพระเจ้าข้า จึงตรัสว่าดาบสผู้นี้ทำอภินิหารเพื่อเป็นพระพุทธเจ้า จึงนอนลงแล้ว ความปรารถนาของดาบสผู้นี้จักสำเร็จ ในที่สุดสื่อสงฆ์ใครแสนกับนับแต่กับนี้ไป ดาบสผู้นี้จักเป็นพระพุทธเจ้าพระนามว่า โคตมะ ในโลก^{๗๙}

๒.๑๑ คุณสมบัติของผู้ที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

ดังได้นำเสนอไว้แล้วในเนื้อความบทที่ ๒ เกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้ที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เรื่องนาคราชชื่อ เอรกปัตตะ (๑๕๐) กล่าวถึง การอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้า เป็นสิ่งที่หาได้ยากยิ่ง ดังนี้

กิจโณ มนุสสปฏิลาโห   กิจฉิ มจจาน ชีวิต์
 กิจฉิ สทุมมสสวนิ   กิจโณ พุทธานมุปาโท.
 ความได้อัตภาพเป็นมนุษย์ เป็นการยาก,
 ชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย เป็นอยู่ยาก,
 การฟังพระสัทธรรม เป็นของยาก,
 การอุบัติขึ้นแห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เป็นการยาก.

อรรถกถาอธิบายว่า ก็ขึ้นชื่อว่า ความได้อัตภาพเป็นมนุษย์ ชื่อว่าเป็นการยาก คือ หาได้ยากเพราะความเป็นมนุษย์ บุคคลต้องได้ด้วยพยายามมาก ด้วยกุศลมาก, ถึงชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย ก็ชื่อว่าเป็นอยู่ยาก เพราะทำกรรมมีกสิกรรม เป็นต้นเนื่อง ๆ แล้วสืบทอดความเป็นไปแห่งชีวิตบ้าง เพราะชีวิตเป็นของน้อยบ้าง, แม้การฟังพระสัทธรรม ก็เป็นการยาก เพราะค่าที่บุคคลผู้แสดงธรรมหาได้ยาก ในกับแม้มีใช้น้อย. อนึ่ง ถึงการอุบัติขึ้นแห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ก็เป็นการยากเหมือนกัน คือได้ยากยิ่งนัก เพราะอภินิหารสำเร็จด้วยความพยายามมาก และเพราะการอุบัติขึ้นแห่งท่านผู้มีอภินิหารอันสำเร็จแล้ว เป็นการได้โดยยาก ด้วยพันแห่งโกฏิกับ มีใช้น้อย^{๘๐}

^{๗๙} พุ.พุทธ.อ.๗๓/๒๑๑.

^{๘๐} พุ.ธ.อ.๔๒/๓๒๙-๓๓๐.

และจากการศึกษาเอกสารและคัมภีร์ต่าง ๆ พบว่า ในตำนานมูลศาสนา กล่าวถึง ธรรมอันทำให้ได้เป็นพระพุทธเจ้า ไว้ดังนี้

ธรรมอันพระพุทธเจ้าทั้งหลายกระทำนี้ เป็นธรรมอันบุคคลทั้งหลายในโลกกระทำได้ด้วยยาก บุคคลผู้ใดปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าจะต้องบำเพ็ญบารมีถึง ๑๖ อสงไขยบ้าง ๘ อสงไขยบ้าง และ ๔ อสงไขย ปลายแสนมหากัปบ้าง และเป็นผู้มีความเพียรตั้งอยู่ในความปรารถนามั่นคงบริบูรณ์ด้วยธรรมทั้งหลาย ๘ ประการ จึงจะอาจทำนวยได้^{๔๑}

ดังนั้นเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจจะได้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้ที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า จะต้องมียุทธสมบัติอย่างไรบ้าง ดังต่อไปนี้

๒.๑๑.๑ พระนิยตโพธิสัตว์

หมายถึง พระโพธิสัตว์ผู้จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าอย่างแน่นอน โดยได้รับการพยากรณ์ว่าจะได้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต จากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่ง ในชาติที่ได้รับพยากรณ์จะต้องมีคุณสมบัติและคุณธรรมพิเศษที่เรียกว่า ธรรมสโมธานครบทั้ง ๘ ประการ แตกต่างจาก พระอนิยตโพธิสัตว์ ที่หมายถึง พระโพธิสัตว์ผู้ยังไม่แน่ว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าหรือไม่ (อาจจะเลิกล้มความปรารถนาเมื่อไรก็ได้) เพราะยังไม่ได้รับการพยากรณ์ว่าจะได้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต จากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่ง เพราะยังมีคุณสมบัติและคุณธรรมพิเศษ (ธรรมสโมธาน) ไม่ครบทั้ง ๘ ประการ

ในการบำเพ็ญบารมีเพื่อให้ได้รับพุทธพยากรณ์นั้น พระโพธิสัตว์จะต้องสร้างสมบารมีด้วยพุทธการกธรรม ๑๐ อีกทั้งยังต้องประกอบด้วย ธรรมสโมธาน ๘ ประการ โดยครบถ้วน จึงจะมีโอกาสได้รับพุทธพยากรณ์จากพระพุทธเจ้า และแม้ว่าพระนิยตโพธิสัตว์ จะได้รับพุทธพยากรณ์แล้ว ก็ยังจะต้องบำเพ็ญบารมีอีกเป็นเวลา อย่างน้อย ๔ อสงไขยแสนกัป จึงจะได้บรรลुพระสัมโพธิญาณ ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคต

การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ได้ถูกกล่าวถึงไว้ในพระพุทธประวัติ ส่วนที่ ๑ (ปุริมกาล) และในคัมภีร์อื่น ๆ อาทิเช่น สัมภารวิบาท โสตตถกัมมทานิทาน วิสุทธชนวิลาสินี นิทานพระเจ้า ๑๐ ชาติ นิทานพระเจ้า ๕๐๐ ชาติ ฯลฯ เป็นต้น โดยแสดงในลักษณะของ พาทรินิทาน และทุเรนนิทาน กล่าวถึงการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ที่ไกลออกไปเน้นตั้งแต่ทรงคิดปรารถนาพุทธภูมิครั้งแรก ทรงบำเพ็ญบารมีโดยไม่ได้พบพระพุทธเจ้าจนกระทั่งถึงพระชาติที่ได้พบและได้รับพุทธพยากรณ์ว่าจะสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า เรื่องราวเน้นการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์อย่างอุกฤษฏ์ เริ่มจากเหตุแห่ง

^{๔๑} ธีร์ สิริอิสสระนันท์, (บรรณาธิการ), ตำนานมูลศาสนา, อ่างแล้ว, หน้า ๒๗.

มนอภินิหารรวมเวลา ๗ อสงไขย แล้วกระทำวชิรภินิหาร ๙ อสงไขย แล้วกระทำกายและวชิรภินิหาร
อีก ๔ อสงไขย แสนกัป รวมเป็น ๒๐ อสงไขย แสนกัป^{๘๒}

สรุปได้ว่า พระนิยตโพธิสัตว์ หมายถึง พระโพธิสัตว์ที่ได้รับพุทธพยากรณ์จากพระพุทธเจ้า
องค์อื่น ๆ เพราะเป็นผู้ที่มีภินิหารแน่วแน่ มีวิริยะความพากเพียรพยายามสร้างสมพุทธการกธรรม
หรือ บารมี ๑๐ ให้ครบถ้วนบริบูรณ์ และมีธรรมสมโฆทาน ๘ ครบสมบูรณ์ เป็นพระโพธิสัตว์ที่ได้ชื่อว่า
หน่อพุทธังกร และจะได้เสด็จอุบัติเป็นพระพุทธเจ้าในภายภาคหน้า ดังนี้จึงชื่อว่า พระนิยตโพธิสัตว์

ดังนั้นเพื่อให้เกิดความรู้และเข้าใจยิ่งขึ้น จะได้นำเสนอเนื้อความเกี่ยวกับ พุทธการกธรรม
และ ธรรมสมโฆทาน ๘ ให้ทราบ ดังต่อไปนี้

๒.๑๑.๒ พุทธการกธรรม หรือ บารมี ๑๐

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ อธิบายไว้ว่า พุทธการกธรรม หมายถึง ธรรม
ที่ทำให้เป็นพระพุทธเจ้า ตามปกติหมายถึง บารมี ๑๐ (ในคาถาบางที่เรียกสั้น ๆ ว่า พุทธธรรม)^{๘๓}

บารมี หมายถึง คุณความดีที่บำเพ็ญอย่างยิ่งยวด เพื่อบรรลุจุดหมายอันสูงยิ่ง บารมีที่พระ
โพธิสัตว์ต้องบำเพ็ญให้ครบบริบูรณ์ จึงจะบรรลุโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้า มี ๑๐ ประการ คือ^{๘๔}

๑. ทาน การให้ การเสียสละเพื่อช่วยเหลือมวลมนุษยสรรพสัตว์
๒. ศีล ความประพฤติถูกต้องสุจริต
๓. เนกขัมมะ ความปลีกออกจากกามได้ ไม่เห็นแก่การเสพบำเรอ การออกบวช
๔. ปัญญา ความรอบรู้เข้าถึงความจริง รู้จักคิดพิจารณาแก้ไขปัญหาและดำเนินการจัดการ
ต่าง ๆ ให้สำเร็จ
๕. วิริยะ ความเพียรแกล้าวกล้า บากบั่นทำการ ไม่ทอดทิ้งธุระหน้าที่
๖. ขันติ ความอดทน ควบคุมตนอยู่ได้ในธรรม ในเหตุผล และในแนวทางเพื่อจุดหมายอัน
ชอบ ไม่ยอมลงอำนาจกิเลส
๗. สัจจะ ความจริง ซื่อสัตย์ จริงใจ จริงจัง
๘. อธิษฐาน ความตั้งใจมั่น ตั้งจุดหมายไว้ตั้งงามชัดเจน และมุ่งไปเด็ดเดี่ยวแน่วแน่
๙. เมตตา ความรักความปรารถนาดี คิดเกื้อกูลหวังให้สรรพสัตว์อยู่ดีมีความสุข

^{๘๒}ชลดา โกพัตตมา, คติความเชื่ออดีตพุทธเจ้าในสังคมไทยพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๔,
วารสารศิลปศาสตร์, ๑๓ (๑), (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖), หน้า ๗๗-
๑๐๓.

^{๘๓}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, อ่างแก้ว,
หน้า ๒๖๔.

^{๘๔}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๖-๑๗๗.

๑๐. อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง อยู่ในธรรม เรียบสงบ สม่่าเสมอ ไม่เอนเอียง ไม่หวั่นไหวไปด้วยความยินดียินร้ายชอบชังหรือแรงเข้ายวนยั่วใด ๆ

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม อธิบายเพิ่มเติมว่า บารมี ๑๐ หรือ ทศบารมี (perfections) หมายถึง ปฏิบัติอันยอดเยี่ยม, คุณธรรมที่ประพฤติปฏิบัติอย่างยิ่งยวด คือ ความดีที่บำเพ็ญอย่างพิเศษ เพื่อบรรลุซึ่งจุดหมายอันสูง เช่น ความเป็นพระพุทธรเจ้า และความเป็นมหาสาวก เป็นต้น^{๘๕}

๑. ทาน (การให้ การเสียสละ : giving; charity; generosity; liberality)

๒. ศีล (การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย, ความประพฤติดีงามถูกต้องตามระเบียบวินัย : morality; good conduct)

๓. เนกขัมมะ (การออกบวช, ความปลีกตัวปลีกใจจากกาม : renunciation)

๔. ปัญญา (ความรู้รอบรู้, ความหยั่งรู้เหตุผล เข้าใจสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง : wisdom; insight; understanding)

๕. วิริยะ (ความเพียร, ความแก่งัดกล้า ไม่เกรงกลัวอุปสรรค พยายามบากบั่นอุตสาหะ ก้าวหน้าเรื่อยไป ไม่ทอดทิ้งธุระหน้าที่ : energy; effort; endeavour)

๖. ชันติ (ความอดทน, ความทนทานของจิตใจ สามารถใช้สติปัญญาควบคุมตนให้อยู่ในอำนาจเหตุผล และแนวทางความประพฤติ ที่ตั้งไว้เพื่อจุดหมายอันชอบไม่ลุอำนาจกิเลส : forbearance; tolerance; endurance)

๗. สัจจะ (ความจริง คือ พุทฺจจริง ทำจริง และจริงใจ : truthfulness)

๘. อธิษฐาน (ความตั้งใจมั่น, การตัดสินใจเด็ดเดี่ยว วางจุดหมายแห่งการกระทำของตนไว้แน่นอน และดำเนินตามนั้นแน่นอน : resolution; self-determination)

๙. เมตตา (ความรักใคร่, ความปรารถนาดี มีไมตรี คิดเกื้อกูลให้ผู้อื่นและเพื่อนร่วมโลกทั้งปวงมีความสุขความเจริญ : loving-kindness; friendliness)

๑๐. อุเบกขา (ความวางใจเป็นกลาง, ความวางใจสงบราบเรียบสมม่่าเสมอ เทียงธรรม ไม่เอนเอียงไปด้วยความยินดียินร้ายหรือชอบชัง : equanimity; indifference to praise and blame in the performance of duty)

บารมี ๑๐ ทศบารมี ที่มีปรากฏและเป็นที่คุ้นเคยของชาวพุทธ คือ นิทานพระเจ้า ๑๐ชาติ ที่กล่าวถึงการสร้างบารมี ๑๐ ประการ ในสิบชาติสุดท้าย ของพระสมณโคดมโพธิสัตว์เจ้า ก่อนที่จะเสด็จมาตรัสรู้เป็น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยเรียงลำดับ ๑๐ ชาติ ดังนี้

^{๘๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, อ่างแล้ว, หน้า ๓๒๕-๓๒๖.

๑. พระเตมีย์   บำเพ็ญบารมี ด้วย เนกขัมมะ
๒. พระมหาชนก   บำเพ็ญบารมี ด้วย วิริยะ
๓. พระสุวรรณสาม   บำเพ็ญบารมีด้วย เมตตา
๔. พระเนมิราช   บำเพ็ญบารมีด้วย อธิษฐาน
๕. พระมหอสถ   บำเพ็ญบารมีด้วย ปัญญา
๖. พระภริทัตต์   บำเพ็ญบารมีด้วย ศีล
๗. พระจันทกุมาร   บำเพ็ญบารมีด้วย ขันติ
๘. พระนารท   บำเพ็ญบารมีด้วย อุเบกขา
๙. พระวิฑูร   บำเพ็ญบารมีด้วย สัจจะ
๑๐. พระเวสสันดร   บำเพ็ญบารมีด้วย ทาน

คาถา หรือ บทสวดเกี่ยวข้องกับ ทศบารมี ได้แก่ คาถาหัวใจพระเจ้าสิบชาติ เป็นการย่อพระนามของพระโพธิสัตว์ที่เสวยพระชาติใน ๑๐ ชาติ ไว้ คือ เต ชะ สุ เน มะ ภู จะ นา วิ เว

เต (พระเตมีย์)   ชะ (พระมหาชนก)   สุ (พระสุวรรณสาม)   เน (พระเนมิราช)   มะ (พระมหอสถ)

ภู (พระภริทัตต์)   จะ (พระจันทกุมาร)   นา (พระนารทะ)   วิ (พระวิฑูร)   เว (เวสสันดร)

บารมี ๓๐ ทศ

พุทธการกธรรม หรือ บารมี ๑๐ หรือ ทศบารมี นั้น จะบริบูรณ์ต่อเมื่อพระโพธิสัตว์บำเพ็ญแต่ละบารมีครบ ๓ ชั้น หรือ ๓ ระดับ ดังนี้

๑. บารมี คือ คุณความดีที่บำเพ็ญอย่างยิ่งยวด ขั้นต้น หรือระดับสามัญ เช่น ทานบารมี ได้แก่ ให้ทรัพย์สินเงินทอง บุตร ภรรยา (ordinary perfections) คือ การสละทรัพย์ภายนอก (สังหาและอสังหาริมทรัพย์) เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น

๒. อุปบารมี คือ คุณความดีที่บำเพ็ญอย่างยิ่งยวด ชั้นจวนสูงสุด หรือระดับรอง เช่น ทานอุปบารมี ได้แก่ การเสียสละอวัยวะเป็นทาน (superior perfections) คือ การสละอวัยวะของตนเพื่อประโยชน์แก่ชีวิตผู้อื่น

๓. ปรมัตถบารมี คือ คุณความดีที่บำเพ็ญอย่างยิ่งยวด ชั้นสูงสุด หรือระดับมากที่สุด เช่น ทานปรมัตถบารมี ได้แก่ การสละชีวิตเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น (supreme perfections)

คือ การเสียสละชีวิตของตนเพื่อประโยชน์แก่ชีวิตของผู้อื่นเช่น ที่ได้กล่าวแล้วในกรณี **พระพรหมฤๅษี** (พระชาติหนึ่งของพระสมณโคดมโพธิสัตว์ ก่อนจะได้รับพุทธพยากรณ์ ที่เสียสละชีวิตร่างกายของตนเพื่อเป็นอาหารแก่แม่เสือโคร่ง

ใน **จริยาปิฎก** ได้กล่าวถึงการจำแนกบารมี ๓ ประการคือ บารมี อุปบารมี และ ปรมัตถบารมี ไว้ ดังนี้

อนึ่ง การบริจาค บุตร ภรรยา และอุปการณ์ มีทรัพย์ เป็นต้น เป็นทานบารมี. การบริจาค
อวัยวะเป็นทานอุปบารมี. การบริจาคชีวิตของตนเป็นทานปรมัตถบารมี.

อนึ่ง ศิลบารมี ๓ อย่าง ด้วยการไม่ก้าวล่วงเหตุแม้ทั้ง ๓ อย่าง มีบุตรและภรรยา เป็นต้น.

เนกขัมมบารมี ๓ อย่าง ด้วยการตัดอาลัยในวัตถุ ๓ อย่างเหล่านั้นแล้วออกบวช.

ปัญญาบารมี ๓ อย่าง ด้วยการประมวลค้นหาในอุปการณ์ อวัยวะ ชีวิตแล้วทำการตัดสินใจ
ประโยชน์มิให้ประโยชน์ของสัตว์ทั้งหลาย.

วิริยบารมี ๓ อย่าง ด้วยการพยายามบริจาคประเภทตามที่กล่าวแล้ว.

ขันติบารมี ๓ อย่าง ด้วยการอดทนต่อผู้ที่จะทำอันตรายแก่อุปการณ์ อวัยวะและชีวิต.

สังจบารมี ๓ อย่าง ด้วยการไม่สละสัจจะเพราะเหตุอุปการณ์ อวัยวะและชีวิต.

อธิษฐานบารมี ๓ อย่าง ด้วยการอธิษฐานไม่หวั่นไหว แม้ถึงคราวที่อุปการณ์เป็นต้นพินาศไป
โดยเห็นว่าบารมีมี ทานบารมี เป็นต้น ย่อมบริสุทธ์ด้วยอำนาจอธิษฐานไม่กำเริบ.

เมตตาบารมี ๓ อย่าง ด้วยไม่ละเมตตาในสัตว์ทั้งหลาย แม้ผู้เข้าไปทำลายอุปการณ์ เป็นต้น.

อุเบกขาบารมี ๓ อย่าง ด้วยได้ความที่ตนเป็นกลางในสัตว์และสังขารทั้งหลาย ทั้งที่มี
อุปการะและทำความเสียหาย วัตถุ ๓ อย่าง ตามที่กล่าวแล้ว.

พึงทราบการจำแนกบารมีเหล่านั้น โดยนัยมีอาทิอย่างนี้ ด้วยประการฉะนี้แล.^{๘๖}

สรุปได้ว่า พุทธการกธรรม หรือ บารมี ๑๐ เป็นธรรมที่พระโพธิสัตว์ทั้งหลาย ทรงบำเพ็ญ
เพื่อสั่งสมบารมี คุณงามความดี ความเสียสละ เพื่อประโยชน์สุขของสัตว์โลกทั้งหลาย เป็นธรรมที่
ส่งเสริมสั่งสมปลูกฝังความพึงพอใจในความปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า ทั้งทางใจ (มโนปนิธาน) ทาง
วาจา (วจีปนิธาน) และทางกายและวาจา (กายวจีปนิธาน) พระโพธิสัตว์ทุกพระองค์ทรงบำเพ็ญบารมี
ธรรม ๑๐ ประการ อันได้แก่ ทาน ศิล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สังจจะ อธิษฐาน เมตตา และ
อุเบกขา โดยครบบริบูรณ์ทั้ง ๓ ประการคือ บารมี อุปบารมี และ ปรมัตถบารมี เพื่อการบรรลุพระ
สัมมาสัมโพธิญาณ ด้วยความศรัทธาที่เชื่อมั่น ด้วยความพากเพียรพยายามอย่างยิ่ง ด้วยความมุ่งมั่น
แน่วแน่ ในการปฏิบัติเป็นระยะเวลายาวนาน ธรรมนี้ทำให้พระโพธิสัตว์ได้บรรลุสัพพัญญุตญาณ
สามารถตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ ธรรมที่ทำให้เป็นพระพุทธเจ้า ชื่อว่า พุทธการกธรรม

๒.๑๑.๓ ธรรมสโมทาน ๘

ดังได้กล่าวแล้วว่า พระโพธิสัตว์ทุกพระองค์จะต้องเป็นผู้บำเพ็ญพุทธการกธรรม หรือบารมี
๑๐ ครบถ้วนบริบูรณ์ทั้ง ๓ ชั้น เรียกว่า บารมี ๓๐ ทิศแล้ว ยังจะต้องมี ธรรมสโมทาน ๘ ประการครบ
สมบูรณ์ด้วย พระโพธิสัตว์พระองค์นั้น จึงจะได้รับพุทธพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าในพุทธสมัยนั้น ๆ ได้

^{๘๖} พุ.จரியาน.อ.๗๓/๖๔๘.

เป็น พระนิยตโพธิสัตว์ แล้วจึงจะได้มีโอกาสตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ต่อไปในอนาคตกาล จึงต้องทำ ความเข้าใจ ธรรมสโมทาน ให้ถูกต้องชัดเจน

ธรรมสโมทาน ๘ หมายถึง การรวมกันขององค์ธรรม ๘ ประการ อันเป็นคุณสมบัติที่จะ เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า ประกอบด้วย ธรรม ๘ ประการ ดังนี้

ใน นิทานกถา พระพุทธประวัติตอนต้น ฉบับพระพุทธโฆสเถระ อธิบาย **ธรรมสโมทาน ๘** ประการของผู้ปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า ไว้ดังนี้

“แต่ เหตุเพราะว่า อภินิหารจะสำเร็จแก่ผู้ปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า เพราะมี ธรรมสโมทาน ๘ ประการ คือ เป็นมนุษย์ ๑ สมบูรณ์ทางเพศ (คือเป็นผู้ชาย) ๑ มี เหตุ (ที่จะได้บรรลุพระอรหัตต์) ๑ ได้พบพระพุทธศาสดา ๑ เป็นบรรพชิต ๑ มี คุณสมบัติ ๑ มีการกระทำยิ่งใหญ่ (ในการเสียสละ) ๑ มีฉันทะ ๑”^{๘๗}

อันที่จริง ท่านผู้ปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้านั้น ความปรารถนาจะสำเร็จแก่ผู้ตั้งอยู่ในอัตรภาพ มนุษย์เท่านั้น ความปรารถนาของนาค ของครุฑ หรือของเทวดา หาสำเร็จไม่ ๑ แม้ในอัตรภาพ มนุษย์ เฉพาะผู้ตั้งอยู่ในเพศชายเท่านั้น ความปรารถนาจึงจะสำเร็จ ผู้เป็นหญิงหรือเป็นบัณฑิต หรือเป็นกะเทยหรือเป็นอุกโถพยัญชนก ปรารถนาก็ไม่สำเร็จ ๑ แม้เป็นผู้ชาย ยังต้องสมบูรณ์ด้วยเหตุ ที่จะได้บรรลุพระอรหัตต์ในอัตรภาพนั้น ความปรารถนาจึงจะสำเร็จ ของคนนอกนี้ ความปรารถนาไม่ สำเร็จ ๑ แม้เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยเหตุ ผู้ปรารถนาในสำนักพระพุทธเจ้า ซึ่งยังทรงพระชนม์อยู่เท่านั้น ความปรารถนาจึงจะสำเร็จ ผู้ปรารถนาในสำนักพระเจดีย์หรือที่โคนต้นโพธิเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จ ปรินิพพานแล้ว ความปรารถนาหาสำเร็จไม่ ๑ แม้ปรารถนาในสำนักของพระพุทธเจ้า ผู้ปรารถนาต้อง อยู่ในเพศบรรพชิต ความปรารถนาจึงจะสำเร็จ ผู้อยู่ในเพศคฤหัสถ์ปรารถนาไม่สำเร็จ ๑ ถึงแม้เป็น บรรพชิต เฉพาะผู้ได้อภิญญา ๕ และสมาบัติ ๘ เท่านั้น ความปรารถนาจึงจะสำเร็จ ผู้อื่นที่ปราศจาก คุณสมบัตินี้ ปรารถนาหาสำเร็จไม่ ๑ แม้ผู้ที่สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัตินี้ เฉพาะผู้ที่สมบูรณ์ด้วยอิการ ด้วยการกระทำยิ่งใหญ่ โดยปริจาคชีวิตของตนแต่พระพุทธเจ้าเท่านั้น ความปรารถนาจึงจะสำเร็จ ของคนนอกนี้ ไม่สำเร็จ ๑ แม้เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยการกระทำยิ่งใหญ่แล้ว เฉพาะผู้มีฉันทะ มีอุตสาหะ มี พยายาม และมีความขวนขวายยิ่งใหญ่ เพื่อประโยชน์แก่พุทธการกธรรม (คุณธรรมที่ทำให้เป็น พระพุทธเจ้า) เท่านั้น ความปรารถนาจึงจะสำเร็จ บุคคลนอกนี้ ปรารถนาไม่สำเร็จ ๑

^{๘๗} ธนิต อยู่โพธิ์ (แปล), นิทานกถา พระพุทธประวัติตอนต้น ฉบับพระพุทธโฆสเถระ, อ้างแล้ว, หน้า ๒๐.

ใน มรุตตชาลินี^{๘๘} และ พระพุทธประวัติ^{๘๙} ได้กล่าวถึง ธรรม ๘ ประการของบุคคลผู้ปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้า ความปรารถนาที่ยิ่งใหญ่นั้นจักสำเร็จได้ ต้องประกอบด้วยธรรม ๘ ประการ ที่เรียกว่า อัฐธรรมสโมธาน คือ

๑. มนุสสัตถัง   ความเป็นมนุษย์
๒. ลิงคสัมปัตติ   ความถึงพร้อมด้วยเพศคือบุรุษเพศ
๓. เหตุ   มีอุปนิสัยที่จะบรรลุมรรคผลได้
๔. สัตถการทัสสนะ   ได้พบพระพุทธเจ้าในขณะที่ยังทรงพระชนม์อยู่
๕. ปัพพชชา   ได้บรรพชาอุปสมบท
๖. คุณสัมปัตติ   สมบูรณ์ด้วยคุณ คือ เป็นผู้ได้อภิญญา ๕ และสมาบัติ ๘
๗. อธิกาโร   การกระทำยิ่งใหญ่ คือ อาจสละชีวิตแก่พระพุทธเจ้าได้
๘. ฉันทตา   ความมีฉันทะ อุตสาหะ บำเพ็ญพุทธการกธรรม

พระโพธิสัตว์ประมวลธรรม ๘ ประการนี้แล้วสมบูรณ์ และบำเพ็ญบารมี ๑๐ ประการ ทั้ง ๓ ชั้นได้บริบูรณ์ จึงจะได้รับพุทธพยากรณ์ว่า จะได้บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า และเมื่อมีธรรมสโมธาน ๘ สมบูรณ์พร้อม พระโพธิสัตว์ก็จักไม่เกิดในอภัพพฐาน ดังได้กล่าวแล้วในบทที่ ๒ อย่างแน่นอน

ธรรมสโมธานทั้ง ๘ ประการนี้ เป็นธรรมที่มีหน้าที่คัดกรอง หรือจำแนกบุคคลที่มีคุณสมบัติไม่ครบถ้วน หรือผู้ที่มีคุณสมบัติไม่พร้อมที่จะได้เป็นพระพุทธเจ้า ดังที่ได้เคยกล่าวถึงแล้ว ในเรื่อง นางวิสุทธาเทวี พระโพธิสัตว์ผู้ได้บริจาคน้ำมันเมลิ็ดพรรณผกกาต ถวายเป็นพุทธบูชา ให้กับพระที่ปึงกรโพธิสัตว์เจ้าเพื่อสักการะพระโบราณที่ปึงกรพุทธเจ้า นางมีปณิธานในใจและกล่าวเป็นวาจาว่า ปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้า ในกาลภายหน้า โดยมีพระนามว่า สิทธิตถะ แต่เนื่องเพราะ ความเป็นหญิง จึงทำให้ขาดคุณสมบัติของธรรมสโมธาน พระโบราณที่ปึงกรพุทธเจ้าจึงไม่กระทำพุทธพยากรณ์ให้กับนาง ดังได้กล่าวแล้ว หรือแม้แต่ในกาลสมัยที่เสวยพระชาติเป็นพรหมฤๅษี ก็ยังขาดคุณสมบัติของการได้พบพระพุทธศาสดา แม้ว่าจะได้กระทำการมอันยิ่งใหญ่ด้วยการเสียสละชีวิตเพื่อประโยชน์ผู้อื่น แต่ยังไม่ให้ขาดคุณสมบัติของธรรมสโมธาน ทำให้ไม่ได้รับพุทธพยากรณ์ เช่นเดียวกัน

สรุปได้ว่า ธรรมสโมธาน หรือ ธรรมสโมธาน ๘ หรือ อัฐธรรมสโมธาน นี้เป็นธรรมประกอบ ๘ ประการ เพื่อความถึงพร้อมในการที่พระโพธิสัตว์จะได้รับพุทธพยากรณ์ และเพื่อความสำเร็จแห่งปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้า ของพระโพธิสัตว์นั้น โดยจะเห็นได้ว่า ธรรมทั้ง ๘ ประการนี้ เป็นเสมือนกรอบระเบียบที่ใช้ในการพิจารณา ตรวจสอบคัดกรองความสมบูรณ์ของพระโพธิสัตว์ ว่า

^{๘๘} ขุ.พุทธ.อ.๗๓/๖๙๐.

^{๘๙} สุริย์ มีผลกิจ และวิเชียร มีผลกิจ, พระพุทธประวัติ, อ่างแล้ว, หน้า ๒๓.

มีคุณสมบัติเหมาะสม ถูกต้องตามเงื่อนไขของการจะได้เป็นพระพุทธเจ้าหรือไม่ โดยจะต้องมีคุณสมบัติ ทั้ง ๘ ประการคือ เป็นมนุษย์ ๑ สมบูรณ์ทางเพศ (คือเป็นผู้ชาย) ๑ มีเหตุ (ที่จะได้บรรลุพระอรหัตต) ๑ ได้พบพระพุทธรูป ๑ เป็นบรรพชิต ๑ มีคุณสมบัติ ๑ มีการกระทำยิ่งใหญ่ (ในการเสียสละ) ๑ มีฉันทะ ๑ ครบสมบูรณ์ ไม่ขาดไม่พร่องแม้ในข้อหนึ่งข้อใด ธรรม ๘ ประการเหล่านี้แลจึงชื่อว่า ธรรมสโมทาน ๘ ธรรมเพื่อความเป็นพระพุทธเจ้า

จะเห็นได้ว่า กว่าจะจะได้เป็นพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง จะต้องมีความเพียรอย่างอุกฤษฏ์ในการสั่งสมบำเพ็ญบารมีพุทธการกรรม ๑๐ ให้ครบบริบูรณ์ทั้ง ๓ ชั้นแล้ว ยังจะต้องมีคุณสมบัติที่ สมบูรณ์ครบถ้วนด้วยธรรมสโมทานทั้ง ๘ ประการ นอกจากนี้ยังต้องได้รับพุทธพยากรณ์ก่อนจึงจะมี โอกาสสำเร็จในปรารถนาการเป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นเรื่องที่ยากยิ่งและต้องใช้ระยะเวลายาวนาน อย่างมาก สมดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า การอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งนั้นถือว่าเป็นสิ่ง ที่เกิดขึ้นได้ยากประการหนึ่งในสิ่งที่เกิดขึ้นได้ยากสี่ประการ ดังกล่าวแล้ว

เนื้อหางานวิจัยของบทที่ ๒ พระพุทธเจ้าในพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้นำเสนอเพื่อให้เกิด ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าได้มากยิ่งขึ้นทั้งในด้าน ความหมาย ประเภท มหาบุรุษลักษณะ ๓๒ อนุพยัญชนะ ๘๐ การตรัสรู้ธรรม พุทธคุณ พุทธจริยา ธรรมตาของพระพุทธเจ้า คุณสมบัติของ พระโพธิสัตว์ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ปฐมเหตุการณ์ปรารถนา คุณสมบัติและการตั้งความ ปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า เนื้อหาเหล่านี้จะเกิดเป็นประโยชน์สำหรับท่าน ผู้สนใจ และในบทที่ ๓ ขอนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับความเป็นมาและพุทธประวัติของพระพุทธเจ้า โดย จะได้อธิบายเน้นเฉพาะเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัปนี้เท่านั้น

บทที่ ๓

พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้ซึ่งมีความสำคัญอย่างสูงยิ่งของพระพุทธศาสนา การอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้โดยยาก เพราะด้วยระยะเวลาการบำเพ็ญเพียรที่ต้องสั่งสมบารมีเป็นเวลานาน แต่แม้จะเป็นเรื่องแสนยากอย่างนั้น โลกของเราก็มียังมีพระพุทธเจ้าเสด็จมาอุบัติบังเกิดขึ้นแล้วโดยประมาณกว่า ๓,๕๘๔,๑๙๒ พระองค์ รวบรวมไว้ปรากฏใน สีมกกา สมุดข่อยวัดสุทัศนเทพวราราม^๑ ทั้งนี้พระพุทธเจ้าที่เสด็จอุบัติขึ้นในช่วงพุทธกาลสมัยนี้ ถูกเรียกว่า “ภัทรกัป” นี้ มีจำนวนรวมทั้งสิ้น ๕ พระองค์ ดังนั้นเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจยิ่งขึ้น จึงจะได้นำเสนอเนื้อหาดังต่อไปนี้

๓.๑ พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์แห่งภัทรกัป

ดังได้นำเสนอเกี่ยวกับ พระพุทธเจ้า ที่ได้เสด็จอุบัติบังเกิดขึ้นในโลกนี้แล้ว ในหัวข้อก่อน ๆ ทำให้ได้รู้ว่า มีพระพุทธเจ้าจำนวนมากมายมหาศาลที่ได้เสด็จอุบัติขึ้น ตามกาลเวลาหลายมหากัป หลายแสนอสงไขยเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน จนไม่สามารถประมาณนับมิได้ ทว่างานวิจัยฉบับนี้มีประเด็นที่มุ่งเน้นกล่าวถึงเฉพาะพระพุทธเจ้าที่เสด็จอุบัติขึ้นในภัทรกัปนี้ จำนวน ๕ พระองค์เท่านั้น ได้แก่ พระกกุสันโธพุทธเจ้า ๑ พระโกนาคมนะพุทธเจ้า ๑ พระกัสสปะพุทธเจ้า ๑ พระสมณโคดมพุทธเจ้า ๑ และ พระศรีอารยเมตไตรยพุทธเจ้า (พระนิยตโพธิสัตว์ผู้ได้รับพุทธพยากรณ์แล้วจากพระสมณโคดมพุทธเจ้า รอกการเสด็จอุบัติในอนาคตกาล) ๑ ดังนั้นจึงจะได้นำเสนอ ความเป็นมาและพุทธประวัติของพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์ เพื่อให้เกิดความรู้และเข้าใจมากยิ่งขึ้น ดังต่อไปนี้

ได้นำกล่าวไว้แล้วในเรื่องเกี่ยวกับจำนวนการเสด็จอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้าในแต่ละกัป ตามตำนานมูลศาสนา เรื่องการตั้งต้นแห่งภัทรกัป ความว่า “ครั้นมาในภัทรกัปนี้ พรหมทั้งหลายก็ลงมาดูเห็นดอกบัวเกิดมีอยู่ในก้านเดียวกันถึง ๕ ดอกก็รู้ได้ว่า พระพุทธเจ้าจะมาบังเกิดขึ้น ๕ พระองค์แท้ไซ้”^๒

^๑ สุริย์ มีผลกิจและวิเชียร มีผลกิจ, พระพุทธประวัติ, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : คอมพิวเตอร์, ๒๕๕๙), หน้า ๒๗๒.

^๒ รวี สิริอิสสระนันท์, (บรรณาธิการ), ตำนานมูลศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (นนทบุรี : ศรีปัญญา, ๒๕๕๗), หน้า ๔๕.

ตำนานพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์

ในสมัยต้นปฐมกัป มีพญากาเผือกสองตัวผิวเมียว ทำรังอยู่ที่ต้นมะเดื่อริมฝั่งแม่น้ำคงคาอันเป็นธรรมชาติสถานรื่นรมย์ ในเวลาต่อมาต่อมา พระโพธิสัตว์ ได้ทรงปฏิสนธิเกิดในครรภ์แม่พญากาเผือก พร้อมกันถึง ๕ พระองค์ เมื่อครบไตรมาส แม่กาเผือกก็ออกไข่ ณ ที่รังต้นมะเดื่อ จำนวน ๕ ฟอง และคอยเฝ้าดูแลรักษาไข่ด้วยความทะนุถนอมเป็นอย่างดี

อยู่มาวันหนึ่ง พญากาเผือกออกไปหากินถิ่นแดนไกลไปถึงสถานที่แห่งหนึ่งอันสมบูรณ์ด้วยธรรมชาติ แม่กาเผือกเพลินหากินอาหาร ซึ่งชมกับธรรมชาติจนมืดค่ำ เกิดลมพายุใหญ่พัดกระหน่ำมีดคริมทั่วไปหมด ทำให้หาหนทางออกไม่ถูก จึงหลงอยู่ในบริเวณสถานทีนั้น แม่กาเผือกได้อยู่ที่เวียงกาหลง คั่นหนึ่ง จนเช้าจึงรีบถลาบินกลับที่พัก แต่ปรากฏว่ากิ่งไม้มะเดื่อที่ทำรังอยู่ ถูกลมพายุใหญ่พัดหักล้มลงไปในแม่น้ำ แม่กาเผือกตกใจรีบบินถลาหาลูกที่ยังอยู่ในไข่ แต่หาเท่าไรก็ไม่พบ ด้วยความเศร้าโศกเสียใจ ในที่สุดก็สิ้นใจตายอย่างน่าสงสาร

แต่ด้วยอาณิสสส์ที่มีความเมตตารักลูกอันบริสุทธิ์ กับทั้งที่ลูกของแม่กาเผือกเป็นพระโพธิสัตว์ถึง ๕ พระองค์ จึงเป็นกุศลหนุนส่งให้แม่กาเผือกไปจุติยังแดนพรหมโลกชั้นสุทธาวาส ได้พระนามว่า “ขติกามหาพรหม” จักได้เป็นผู้ถวายอัฐฐะบริวาร บวชแก่ลูกทั้ง ๕ พระองค์ เมื่อจะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ส่วนไข่ทั้ง ๕ ถูกลมพัดตกน้ำไหลไปในสถานที่ต่าง ๆ

ไข่ฟองที่ ๑ แม่ไก่เก็บไปดูแลรักษา

ไข่ฟองที่ ๒ แม่นาคราชเก็บไปดูแลรักษา

ไข่ฟอง ที่ ๓ แม่เต่าเก็บไปดูแลรักษา

ไข่ฟองที่ ๔ แม่โคเก็บไปดูแลรักษา

ไข่ฟองที่ ๕ แม่ราชสีห์เก็บไปดูแลรักษา

ครั้นในกาลเวลาต่อมา พระโพธิสัตว์ทั้ง ๕ ก็ประสูติออกจากไข่ ปรากฏเป็นมนุษย์บุรุษรูปร่างงามทั้ง ๕ พระองค์ และเจริญเติบโตอยู่กับแม่เลี้ยงด้วยความกตัญญู รู้จักหน้าที่ ทดแทนบุญคุณจนถึงอายุได้ ๑๒ ปี ด้วยบุญกุศลเก่าหนุนส่งก็มีจิตคิดที่จะออกบวชบำเพ็ญเนกขัมมบารมี เป็นฤๅษีอยู่ในป่า จึงได้อำลาแม่เลี้ยงของตนเหมือนกันทั้ง ๕ พระองค์ ฝ่ายแม่เลี้ยงก็ไม่ขัดความประสงค์ อนุญาตให้ลูกไปบวช บำเพ็ญบารมีอยู่ในป่าด้วยความอนุโมทนา

แม่เลี้ยงทั้ง ๕ เห็นปณิธานที่มุ่งมั่น จะบำเพ็ญบารมีพระโพธิญาณ เพื่อเป็นพระพุทธเจ้าโปรดสัตว์โลกให้พ้นจากกองทุกข์ในวัฏฏสงสาร จึงฝากนามของแม่เลี้ยงไว้กับลูก เพื่อเป็นอนุสรณ์ตำนานไว้แก่โลกต่อไปในภาคหน้า เมื่อลูกได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าโปรดโลกแล้ว ตามลำดับพระนามดังต่อไปนี้

องค์ ที่ ๑ มีพระนามว่า พระกกุสันโธ เพราะตามนามแม่เลี้ยงเป็นไก่

องค์ที่ ๒ มีพระนามว่า พระโกนาคมนโน เพราะตามนามแม่เลี้ยงเป็นนาค

องค์ที่ ๓ มีพระนามว่า พระกัสสป เพราะตามนามแม่เลี้ยงเป็นเต่า
 องค์ที่ ๔ มีพระนามว่า พระโคตโม เพราะตามนามแม่เลี้ยงเป็นโค
 องค์ที่ ๕ มีพระนามว่า พระศรีอาริยเมตไตรย เพราะตามนามแม่เลี้ยงเป็นราชสีห์
ตำนานธรรม หมายถึง วรรณกรรมโบราณที่แสดงความรู้สึกรู้สึกนึกคิดออกมาเป็นบทบาทของ
 บุคคลต่าง ๆ ทั้งตามธรรมชาติและเหนือธรรมชาติ เราจึงควรวิเคราะห์หาความเข้าใจจากตำนานธรรม
 โดยอรรถ ไม่ใช่โดยพยัญชนะ คือ พยายามตีความว่า บุคคลแต่ละบุคคล เรื่องราวแต่ละเรื่อง เป็น
 สัญลักษณ์ถึงอะไร^๓

พระพุทธประวัติของพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์ มีที่มาในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย
 พุทธวงศ์ โดยสังเขปดังต่อไปนี้

๓.๑.๑ พระกกุสันโธพุทธเจ้า หรือพระกกุสันธพุทธเจ้า

ตามคัมภีร์พุทธวงศ์ คือ พระพุทธเจ้าในอดีตองค์ที่ ๒๒ ใน ๒๕ องค์แห่งกัปที่ล่วงมาแล้ว
 ต่อจากพระเวสสภพุทธเจ้า เป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่ ๑ ใน ๕ องค์แห่งภัทรกัปนี้

พุทธประวัติ และความเป็นมาก่อนจะมาเป็นพระกกุสันโธพุทธเจ้า

รวบรวมเนื้อความจาก อรรถกถา มธฺรุตถวิลาสินี วงศ์พระกกุสันธพุทธเจ้าที่ ๒๒^๔, นิทาน-
 กถา ฉบับพระพุทโธสเถระ^๕, ตำนานมูลศาสนา^๖ และพระพุทธประวัติ^๗ ได้ดังนี้

พระกกุสันโธพุทธเจ้า ทรงพระนามว่า กกุสันธะ ทรงถือกำเนิดในตระกูลพราหมณ์ ในเขมวดี
 นคร พุทธบิดาคือ อคคิทัตตพราหมณ์ พุทธมารดาชื่อ วิสาขา เป็นตระกูลใหญ่ที่ชาวโลกในขณะนั้นถือว่า
 ประเสริฐสูงสุดกว่าตระกูลอื่น ที่มีชาติสูงสุดและมีศมาก อคคิทัตตพราหมณ์เป็นปุโรหิตที่ปรึกษาของ
 พระเจ้าเขมังกร ผู้ครองกรุงเขมวดี

เป็นเรื่องธรรมดาเรื่องหนึ่งของพระโพธิสัตว์ที่จะพิจารณาเลือกถือกำเนิดในพระชาติสุดท้าย
 เพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า จะเลือกถือกำเนิดในตระกูลที่สูงที่สุดในยุคนั้น หากตระกูลพราหมณ์ หรือ
 ตระกูลกษัตริย์ ตระกูลใดที่มหาชนยกย่องที่สุดก็จะทรงถือกำเนิดในตระกูลนั้น

^๓ กิริติ บุญเจือ, สารานุกรมปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒), หน้า
 ๑๑๘.

^๔ ขุ.พุทธ.อ.๗๓/๖๓๗-๖๕๑.

^๕ ธนิต อยู่โพธิ์ (แปล), นิทานกถา พระพุทธประวัติตอนต้น ฉบับพระพุทโธสเถระ,
 (กรุงเทพมหานคร : กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๓๐), หน้า ๕๘.

^๖ วี สิริอิสสระนันท์, (บรรณาธิการ), ตำนานมูลศาสนา, อ่างแก้ว, หน้า ๕๖.

^๗ สุริย์ มีผลกิจ และวิเชียร มีผลกิจ, พระพุทธประวัติ, อ่างแก้ว, หน้า ๒๐.

มีปราสาท ๓ หลัง คือ กามวัชฒนะ, กามสุทธิ และ รติวัชฒนะ ทรงครองเพศฆราวาสวิสัย อยู่ ๔,๐๐๐ ปี เอกภรรยาชื่อว่า โรจินี (โรปิณี ป.) และมีบุตรนามว่า อุตตระ ทรงเห็นนิมิต ๔ ประการ จึงเสด็จออกผนวช ด้วยยาน คือ รถ

พระกกุสันธโพธิสัตว์ บำเพ็ญเพียรอยู่ ๘ เดือนเต็ม ในวันวิสาขบูชาพระบรมมี บริโภคข้าวมธุปายาส อัน ธิดาแห่งวชิรินทรพราหมณ์ นำมาถวาย ณ ป่าตะเคียน ในเวลาเย็นรับหญ้า ๘ กำที่นายสุภัททะ มา ถวายเข้าไปนั่งยังที่ไม้โพธิพฤกษ์ชื่อ ต้นสิรีสะ (ไม้ซีก) ลาดสันถัดหญ้ากว้าง ๓๔ ศอก นั่งขัดสมาธิแล้ว จึงตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ทรงเปล่งพระอุทานว่า อเนกชาติสังสารี ฯ เปฯ ตณฺหานํ ขยมชฺฌคฺคา ดังนี้ ทรงยังอยู่ ๗ สัปดาห์ จากนั้นจึงทรงเสด็จ ณ อสิปัตนะมิกทายวัน ใกล้ มกิลนคร ทรงแสดง ปฐมเทศนาคือ พระธรรมจักร

มีอัครสาวกคือ พระวิรุทธะ และพระสิญชีวะเถระ พระพุทธิชะเถระ เป็นพุทธอุปัฏฐาก พระอัครสาวิกาคือ พระสามาเถรี และ พระจันปาเถรี

มี อัจจุคคตอุบาสก และสุมนอุบาสก เป็นอัครอุปัฏฐาก มี นันทาอุบาสิกา และสุนันทาอุบาสิกา เป็นอัครอุปัฏฐายิกา

พระกกุสันธพุทธเจ้า มีพระวรกายสูง ๔๐ ศอก พระรัศมีมีสีเปล่งปลั่งดังทองคำ เปล่งออกไป ๑๐ โยชน์โดยรอบ

มีพระชนมายุ ๔๐,๐๐๐ ปี ทรงยังชนหมู่มหาให้ข้ามโอฆะ แล้วเสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ พระวิหารเขมาราม พระวรสถูปสูงจดฟ้า ความสูงหนึ่ง (๑๐๐ เส้น)

พระกกุสันธพุทธเจ้า ทรงประกาศพระธรรมจักรอภิสมัยครั้งที่ ๑ ได้มีแก่สัตว์สี่หมื่นโกฏิ.

พระกกุสันธพุทธเจ้า ทรงทำยมกปาฏิหาริย์ ณ ภาคพื้นนภากาศ ทรงยังเทวดาและมนุษย์ สามหมื่นโกฏิให้ตรัสรู้. [ณ โคนต้นมหาสาละ]

ในการประกาศสังฆะ ๔ แก่นรเวทยักษนั้น ธรรมอภิสมัย ได้มีแก่สัตว์นับจำนวนไม่ถ้วน.

พระกกุสันธพุทธเจ้า ทรงมีสันนิบาตการประชุมพระสาวกชัณาสพ ผู้รั้มลทิน มีจิตสงบ คงที่ ครั้งเดียวเท่านั้น.

๓.๑.๒ พระโกนาคมะพุทธเจ้า

ตามคัมภีร์พุทธวงศ์ คือ พระพุทธเจ้าในอดีตองค์ที่ ๒๓ ใน ๒๕ องค์แห่งกัปที่ล่วงมาแล้ว ต่อจากพระกกุสันธพุทธเจ้า และพระพุทธเจ้าองค์ที่ ๒ ใน ๕ องค์แห่งกัปรกัปนี้

พุทธประวัติ และความเป็นมาก่อนจะมาเป็นพระโกนาคมะพุทธเจ้า

รวบรวมเนื้อความจาก อรรถกถา มรุตตถวิลาสินี วงศ์พระโกนาคมนะพุทธเจ้าที่ ๒๓^๙, นิทานกถา ฉบับพระพุทโฆสเถระ^{๑๐}, ตำนานมูลศาสนา^{๑๑} และพระพุทประวัติ^{๑๒} ได้ดังนี้

พระโกนาคมนะพุทธเจ้า ทรงพระนามว่า โจนาคมนะ (กนาคมนะ/โกณาคมนะ) ทรงถือกำเนิดในตระกูลพราหมณ์แห่งโสภวดีนคร พุทธบิดาคือ ยัญญทัตตพราหมณ์ พุทธมารดาคือ นางอุตตพราหมณี เมื่อสมภพ ฝนตกลงมาเป็นทองทั่วชมพูทวีป (จึงได้ชื่อว่า เป็นที่มาแห่งอาภรณ์ทอง)

มีปราสาท ๓ หลัง ชื่อ ดุสิตะ สันดุสิต และ สันตภูธรูช ทรงครองเพศฆราวาส ๓,๐๐๐ ปี มีนางรุจิรัตตพราหมณี เป็นภรรยา มีสัตถวาหะ (สัตถวาหะ) เป็นบุตร พระองค์ทรงเห็นนิมิต ๔ ประการ จึงออกบวช ด้วยยานคือ ช้าง

พระโกนาคมนะโพธิสัตว์เจ้าทรงบำเพ็ญเพียรอยู่ ๖ เดือน ในวันวิสาขบูชาจะมี เสวยข้าวมธุปายาส ที่ อัคคีโสณพราหมณ์กุมาริ นำมาถวาย ณ ป่าตะเคียน เวลาเย็นรับหญ้า ๘ กำ ที่ ขฎาตินทุกะ นำมาถวาย เข้าไปนั่งยังที่ไม้โพธิพฤกษ์ชื่อ ต้นอุทุมพร (ไม้มะเดื่อ) ทรงลาดสันถัดหญ้ากว้าง ๒๐ ศอก นั่งขัดสมาธิแล้วจึงได้ตรัสรู้เป็นพระพุทเจ้า ทรงเปล่งอุทานว่า อเนกชาติสัสสารี ฯ เปฯ ตณฺหณํ ขยมขุมคา ดังนี้ ทรงยับยั้งอยู่ ๗ สัปดาห์ จากนั้นจึงเสด็จ ณ อสิปตนมิกทายวัน ใกล้กรุงสุทิสสนนคร ทรงแสดงปฐมเทศนาธรรมจักร

พระอัครสาวก คือ พระภิกษุโยสเถระ และ พระอุตตรเถระ มี พระโสสถิขเถระ เป็นพุทอุปภูฏาก มีพระอัครสาวิกาชื่อ พระสมุททาเถรี และ พระอุตตราเถรี

อัครอุปภูฏากคือ อุกคอุบาสก และ โสมเทวอุบาสก มีอัครอุปภูฏายิกาชื่อ สีวลากุบาสิกา และสามากุบาสิกา

พระโกนาคมนะพุทธเจ้า ทรงมีพระวรกายสูง ๓๐ ศอก ประดับด้วยรัศมีเปล่งปลั่งดังทองที่ปากเบ้า มีพระชนมายุ ๓๐,๐๐๐ ปี ทรงประกาศพระศาสนาโปรดมหาชนให้ข้ามพ้นจากวัฏสงสารหาประมาณมิได้ แล้วเสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ พระวิหารปีพตาราม พระบรมสารีริกธาตุของพระองค์แผ่กว้างไปประดิษฐานในประเทศนั้น ๆ มากมาย

พระโกนาคมนะพุทธเจ้า ทรงประกาศพระธรรมจักร อภิสสมัยครั้งที่ ๑ ได้มีแก่สัตว์สามหมื่นโกฏิ.

ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ในการย้ายลิ้นทิวาทของฝ่ายปรปักษ์ ณ โคนต้นมหาสาละ ใกล้ประตูสุนทรนคร อภิสสมัยครั้งที่ ๒ ได้มีแก่สัตว์สองหมื่นโกฏิ.

^๙ พุ.พุท.อ.๗๓/๖๕๒-๖๖๖.

^{๑๐} ธนิต อยูโพธิ์ (แปล), นิทานกถา พระพุทประวัติตอนต้น ฉบับพระพุทโฆสเถระ, อ้างแล้ว, หน้า ๕๘-๕๙.

^{๑๑} รวี สิริอิสสระนันท์, (บรรณาธิการ), ตำนานมูลศาสนา, อ้างแล้ว, หน้า ๕๗.

^{๑๒} สุริย์ มีผลกิจ และวิเชียร มีผลกิจ, พระพุทประวัติ, อ้างแล้ว, หน้า ๒๑.

นับแต่นั้น เสด็จไปเทวโลก ประทับอยู่เหนือแท่นบัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ ณ เทวโลกนั้นทรง แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ และทรงอยู่จำพรรษา แสดงพระอิริยธรรม ๗ คัมภีร์ อภิสัมยครั้ง ๓ ได้มีแก่เทวดา หมื่นโกฏิ

พระโกนาคมนะพุทธเจ้า ผู้เป็นเทพแห่งเทพพระองค์นั้น ทรงมีสันนิบาตประชุมพระสาวก ชีณาสพ ผู้รั้มลทินมีจิตสงบ คงที่ครั้งเดียว.

๓.๑.๓ พระกัสสปะพุทธเจ้า

ตามคัมภีร์พุทธวงศ์ คือ พระพุทธเจ้าในอดีตองค์ที่ ๒๔ ใน ๒๕ องค์แห่งกัปที่ล่วงมาแล้ว ต่อจากพระโกนาคมนะพุทธเจ้า เป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่ ๓ ใน ๕ องค์แห่งกัปรกัปนี้

พุทธประวัติ และความเป็นมาก่อนจะมาเป็นพระกัสสปะพุทธเจ้า

รวบรวมเนื้อความจาก อรรถกถา มรุตตวิลาสินี วงศ์พระกัสสปะพุทธเจ้าที่ ๒๔^{๑๓} นิทานกถา ฉบับพระพุทธรูปโสเคระ^{๑๔} ตำนานมูลศาสนา^{๑๕} และพระพุทธประวัติ^{๑๖} ได้ดังนี้

พระกัสสปะพุทธเจ้า มีพระนามว่า กัสสปะ ถือกำเนิดในตระกูลพราหมณ์ในพระนคร พาราณสี มีพุทธบิดาชื่อ พรหมทัตตพราหมณ์ และ นางธนวัตติพราหมณี เป็นพุทธมารดา ทรงคลอด จากครรภ์มารดา ณ อสิปตนะมิกทายวัน ทรงมีปราสาท ๓ หลังชื่อ หังสะ (หังสวา), ยสะ (ยสวา) และ สิริจันทะ (สิรินันทะ) ทรงครองเพศฆราวาสอยู่ ๒,๐๐๐ ปี มีนางสุนันทาพราหมณี เป็นภรรยา มี บุตรชายชื่อ วิชิตเสนะ พระองค์ทรงเห็นนิมิต ๔ ประการ จึงออกบวช ด้วยยาน คือ ปราสาท

พระกัสสปโพนีสัตว์ ทรงบำเพ็ญเพียรอยู่ ๗ วัน ในวันวิสาขบูชาจะมี เสวยข้าวมธุปายาส ที่ นางสุนันทาพราหมณี นำมาถวาย ทรงพัก ณ ป่าตะเคียน เวลาเย็น ทรงรับหญ้า ๘ กำ ที่นายโสมมะ ถวาย แล้วเสด็จไปยังที่ไม้โพธิพฤกษ์ชื่อ นิโครธ (ไม้เทร/ต้นกร่าง) ทรงลาดหญ้ากว้างยาว ๑๕ ศอก ประทับนั่งสมาธิ แล้วจึงตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ทรงเปล่งพระอุทานว่า อเนกชาติสังสารี ๆ ล ๆ ตณฺหณํ ขยมขุมคา ดังนี้ ทรงยับยั้งอยู่ ๗ สัปดาห์ ทรงเสด็จ ณ อสิปตนะมิกทายวัน กรุงพาราณสี ทรงแสดงปฐมเทศนาธรรมจักร

มี พระติสสเถระ และพระภราทวาทเถระ เป็นพระอัครสาวกฝ่ายขวาและซ้าย มี พระสัพพ มิตตเถระ เป็นพุทธอุปัฏฐาก มี พระอนุลา(อนุพา)เถรี และพระอรุเวพาเถรี เป็นพระอัครสาวิกฝ่าย ขวาและซ้าย

^{๑๓} พุ.พุทธ.อ.๗๓/๖๖๗-๖๘๖.

^{๑๔} ธนิต อยู่โพธิ์ (แปล), นิทานกถา พระพุทธประวัติตอนต้น ฉบับพระพุทธรูปโสเคระ, อ่างแล้ว, หน้า ๕๙-๖๐.

^{๑๕} รวี สิริอิสสระนันท์, (บรรณาธิการ), ตำนานมูลศาสนา, อ่างแล้ว, หน้า ๕๘.

^{๑๖} สุริย์ มีผลกิจ และวิเชียร มีผลกิจ, พระพุทธประวัติ, อ่างแล้ว, หน้า ๒๑-๒๒.

มี สุมังคลอุบาสก และ ฆฎิกการอุบาสก เป็นอัครอุปัฏฐาก มี วิชิตเสนาอุบาสิกา และภัททาอุบาสิกา เป็นอัครอุปัฏฐายิกา

พระพุทธรองค์ ทรงมีพระวรกายสูง ๒๐ ศอก มีพระรัศมีเปล่งปลั่ง ดังสายฟ้าในอากาศ ดุจพระจันทร์เต็มดวง มีพระชนมายุ ๒๐,๐๐๐ ปี ทรงเสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ เสตัพยาอุทยาน ใกล้เสตัพยนคร แคว้นกาสิ พระสถูปของพระองค์สูงหนึ่งโยชน์ ประดิษฐานอยู่ ณ เสตัพยารามนั้น

พระกัสสปะพุทธเจ้า ทรงประกาศ พระธรรมจักร อภิสมัยครั้งที่ ๑ ได้มีแก่ สัตว์สองหมื่นโกฏิ.

พระพุทธรองค์ เสด็จจาริกไปในชนบท อภิสมัยครั้งที่ ๒ ได้มีแก่สัตว์หนึ่งหมื่นโกฏิ

แล ทรงทำยมกปาฏิหาริย์ที่โคนต้นประคู้ ใกล้ประตูลุณทรนคร ทรงแสดงธรรม อภิสมัยครั้งที่ ๓ ได้มีแก่สัตว์ห้าพันโกฏิ

ต่อมา ทรงทำยมกปาฏิหาริย์แล้ว ประทับนั่ง ณ เทวสภาชื่อ สุธัมมา ในภพดาวดึงส์ ทรงแสดงอภิธรรมปิฎก ๗ คัมภีร์ เพื่อทรงอนุเคราะห์เทวดาทั้งหลาย ในหมื่นโลกธาตุ มีนางธวตีชนนีของพระองค์เป็นประมุข ทรงยังเทวดาสามพันโกฏิให้ตั้งมอมฤตธรรม ด้วยเหตุนี้

แลทรงแสดงธรรม โปรดนรเวทย์ (ยักษนรเทพ) อภิสมัยของสัตว์เหล่านั้น นับจำนวนไม่ถ้วน.

พระกัสสปะพุทธเจ้า ทรงมีสาวกสันนิบาตครั้งเดียวเท่านั้น.

เนื้อความในส่วนของ พระกุกสันธพุทธเจ้า พระโกนาคมะพุทธเจ้า และพระกัสสปะพุทธเจ้า มีกล่าวไว้ใน นิทานกถา ภาคทุเรณิทาน คือ นิทานในระยะเวลาไกล โดยทั่วไป เป็นเนื้อหาอยู่ในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย พุทธวงศ์ ฉบับภาษาไทย เล่มที่ ๓๓ และพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่มที่ ๗๓

๓.๑.๔ พระสมณโคดมพุทธเจ้า

ตามคัมภีร์พุทธวงศ์ คือ พระพุทธเจ้าองค์ที่ ๒๕ ใน ๒๕ องค์ องค์ปัจจุบันแห่งกับนี้ ต่อจากพระกัสสปะพุทธเจ้า และพระพุทธเจ้าองค์ที่ ๔ ใน ๕ องค์แห่งภัทร์กับนี้

พุทธประวัติ และความเป็นมาก่อนจะมาเป็นพระสมณโคดมพุทธเจ้า

รวบรวมเนื้อความจาก มหาวงศ์, อรรถกถาพุทธวงศ์ มธรรตถวิลาสินี วงศ์พระโคดมพุทธเจ้าที่ ๒๕^{๑๗} ตำนานมูลศาสนา^{๑๘} และพุทธาพุทธประวัติ^{๑๙} ได้ดังนี้

พระโคดมพุทธเจ้า มีพระนามว่า สิทธัตถะ ทรงถือกำเนิดในตระกูลกษัตริย์ (ศากยสกุล) แห่งกรุงกบิลพัสดุ์ มีพระเจ้าสุทโธทนะเป็นพุทธบิดา และพระนางมายาเทวีเป็นพุทธมารดา ทรงมี

^{๑๗} ชุ.พุทธ.อ. ๗๓/๖๘๗-๗๓๕.

^{๑๘} รวี สิริอิสสระนันท์, (บรรณาธิการ), ตำนานมูลศาสนา, อ่างแก้ว, หน้า ๕๙.

^{๑๙} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พุทธาพุทธประวัติ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑-๒๐.

ปราสาท ๓ หลัง ชื่อสุจันทะ โกงนุทะ และโกญจะ ทรงครองเพศฆราวาสอยู่ ๒๙ ปี มีพระนางยโสธราเป็นมเหสี และมี พระราหุลเป็นพระโอรส ทรงเห็นนิมิต ๔ ประการ จึงทรงออกจากกรุงกบิลพัสดุ์ ออกอภิเษกกรรมด้วยยาน คือ ม้า (กัณฐกะ) ในเพ็ญเดือนอาสาฬหะ ทรงผนวช ณ ริมฝั่งแม่น้ำอนโนมา พระโคตมโพธิสัตว์ ทรงเริ่มตั้งความเพียร ได้บำเพ็ญทุกรกิริยาอยู่ ๖ ปี เมื่อประทับนั่ง ณ ควางไม้ชบาลนิโครธ ในวันวิสาขบูชา มี ทรงรับข้าวปายาส ณ ที่นั้น จากนั้นนางสุชาดา แล้วเสด็จไปยัง แม่น้ำเนรัญชรา จักเสวยข้าวปายาส ณ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ทรงกระทำอธิษฐานบารมีโดยการลอย ถาดทองคำลงในแม่น้ำ ถาดทองคำนั้นลอยทวนกระแสน้ำ ประมาณ ๘๐ ศอก แล้วจึงจมลง จากนั้น แล้วเสด็จไปยังควางไม้โพธิพฤกษ์ชื่อ อัสสัถะ(ต้นโพธิ์ใบ) ระหว่างนั้นได้รับหญ้า ๘ กำ จากโสณทัตตะ พราหมณ์ นำมาปูลาดเป็นบัลลังก์ ๑๔ ศอก จากนั้นเมื่อทรงบำเพ็ญเพียรด้วยมัชฌิมาปฏิปทาแล้ว ทรงตรัสรู้ถอดตรัสสมาสัมโพธิญาณ ทรงเปล่งพระอุทานว่า

อเนกชาติสังสารี	สนธาวิสสิ อนินพิสิ
คหการี คเวสนโต	ทุกขาชาติ ปุนปุนี
คหการก ทัญโจสิ	ปุน เคหิ น กาทิสิ
สพพา เต ผาสูกา	ภคคา คหญญิ วิสงขติ
วิสุงขารคตฺ จิตตํ	ตณฺหานิ ขยมมชฺมคา

เราแสวงหานายช่างผู้สร้างเรือนคือตัมหา เมื่อไม่พบก็ต้องท่องเที่ยวไปตลอด ชาติสังสารเป็นอันมาก การเกิดบ่อย ๆ เป็นทุกข์ ดูก่อนนายช่างผู้สร้างเรือนคือตัมหา เราพบท่านแล้ว ท่านจักสร้างเรือนแก่เราอีกไม่ได้แล้ว โครงสร้างเรือนของท่าน เราก็กักหมดแล้ว ยอดเรือนคืออวิชา เราก็รื้อเสียแล้ว จิตเราถึงวิสังขาร บังคับปรุงแต่ง ไม่ได้ เพราะเราบรรลุธรรมที่สิ้นตัมหาแล้ว

ดังนี้ ทรงยับยั้งอยู่ ๗ สัปดาห์ จากนั้นทรงเสด็จไป ณ อสิปตนะ มิคทายวัน กรุงพาราณสี ทรงแสดงปฐมเทศนาธรรมจักกัปปวัตตนสูตร แก่ปัญจวัคคีย์

มี พระสารีบุตรเถระ(โกณฑัญญะ) และพระโมคคัลลานเถระ(อุปลิสสะ) เป็นพระอัครสาวก พระอานนทเถระเป็นพุทธอุปัฏฐาก มี พระเขมาเถรี และพระอุบลวรรณาเถรี เป็นอัครสาวิกา มี จิตตคฤหบดี และหัตถกอาฬวกะ ชาวเมืองอาฬวี เป็นอัครอุบาสก มี นางอุตตรา และนางชุชุตตรา เป็น อัครอุบาสิกา (ใน มรุตตวิลาสินี แสดงเนื้อความว่า อัครอุปัฏฐายิกา ชื่อว่านันทมาตา และอุตตรา^{๒๐})

พระพุทธรองค์ ทรงมีพระวรกายสูง ๒๐ ศอก มีพระรัศมีเปล่งปลั่ง ดังสายฟ้าในอากาศ ดุจ พระจันทร์เต็มดวง มีพระชนมายุ ๘๐ พรรษา ทรงเสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ เมืองกุสินารา พระบรม

^{๒๐} พุ.พุทธ.อ.๗๓/๗๓๓.

สารริกธาตุของพระองค์จำนวน ๑๖ ทะนาน ประดิษฐานตามสถานที่ต่าง ๆ ที่มีบุคคลรู้จักและเคารพบูชา (ใน มธัตถวิลาสินี แสดงเนื้อความว่า พระโคตม มีพระชนมายุ ๑๐๐ ปี)^{๒๑}

พระโคตมพุทธเจ้า ทรงประกาศพระธรรมจกัปปวัตตนสูตร อันท้าวมหาพรหมอาราธนาแล้ว อภิสมัยครั้งที่ ๑ ได้มีแก่พรหม ๑๘ โกฏิ (สัตว์ ๑๘ โกฏิ) มีพระอัญญาโกณฑัญญะเถระเป็นประธาน ณ ปาอิสิปตนะ มิคทายวัน กรุงพาราณสี

แล ทรงแสดงธรรมต่อจากนั้น ในสมาคมแห่งมนุษย์และเทวดา (มงคลสูตร) อภิสมัยครั้งที่ ๒ มีแก่สัตว์นับจำนวนไม่ได้

แม้ในการที่ ทรงแสดงธรรมสั่งสอนราหุล พระราชโอรส (ราหุลเวลาทสูตร) อภิสมัยครั้งที่ ๓ ก็มีแก่สัตว์นับจำนวนไม่ได้

พระพุทธรองค์ ทรงมีสันนิบาตการประชุมสาวก ผู้แสวงหาคุณยิ่งใหญ่ ในวันมาฆบูรณมีเป็นการประชุมภิกษุ ๑,๒๕๐ มีครั้งเดียว. ทรงยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงในจาตุรงคสันนิบาต

พระโคตมพุทธเจ้า มีพระนามเฉพาะอีก คือ โคตมะ (โคตม) สักกะ (ศากยะ) สักยมุนี (ศากยมุนี) สักยสีห (ศากยสิงห์) สิทธิตถะ (สุทโธทนิ)

พระสมณโคตมพุทธเจ้า ทรงตรัสพยากรณ์ พระอชิตะ ว่า จะเป็นพระศรีอริยเมตไตรยพุทธเจ้า ในอนาคตข้างหน้าแห่งภัทรกัปนี้ พระธรรมเสนาบดีสารีบุตร ได้ทูลถามถึงบุญบารมีที่พระศรีอริยเมตไตรยได้บำเพ็ญ

พระพุทธรองค์ ตรัสพยากรณ์ถึงอดีตชาติของพระศรีอริยเมตไตรยโพธิสัตว์ เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระเจ้าสังขจักรพรรดิ แห่งอินทปัตตนคร ในสมัยของพระสิริมัตตพุทธเจ้า วันหนึ่งทรงทราบว่าพระพุทธรเจ้าเสด็จมาใกล้ ๆ เมืองอินทปัตตนครทรงดีพระทัยยิ่งจึงรีบเสด็จไปด้วยพระบาทเพียงหนึ่งวันพระบาททั้งสองก็แตกชำ วันที่สามพระชนม์ก็แตกยับพระโลหิตนอง วันที่สี่ไม่สามารถเสด็จต่อไปได้แต่ด้วยพระวิริยะและจิตมุ่งมั่นที่จะเข้าเฝ้าจึงกระเียบไปด้วยพระอุระ พระพุทธรเจ้าทรงทราบด้วยญาณทิพย์ จึงทรงจำแลงพระวรกายมาเป็นมาณพหนุ่มชบะเกรียนมา จะพาไปถึงที่พำนักของพระพุทธรเจ้า พระอินทร์ และมเหสีทั้งสี่ได้แปลงเป็นหญิงชาย นำห่อข้าวทิพย์และน้ำทิพย์มาให้เสวยเมื่อพระองค์หายบอบข้าวจึงเสด็จไปในพระวิหาร เพียงแรกพบพระพุทธรเจ้าก็ทรงสลบลงด้วยความปลื้มปิติ เมื่อฟื้นพระวรกายจึงตรัสว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า” และมีได้ตรัสอะไรได้อีกด้วยความยินดีพระทัย พระองค์ขอสดับธรรมของพระพุทธรเจ้าเพียงบทเดียวเพราะไม่มีสิ่งใดถวายบูชาพระธรรมเทศนา จึงทรงตัดพระเศียร (ศีรษะ) ด้วยพระนขา (เล็บ) ถวายเป็นพุทธบูชา พระโพธิสัตว์ได้ถวายศีรษะของพระองค์แด่พระพุทธรเจ้า บูชาพระธรรมที่พระพุทธรเจ้าทรงแสดงแก่พระองค์ จุตินี้บังเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต ด้วยอานิสงส์บารมี จึงทำให้ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้า

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน.

จากการศึกษาพบว่า พุทธประวัติของพระสมณโคดมพุทธเจ้า ถูกนำมากล่าวไว้ใน พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย พุทธวงศ์ และนิทานกถา ในภาคของ อวิทูเรนิทาน (นิทานในระยะเวลาไม่ไกล) และสันติเกนิทาน (นิทานในระยะเวลาใกล้) และพุทธาพุทธประวัติ

๓.๑.๕ พระศรีอาริยมตไตรยพุทธเจ้า

อนาคตวงศ์ เป็นพระบาลีที่พรรณนาถึงวงศ์แห่งพระโพธิสัตว์ที่จักมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ใหม่ในอนาคต เป็นพระบาลีสำคัญที่มีอรรถกถาและฎีกาไขความเช่นเดียวกับพระไตรปิฎก อนาคตวงศ์ มี ๒ ฉบับ คือ ฉบับร้อยกรอง ๑ ฉบับร้อยแก้ว ๑

อนาคตวงศ์ ฉบับร้อยกรอง รจนาโดย พระกัศสปเถระ รจนาเป็นพระคาถามีความยาว ๑๔๒ คาถา เนื้อความแสดงเกี่ยวกับ พระพุทธวาระของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันที่ทรงตรัสแสดงแก่พระธรรมเสนาบดีสารีบุตร เฉพาะพุทธประวัติของพระศรีอาริยมตไตรยผู้จักมาตรัสรู้เป็นพระพุทธรูปองค์ใหม่ในอนาคต ทั้งนี้มี อมตรสธารา อรรถกถาอนาคตวงศ์ และ อมตรสธารา ฎีกาอนาคตวงศ์ รจนาโดย พระอุปติสสะ พระเถระชาวลังกาทวีป อธิบายไขความเพิ่มเติม

อนาคตวงศ์ ฉบับร้อยแก้ว หรือ ทสโพธิสัตตูปัตตติกา รจนาขึ้นก่อนสมัยสุโขทัย แต่ไม่ปรากฏนามผู้รจนาและประวัติการแต่งไว้ แต่ได้ถูกกล่าวไว้ใน ไตรภูมิพระร่วง พระราชนิพนธ์ของพระยาสิทธิไทย แห่งราชวงศ์สุโขทัย เป็นการกล่าวถึงพระประวัติของพระโพธิสัตว์ที่จักมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคต จำนวน ๑๐ พระองค์ มีพระศรีอาริยมตไตรยพุทธเจ้า เป็นพระองค์แรก... พระสมุ้มงคลพุทธเจ้า เป็นพระองค์สุดท้าย

ตามคัมภีร์ อนาคตวงศ์ ให้ความหมายไว้ว่า พระศรีอาริยมตไตรย คือ พระนิยตโพธิสัตว์ผู้ที่ได้รับการพยากรณ์จากพระสมณโคดมพุทธเจ้า ทรงเป็นพระพุทธรูปองค์ที่ ๒๖ แห่งกับนี้ ต่อจากพระโคดมพุทธเจ้า และเป็นพระพุทธรูปองค์ที่ ๕ แห่งภัทรกับนี้ ถือเป็น พุทธังกูร (หน่อพระพุทธรูป) ผู้ที่จะได้เป็นพระพุทธรูปในภายภาคหน้า.

พุทธพยากรณ์เกี่ยวกับ พระศรีอาริยมตไตรยพุทธเจ้า พบในหลักฐานจากพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ พระสุตตันตปิฎก เล่ม ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค จักกวัตติสูตร ซึ่งเป็นพระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท โดยถือกันว่ารักษาเนื้อหาได้สมบูรณ์ที่สุดในบรรดาทุกนิกาย ดังนี้

(๔๘) ...อสีติวสสสทสสาเยสุ ภิกขเว มนุสเสสุ เมตเตยโย นาม ภควา โลเก
อุปปชชิสสตี...^{๒๒}

(๔๘)... ตูกรภิกษุทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๘๐,๐๐๐ ปี พระผู้มีพระภาค
ทรง พระนามว่าเมตไตรย จักเสด็จอุบัติขึ้นในโลก ...^{๒๓}

^{๒๒} ที.ปา.๑๑/๔๘/๘๓.

^{๒๓} ที.ปา.๑๑/๔๘/๕๗.

พุทธประวัติ และความเป็นมาก่อนจะมาเป็นพระศรีอาริยมตไตรยพุทธเจ้า

รวบรวมเนื้อความจาก ทสโพธิสัตว์ปตติกา (อนาคตวงศ์ ฉบับร้อยแก้ว) อมตรสธารา อรรถกถาอนาคตวงศ์ ตำนานมูลศาสนา โสวัตตถกิมหานิทาน พระคัมภีร์อนาคตวงศ์^{๒๔} และ พระพุทธเจ้าองค์ใหม่^{๒๕} ได้ดังนี้

การได้รับพุทธพยากรณ์ในอดีตกาล

ใน อมตรสธารา อรรถกถาอนาคตวงศ์ ระบุว่าโดย พระอุปติสสะเถระ พระอรรถกถาจารย์ แห่งลังกาทวีป ได้วิสัชนา เรื่อง พระศรีอาริยมตไตรยโพธิสัตว์ ทรงได้รับพุทธพยากรณ์จาก พระพุทธเจ้าองค์ต่าง ๆ ในอดีต ไว้ดังนี้

พุทธสมัยแห่ง พระมหุตตะพุทธเจ้า พระศรีอาริยมตไตรยโพธิสัตว์ เสวยพระชาติ เป็นจอมจักรพรรดิราช พระนามว่า ปภาวันตะ ในชมพูทวีป ทรงบำเพ็ญจักรกวัตติสมบัติ คือ การอยู่ในประเทศอันสมควร ๑ การคบหาสัตบุรุษ ๑ การฟังพระสัทธรรม ๑ การพิจารณาโดยอุบายอันแยบคาย ๑ และการประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม ๑

ครั้งนั้น พระเจ้าจักรพรรดิปภาวันตะพร้อมด้วยบริวาร ทรงเสด็จไปเข้าเฝ้าพระมหุตตะพุทธเจ้า ทรงบูชาด้วย รัตนะ ๗ ประการ พระพุทธองค์ทรงตรัสพระธรรมเทศนาอันสมควรแก่อัธยาศัยของ พระจักรพรรดิฯ ภายหลังเมื่อสดับพระธรรมเทศนาจบลง พระจักรพรรดิฯ ทรงมีพระทัยเลื่อมใสใน พระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ทรงสละจักรพรรดิสมบัติทั้งปวง เสด็จออกผนวชเป็นพระภิกษุในสำนักของพระพุทธองค์ มีพระนามว่า ‘รัตนเถระ’

พระรัตนเถระโพธิสัตว์ ทรงประกอบด้วย ศีลคุณ สมาธิคุณ และปัญญาคุณ ทรงบำเพ็ญฌาน และอธิญา ให้บังเกิดแล้ว ทรงตั้งพระทัยปรารถนาพระสัพพัญญุตญาณ ทรงมีพระมหากษัตริย์จะรื้อถอนหมู่สัตว์ทั้งหลายขึ้นจากกองกิเลสและกองทุกข์ ทรงสั่งสม บารมี ๑๐ บริบูรณ์พร้อม ทรงประกอบด้วย ธรรมสโมธาน ๘ ประการโดยสมบูรณ์ ทรงเป็นพระเนยยโพธิสัตว์ เป็นพระวิริยธัมมโพธิสัตว์ ผู้ยิ่งด้วยวิริยะแก่กล้ากว่าปัญญา ทรงพากเพียรสั่งสมบำเพ็ญบารมีมาเป็นระยะเวลายาวนานถึง ๘๐ อสงไขย แสนกัป

กาลนั้น พระมหุตตะพุทธเจ้า ทรงตรวจดูบริษัททั้งหลาย ทรงตรัส พุทธพยากรณ์ ในท่ามกลางแห่งบริษัททั้งหลายว่า “ ดูก่อน ! ภิกษุทั้งหลาย พระรัตนเถระรูปนี้เป็นผู้รู้พุทธวิชา ในที่สุด

^{๒๔} ประภาส สุรเสน, (แปล), พระคัมภีร์อนาคตวงศ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา-มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๙-๒๓.

^{๒๕} บารมี (นามแฝง), พระพุทธเจ้าองค์ใหม่ที่จะตรัสรู้ต่อจาก “เจ้าชายสิทธัตถะ”, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา-มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๗๘-๑๓๑.

๑๖ อสงไขยกำไรแสนกัป ในอนาคตพระเถระจักได้ตรัสรู้เป็น พระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า ‘เมตไตรย’ พระนครชื่อ เกตุมาติ จักเป็นที่ประทับของพระองค์ ...”

กาลต่อมา ในพุทธสมัยก่อนที่พระสมณโคตมพุทธเจ้า จักเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระองค์ ทรงมีพระทัยห่วงใยในพุทธบริษัทผู้ยังมีอาจบรรลุภรรคผลนิพพานในพระศาสนาของพระองค์เป็นยิ่งนัก พระองค์ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณประทานพุทโธวาทแก่ พระธรรมเสนาบดีสารีบุตร เรื่อง พระพุทธเจ้าในอนาคต ๑๐ พระองค์ เพื่อเป็นความหวัง และให้เป็นที่พึ่งในอนาคต แก่พุทธบริษัท ดังมีพระพุทธพจน์ ปรากฏอยู่ในตอนท้ายแห่ง อุเทศที่ ๑ ถึง อุเทศที่ ๑๐ ของ ทศโพธิสัตว์ปุตตติกา (อนาคตวงศ์ ฉบับร้อยแก้ว) ว่า

โก สารีปุตต ธรรมราช สพุโพ ชโน มยุห์ รูปกาย น ปสสติ ฯ สเจ มยุห์ สาสน
ลภิตวา ทานํ เทติ สีลํ รกขติ ภาวนํ ภาวเตติ เตน ผลเน อริยมตเตยยสส พุทธสส สนตเท
อุปปชชิสสตีติ ฯ

ดูก่อน ! พระธรรมเสนาบดีสารีบุตร ผู้เจริญ คนทั้งหลายมิได้พบเห็นรูปกาย
ของเรา หากเขาได้พบพระศาสนาของเราแล้ว บำเพ็ญทาน รักษาศีล และเจริญ
ภาวนาไซ้

ด้วยผลแห่งกุศลกรรมนั้น เขาก็ได้อุบัติในสำนักของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงพระนามว่า
“อริยมตไตรย” แล ฯ^{๒๖}

ภายหลังจากที่พระพุทธศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันมีพุทธอายุกาลได้
๕,๐๐๐ ปี พระพุทธศาสนาจักอันตรธานสูญสิ้นไปแล้ว ... อกุศลจักเกิดมีหนาแน่นขึ้นในโลก คือ
อธรรมราคะ (ความกำหนัดที่ผิดธรรม หมายถึง ความกำหนัดในบุคคลที่ไม่สมควรกำหนัด เช่น ใน
มารดา ในบิดา ในครูบาอาจารย์ ในเครือญาติ ในพี่น้องร่วมสายโลหิต เป็นต้น) วิสมะโลภะ (ความโลภ
จัด ความโลภที่รุนแรงอย่างยิ่ง) มิจฉาธรรม (ความไม่เกื้อกูลแก่มารดาบิดา ความไม่เกื้อกูลแก่สมณะ
และความไม่ประพฤติอ่อนน้อมแก่ผู้ใหญ่ในตระกูล) และเพราะประกอบอกุศลที่หนาแน่นขึ้นโดยลำดับ
อายุขัยของมนุษย์ที่มีกำหนด ๑๐๐ ปี จักเสื่อมถอยลงเป็น ๑๐ ปี..ในกาลนั้น โภชนะอันมีรสเลิศจัก
อันตรธาน ไป มนุษย์ในสมัยนั้นจะหาอาหารได้เลิศรสที่สุดเพียงแค่เมล็ดพืช ชื่อ กุทรสกะ (หญ้ากับแค้น
ที่ใช้เลี้ยงโคกระบือ) เท่านั้น...ในกาลนั้นกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการจักอันตรธานไปโดยประการทั้งปวง
อกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ จักปรากฏรุ่งเรืองยิ่งขึ้น แม้เพียงการกล่าวคำว่า กุศล ก็จักไม่มี ... ในกาล
นั้น มนุษย์ทั้งหลายจักไม่มีหิริ(ความละอาย) ไม่มีโอตฺตปปะ(ความเกรงกลัวต่อบาป)และไม่มี ธรรม

^{๒๖} บารมี (นามแฝง), พระพุทธเจ้าองค์ใหม่ที่จะตรัสรู้ต่อจาก “เจ้าชายสิทธัตถะ”, อ้างแล้ว,
หน้า ๑-๒.

สัญญา ว่า ผู้นี้คือ มารดา ผู้นี้คือ บิดา พี่สาว พี่ชาย น้องสาว น้องชาย... เป็นต้น จักเป็นผู้หมดอายุอายุ ... ในกาลนั้น มนุษย์ทั้งหลายจักเข้าไปตั้งความอาฆาตอย่างแรงกล้าต่อกันและกัน คือ ความพยาบาท ความประทุษร้ายทางใจ จิตคิดจะเป็นฆาตกรอย่างแรงกล้า... ครั้งนั้น เพราะสัตว์ทั้งหลายมีความอาฆาตรุนแรงต่อกันและกัน จักบังเกิดมี สัตถันตรกัป อันเป็นกัปที่พินาศในระหว่าง เพราะศาสตราวุธ เพราะสงคราม สัตถันตรกัป จักมีตลอด ๑ สัปดาห์ โลกวินาศนี้ปรากฏเฉพาะผู้อยู่แห่งเดียวกัน ๒ คน ไม่สามารถจะเป็นอยู่ได้ สัตว์ทั้งหลายที่เหลือเว้นมนุษย์เท่านั้น จักประหารกันและกันพินาศไป มนุษย์เหล่านั้น เมื่อพ้น ๗ วันนั้นแล้ว จักปรองดองกัน พร่ำสอนกันว่า เราทั้งหลายในกาลต่อไป พวกเราพึงบำเพ็ญกุศล พึงงดเว้นจากปาณาติบาต คือ การหาสัตว์ พึงสมาทานประพฤติกุศลกรรมมถ ๑๐ ประการ แล้วละกรรม ๓ ประการ คือ อธรรมราคะ วิสมะโลภะ และมีฉาธรรม พวกเราพึงเป็นผู้เกื้อกูลแก่มารดา บิดา สมณะ มีความประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล... เมื่อมนุษย์เหล่านั้น ประพฤติธรรมให้ดียิ่งขึ้น มนุษย์เหล่านั้น จักมีอายุ ๒๐ ปี ๔๐ ปี ๕๐ ปี ตามลำดับ... มนุษย์ทั้งหลายมีอายุ ๒๐๐ ปี พิจารณาเห็นผลของกุศลกรรม จักบำเพ็ญธรรมให้เต็มให้ยิ่งขึ้นไป ครั้งนั้นมนุษย์เจริญด้วยอายุ โดยลำดับ ๓๐๐ ๔๐๐...๑,๐๐๐ ๒,๐๐๐...๑๐,๐๐๐ ๒๐,๐๐๐...๙๐,๐๐๐ ปี ในกาลที่มนุษย์มีอายุ ๙๐,๐๐๐ ปี ก็เปลี่ยนชื่อเมืองพาราณสี เป็นเมืองอุปถนนคร ยาวประมาณ ๑ โยชน์ เมื่อมนุษย์มีอายุ ๑๐๐,๐๐๐ ปี เมืองอุปถนนคร จักมีชื่อว่า ปทุม-นคร มีปริมาณ ๗ โยชน์ มนุษย์จักมีอายุ ๑๐๐,๐๐๐ โภกปี แต่นั้น จักมีอายุ ๑ อสงไขย ปทุมนคร จักมีชื่อว่า มณฑารพนคร มีปริมาณ ๑๒ โยชน์ ในเวลานั้น สัตว์ทั้งหลายไม่แก่ ไม่ตาย เมื่อไม่แก่ ไม่ตาย ย่อมประมาทอีก ด้วยคิดว่า ทุกข์ในนรกจะทำอะไรได้ อุกุศลกรรมย่อมปรากฏซ้ำอีก ธรรมเสื่อมถอยลง อายุลดถอยลงจาก ๑๐๐,๐๐๐ โภกปี เป็น ๑๐๐,๐๐๐ ๙๐,๐๐๐ ๘๐,๐๐๐ ปี ในชมพูทวีป จักเพียบพร้อมด้วยข้าวน้ำ...ฝนตกทุกกิ่งเดือน ทุก ๑๐ วัน ๕ วัน...ในกาลนั้นเมืองมณฑารพนคร ยาว ๑๒ โยชน์ กว้าง ๗ โยชน์ เป็นเกตุมตินคร ถึงพร้อมด้วยสมบัติ สมจริงดังคำที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสไว้...^{๒๗}

การเสด็จอุบัติขึ้นของพระศรีอาริยมตไตรยโพธิสัตว์

ในภัทรกัปนี้ หลังจากพระศาสนาของพระสมณโคดมพุทธเจ้าสิ้นสูญอันตรธานล่วงแล้ว ๗ อันตรกัป พระศรีอาริยมตไตรยโพธิสัตว์ จะทรงเสด็จอุบัติขึ้น ทรงถือกำเนิดในตระกูลพราหมณ์ ในนครเกตุมวดี มีพระนามว่า เมตไตรย มี สุพรหมพราหมณบุโรหิต เป็นพุทธบิดา พรหมวดีพราหมณี เป็นพุทธมารดา พระโพธิสัตว์ทรงประสูติ ณ อีสิปตนะ นาควัน (ป่าไม้กาะทิง) ในราชอุทยานแห่งเมืองเกตุมดี ทรงมีพระวรกายถึงพร้อมด้วยพุทธลักษณะอันประเสริฐ ๓๒ ประการ อันบริบูรณ์ด้วยอสีตยานุพยัญชนะ ๘๐ ประการ ทรงมีพุทธรัศมีส่องสว่างแผ่ไพศาลไปทั่วทุกทิศ และทรงมีปราสาท ๓ หลัง ชื่อสิริวิฑฒปราสาท, จันทกปราสาท และ สิทธิธตถปราสาท (ใน อมตรสธารา อรรถกถาอนาคตวงศ์) กล่าวว่

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙-๒๗.

เป็น ปราสาทแก้วทั้ง ๔ อันปรากฏนามว่า ศรีวิฑฒปราสาท ๑ วิฑฒมานปราสาท ๑ ปลิทธิตถปราสาท ๑ นันทกปราสาท ๑ (อ้างใน บารมี, หน้า ๑๑๖)

มี นางจันทรมุขีพราหมณี เป็นภรรยา และ พรหมวิฑฒนกุมาร เป็นบุตร ทรงครองเพศ ฆราวาส ๘,๐๐๐ ปี ทรงเห็นนิมิต ๔ ประการ อันทำความยินดีแล้วในกามให้พินาศ ทรงเห็นโทษใน วัตถุกามและกิเลสกามทั้งหลาย ทรงออกบวช ด้วยยาน คือ ปราสาท

พระศรีอารียเมตไตรยโพธิสัตว์ จะทรงบำเพ็ญบารมีตลอด ๗ วัน และเมื่อเสวยข้าว มธูปายาสที่นางสุนันทาพราหมณี (ใน อมตรสธารา อรรถกถาอนาคตวงศ์ กล่าวว่า เป็น พระนาง จันทมุขีเทวี^{๒๘}) นำมาถวายในวันวิสาขปุณมี แล้วเข้าไปในศาลวัน ครั้นเวลาเย็นทรงรับหูกาคา ๘ กำ ที่ โสถถียมานพนำมาถวาย จากนั้นเสด็จไปสู่ไม้มหาโพธิพฤกษ์ ชื่อ “กาคะทิง” ทรงนั่งบำเพ็ญสมาธิ เมื่อ ถึงกาลอันควร จึงทรงบรรลุนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

ทรงมีพระวรกายสูง ๘๘ ศอก มีพระฉัพพรรณรังสีจากพระวรกาย จักแผ่ชานไปตลอดพื้นที่ ๒๕ โยชน์ ทำให้สว่างไสวทั้งกลางวันและกลางคืน

มี พระอโศกเถระ และ พระพรหมเทวะเถระ เป็นพระอัครสาวก มี พระสีหะเถระ เป็น พุทธอุปัฏฐาก มี พระปทุมเถรี และ พระสุนณาเถรี เป็นพระอัครสาวิกา มี สุทธนะอุบาสก และ สังฆะ อุบาสก เป็นอัครสาวก และมี ยศวดีอุบาสิกา และสังฆาอุบาสิกา เป็นอัครสาวิกา

ในกาลสมัยแห่งพระพุทธองค์ คนทั้งหลายอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ระลึกถึงพระพุทธเจ้า เป็นอารมณ์ บริโภคข้าวสาสีที่เกิดด้วยพุทธานุภาพ

พระศรีอารียเมตไตรยพุทธเจ้า ทรงประกอบด้วย จักขุ ๕^{๒๙}

จักขุ ๕ ได้แก่ มังสจักขุ ทิพจักขุ ปัญญาจักขุ พุทธจักขุ และ สมันตจักขุ

มังสจักขุ ทรงมีพระเนตรอันงาม มีอำนาจ เห็นแจ่มใส ไว และเห็นไกล ๑

ทิพจักขุ ทรงมีพระญาณอันเห็นหมู่สัตว์ผู้เป็นไปต่าง ๆ กันด้วยอำนาจกรรม ๑

ปัญญาจักขุ ทรงประกอบด้วยพระปัญญาคุณยิ่งใหญ่ เป็นเหตุให้สามารถตรัสรู้ริยสัง

ธรรม ๑

พุทธจักขุ ทรงประกอบด้วยอินทรีย์ปโรปริยัตตญาณและอาสยานุสยญาณ เป็นเหตุให้ทรง ทราบอรรถาัยและอุปนิสัยแห่งเวไนยสัตว์แล้วทรงสั่งสอนแนะนำให้บรรลุนิเวศต่าง ๆ ยังพุทธกิจ ให้บริบูรณ์ ๑

สมันตจักขุ ทรงประกอบด้วยพระสัพพัญญุตญาณ อันหยั่งรู้ธรรมทุกประการ ๑

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๖.

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘.

เมื่อพระศรีอาริยมตไตรยพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระศาสนาของพระองค์จักดำรง
 สิ้นไป ๘๐,๐๐๐ ปี แล้วอันตรธานไป จักปรากฏความมืดเป็นอันเดียวกัน จนทั่วหมื่นโลกธาตุทั้งสิ้น แต่
 นั้นเมื่อกุศลกรรมบถ ๑๐ เสื่อมไป อกุศลกรรมบถอันทารุณ กักขฬะ ยังทุกขวิเสสให้เกิดจักบังเกิดมิใน
 โลก จนถึงมีไฟบรรลัยกัลป์มาเผาผลาญล้างแผ่นดินให้พินาศสิ้นทั้งแสนโกฏิจักรวาล เพลิงบรรลัยกัลป์จัก
 บังเกิดขึ้นใหม่แผ่นดินแห่งภทรกัปนี้จนหมดสิ้น จากนั้นในกาลเบื้องหน้านั้นเป็นสุญญกัป ที่ไม่มี
 พระพุทธเจ้ามาตรัสรู้เป็นเวลานานถึง ๑ สุญญอุสงไขยกัป^{๓๐}

สรุปความได้ว่า พระศรีอาริยมตไตรยพุทธเจ้า หมายถึง พระนิยตโพธิสัตว์ผู้ได้รับการพุทธ
 พยากรณ์จากพระสมณโคดมพุทธเจ้า เป็นผู้รอการอุบัติขึ้นในอนาคต เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่จะ
 เสด็จอุบัติในกตยุค ในอนาคตกาล หลังจากพระศาสนาของพระสมณโคดมพุทธเจ้าล่วงแล้ว ๗ อันตร
 กัป เป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่ ๕ (องค์สุดท้าย) ในภทรกัป เป็นพระวิริยาธิกะโพธิสัตว์ผู้มีความเพียรอย่าง
 ยิ่ง มีพระชนมายุ ๘๐,๐๐๐ ปี พระศาสนาของพระองค์ดำรงยาวนานกว่า ๗๒,๐๐๐ ปี ทำให้เหล่า
 เวไนยสัตว์พ้นจากห้วงสงสารวัฏแห่งทุกข์มีจำนวนอนกอนันต์หาประมาณมิได้

**แผนภูมิ ๓.๑ แสดงการเสด็จอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์
 ใน ๑ อสงไขยกัป(๖๔ อันตรกัป)^{๓๑}**

อธิบายความจาก แผนภูมิ อาศัยเนื้อความจาก มรุตตถวิลาสิณี ใน อรรถกถา ขุททกนิกายพุทธ
 วงศ์ ความว่า เมื่อพระเวสสภูพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว เมื่อกัปนั้นล่วงไป พระพุทธเจ้าก็ไม่อุบัติขึ้นถึง ๒๙
 กัป จากนั้นมาจึงได้เริ่มตั้งต้น ในภทรกัปนี้ บังเกิดพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์แล้ว คือ (๑) พระกุกุสันธะ
 (๒) พระโกนาคมนะ (๓) พระกัสสปะ และ (๔) พระสมณโคดมพุทธเจ้า ส่วน (๕) พระศรีอาริยมตไตรย
 พุทธเจ้า จักเสด็จอุบัติในอนาคตกาล กัปนี้ จึงสรรเสริญว่าเป็นภทรกัป

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙-๓๐.

จากแผนภูมิ หลังจากพุทธันดรต้นกัปล่วงมา ๖ อันตรกัป (๑) พระกกุสันธพุทธเจ้า ได้เสด็จอุบัติขึ้น ทรงมีพระชนมายุ ๔๐,๐๐๐ ปี จึงเสด็จดับขันธปรินิพพาน เกิดภาวะพุทธันดร (ว่างเว้นการอุบัติของพระพุทธรเจ้า) ๒๙ อันตรกัป จากนั้น (๒) พระโกนาคมะพุทธเจ้า ได้เสด็จอุบัติขึ้น ทรงมีพระชนมายุ ๓๐,๐๐๐ ปี จึงเสด็จดับขันธปรินิพพาน เกิดภาวะพุทธันดร ๖ อันตรกัป จากนั้น (๓) พระกัสสปะพุทธเจ้า ได้เสด็จอุบัติขึ้น ทรงมีพระชนมายุ ๒๐,๐๐๐ ปี จึงเสด็จดับขันธปรินิพพาน เกิดภาวะพุทธันดร ๗ อันตรกัป จากนั้น (๔) พระสมณโคดมพุทธเจ้า ได้เสด็จอุบัติขึ้น ทรงมีพระชนมายุ ๘๐ ปี จึงเสด็จดับขันธปรินิพพาน (ปัจจุบันอยู่ในพุทธกาลนี้) พระพุทธศาสนาแห่งพุทธสมัยนี้จะมีอายุ ๕,๐๐๐ ปี แล้วจะเกิดภาวะพุทธันดร ๗ อันตรกัป หลังจากนั้น (๕) พระศรีอารียเมตไตรยพุทธเจ้า จึงจักได้เสด็จอุบัติขึ้น ทรงมีพระชนมายุ ๘๐,๐๐๐ ปี จึงเสด็จดับขันธปรินิพพาน เกิดภาวะพุทธันดร ๔ อันตรกัป เป็นอันสิ้นสุดภัทรกัปนี้

สรุปความได้ว่า พระพุทธเจ้าผู้เสด็จอุบัติขึ้นในภัทรกัปนี้ ทั้ง ๕ พระองค์ เป็นผู้ที่มีพระปัญญาอันยิ่ง บรรลุพระสัพพัญญุตญาณ ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นผู้ที่มีพระบริสุทธิคุณ กอปรด้วยน้ำพระทัยแห่งพระเมตตาธรรมอันหาที่สุดมิได้ เป็นผู้ที่มีพระมหากรุณาคุณที่ยิ่งใหญ่ ทรงนำเหล่าเวไนยสัตว์จำนวนมากไม่มีที่สุดไม่มีประมาณให้พ้นจากสงสารวัฏแห่งทุกข์

จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์นี้ มีพระจริยวัตรแห่งพระพุทธเจ้าที่เหมือนกันหลายประการ อันเป็นเรื่องธรรมดาของพระพุทธเจ้า แต่ก็มีปูมพระพุทธรประวัติพุทธจริยาบางประการที่แตกต่างกัน ดังจะได้นำมาแสดงไว้ในหัวข้อต่อไป

๓.๒ คุณสมบัติของพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์แห่งภัทรกัป

๓.๒.๑ ความเหมือนกันของพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์

ใน มรุตตวลิลานี คัมภีร์อรรถกถา ขุททกนิกาย พุทธวงศ์ พุทธปภิณกกัมมท์ ว่าด้วยเรื่องเบ็ดเตล็ดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า เป็นการนำเสนอเรื่องธรรมดาของพระพุทธเจ้า โดยกล่าวถึง เรื่องราวและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะมีเกิดขึ้นในพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์เหมือนกันหมด ซึ่งได้แสดงรายละเอียดไว้แล้ว ในบทที่ ๒

ดังนั้น ในหัวข้อนี้จะขอกล่าวถึงคุณสมบัติที่มีเหมือนกันของการเป็นพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์ เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ ความรู้และเข้าใจมากขึ้นสำหรับงานวิจัยฉบับนี้

พระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์ อันได้แก่ พระกกุสันธพุทธเจ้า ๑ พระโกนาคมะพุทธเจ้า ๑ พระกัสสปะพุทธเจ้า ๑ พระสมณโคดมพุทธเจ้า ๑ และพระศรีอารียเมตไตรยพุทธเจ้า ๑ มีคุณสมบัติที่เหมือนกันดังต่อไปนี้

๑. พระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์นี้ ทุกพระองค์เสด็จบังเกิดขึ้นในกัปเดียวกัน จึงได้ชื่อว่า ภัทรกัป

๒. ทูทพระองค์ ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ที่มีปณิธานที่แน่วแน่มั่นคงในความปรารถนาการได้เป็นพระพุทธเจ้า

๓. ทูทพระองค์ เป็นผู้มีพระวิริยะพากเพียรในการสร้างสมพุทธการกธรรม (บารมีธรรม ๑๐ ประการ) ครบถ้วนทั้ง ๓ ชั้น ทำให้เกิดเป็น บารมี ๓๐ ทศ บารมีที่บริบูรณ์เพื่อความเป็นพระพุทธเจ้าอย่างยิ่ง

๔. ทูทพระองค์ เป็นผู้มีความสมบูรณ์แห่งธรรมสมิทาน ๘ ประการ

๕. ทูทพระองค์ เป็นผู้ได้รับพุทธพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าในอดีต ว่าจะได้เสด็จอุบัติเป็นพระพุทธเจ้า

๖. ทูทพระองค์ เมื่อทรงปฏิสนธิลงสู่พระครรภ์พุทธมารดา จักบังเกิด บุพพนิมิต ๓๒ ประการ

๗. ทูทพระองค์ ทรงไม่ละสถานที่ ๔ แห่ง ได้แก่ สถานที่ตรัสรู้ คือ โขธัมมชุตตัม ๑ สถานที่ประกาศพระธรรมจักร คือ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ๑ สถานที่เหยียบพระบาทครั้งแรก ใกล้ประตูสังกัสสนคร ครั้งเสด็จลงจากเทวโลก ๑ และ สถานที่วางเท้าเคียง ๔ เท้าแห่งพระคันธกุฎีในพระวิหารเชตวัน พระวิหารเล็กก็มีใหญ่ก็มี ทั้งพระวิหารก็ไม่ละ ทั้งพระนครก็ไม่ละ ๑^๒

๘. ทูทพระองค์ ทรงมีมหาปุริสลักษณะ ๓๒ อนุพยัญชนะ ๘๐ พระฉัพพังรังสีดงาม มีอนันตรายิกธรรม และได้รับคุณสมบัติแห่งอภิญ्ञานะ ๑๘ ประการ

๙. ทูทพระองค์ ทรงมีอุเทศเหมือนกัน กล่าวคือ จะทรงแสดงธรรม ย่อมทรงแสดงโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ จะตรัส ย่อมตรัสอริยสัจธรรม ๔ จะทรงให้ศึกษา ย่อมทรงให้ศึกษาในไตรสิกขา และเมื่อจะทรงพรา้สอน ย่อมทรงพรา้สอนข้อปฏิบัติคือความไม่ประมาท ย่อมมีอุเทศอย่างเดียวกัน ฉะนั้น

๑๐. ทูทพระองค์ ทรงมีพระจักขุ ๕ อันได้แก่ มังสจักขุ ทิพพจักขุ ปัญญาจักขุ พุทธจักขุ และ สมันตจักขุ

๑๑. ทูทพระองค์ ทรงมี ญาณเฉพาะพระพุทธเจ้า ๖ ประการ ได้แก่

๑. อินทริยปโรปริยัตตญาณ ญาณหยั่งรู้อินทริยอันยิ่งและหย่อนของสัตว์ ๑

๒. อาสยานุสยญาณ ญาณหยั่งรู้อัธยาศัย คือ ความน้อมใจไปทั้งทางดีและทางชั่ว และอนุสัย คือ กิเลสนอนเนื่องในสันดาน มีกามราคะ เป็นต้น มีวิชาเป็นที่สุด ๑

๓. ยมกปาฏิหาริยญาณ ญาณอันทำให้สามารถแสดงปาฏิหาริย์คู่ได้ คือ ธาตุน้ำธาตุไฟออกพร้อมกัน ๑

๔. มหากรุณาสมาปัตติญาณ ญาณในการเข้าสมาบัติมีมหากรุณาเป็นอารมณ์ ๑

^{๓๒} พุ.พุทธ.อ.๗๓/๗๔๗.

๕. สัพพัญญุตญาณ ญาณคือความเป็นผู้รู้สิ่งทั้งปวง ๑
๖. อนาวรรณญาณ ญาณอันไม่มีความขัดข้อง ไม่มีเครื่องกั้น ๑
๑๒. ทูกระองค์ เป็นผู้มิพระคุณ ๒ ประการ คือ อตตทิตตสมบัติ ๑ พรหิตตสมบัติ ๑
๑๓. ทูกระองค์ เป็นผู้มิพระคุณ ๓ ประการที่ยิ่งใหญ่ คือ พระปัญญาคุณ ๑ พระ
 บริสุทธิคุณ ๑ และ พระมหากรุณาคุณ ๑
๑๔. ทูกระองค์ เป็นผู้มิพระคุณ ๙ ประการที่สมบูรณ์พร้อม คือ
๑. อรหัง เป็นพระอรหันต์ ๑
  ๒. สัมมาสัมพุทธโธ เป็นผู้ตรัสรู้ชอบได้ด้วยพระองค์เอง ๑
  ๓. วิชชาจรณสัมปันโน เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาความรู้ดี และจรณะความประพฤติ

ดี ๑

๔. สุกโต เป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว ๑
  ๕. โลกวิทู เป็นผู้รู้แจ้งโลก ๑
  ๖. อนุตตโร บริสัทมมสารถิ เป็นผู้ฝึกบวชที่สมควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม ๑
  ๗. สัตถา เทวมนุสสานัง เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ๑
  ๘. พุทโธ เป็นผู้ตื่นและเบิกบานแล้ว ๑
  ๙. ภควา เป็นผู้มิโชค ทำการใดลุล่วง สามารถจำแนกธรรมสั่งสอนสัตว์ได้ ๑
๑๕. ทูกระองค์ ทรงเผยแผ่แนะนำสั่งสอน เหล่าเวไนยสัตว์ทั้งหลายให้ข้ามพ้นจาก
 สงสารวัฏแห่งทุกข์ เป็นจำนวนนับประมาณมิได้
๑๖. ทูกระองค์ เมื่อเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว จะไม่เสด็จกลับมาอุบัติบังเกิดขึ้นอีก
 จะเห็นได้ว่า คุณสมบัติความเหมือนกันของพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์ ๑๖ ประการ
 ที่นำมาถ่าวนี้ เป็นคุณสมบัติสำคัญอันเป็นปกติที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ ผู้ตรัสรู้
 อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณจักพึงกระทำ เป็นพุทธกิจที่ยังประโยชน์แก่สรรพสัตว์ มนุษย์และเทวดา
 เพื่อประโยชน์และความสุขของปวงชน เพื่อนำธรรมให้เจริญแก่พระพุทธศาสนา เพื่อพาเหล่าเวไนย-
 สัตว์ให้ข้ามพ้นสงสารวัฏแห่งทุกข์ อันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

๓.๒.๒ ความแตกต่างกันของพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์

เวมัตตกถา ในอรรถกถา ขุททกนิกาย พุทธวงศ์ พุทธปรัณกัณฐ์ ว่าด้วยเรื่องเบ็ดเตล็ด
 เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า กล่าวถึงความแตกต่างกันของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์^{๓๓} สามารถสรุปความไว้
 ได้ดังนี้

^{๓๓} พุ.พุทธ.อ.๗๓/๗๔๑-๗๔๓.

เวมัตตกา

พระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์ มีเวมัตตะ คือ ความแตกต่างกัน ๘ อย่าง คือ อายุเวมัตตะ ปมาณเวมัตตะ กุลเวมัตตะ ปธานเวมัตตะ รัศมีเวมัตตะ ยานเวมัตตะ โภธิเวมัตตะ บัลลังก์เวมัตตะ.

อายุเวมัตตะ

บรรดาเวมัตตะเหล่านั้น ชื่อว่า อายุเวมัตตะ ความแตกต่างกันแห่งพระชนมายุ ได้แก่ พระพุทธเจ้าบางพระองค์มีพระชนมายุยืน บางพระองค์มีพระชนมายุสั้น. จริงอย่างนั้น ...

นามพระพุทธเจ้า	ความแตกต่างกันแห่งพระชนมายุ
พระกกุสันธพุทธเจ้า	๔๐,๐๐๐ ปี
พระโกนาคมนะพุทธเจ้า	๓๐,๐๐๐ ปี
พระกัสสปะพุทธเจ้า	๒๐,๐๐๐ ปี
พระสมณโคดมพุทธเจ้า	๘๐ ปี
พระศรีอาริยมตไตรยพุทธเจ้า	๘๐,๐๐๐ ปี

ประมาณอายุ ไม่มีประมาณ โดยยุคของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ผู้ประกอบด้วยกรรมที่ทำให้อายุยืน นี้ชื่อว่าอายุเวมัตตะ ของพระพุทธเจ้า ทั้ง ๕ พระองค์.

ปมาณเวมัตตะ

ที่ชื่อว่า ปมาณเวมัตตะ ความแตกต่างกันแห่งประมาณ ได้แก่ พระพุทธเจ้าบางพระองค์สูง บางพระองค์ต่ำ. จริงอย่างนั้น ...

นามพระพุทธเจ้า	ความแตกต่างกันแห่งประมาณ
	ความสูงของพระวรกาย
พระกกุสันธพุทธเจ้า	๔๐ ศอก
พระโกนาคมนะพุทธเจ้า	๓๐ ศอก
พระกัสสปะพุทธเจ้า	๒๐ ศอก
พระสมณโคดมพุทธเจ้า	๑๘ ศอก
พระศรีอาริยมตไตรยพุทธเจ้า	๘๘ ศอก

นี้ชื่อว่า ปมาณเวมัตตะ ของพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์.

กุลเวมัตตะ

ที่ชื่อว่า กุลเวมัตตะ ความแตกต่างกันแห่งตระกูล ได้แก่ พระพุทธเจ้าบางพระองค์เกิดในตระกูลกษัตริย์ บางพระองค์เกิดในตระกูลพราหมณ์.

ควรทำความเข้าใจก่อนว่า พระโพธิสัตว์ ผู้จะได้เสด็จอุบัติขึ้นมาในโลก จะทรงพิจารณาสถานะและคุณสมบัติของบุคคลผู้จะได้เป็น พุทธบิดาและพุทธมารดา โดย อุภโตสุชาตตะ คือ เป็นผู้มีการกำเนิดดีแล้วทั้งสองฝ่าย เป็นผู้สกุลสูง เป็นเชื้อสายวรรณะนั้นต่อเนื่องกันมาโดยตลอด

นามพระพุทธรเจ้า	ความแตกต่างกันแห่งตระกูล
พระกกุสันธพุทธรเจ้า	ตระกูลพราหมณ์
พระโกนาคมนะพุทธรเจ้า	ตระกูลพราหมณ์
พระกัสสปะพุทธรเจ้า	ตระกูลพราหมณ์
พระสมณโคดมพุทธรเจ้า	ตระกูลกษัตริย์
พระศรีอาริยเมตไตรยพุทธรเจ้า	ตระกูลพราหมณ์

นี้ชื่อว่า กุลเวมัตตะ ของพระพุทธรเจ้า ทั้ง ๕ พระองค์.

ปธานเวมัตตะ

ที่ชื่อว่า ปธานเวมัตตะ ความแตกต่างกันแห่งการตั้งความเพียร ได้แก่

นามพระพุทธรเจ้า	ความแตกต่างกันแห่งการตั้งความเพียร
พระกกุสันธพุทธรเจ้า	๑๐ เดือน
พระโกนาคมนะพุทธรเจ้า	๖ เดือน
พระกัสสปะพุทธรเจ้า	๗ วัน
พระสมณโคดมพุทธรเจ้า	๖ ปี
พระศรีอาริยเมตไตรยพุทธรเจ้า	๗ วัน

นี้ชื่อว่า ปธานเวมัตตะ. ของพระพุทธรเจ้าทั้ง ๕ พระองค์

รัศมีเวมัตตะ

ที่ชื่อว่า รัศมีเวมัตตะ ความแตกต่างกันแห่งพระรัศมี.

นามพระพุทธรเจ้า	ความแตกต่างกันแห่งพระรัศมี
พระกกุสันธพุทธรเจ้า	แผ่ไปไกล ๑๐ โยชน์
พระโกนาคมนะพุทธรเจ้า	ไม่มีเนื้อความระบู่ไว้
พระกัสสปะพุทธรเจ้า	ไม่มีเนื้อความระบู่ไว้
พระสมณโคดมพุทธรเจ้า	แผ่ไปไกล ๑ วา (ประมาณโดยรอบ)
พระศรีอาริยเมตไตรยพุทธรเจ้า	แผ่ไปไกล ๒๕ โยชน์

นี้ชื่อว่า รัศมีเวมัตตะ. ของพระพุทธรเจ้าทั้ง ๕ พระองค์

ยานเวมัตตะ

ที่ชื่อว่า ยานเวมัตตะ ความแตกต่างกันแห่งพระยานพาหนะได้แก่ พระพุทธรเจ้าบางพระองค์ออกอภินิษกรรมด้วยยานพาหนะคือช้าง บางพระองค์ด้วยยานพาหนะคือม้า บางพระองค์ด้วยยานพาหนะคือรถ ดำเนินด้วยพระบาท ปราสาทและวอเป็นต้นอย่างใดอย่างหนึ่ง. แห่งพระพุทธรเจ้าทั้ง ๕ พระองค์

นามพระพุทธรเจ้า	ความแตกต่างกันแห่งพระยานพาหนะ
พระกกุสันธพุทธรเจ้า	รถ
พระโกนาคมนะพุทธรเจ้า	ช้าง
พระกัสสปะพุทธรเจ้า	ปราสาท
พระสมณโคดมพุทธรเจ้า	ม้า
พระศรีอาริยเมตไตรยพุทธรเจ้า	ปราสาท

นี้ชื่อว่า ยานเวมัตตะ.แห่งพระพุทธรเจ้า ทั้ง ๕ พระองค์

โพธิรุกขเวมัตตะ

ที่ชื่อว่าโพธิรุกขเวมัตตะ ความแตกต่างกันแห่งโพธิพฤกษ์ ได้แก่

นามพระพุทธรเจ้า	ความแตกต่างกันแห่งโพธิพฤกษ์
พระกกุสันธพุทธรเจ้า	ต้นศรีสะ (ไม้ซีก)
พระโกนาคมนะพุทธรเจ้า	ต้นอุทุมพร (ไม้มะเดื่อ)
พระกัสสปะพุทธรเจ้า	ต้นนิโครธ (ไม้ไทร/ไม้กร่าง)
พระสมณโคดมพุทธรเจ้า	ต้นอัสสัตถะ (ไม้โพธิใบ)
พระศรีอาริยเมตไตรยพุทธรเจ้า	ต้นนาคะ (ไม้กาะทิง)

นี้ชื่อว่า โพธิเวมัตตะ. แห่งพระพุทธรเจ้าทั้ง ๕ พระองค์

บัลลังก์เวมัตตะ

ที่ชื่อว่าบัลลังก์เวมัตตะ ความแตกต่างกันแห่งบัลลังก์ ได้แก่

นามพระพุทธรเจ้า	ความแตกต่างกันแห่งบัลลังก์
พระกกุสันธพุทธรเจ้า	๒๖ คอก
พระโกนาคมนะพุทธรเจ้า	๒๐ คอก
พระกัสสปะพุทธรเจ้า	๑๕ คอก
พระสมณโคดมพุทธรเจ้า	๑๔ คอก
พระศรีอาริยเมตไตรยพุทธรเจ้า	ไม่มีเนื้อความปรากฏ

นี้ชื่อว่าบัลลังก์เวมัตตะ แห่งพระพุทธรเจ้าทั้ง ๕ พระองค์

สรุปได้ว่า เวมัตตะ ๘ หมายถึง ความแตกต่าง ๘ ประการของพระพุทธรเจ้าทั้ง ๕ พระองค์ คือ อายุเวมัตตะ (พระชนมายุ) ปมาณเวมัตตะ (ขนาดพระวรกาย) กุลเวมัตตะ (ตระกูล) ปธานเวมัตตะ (การบำเพ็ญเพียร) รัศมีเวมัตตะ (รัศมีกาย) ยานเวมัตตะ (ยานที่ใช้ในการออกอภิเษกกรรม) โพธิเวมัตตะ (โพธิบัลลังก์) บัลลังก์เวมัตตะ.(ขนาดของบัลลังก์)

๓.๒.๓ เหตุที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายไม่เสด็จอุบัติขึ้นพร้อมกัน

ใน พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่ม ๓ ภาค ๑ ได้แสดงเหตุที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายไม่เสด็จอุบัติขึ้นพร้อมกัน^{๓๔} เนื้อความเป็นการเสวนาปุจฉาของพระยามิลินทร์ธรรมาจารย์สามารถสรุปเนื้อความของเหตุที่พระพุทธเจ้าไม่เสด็จอุบัติขึ้นพร้อมกัน ได้ดังนี้

ประการที่ ๑ ธรรมดาบุคคลผู้เป็นเอก เมื่อจะอุบัติขึ้นในโลก ย่อมจักอุบัติขึ้นเป็นมนุษย์ผู้ อัจฉรย์ เป็นมนุษย์ผู้มีความพากเพียรในการบำเพ็ญบารมีเป็นอย่างยิ่ง หาผู้ใดเปรียบมิได้ หากพระพุทธเจ้าทั้งหลายเสด็จอุบัติขึ้นพร้อมกัน ในคราวเดียว พระพุทธเจ้าทั้งหลายก็พึงเป็นมนุษย์ผู้ไม่น่าอศจรย์

ประการที่ ๒ พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงมีอุเทศเหมือนกัน คือ จะทรงแสดงธรรมย่อมทรง แสดงโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ จะตรัสย่อมตรัสอริยสัจธรรม ๔ จะทรงให้ศึกษาย่อมทรงให้ศึกษา ในไตรสิกขาและเมื่อจะทรงพร่ำสอนย่อมทรงพร่ำสอนข้อปฏิบัติคือความไม่ประมาท ย่อมมีอุเทศอย่าง เดียวกัน ธรรมของพระพุทธองค์เป็นธรรมอันเกิดจากพระปัญญาธิคุณอันยิ่ง ธรรมนั้นย่อมถือว่าเป็น เอกธรรมอันเลิศ เป็นธรรมที่วิเศษ เป็นสิ่งที่น่าอศจรย์ ดังนั้นหากมีพระพุทธเจ้าหลายพระองค์ แสดง อุเทศเดียวกัน พร้อมกัน ธรรมนั้นจักไม่เป็นเอกธรรม ไม่วิเศษ และจะพึงเป็นธรรมที่ไม่น่าอศจรย์

ประการที่ ๓ หากพระพุทธเจ้าทั้งหลายเสด็จอุบัติขึ้นพร้อมกัน จักเป็นเหตุแห่งการวิวาท ระหว่างสาวก ย่อมเกิดการเปรียบเทียบความวิเศษของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ สาวกแต่ละสำนัก ย่อมกล่าวอ้าง ย่อมยกย่องศาสดาของตนว่ามีความวิเศษกว่าสำนักอื่น อันจะนำมาซึ่งความแบ่งแยก ทำให้เกิดสังฆเภท ทำให้เกิดการวิวาท ย่อมไม่ใช่สิ่งพึงปรารถนาของพระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้เปี่ยมด้วย พระเมตตา และพระมหากรุณาอันยิ่ง

ทั้งสามประการที่ได้กล่าวมานี้ เป็นเหตุอันทำให้พระพุทธเจ้าทั้งหลายจักไม่เสด็จอุบัติขึ้นมา พร้อมกัน ในเวลาเดียวกัน ด้วยประการฉะนี้

ต่อไปในบทที่ ๔ จะเป็นการวิเคราะห์คุณค่าการศึกษาพระพุทธเจ้า ทั้ง ๕ พระองค์ ในด้าน การบำเพ็ญเพียรอันเกี่ยวเนื่องกับความศรัทธา ๑ ด้านอายุของพระพุทธเจ้าอันเกี่ยวเนื่องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๑ ด้านการปรับใช้หลักธรรมเพื่อประโยชน์ต่อตนและสังคม ๑

^{๓๔}ที่.ปา.อ.๑๕/๒๕๑-๒๕๕.

บทที่ ๔

วิเคราะห์คุณค่าการศึกษาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป

จากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยและเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป ทำให้ผู้วิจัยได้เห็นถึงคุณค่าที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ กล่าวคือ ทำให้เห็นถึงความพากเพียรพยายามของพระโพธิสัตว์ในการปฏิบัติเพื่อความเป็นพระพุทธเจ้า ได้รู้ถึงความยาวนานของช่วงระยะเวลาที่พระโพธิสัตว์ใช้ในการบำเพ็ญบารมีสร้างสมบุญ และช่วงเวลาพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ได้ปฏิบัติพุทธกิจเพื่อสั่งสอนเหล่าเวไนยสัตว์ รวมถึงได้รู้และเข้าใจในหลักธรรมในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า และหลักธรรมที่พระพุทธองค์นำมาใช้เผยแผ่แนะนำสั่งสอน อันเป็นประโยชน์ต่อปวงชน ดังนั้นเพื่อความสมบูรณ์ของงานวิจัยฉบับนี้ ในบทที่ ๔ นี้ ผู้วิจัยจึงจะทำการวิเคราะห์คุณค่าการศึกษาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ โดยจำแนกเป็น ๓ ด้าน คือ ด้านการบำเพ็ญบารมี ด้านอายุของพระพุทธเจ้า และด้านการปรับใช้หลักธรรม อันมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๔.๑ ด้านการบำเพ็ญเพียร

สำหรับงานวิจัยฉบับนี้ คุณค่าการศึกษาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป ด้านการบำเพ็ญเพียร หมายถึง คุณประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาเรื่องพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัปเกี่ยวกับ การบำเพ็ญเพียรสร้างบารมีธรรม ตามปณิธานปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้า ของพระโพธิสัตว์ทั้ง ๕ พระองค์

จากการศึกษาค้นคว้าพระพุทธรูปประวัติของพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์ โดยได้นำเสนอเนื้อหาในบทที่ ๒ พระพุทธเจ้าในพระพุทธศาสนาเถรวาท และคุณสมบัติของผู้ที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้วนั้น ทำให้ผู้วิจัยได้พิจารณาเห็น คุณสมบัติประการหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายมีเป็นพิเศษ อาจเรียกได้ว่ามีอย่างเปี่ยมล้น มีมากเกินกว่าปุถุชนคนธรรมดาจะมีได้ นั่นคือ พระวิริยะ หรือความพากเพียรพยายาม ในการปฏิบัติตามพระปณิธานของพระโพธิสัตว์ทั้งหลายเพื่อให้บรรลุความปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้า ด้วยความเลื่อมใสศรัทธาอันแรงกล้าเป็นที่ตั้ง อันมีความเพียรพยายามอย่างอุกฤษฏ์ในการสร้างสมบารมีธรรม (พุทธการกธรรม หรือ บารมีธรรม ๑๐ ประการ) นั้นให้ครบถ้วนบริบูรณ์จนสำเร็จเป็น บารมีธรรม ๓๐ ทัก

ความเพียร ในทางพระพุทธศาสนา มีศัพท์ที่มีความหมายตรงกับคำว่า เพียร ได้แก่ วิริยะ, ปธาน นอกจากนี้ยังมีศัพท์ที่มีความหมายคล้ายคลึงกันคือ อุตสาหะ

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ และพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรมอธิบายความหมาย ปธาน ไว้ดังนี้ ปธาน หมายถึง ความเพียร ความเพียรที่ชอบ^๑ เป็นสัมมาวายามะ มี ๔ อย่าง^๒ คือ

๑. สัจวรปธาน เพียรระวังบาปอกุศลที่ยังไม่เกิด มิให้เกิดขึ้น
  ๒. ปหานปธาน เพียรละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว
  ๓. ภาวนापธาน เพียรเจริญทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น
  ๔. อนุรักษนาปธาน เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว มิให้เสื่อมไปและให้เพิ่มไพบูลย์
- ปธาน ๔ นี้เรียกอีกอย่างว่า สัมมปธาน ๔ (ความเพียรชอบ, ความเพียรใหญ่)

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ให้ความหมาย บำเพ็ญ หรือ การบำเพ็ญ หมายถึง ทำ ทำด้วยความตั้งใจ ปฏิบัติ ทำให้เต็ม ทำให้มีขึ้น ทำให้สำเร็จผล (ใช้แก่สิ่งที่ตั้งงามเป็นบุญกุศล)^๓

ในงานวิจัยฉบับนี้ การบำเพ็ญเพียร จึงหมายถึง การปฏิบัติตนด้วยความตั้งใจอันจะทำให้เกิดผลสำเร็จตามความปรารถนาของพระพุทธเจ้า โดยมุ่งเน้นในการระวังบาปอกุศลที่ยังไม่เกิด มิให้เกิดขึ้น ในการไม่กระทำบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว ในการปฏิบัติกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นให้เกิดขึ้น และในการเพียรพยายามรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว มิให้เสื่อมสูญ และทำให้เกิดเพิ่มขึ้นจากที่มีอีก

จากการศึกษาค้นคว้าคุณค่าการศึกษาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัปด้านการบำเพ็ญเพียร ผู้วิจัยพบว่า พระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์เป็นผู้มีความเพียรเป็นอย่างยิ่งสมควรที่จะนำความเพียรของพระองค์มาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต เพราะพระพุทธองค์เป็นผู้มีความเพียรพร้อมใน ๓ ด้านคือ ด้านความคิด (จิตใจ-มโนปณิธาน) ด้านเปล่งวาจา (วจีปณิธาน) และด้านปฏิบัติ (กายวาจา-กายวจีปณิธาน) โดยมีความเพียรในด้านความคิดที่เรียกว่า มโนปณิธานคือความเพียรมุ่งมั่นตั้งความปรารถนาทางจิตใจในการจะบำเพ็ญตนให้เป็นพระพุทธเจ้าเป็นเวลายาวนานหลายอสงไขย จากนั้นจึงแสดงปณิธานที่แน่วแน่ออกมาด้วยการเปล่งเป็นวาจาที่เรียกว่า วจีปณิธานคือความเพียรมุ่งมั่นตั้งปรารถนาในการจะบำเพ็ญตนให้เป็นพระพุทธเจ้าด้วยการกล่าวปณิธานนั้นเป็นเวลาอีกหลายอสงไขย และจากนั้นได้แสดงความมุ่งมั่นในการจะเป็นพระพุทธเจ้าด้วยการปฏิบัติคือการแสดงออกทางกาย

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๐๐.

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒๑.

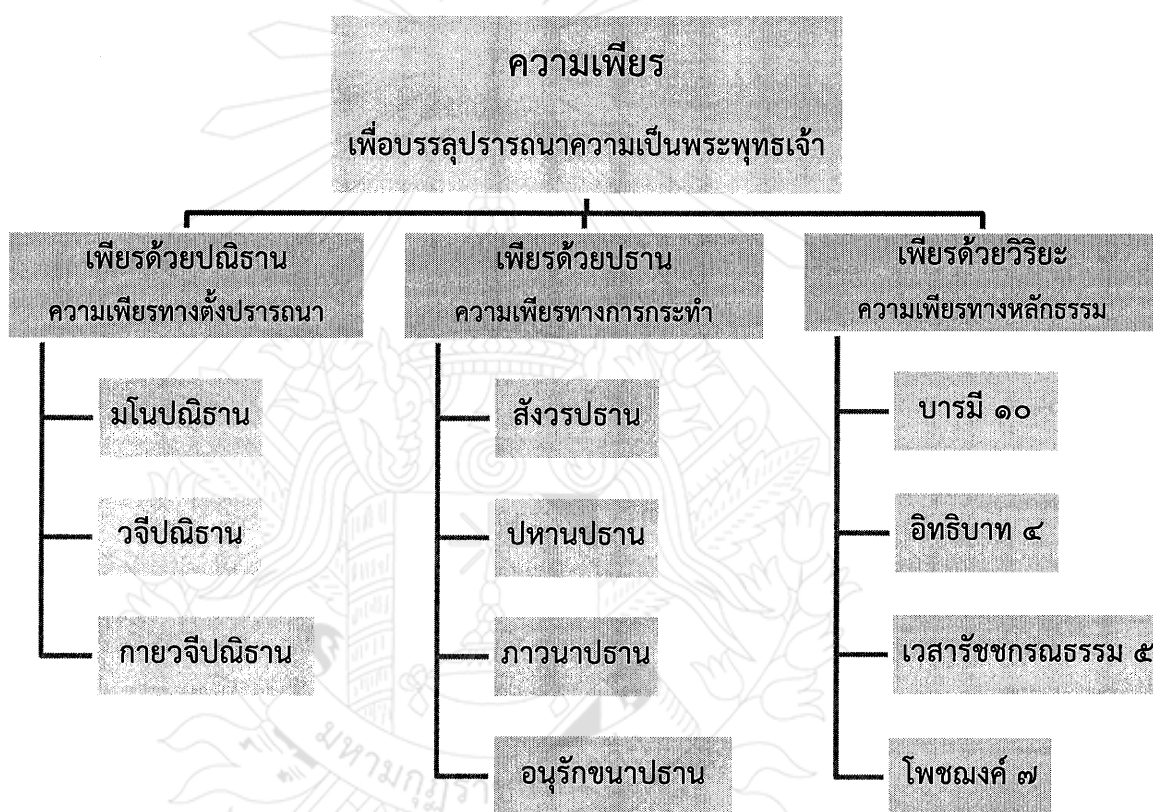
^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, อ่างแล้ว, หน้า ๑๘๑.

วาทะที่เรียกว่า กายวิปัสสนา คือความเพียรมุ่งมั่นตั้งปรารถนาในการแสดงตนและปฏิบัติตนทั้งทางกายและวาจาในการที่จะบำเพ็ญตนให้เป็นพระพุทธเจ้าเพื่อจะได้ตรัสรู้ธรรมอันสูงสุด เพื่อความพ้นจากความทุกข์ เพื่อช่วยเหลือเหล่าสรรพสัตว์ทั้งปวงให้พ้นจากความทุกข์ของโลก โดยการบำเพ็ญเพียรเป็นเวลายาวนานอีกหลายอสงไขย ดังเนื้อหาที่ได้นำเสนอแล้วในบทที่ ๒ ทั้งนี้จะพบได้ว่า ในการบำเพ็ญเพียรของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์มีเวลาที่แตกต่างกัน ดังเช่น พระกกุสันธพุทธเจ้าบำเพ็ญเพียรในเวลา ๑๐ เดือน พระโกนาคมนะพุทธเจ้าบำเพ็ญเพียรในเวลา ๖ เดือน พระกัสสปะพุทธเจ้าบำเพ็ญเพียรในเวลาเพียง ๗ วัน พระสมณโคดมพุทธเจ้าบำเพ็ญเพียรเป็นเวลาถึง ๖ ปี เวลาที่ในการบำเพ็ญเพียรที่แตกต่างกันเกิดจากบารมีธรรมที่แต่ละพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์สั่งสมมาในอดีต ทุกพระองค์กระทำความเพียรด้วยสัมมัปปธาน ๔ ที่เต็มเปี่ยม แต่ไม่ว่าจะใช้เวลามากหรือน้อยในการบำเพ็ญเพียรเพื่อให้ได้ตรัสรู้ก็จะเห็นได้ว่าทุกพระองค์มีความมุ่งมั่นมีปณิธานที่แน่วแน่ในการที่จะเป็นพระพุทธเจ้า โดยมีหลักธรรมอันเป็นแนวทางปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ยึดเป็นแนวทางคือ บารมี ๑๐ อิทธิบาท ๔ เวสสารัชชกรณธรรม ๕ โพชฌงค์ ๗ เพราะหลักธรรมดังกล่าวมานี้เป็นหลักธรรมในการส่งเสริมความเพียรสนับสนุนให้ปฏิบัติธรรมได้ผลสำเร็จ นั่นคือการบำเพ็ญเพียรปฏิบัติตนตามปณิธานในการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าเพื่อให้ตนพ้นจากความทุกข์อย่างสิ้นเชิง และเพื่อช่วยเหลือเหล่าสรรพสัตว์ทั้งปวงให้พ้นจากความทุกข์ของโลก

ผู้วิจัยพบว่า พระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์ทรงเป็นแบบอย่างแห่งการกระทำความเพียร ในการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งมีความปรารถนาสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างมุ่งมั่น จะต้องมีความตั้งมั่นมีปณิธานในการที่จะกระทำสิ่งนั้น ๆ อย่างเด็ดเดี่ยว จะต้องมีความมุ่งมั่นของจิตใจ และความมุ่งมั่นในการปฏิบัติทั้งทางกายและวาจา เพื่อให้กระทำสิ่งนั้น ๆ ได้บรรลุผลสำเร็จ ในการบำเพ็ญเพียรเบื้องต้น เช่น ในการรักษาศีล ๕ ข้อ อันเป็นข้อปฏิบัติพื้นฐานของพุทธศาสนิกชนที่ดี ผู้ปฏิบัติก็จะต้องมีความปรารถนาทางจิตใจเป็นอันดับแรกว่า ตนจะรักษาศีล ๕ นั้นไม่ให้พร่อง ไม่ให้ต่างพร้อย ไม่ให้ขาด จากนั้นจะต้องมีการกล่าววาจาในการตั้งปณิธานนั้นด้วยการอาราธนาศีล ๕ เป็นประจำ นอกจากนั้นจะต้องมีความเพียรพยายามบากบั่นมุ่งมั่นที่จะรักษากายวาจาใจของตนในการรักษาศีล ๕ ข้อนี้เป็นอย่างแน่วแน่ ยังจะต้องมีความมานะอดทนอดกลั้นอย่างยิ่งไม่ว่าจะมีสิ่งใดมากระทบหรือมาสั่นคลอนก็จะต้องบากบั่นบำเพ็ญเพียรรักษาศีล ๕ นั้นไม่ให้พร่อง ไม่ให้ต่างพร้อย ไม่ให้ขาดตามที่ตั้งปณิธานไว้ ตัวอย่างที่ผู้วิจัยประสบมาด้วยตนเองเกี่ยวกับการบำเพ็ญเพียรได้แก่ การไปปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามโครงการของมหาวิทยาลัย เป็นเวลา ๑๕ วันที่วัดเขาบรรจบ นักศึกษาทุกคนจะต้องมีความเพียรในการปฏิบัติตนตามเวลาดังกล่าว สิ่งที่ได้รับนอกจากจะทำให้ผ่านหลักสูตรของทางมหาวิทยาลัยแล้ว ยังเป็นช่วงเวลาที่คุณคนได้บำเพ็ญเพียรในการปฏิบัติธรรมรักษาศีลให้บริสุทธิ์บริบูรณ์อันส่งผลดีให้แก่ นักศึกษาทุกคนด้วย

ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์และสรุปได้ว่า การที่พระโพธิสัตว์ผู้มีความเพียรในปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้า นอกจากการจะต้องเริ่มต้นด้วยความเพียรในปณิธานที่แน่วแน่แล้ว ยังจะต้องอาศัยความเพียรในการกระทำเพื่อสร้างสมบารมีอย่างอุกฤษฏ์ และต้องมีความเพียรพยายามอย่างไม่ย่อท้อตามหลักธรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดบารมีธรรมที่บริบูรณ์ครบถ้วน โดยขั้นตอนเหล่านี้จะเกิดผลสำเร็จได้ ต้องใช้กาลเวลาที่ยาวนานอย่างมาก จึงจะสามารถบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ในที่สุด โดยแสดงเป็นแผนภูมิ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ง่ายขึ้น ดังต่อไปนี้

ความเพียรเพื่อบรรลุปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้า สามารถแสดงเป็นแผนภูมิ ได้ดังนี้

แผนภูมิ ๔.๑ แสดงแนวคิดความเพียรเพื่อบรรลุปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้า

ในงานวิจัยฉบับนี้วิเคราะห์ ความเพียรเพื่อบรรลุปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้า สามารถอธิบายแผนภูมิ ๔ ได้ดังต่อไปนี้

ในบทที่ ๒ นำเสนอแล้วว่า พระพุทธเจ้าจำแนกตามระยะเวลาของการบำเพ็ญบารมี ได้แก่ ๑. พระปัญญาธิกะพุทธเจ้า ๒. พระสัทธาธิกะพุทธเจ้า และ ๓. พระวิริยาธิกะพุทธเจ้า ผู้มีปณิธานที่แน่วแน่ โดยเป็นปณิธาน ๓ ประการ ได้แก่ มโนปณิธาน (ตั้งปณิธานในใจ) โดยใช้เวลาเริ่มตั้งแต่ ๗ อสงไขย จนถึง ๒๘ อสงไขย วจีปณิธาน(ตั้งปณิธานในใจและเปล่งวาจา) ใช้เวลาเริ่มตั้งแต่ ๙ อสงไขย

จนถึง ๓๖ อสงไขย และกายวชิรปณิธาน (ตั้งปณิธานด้วย ในใจ เปล่งวาจา และแสดงการกระทำตาม ปณิธานนั้น) ใช้เวลาตั้งแต่ ๔ อสงไขย ๑๐๐,๐๐๐ กัป จนถึง ๑๖ อสงไขย ๑๐๐,๐๐๐ กัป เป็นที่สุด

จะเห็นได้ว่า ก่อนจะได้ตรัสรู้พระพุทธเจ้าทุกพระองค์จะต้องมีความเพียรด้วยปณิธาน เป็นความเพียรทางตั้งปรารถนา ทั้ง ๓ ประการอย่างแน่นแล้ว อีกทั้งยังต้องใช้กาลเวลาที่ยาวนาน นอกจากนี้ ยังจะต้องมีความเพียรด้วยปธาน หรือ สัมมปธาน ๔ เป็นความเพียรทางการกระทำ โดยอาศัยความศรัทธาเลื่อมใสเป็นที่ตั้ง มีความเพียรระวังบาปอกุศลที่ยังไม่เกิด มิให้เกิดขึ้น ที่เรียกว่า สังวรปธาน ๑ มีความเพียรละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว มิให้เกิดขึ้นอีก ที่เรียกว่า ปหานปธาน ๑ มีความเพียรเจริญทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น ให้เกิดขึ้น ที่เรียกว่า ภาวนापธาน ๑ และมีความเพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว มิให้เสื่อมไปและให้เพิ่มไพบูลย์ ที่เรียกว่า อนุรักษนาปธาน ๑ โดยจะต้องมีความเพียรทั้ง ๔ นี้อย่างต่อเนื่อง

ทั้งนี้ยังจะต้องมีความเพียรด้วยวิริยะ เป็นความเพียรทางหลักธรรม กล่าวคือ เป็นความเพียรในการปฏิบัติหลักธรรมต่าง ๆ ด้วยความบากบั่น เป็นความพยายามทำกิจนั้นอย่างไม่ย่อท้อ เพื่อ บรรลุความเป็นพระพุทธเจ้า โดยหลักธรรมที่หยิบยกมานี้ เป็นหลักธรรมที่มี ความเพียร เป็น องค์ประกอบทั้งสิ้น ดังต่อไปนี้

บารมี ๑๐ เป็น ปฏิปทาอันยวดยิ่ง เป็นคุณธรรมที่ประพุดติปฏิบัติอย่างยิ่งยวด คือ ความดี ที่บำเพ็ญอย่างพิเศษ เพื่อบรรลุซึ่งจุดหมายอันสูงสุด เช่น ความเป็นพระพุทธเจ้า และความเป็น มหาสาวก เป็นต้น มี ทาน เป็นเบื้องต้น ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา ตามลำดับและ อุเบกขา เป็นที่สุด

อิทธิบาท ๔ คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ เป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่ง หมาย มี ฉันทะ เป็นเบื้องต้น วิริยะ จิตตะ ตามลำดับและวิมังสา เป็นที่สุด

เวสาร์ชขรณธรรม ธรรมทำความกล้าหาญ เป็นคุณธรรมที่ทำให้เกิดความกล้ากล้า มี ศรัทธาเป็นเบื้องต้น ศีล, พาหุสัจจะ, วิริยารัมภะ ตามลำดับ และปัญญาเป็นที่สุด

โพชฌงค์ ๗ ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ เป็นคุณธรรมเพื่อการบรรลุพระสัมมาสัมโพธิ ญาณ เพื่อตรัสรู้เป็นพระอรหันต์บุคคล มีสติ เป็นเบื้องต้น ธัมมวิจยะ วิริยะ ปิติ ปัสสัทธิ สมาธิ ตามลำดับ และมี อุเบกขา เป็นที่สุด

การวิเคราะห์ คุณค่าการศึกษาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป ด้านการบำเพ็ญเพียร สามารถสรุปได้ว่า คุณประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาเรื่องพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป เกี่ยวกับ การบำเพ็ญเพียรสร้างบารมีธรรม ตามปณิธานปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้า ของพระ โพธิสัตว์ทั้ง ๕ พระองค์ คือ แนวทางหรือหลักการที่บุคคลหนึ่งบุคคลใดจะประสบความสำเร็จกิจใดกิจ หนึ่งได้นั้น จะต้อง

(๑) ความพากเพียรพยายามในความตั้งมั่น (ปณิธาน) ทั้งทางใจ แสดงออกทางวาจา และการกระทำที่แน่วแน่ในการทำกิจนั้น ๆ

(๒) มีความพากเพียรในการกระทำนั้น ๆ (ปธาน) อย่างต่อเนื่อง และ

(๓) มีความพากเพียรบากบั่นโดยไม่ย่อท้อ (วิริยะ) ในการปฏิบัติเพื่อทำให้กิจ (หลักธรรม) นั้น ๆ บริบูรณ์ครบถ้วน เพื่อให้บรรลุจุดหมายที่ตั้งไว้

พระพุทธเจ้าทรงเป็นมหาบุรุษต้นแบบในการประพฤติปฏิบัติและการดำเนินชีวิตเพื่อประโยชน์สุขแก่ตนเอง ผู้อื่นและสังคม จะเห็นได้จากกระบวนการแสวงหาความจริงและการค้นพบหนทางการตรัสรู้ของพระองค์ แสดงให้เห็นถึงความเพียรพยายามของมนุษยธรรมที่สามารถทำสิ่งที่ยากให้สำเร็จได้ เริ่มต้นตั้งแต่การตั้งปณิธานที่แน่วแน่ การพิสูจน์ลงมือปฏิบัติด้วยความเพียรที่ยิ่งใหญ่เป็นที่ตั้ง ที่จะเห็นได้ชัดเจนจากเหตุการณ์เมื่อครั้งพระสมณโคดมพุทธเจ้าทรงเสวยพระชาติเป็นพระมหาชนก และพุทธประวัติของพระศรีอาริยมตไตรย ผู้ได้ชื่อว่าเป็นพระวิริยาธิกะพุทธเจ้า จึงเป็นที่ประจักษ์ได้ว่า พระพุทธเจ้าทุกพระองค์เป็นผู้มีความเพียรเป็นเลิศอย่างยิ่ง

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า คุณค่าด้านการบำเพ็ญเพียรของพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์สามารถนำมาเป็นต้นแบบที่ดีและควรนำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อทำให้มนุษย์ประสบผลสำเร็จในหน้าที่การงาน รวมถึงการเอาชนะปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ ด้วยความเพียรพยายามของตนเองอย่างถึงที่สุด

ในหัวข้อต่อไปจะเป็นการวิเคราะห์ คุณค่าการศึกษาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทร์กัปด้านอายุของพระพุทธเจ้า

๔.๒ ด้านอายุของพระพุทธเจ้า

สำหรับงานวิจัยฉบับนี้ คุณค่าการศึกษาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทร์กัป ด้านอายุของพระพุทธเจ้า หมายถึง คุณประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาเรื่องพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทร์กัปเกี่ยวกับ อายุพระชนม์ ช่วงระยะเวลาการเผยแผ่ และการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา ของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์

จากการศึกษาค้นคว้าพระพุทธประวัติของพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์ โดยได้นำเสนอเนื้อหาในบทที่ ๓ พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทร์กัปแล้วนั้น ทำให้สามารถวิเคราะห์ ได้ดังต่อไปนี้

พระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์ มีพระชนมายุ, ระยะเวลาการครองเพศฆราวาส, ช่วงเวลาการบำเพ็ญเพียรก่อนการตรัสรู้ ช่วงเวลาในการเผยแผ่ และช่วงเวลาของการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาที่แตกต่างกัน ดังจะได้นำเสนอเป็นตารางเพื่อการเปรียบเทียบได้อย่างชัดเจน ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑ แสดงช่วงระยะเวลาที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป^๔

พระนามพระพุทธเจ้า	ช่วงระยะเวลา (ปี)				
	พระชนมายุ	การครองเพศบวช	การบำเพ็ญเพียร	การเผยแพร่	การดำรงอยู่ของพระศาสนา
พระกัณฐิณชพระพุทธเจ้า	๔๐,๐๐๐	๔,๐๐๐	๑๐ เดือน	๓๕,๙๙๙ ปี ๒ เดือน	พระธรรมและพระสงฆ์อันตรธานไป
พระโกณฑกมนพระพุทธเจ้า	๓๐,๐๐๐	๓,๐๐๐	๖ เดือน	๒๖,๙๙๙ ปี ๖ เดือน	พร้อมการบรินิพพานของพระพุทธองค์
พระกัสสปพระพุทธเจ้า	๒๐,๐๐๐	๒,๐๐๐	๗ วัน	ประมาณ ๑๘,๐๐๐ ปี	๕,๐๐๐
พระสมณโคดมพระพุทธเจ้า	๘๐	๒๙	๖ ปี	๔๕	ไม่พบข้อมูล
พระศรีอริยเมตไตรยพุทธเจ้า	๘๐,๐๐๐	๘,๐๐๐	๗ วัน	ประมาณ ๗๒,๐๐๐ ปี	

^๔ พุ.พท.อ.๗๓๓/๖๔๒, ๖๕๗, ๖๗๓.

จากตารางที่ ๔.๑ จะเห็นได้ว่า ช่วงเวลาต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์นั้นมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้ในการวิเคราะห์คุณค่าฯ ด้านอายุของพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์นี้ จะเน้นพิจารณาในเรื่องระยะเวลาการเผยแผ่ และการดำรงอยู่ของพระศาสนาที่แตกต่างกัน ดังที่ทราบกันดีแล้วว่า พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ จะทรงกระทำ พุทธกิจ ๕ เป็นประจำอย่างต่อเนื่องตลอดพระชนมายุ นับแต่ทรงตรัสรู้ เพราะช่วงระยะเวลาที่มีมากน้อยต่างกันขึ้นอยู่กับอายุขัยของมนุษย์ในแต่ละกาลสมัยนั้นแตกต่างกัน ในบางกาลสมัยมนุษย์มีอายุขัยถึง ๔๐,๐๐๐ ปี แต่บางสมัยมีอายุขัยเพียง ๑๐๐ ปี จึงทำให้จำนวนของสรรพสัตว์ เหล่าเวไนยสัตว์ทั้งหลายที่ได้พบเห็นได้ฟังธรรมและบรรลุธรรมของพระพุทธองค์ มีจำนวนที่แตกต่างกัน อีกทั้งระยะเวลาการดำรงอยู่ของพระศาสนาที่ต่างกัน ก็ทำให้เกิดจำนวนพุทธบริษัท ๔ ที่แตกต่างกันด้วย

การวิเคราะห์ คุณค่าการศึกษาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภทก์บ ด้านอายุของพระพุทธเจ้า ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า คุณประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาเรื่องพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภทก์บ ทำให้ทราบว่า ระยะเวลา ของพระชนมายุ, การครองเพศฆราวาส, การบำเพ็ญเพียร, การเผยแผ่และการดำรงอยู่ของพระศาสนาในพุทธสมัยของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ ที่มากน้อยแตกต่างกันนั้น ย่อมมีผลต่อจำนวนเหล่าเวไนยสัตว์ที่จะได้พบ ฟังธรรม และบรรลุธรรม มีความแตกต่างกัน นอกจากนี้ยังมีผลต่อจำนวนพุทธบริษัท ๔ ผู้ทำหน้าที่ธรรมทายาทสืบต่อและเผยแผ่พระศาสนาในแต่ละพุทธสมัยแตกต่างกันด้วย ยิ่งมีระยะเวลายาวนานยิ่งทำให้เหล่าสรรพสัตว์ได้รับฟังธรรมเป็นจำนวนมากขึ้น และมีผู้บรรลุธรรมในจำนวนที่เพิ่มมากขึ้นตามลำดับของระยะเวลาการดำรงอยู่ของพระศาสนาในช่วงเวลานั้น ๆ ด้วย

๔.๓ ด้านการปรับใช้หลักธรรม

สำหรับงานวิจัยฉบับนี้ คุณค่าการศึกษาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภทก์บ ด้านการปรับใช้หลักธรรม หมายถึง คุณประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาเรื่องพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภทก์บ เกี่ยวกับ การนำหลักธรรมของพระพุทธเจ้ามาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่นและสังคม สามารถวิเคราะห์ได้ดังต่อไปนี้

ดังได้นำเสนอแล้วในบทที่ ๒ หัวข้อการตรัสรู้ธรรมของพระพุทธเจ้า โดยหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ตรัสรู้ คือ อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ พระพุทธเจ้าทุกองค์ทรงมีอุเทศเหมือนกัน กล่าวคือ หลักธรรมที่ทรงแสดงคือ โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ เป็นธรรมอันจะทำให้สามารถตรัสรู้และพบหนทางแห่งการพ้นจากทุกข์ หลักธรรมที่ทรงตรัสสั่งสอนให้รู้และเข้าใจคือ อริยสัจธรรม ๔ (อริยสัจ ๔) ว่าเป็นธรรมดาของความเป็นจริงตามธรรมชาติ เป็นการสอนให้มองเห็นว่าทุกสิ่งทั้งหลายในโลกนี้ล้วนเป็นทุกข์ (ทุกข์) สิ่งที่เราต้องประสบในชีวิตล้วนเป็นความทุกข์ สาเหตุแห่งความทุกข์ทั้งหลายล้วนเกิดมาจากความอยาก (กิเลส-โทสะ-โมหะ-โลภะ) ทั้งสิ้น การดับความ

ทุกข์ (นิโรธ) กล่าวคือ การดับความอยากมีอยากเป็น ดับความไม่อยากมีไม่อยากเป็นนั้นลง สำหรับหลักธรรมที่ทรงให้ศึกษาคือไตรสิกขา ๓ เป็นหลักธรรมที่ทำให้รู้จักหน้าที่อันพึงกระทำตามสถานภาพของแต่ละบุคคล เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข สงบสันติ ไม่เบียดเบียนกันและกัน เพื่อประโยชน์และความสุขของตนเองและผู้อื่น และหลักธรรมที่ทรงเน้นย้ำคือ ความไม่ประมาท อันจะเป็นหนทางไม่ให้เกิดความทุกข์

พระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์ มีคุณลักษณะพิเศษหรือหลักการแห่งพระพุทธศาสนาประการหนึ่งที่สำคัญคือ หลักเอหิภิกขุโก พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผล เป็นศาสนาแห่งปัญญา เป็นศาสนาที่สามารถแก้ทุกข์ได้อย่างแท้จริงด้วยคุณลักษณะพิเศษเช่นนี้จึงทำให้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เป็นหลักความรู้ที่สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง (ผู้ปฏิบัติ) ผู้อื่น (สังคม) ได้ ทั้งยังทำให้เกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติ ดังนี้

๔.๓.๑ โภธิปักขิยธรรม ๓๗ คือ เป็นหลักธรรมเพื่อการตรัสรู้และเป็นการปฏิบัติเพื่อการพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง ประกอบด้วยหลักธรรม ๗ หลัก ได้แก่ (๑) สติปัฏฐาน ๔ (๒) สัมมัปปธาน ๔ (๓) อธิเบทาบท ๔ (๔) อินทริย ๕ (๕) พละ ๕ (๖) โพชฌงค์ ๗ และ (๗) มรรคมืองค์ ๘ ทั้งนี้หลักธรรมทั้ง ๗ รวม ๓๗ ประการถือเป็นสัทธรรมคือความจริงแท้ ถือเป็นสันติบทคือธรรมอันมาซึ่งความสันติและความสุขสูงสุดของมนุษย์นั้นคือ “นิพพาน-การหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงโดยสิ้นเชิง” การปรับใช้หลักโภธิปักขิยธรรม ๓๗ ในชีวิตประจำวัน จะทำให้ ๑) เป็นผู้ที่น่าไปปฏิบัติเป็นผู้มีความสติ มีความรู้ตัวทั่วพร้อมในสิ่งที่ตนได้กระทำแล้วและที่กำลังกระทำอยู่ สามารถรู้ตามความเป็นจริงทั้งหลายได้ ๒) เป็นผู้มีความเพียรในการกระทำกุศลกรรมให้สำเร็จผลให้เกิดมีขึ้นเพิ่มขึ้นและไม่ทำอกุศลให้เกิดขึ้น ๓) เป็นผู้ประสบความสำเร็จตามที่มุ่งหมายในด้านต่าง ๆ เพราะมีความพอใจยินดี มีความขยันมั่นเพียร มีความตั้งใจมั่นและมีปัญญาในการพิจารณาไตร่ตรองสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเอง ๔) เป็นผู้มีความมั่นคงในหลักการปฏิบัติของตนเพราะมีศรัทธามีความเพียรมีความระลึกได้มีความตั้งใจมั่นและมีความรู้ความเห็นที่ถูกต้องชัดเจน ๕) เป็นผู้ที่กำลังมีพลังกายพลังใจสามารถดำเนินชีวิตด้วยความมั่นใจไม่หวั่นไหวต่อปัญหาอุปสรรคศัตรูและภัยอันตรายต่าง ๆ ๖) เป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในธรรมเพื่อการรู้แจ้งมีความระลึกในการเลือกใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิตมีความสงบกายสงบใจเห็นความจริงตามที่เป็น และ ๗) เป็นผู้ที่มีแนวทางในการดำเนินชีวิตตามหลักศีลธรรมอันดีงาม ๘ ประการ ดังนั้น โภธิปักขิยธรรม ๓๗ จึงเหมาะสมในการนำมาใช้เพื่อประโยชน์เพื่อความสุขของตนเองอย่างยิ่ง

๔.๓.๒ อริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค เป็นคำสอนที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสอนให้มนุษย์รู้ความเป็นจริงของชีวิต เป็นการสอนให้มองเห็นว่าทุกสิ่งทั้งหลายในโลกนี้ล้วนเป็นทุกข์ (ทุกข์) สิ่งที่เราต้องประสบในชีวิตล้วนเป็นความทุกข์ เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความทุกข์ความทนอยู่ไม่ได้ทั้งสิ้น เมื่อเป็นเช่นนี้เมื่อมีความทุกข์เกิดขึ้นจะต้องไม่จมอยู่กับความทุกข์ความโศกเศร้าความคับแค้นใจนั้น จะต้องพิจารณาว่าความทุกข์ที่เกิดขึ้นนั้นมาจากสาเหตุใด (สมุทัย) และเมื่อพิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้ว

จะพบว่าสาเหตุแห่งความทุกข์ทั้งหลายล้วนเกิดมาจากความอยาก (กิเลส-โทสะ-โมหะ-โลภะ) ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะอยากมี อยากเป็น ไม่อยากมีไม่อยากเป็น เมื่อพิจารณาทราบถึงสาเหตุได้แล้ว ต่อมาคือการดับความทุกข์ (นิโรธ) กล่าวคือ การดับความอยากมีอยากเป็น ดับความไม่อยากมีไม่อยากเป็นนั้นลง ซึ่งต้องใช้หลักธรรมมาช่วยในการพิจารณาให้บรรเทาเบาคลายจากความอยากความต้องการนั้น ๆ ได้แก่การพิจารณาตามกฎไตรลักษณ์ได้แก่ อนิจจัง-ความไม่เที่ยง ทุกขัง-ความทนอยู่ไม่ได้ และอนัตตา-ความแปรปรวนอยู่เสมอบังคับบัญชาไม่ได้ อันเป็นธรรมดาของทุกสิ่งในโลกนี้ เมื่อพิจารณาได้แล้วว่าจะต้องดับทุกข์ ขั้นต่อมาคือการปฏิบัติตามหนทางแห่งการดับทุกข์ ที่เรียกว่ามรรค มี ๘ ประการ หมายถึงแนวทางปฏิบัติเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งชัดเกิดปัญญาสำหรับขจัดขจัดเกลาคความหลงผิด ทำให้มองเห็นความเป็นจริงของชีวิตว่าเป็นความทุกข์ เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตด้วยหลักศีลธรรมอันดีงาม ประกอบด้วยคุณธรรม ๘ ประการ ดังนี้ ๑) สัมมาทิฏฐิคือการเห็นชอบ ๒) สัมมาสังกัปปะคือการดำริชอบ ๓) สัมมาวาจาคือการเจรจาชอบ ๔) สัมมากัมมันตะคือการประพฤติชอบ ๕) สัมมาอาชีวะคือการเลี้ยงชีพชอบ ๖) สัมมาวายามะคือการเพียรชอบ ๗) สัมมาสติคือการตั้งสติชอบ และ ๘) สัมมาสมาธิคือการตั้งมั่นชอบ การนำหลักอริยสัจ ๔ มาปรับใช้มีประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่นและสังคมเพราะทำให้เห็นสิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้องชัดเจน ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้น กล่าวคือเมื่อปฏิบัติตนได้ตามหลักธรรมดังกล่าวนี้ จะทำให้สามารถดำเนินชีวิตได้ด้วยความสะดวกสันติพ้นจากความทุกข์ที่เกิดขึ้นในชีวิต หรือหากแม้จะต้องประสบกับความทุกข์ใดใดก็ จะสามารถดำเนินชีวิตให้ผ่านพ้นอุปสรรคปัญหาต่าง ๆ ไปได้ในที่สุด ไม่บังเกิดความโลภโกรธมัวเมาหลงใหลในวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ทำให้ชีวิตไม่วุ่นวายไม่หลงตามกระแสสังคม อันนำมาซึ่งความสุขสงบของผู้นำไปปรับใช้ในชีวิต

๔.๓.๓ ไตรสิกขา ๓ คือ ศีล สมาธิและปัญญา เป็นหลักธรรมที่ทำให้รู้จักหน้าที่อันพึงกระทำตามสถานภาพของแต่ละบุคคล เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข สงบสันติ ไม่เบียดเบียนกันและกัน ทั้งนี้หลักไตรสิกขายังมีความเกี่ยวเนื่องกับมรรคมืองค์ ๘ ประการ กล่าวคือหากพิจารณาในหมวดธรรมของศีล จะประกอบด้วยการปฏิบัติตนตามหลักสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ เมื่อพิจารณาในหมวดธรรมของสมาธิ จะประกอบด้วยการปฏิบัติตนตามหลักสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ และเมื่อพิจารณาในหมวดธรรมของปัญญา จะประกอบด้วย การปฏิบัติตนตามหลักสัมมาทิฏฐิและสัมมาสังกัปปะ หลักไตรสิกขาและมรรคมืองค์ ๘ ประการจึงมีความสอดคล้องประสานกันในแนวทางของการปฏิบัติดังที่กล่าวนี้ ซึ่งจะได้อธิบายเพิ่มเติมในย่อหน้าถัดไป

ทั้งนี้การนำหลักธรรมที่กล่าวแล้วข้างต้นมาใช้ในการดำเนินชีวิตจะทำให้เป็นผู้รู้ในหลักธรรมและเข้าใจแนวทางปฏิบัติที่จะนำไปสู่ความสุขสงบความสำเร็จและเพื่อการพ้นจากความทุกข์ (โพธิปักขิยธรรม ๓๗) รู้และเข้าใจในความเป็นจริงของชีวิต (อริยสัจ ๔) และรู้ในกฎแห่งธรรมชาติ (ไตรลักษณ์) และดำเนินชีวิตด้วยหนทางแห่งการพ้นทุกข์ (มรรคมืองค์ ๘ ประการ) จึงทำให้

เป็นผู้ที่มีชีวิตที่เข้าใจในทุกข์ทั้งปวง สามารถดำรงชีวิตอยู่ด้วยความสุขสงบสันติได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ชีวิตของเราจึงเป็นชีวิตที่มีประโยชน์ต่อผู้อื่นสามารถรู้และเข้าใจในความทุกข์ของผู้อื่น สามารถช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นที่ประสบความทุกข์ผ่านพ้นความทุกข์ได้ โดยการแนะนำหลักธรรมต่าง ๆ ให้แก่ผู้ประสบทุกข์เหล่านั้น ตามวาระตามโอกาสที่เหมาะสม ตามกำลังความสามารถของตน อันจะเป็นผลนำส่งให้สังคมเกิดความสงบมีความสันติสุขอยู่ร่วมกันด้วยความเข้าใจเห็นอกเห็นใจช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทั้งนี้ด้วยอาชีพการงานของผู้วิจัยเอื้ออำนวยให้ผู้วิจัยสามารถนำหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์มาใช้แนะนำอบรมช่วยเหลือเกื้อกูลให้ผู้ประสบความทุกข์ทางกายทางใจได้เกิดความผ่อนคลายจากทุกข์ ทำให้เขาเหล่านั้นนำหลักธรรมของพระพุทธองค์ไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตทำให้สามารถผ่านพ้นความทุกข์ผ่านปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ไปได้ นับได้ว่าเป็นประสบการณ์ตรงที่ผู้วิจัยได้ประสบมา

นอกจากนี้ในปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย พระพุทธองค์ทรงเน้นย้ำอย่างมากคือให้พึงระลึกถึงความไม่ประมาท (อัมปมาทะ) ในการดำเนินชีวิต เพื่อไม่ทำให้เกิดความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น อันเป็นทางแห่งความสุข ทางที่ไม่ทำให้เกิดความทุกข์ ตามสถานภาพของฆราวาสหรือผู้ครองเรือน และมีจุดมุ่งหมายสูงสุด คือ การหลุดพ้นจากความทุกข์ ทรงแนะนำแนวทางปฏิบัติ (โพธิปักขิยธรรม ๓๗) ที่ทำให้บุคคลผู้มีความเลื่อมใสศรัทธา ยึดมั่นแน่วแน่กับการปฏิบัติธรรมตามหลักคำสอน พบหนทางแห่งการพ้นทุกข์ทั้งปวงอย่างสิ้นเชิงโดยไม่ต้องกลับมาเกิดอีก ที่เรียกว่านิพพาน

ในพระพุทธศาสนาถือว่า การแก้ไขความทุกข์ได้เป็นจุดประสงค์อย่างสูงสุด ทฤษฎีเรื่องอริยสัจ (ของจริงอย่างประเสริฐ) ๔ ประการนั้น คือ ทฤษฎีแก้ความทุกข์โดยตรง เป็นทฤษฎีแปลกกว่าธรรมดา ทฤษฎีธรรมดานั้นเป็นเรื่องคิดเอาหรือลองตั้งหลักขึ้นไว้ก่อนจะได้ผลจริงจังหรือไม่ค่อยพิสูจน์กันทีหลัง แต่ทฤษฎีอริยสัจของพระพุทธเจ้ามิใช่ความคิดฝันหรือคาดคะเนเอา หากเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าได้ใช้ชีวิตของพระองค์เองเป็นเดิมพันในการค้นคว้าทดลองจนได้ผลแล้ว ได้พ้นทุกข์แล้ว จึงได้ประกาศทฤษฎีนี้ออกมา พร้อมทั้งทรงชี้แจงว่าตราบใดที่ยังมิได้ทรงรู้แจ้งเห็นจริงหรือปฏิบัติได้ผลมาเองในเรื่องนี้แล้ว พระองค์ก็ไม่บัญญัติว่าพระองค์ว่าเป็นพระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้อรุณตรัสมาสัมโพธิญาณ ในการพิจารณาเรื่องการแก้ความทุกข์ของพระพุทธศาสนา พิจารณาโดยตรงจากเรื่องอริยสัจประการหนึ่ง กับการใช้หลักการในอริยสัจเป็นแนว แล้วใช้ปัญญาสอนใจตนให้หายทุกข์หายกลุ่มอีกประการหนึ่ง

การแก้ทุกข์ตามอริยสัจ

๑. ให้รู้จักตัวความทุกข์ก่อนว่าได้แก่อะไร ทุกข์มี ๓ ชนิด คือ ทุกข์ประจำ (เป็นทุกข์ที่ต้องเกิดกับทุกชีวิต คือ ความแก่ ความตาย) ทุกข์จร (เป็นทุกข์ที่หมุนเวียนเกิดขึ้น ไม่นั่นอน คือ ความโศก ความคร่ำครวญ ความไม่สบายกายไม่สบายใจ) ทุกข์รวบยอด (ขั้น ๕ คือ กาย ๑ จิตใจ ๔)

๒. ให้รู้จักต้นเหตุของความทุกข์ว่าได้แก่อะไร ต้นเหตุของทุกข์คือความอยาก ๓ ประการ กามตัณหา (ความอยากในกาม) ๑ ภวตัณหา (ความอยากเป็นนั่นเป็นนี่) ๑ วิภวตัณหา (ความไม่อยากเป็นนั่นเป็นนี่) ๑

๓. ให้รู้จักความดับทุกข์ว่าได้แก่ความดับอะไร การดับผลไม่ใช่การตัดทุกข์ การดับเหตุคือการดับทุกข์ ดับที่เหตุคือดับกิเลสความอยาก ดับความอยากได้คือการดับทุกข์

๔. ให้รู้จักว่าความดับทุกข์นั้นจะเกิดขึ้นลอย ๆ ไม่ได้ จะต้องมีย่อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ย่อปฏิบัตินั้น เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา (ข้อปฏิบัติสายกลาง) หรือ อริยมรรค (ทางอันประเสริฐ) มีองค์ ๘ ประการ อาจย่อลงเป็น ศีล สมาธิ ปัญญา

รูปแบบการพ้นทุกข์โดยปัญญา หรือการแก้ปัญหาด้วยใช้หลักปัญญา ดังนี้

๑. สัมมาทิฐิ	เห็นชอบ	} จัดเข้าในปัญญา
๒. สัมมาสังกัปปะ	ดำริชอบ	
๓. สัมมาวาจา	เจรจาชอบ	} จัดเข้าในศีล
๔. สัมมากัมมันตะ	กระทำชอบ	
๕. สัมมาอาชีวะ	เลี้ยงชีพชอบ	
๖. สัมมาวายามะ	เพียรชอบ	} จัดเข้าในสมาธิ
๗. สัมมาสติ	ระลึกชอบ	
๘. สัมมาสมาธิ	ตั้งใจมั่นชอบ	

จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาและหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา อาทิเช่น อริยสัจ ๔ ไตรสิกขา และมรรคมีองค์ ๘ ประการ สามารถนำมาประยุกต์เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหา ในการทำให้พ้นจากความทุกข์ อันจะเป็นประโยชน์แก่ตนเอง ผู้อื่น สังคม และสิ่งแวดล้อมได้

การวิเคราะห์ คุณค่าการศึกษาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทร์กับ ด้านการปรับใช้ หลักธรรมของพระพุทธเจ้า ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า คุณประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาเรื่องพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทร์กับ เกี่ยวกับการนำหลักธรรมของพระพุทธเจ้ามาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม นั้น คือ ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้สำเร็จนั้น จะต้องเป็นคนมีความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) และความคิดชอบ (สัมมาสังกัปปะ) เพื่อให้เกิดปัญญา รู้จักจำแนกปัญหา และวิเคราะห์ว่าทุกข์นั้นมีสาเหตุมาจากอะไร จากนั้นพิจารณาว่าจะแก้ไขปัญหานั้นได้ อย่างไร แล้วจึงลงมือปฏิบัติแก้ปัญหานั้น ซึ่งการปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหานั้นต้องเป็นการเจรจาชอบ (สัมมาวาจา) การกระทำชอบ (สัมมากัมมันตะ) และ เป็นการเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ (สัมมาอาชีวะ) ประกอบกับความเพียรชอบ (สัมมาวายามะ) ความระลึกชอบ (สัมมาสติ) และ ความตั้งมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ) โดยกระบวนการแก้ปัญหานี้ จะต้องเริ่มต้นด้วย ความเห็นชอบ และมีความตั้งมั่นชอบ เป็นที่สุด เพราะ

เมื่อบุคคลมีความเห็นความคิดที่ดีแล้ว และมีความตั้งใจมั่นที่ดีในการกระทำนั้น ๆ ย่อมจะทำการต่าง ๆ ได้ดี และสามารถกระทำการได้อย่างลุล่วง เมื่อได้ปฏิบัติตามกระบวนการนี้แล้ว จะสามารถแก้ไข ปัญหาต่าง ๆ ได้ทุกปัญหา ไม่ว่าจะเป็นปัญหาของตนเอง หรือของผู้อื่น จะไม่ทำให้เกิดทุกข์ทั้งปวง อันจะเป็นประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่น สังคม สิ่งแวดล้อม และประเทศชาติ เป็นประโยชน์ทั้งในปัจจุบัน ในภพหน้า และประโยชน์สูงสุด ได้ด้วยประการนี้

ในบทที่ ๕ จะเป็นการสรุปผลอภิปรายผลวิจัยและข้อเสนอแนะต่าง ๆ ของงานวิจัยฉบับนี้

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

เรื่องราวของการอุบัติขึ้นขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและความเป็นมาของพระพุทธศาสนาโดยทั่วไปแล้วเป็นที่รู้จักกันดีเฉพาะในกลุ่มพุทธบริษัททั้ง ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกาที่นับถือพระพุทธศาสนา ในทุกวันนี้บางท่านแทบจะไม่สนใจเรียนรู้เรื่องราวเหล่านี้เลยทั้งที่ได้ชื่อว่าเป็นชาวพุทธ จึงน่าเป็นห่วงว่าคนรุ่นหลังในยุคต่อมาหรือต่อไปข้างหน้า อาจจะไม่สนใจเรื่องราวของพระพุทธเจ้า ผู้เป็นมหาบุรุษที่ยิ่งใหญ่เป็นต้นแบบแห่งการบำเพ็ญเพียรเพื่อที่จะแสวงหาหนทางพ้นจากความทุกข์เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลปวงชนและสรรพสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ พระพุทธองค์เป็นผู้ทรงคุณค่าอย่างเหลือคณานับด้วยการเพียรปฏิบัติพุทธกิจเพื่อประโยชน์แก่ตนผู้อื่นสังคมและโลก ดังนั้นงานวิจัยฉบับนี้จึงมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาพระพุทธเจ้าในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อศึกษาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป และเพื่อวิเคราะห์คุณค่าการศึกษาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป ผู้วิจัยคาดหวังว่าจะให้พุทธศาสนิกชนชาวพุทธได้รู้และเข้าใจถึงเรื่องราวของพระพุทธเจ้าของเรา มุ่งหวังให้พุทธศาสนิกชนพุทธบริษัททั้งหลายได้น้อมนำเลื่อมใสศรัทธาในผู้ที่ยังเข้าไม่ถึงแก่นของพระพุทธศาสนา และยิ่งความเลื่อมใสศรัทธาแก่ผู้ที่เลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้วให้มียิ่ง ๆ ขึ้นไปพร้อมกันนั้นยังถ้ามีการทำความเพียรมานะ บากบั่นไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคในชีวิตทั้งปวงโดยดูแบบอย่างของความเป็นมาของของพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์แห่งภัทรกัปนี้ว่า กว่าจะบรรลุธรรมตรัสรู้ได้ต้องใช้เวลานานหลายแสนกัป เราเป็นเพียงมนุษย์ปุถุชนธรรมดาจึงไม่ควรย่อท้อ แต่ควรจะน้อมนำคำสั่งสอนและพระธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้นแห่งห้วงวัฏสงสารให้จงได้จักเป็นคุณประโยชน์มหาศาลต่อไป งานวิจัยฉบับนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ แบบวิจัยเอกสาร (Qualitative Research Document) โดยกำหนดขอบเขตของการศึกษาค้นคว้าจากข้อมูลปฐมภูมิคือพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ข้อมูลทุติยภูมิคือคัมภีร์วิสุทธิมรรค อนาคตวงศ์ ไตรภูมิ-พระร่วง ปฐมสมโพธิกถา ตำนานมูลศาสนาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยจำกัดอยู่ในพระพุทธศาสนาเถรวาทเท่านั้น นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และนำเสนอเป็นลักษณะพรรณนาและบรรยาย

ทั้งนี้จากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยและเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป ทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ พระพุทธเจ้าในพระพุทธศาสนาเถรวาท

จากการศึกษาวิจัย พบว่า พระพุทธเจ้า หมายถึง ผู้ตรัสรู้ พระบรมศาสดาแห่งพระพุทธศาสนา เป็นผู้มีความพากเพียรพยายามสูงสุดในการบำเพ็ญบารมีธรรม เพื่อค้นหาความจริงที่แท้ มุ่งแสวงหาทางพ้นจากทุกข์ทั้งปวงจากสังสารวัฏ “นิพพาน” เป็นเป้าหมายสูงสุด เป็นพระผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ ตรัสรู้กฎธรรมชาติดีมีอยู่ตามธรรมชาตินั้นแล้ว ทรงนำมาบอกเปิดเผยแจ่มแจ้ง ทำให้ผู้อื่นเข้าใจตามได้ สอนผู้อื่นให้รู้ตาม บำเพ็ญบารมีจนสมบูรณ์ สามารถตั้งพระพุทธศาสนาขึ้นได้ในโลก

ประเภทของพระพุทธเจ้า สามารถจำแนกได้หลายลักษณะ เช่น จำแนกตามการตรัสรู้ จำแนกตามชนิดของการบำเพ็ญบารมี จำแนกตามระยะเวลาของการบำเพ็ญบารมี ดังนี้

ประเภทของพระพุทธเจ้า จำแนกตามการตรัสรู้ ได้ ๓ ประเภท ได้แก่ ๑) สัมมาสัมพุทธะ ๒) ปัจเจกพุทธะ และ ๓) สุตพุทธะ (สาวกพุทธะ/อนุพุทธะ)

ประเภทของพระพุทธเจ้า จำแนกตามชนิดของการบำเพ็ญบารมี ได้ ๓ ประเภท ได้แก่ ๑) พระปัญญาธิกะ ๒) พระสีทธาธิกะ และ ๓) พระวิริยาธิกะ

ประเภทของพระพุทธเจ้า จำแนกตามระยะเวลาของการบำเพ็ญบารมี ได้ ๓ ประเภท ได้แก่ ๑) พระปัญญาธิกพุทธเจ้า ๒) พระสีทธาธิกพุทธเจ้า และ ๓) พระวิริยาธิกพุทธเจ้า

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นผู้มีความวิริยะ พากเพียรเป็นอย่างยิ่ง ในการปฏิบัติพุทธจริยาวัตร ทั้ง ๓ ประการ ได้แก่ โลกัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์แก่โลก ญาคัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์แก่พระญาติ(ผู้อื่น) และพุทธัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์โดยฐานะเป็นพระพุทธเจ้า(ตน) ตลอดระยะเวลา ๔๕ พรรษาของการตรัสรู้ นับแต่วันตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณตราบกระทั่งดับขันธปรินิพพาน เพราะพระมหากรุณาคุณอันยิ่งใหญ่ที่พระองค์มีต่อมหาชนและสรรพสัตว์ ดังนั้นจึงควรนำความวิริยะพากเพียรของพระองค์มาเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติภาระหน้าที่ของตนเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตน ผู้อื่น สังคม และโลก

๕.๑.๒ พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป

จากการศึกษาวิจัย พบว่า ภัทรกัป หรือ ภัททกัป หรือ ภัทรกัลป์ หมายถึง ช่วงระยะเวลาหนึ่งของพระพุทธศาสนาที่มีความเจริญ เป็นกัปที่ปรากฏขึ้นได้ยากยิ่ง หมู่สัตว์ที่ได้บังเกิดในภัทรกัป จะประกอบด้วยคุณความดีและความสุขเป็นอันมาก หากจะเทียบให้เห็นเป็นระยะเวลาคือจำนวนปีที่มี ๑ นำหน้าตามด้วย ๐ จำนวน ๑๔๐ ตัว เท่ากับจำนวนปีของกัปหนึ่ง ๆ ภัทรกัปนี้เป็นพุทธกาลสมัยที่มีพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติเกิดขึ้นมาตรัสรู้ จำนวน ๕ พระองค์ ได้แก่ พระกุกสันธพุทธเจ้า ๑ พระโกนาคมนะพุทธเจ้า ๑ พระกัสสปะพุทธเจ้า ๑ พระสมณโคดมพุทธเจ้า ๑ และพระศรีอาริยเมตไตรยพุทธเจ้า ๑ (ช่วงปัจจุบันกัปของโลกขณะนี้ ถือว่าอยู่ระหว่างพุทธสมัยของพระสมณโคดม-พุทธเจ้า พระพุทธเจ้าพระองค์ที่ ๔ แห่งภัทรกัป)

ทั้งนี้ พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ ในภัทรรกัณฑ์ เป็นผู้ที่มีพระปัญญาอันยิ่ง บรรลุพระสัพพัญญู-
 ตาญาณ ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นผู้ที่มีพระบริสุทธิคุณ กอปรด้วยน้ำพระทัยแห่งพระเมตตา
 ธรรมอันหาที่สุดมิได้ เป็นผู้ที่มีพระมหากรุณาคุณที่ยิ่งใหญ่ ทรงนำเหล่าเวไนยสัตว์จำนวนมากไม่มีที่สุด
 ไม่มีประมาณให้พ้นจากสงสารวัฏแห่งทุกข์ พระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์ มีคุณสมบัติและพระจริยวัตร
 แห่งพระพุทธเจ้าที่เหมือนกันหลายประการ แต่มีปุมพระพุทธประวัติพุทธจริยาบางประการที่แตกต่าง
 กัน ที่เรียกว่า เวมัตตะ หมายถึง ความแตกต่างกัน ๘ อย่าง คือ อายุเวมัตตะ (พระชนมายุ) ปมาณ-
 เวมัตตะ (ขนาดพระวรกาย) กุลเวมัตตะ (ตระกูล) ปธานเวมัตตะ (การบำเพ็ญเพียร) รัศมีเวมัตตะ
 (รัศมีกาย) ยานเวมัตตะ (ยานที่ใช้ในการออกอภิเนษกรรมณี) โภธิเวมัตตะ (โภธิบัลลังก์) และบัลลังก
 เวมัตตะ (ขนาดของบัลลังก์)

และเหตุที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายไม่เสด็จอุบัติขึ้นพร้อมกัน ด้วยเหตุ ๓ ประการ คือ ๑) หาก
 เกิดมาพร้อมกัน ย่อมไม่เป็นเอก ย่อมไม่ใช่ผู้มหัศจรรย์ ๒) ธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นธรรมที่มีอุเทศ
 เดียวกัน หากเกิดขึ้นพร้อมกัน ธรรมนั้นย่อมไม่ชื่อว่า ธรรมวิเศษ และ ๓) จะเป็นสาเหตุให้สาวกเกิด
 การวิวาททะเลาะกัน อันจะทำให้เกิดสังฆเภทขึ้นได้

๕.๑.๓ วิเคราะห์คุณค่าการศึกษาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรรกัณฑ์

การวิเคราะห์คุณค่าการศึกษาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรรกัณฑ์ จำแนกเป็น ๓ ด้าน
 ได้แก่ ด้านการบำเพ็ญบารมี ๑ ด้านพระอายุของพระพุทธเจ้า ๑ และ ด้านการปรับใช้หลักธรรม ๑
 ดังต่อไปนี้

ด้านการบำเพ็ญบารมี

คุณค่าการศึกษาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรรกัณฑ์ ด้านการบำเพ็ญเพียร หมายถึง
 คุณประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาเรื่องพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรรกัณฑ์ เกี่ยวกับ การบำเพ็ญเพียร
 สร้างบารมีธรรม ตามปณิธานปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้า

จากการศึกษาพบว่า พระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์ทรงเป็นแบบอย่างแห่งการกระทำความ
 เพียร ในการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งมีความปรารถนาสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างมุ่งมั่น จะต้องมีความตั้งมั่นมี
 ปณิธานในการที่จะกระทำสิ่งนั้น ๆ อย่างเด็ดเดี่ยว จะต้องมีความมุ่งมั่นของจิตใจ และความมุ่งมั่นใน
 การปฏิบัติทั้งทางกายและวาจา เพื่อให้กระทำสิ่งนั้น ๆ ได้บรรลุผลสำเร็จ ในการบำเพ็ญเพียรเบื้องต้น
 เช่น ในการรักษาศีล ๕ ข้อ อันเป็นข้อปฏิบัติพื้นฐานของพุทธศาสนิกชนที่ดี ผู้ปฏิบัติก็จะต้องมีความ
 ปรารถนาทางจิตใจเป็นอันดับแรกว่า ตนจะรักษาศีล ๕ นั้นไม่ให้พร่อง ไม่ให้ต่างพร้อย ไม่ให้ขาด
 จากนั้นจะต้องมีการกล่าววาจาในการตั้งปณิธานนั้นด้วยการอาราธนาศีล ๕ เป็นประจำ นอกจากนั้น
 จะต้องมีความเพียรพยายามบากบั่นมุ่งมั่นที่จะรักษากายวาจาใจของตนในการรักษาศีล ๕ ข้อนั้น
 อย่างแน่วแน่ ยังจะต้องมีความมานะอดทนอดกลั้นอย่างยิ่งไม่ว่าจะมีสิ่งใดมากระทบหรือมาสนั่นคลอนก็
 จะต้องบากบั่นบำเพ็ญเพียรรักษาศีล ๕ นั้นไม่ให้พร่อง ไม่ให้ต่างพร้อย ไม่ให้ขาดตามที่ตั้งปณิธานไว้

ตัวอย่างที่ผู้วิจัยประสบมาด้วยตนเองเกี่ยวกับการบำเพ็ญเพียรได้แก่ การไปปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามโครงการของมหาวิทยาลัย เป็นเวลา ๑๕ วัน ที่วัดเขาบรรจบ นักศึกษาทุกคนจะต้องมีความเพียรในการปฏิบัติตามเวลาดังกล่าว สิ่งที่ได้รับนอกจากจะทำให้ผ่านหลักสูตรของทางมหาวิทยาลัยแล้วยังเป็นช่วงเวลาที่คุณคนได้บำเพ็ญเพียรในการปฏิบัติธรรมรักษาศีลให้บริสุทธิ์บริบูรณ์อันส่งผลดีให้แก่ นักศึกษาทุกคนด้วย

ทั้งนี้ การวิเคราะห์คุณค่าการศึกษาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป ด้านการบำเพ็ญเพียร สรุปผลการวิจัย พบว่า คุณประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาเรื่องพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป เกี่ยวกับ การบำเพ็ญเพียรสร้างบารมีธรรม ตามปณิธานปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้า ของพระโพธิสัตว์ทั้ง ๕ พระองค์ คือ แนวทางหรือหลักการที่บุคคลหนึ่งบุคคลใดจะประสบความสำเร็จกิจใดกิจหนึ่งได้นั้น จะต้อง

(๑) ความพากเพียรพยายามในความตั้งมั่น (ปณิธาน) ทั้งทางใจ แสดงออกทางวาจา และการกระทำที่แน่วแน่ในการทำกิจนั้น ๆ

(๒) มีความพากเพียรในการกระทำนั้น ๆ (ปธาน) อย่างต่อเนื่อง และ

(๓) มีความพากเพียรบากบั่นโดยไม่ย่อท้อ (วิริยะ) ในการปฏิบัติเพื่อทำให้กิจ (หลักธรรม) นั้น ๆ บริบูรณ์ครบถ้วน เพื่อให้บรรลุจุดหมายที่ตั้งไว้

พระพุทธเจ้าทรงเป็นมหาบุรุษต้นแบบในการประพฤติปฏิบัติและการดำเนินชีวิตเพื่อประโยชน์สุขแก่ตนเอง ผู้อื่นและสังคม จะเห็นได้จากกระบวนการแสวงหาความจริงและการค้นพบหนทางการตรัสรู้ของพระองค์ แสดงให้เห็นถึงความเพียรพยายามของมนุษยธรรมที่สามารถทำสิ่งที่ยากให้สำเร็จได้ เริ่มต้นตั้งแต่การตั้งปณิธานที่แน่วแน่ การพิสูจน์ลงมือปฏิบัติด้วยความเพียรที่ยิ่งใหญ่เป็นที่ตั้ง ที่จะเห็นได้ชัดเจนจากเหตุการณ์เมื่อครั้งพระสมณโคตมพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นพระมหาชนก และพุทธประวัติของพระศรีอาริย์เมตไตรย ผู้ได้ชื่อว่าเป็นพระวิริยธิดะพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทุกพระองค์เป็นผู้มีความเพียรเป็นเลิศอย่างยิ่ง

คุณค่าด้านการบำเพ็ญเพียรของพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์สามารถนำมาเป็นต้นแบบที่ดี และควรนำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อให้มนุษย์ประสบผลสำเร็จในหน้าที่การงาน รวมถึงการเอาชนะปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ ด้วยความเพียรพยายามของตนเองอย่างถึงที่สุดทั้งทางกายวาจาและจิตใจ

ด้านอายุของพระพุทธเจ้า

คุณค่าการศึกษาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป ด้านอายุของพระพุทธเจ้า หมายถึง คุณประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาเรื่องพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป เกี่ยวกับ อายุพระชนม์ช่วงระยะเวลาการเผยแผ่ และการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา ของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์

จากการศึกษาพบว่า พระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์ มีพระชนมายุ, ระยะเวลาการครองเพศฆราวาส, ช่วงเวลาการบำเพ็ญเพียรก่อนการตรัสรู้ ช่วงเวลาในการเผยแพร่ และช่วงเวลาของการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาที่แตกต่างกัน และเป็นที่ยอมรับกันดีแล้วว่า พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ จะทรงทำพุทธกิจ ๕ เป็นประจำอย่างต่อเนื่องตลอดพระชนมายุนับแต่ทรงตรัสรู้ และเพราะช่วงระยะเวลาที่มีมากน้อยต่างกันขึ้นอยู่กับอายุขัยของมนุษย์ในแต่ละกาลสมัยนั้นแตกต่างกัน ในบางกาลสมัยมนุษย์มีอายุขัยถึง ๔๐,๐๐๐ ปี แต่บางสมัยมีอายุขัยเพียง ๑๐๐ ปี จึงทำให้จำนวนของสรรพสัตว์ เวลาที่มีมากน้อยต่างกันนั้น จึงทำให้จำนวนของสรรพสัตว์ เหล่าเวไนยสัตว์ทั้งหลายที่ได้พบ ฟังธรรม และบรรลุดุธรรมของพระพุทธองค์ มีจำนวนที่แตกต่างกัน อีกทั้งระยะเวลาการดำรงอยู่ของพระศาสนาที่ต่างกัน ก็ทำให้เกิดจำนวนพุทธบริษัท ๔ ที่แตกต่างกันด้วย

ทั้งนี้การวิเคราะห์ คุณค่าการศึกษาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทร์กับ ด้านอายุของพระพุทธเจ้า สรุปผลการวิจัยพบว่า คุณประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาเรื่องพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทร์กับ ทำให้ทราบว่า ระยะเวลา ของพระชนมายุ, การครองเพศฆราวาส, การบำเพ็ญเพียร, การเผยแพร่ และการดำรงอยู่ของพระศาสนาในพุทธสมัยของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ ที่มากน้อยแตกต่างกันนั้น ย่อมมีผลต่อจำนวนเหล่าเวไนยสัตว์ที่จะได้พบ ฟังธรรม และบรรลุดุธรรม มีความแตกต่างกัน นอกจากนี้ยังมีผลต่อจำนวนพุทธบริษัท ๔ ผู้ทำหน้าที่ธรรมทายาทสืบต่อและเผยแผ่พระศาสนาในแต่ละพุทธสมัยแตกต่างกันด้วย ยิ่งมีระยะเวลายาวนานยิ่งทำให้เหล่าสรรพสัตว์ได้รับฟังธรรมเป็นจำนวนมากขึ้น และมีผู้บรรลุดุธรรมในจำนวนที่เพิ่มมากขึ้นตามลำดับของระยะเวลาการดำรงอยู่ของพระศาสนาในช่วงเวลานั้น ๆ ด้วย

ด้านการปรับใช้หลักธรรม

คุณค่าการศึกษาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทร์กับ ด้านการปรับใช้หลักธรรม หมายถึง คุณประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาเรื่องพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทร์กับ เกี่ยวกับการนำหลักธรรมของพระพุทธเจ้ามาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

จากการศึกษา พบว่า การตรัสรู้ธรรมของพระพุทธเจ้า โดยหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ตรัสรู้ คือ อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ พระพุทธองค์ทรงมี อุเทศเหมือนกัน กล่าวคือหลักธรรมที่ทรงแสดง ทรงแสดงหลักธรรมโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการว่าเป็นธรรมอันจะทำให้สามารถตรัสรู้และพบหนทางแห่งการพ้นจากทุกข์ สามารถนำมาปรับใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์และความสุขของตนเองในการดำเนินชีวิต ทรงตรัสสั่งสอนให้รู้และเข้าใจในหลักธรรมอริยสัจ ๔ ว่าเป็นธรรมตาของความเป็นจริงตามธรรมชาติ สามารถนำมาปรับใช้เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริงทำให้ดำเนินชีวิตได้อย่างสุขสงบ ทรงให้ศึกษาในหลักไตรสิกขาเพื่อประโยชน์และความสุขของตนเองและผู้อื่น สามารถนำมาปรับใช้เพื่อให้อันพึงกระทำตามสถานภาพของแต่ละบุคคล และหลักธรรมที่ทรงเน้นย้ำคือ ความไม่ประมาท อันจะเป็นหนทางไม่ให้เกิดความทุกข์

สามารถนำมาปรับใช้เพื่อไม่ทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาสามารถนำมาประยุกต์เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ทุกปัญหา ไม่ว่าจะปัญหาของตนเองหรือของผู้อื่น จะไม่ทำให้เกิดทุกข์ทั้งปวง อันนำมาซึ่งความสุขและเป็นประโยชน์ต่อตนเองผู้อื่นสังคม สิ่งแวดล้อมและประเทศชาติ เป็นประโยชน์ทั้งในปัจจุบันในภายหน้าและประโยชน์สูงสุด

จะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาและหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา อาทิเช่น โภธิ-ปักขยธรรม ๓๗ อริยสัจ ๔ ไตรสิกขา และมรรคมืองค์ ๘ ประการ สามารถนำมาประยุกต์เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหา ในการทำให้พ้นจากความทุกข์ อันจะเป็นประโยชน์แก่ตนเอง ผู้อื่น สังคม และสิ่งแวดล้อมได้

ทั้งนี้ การวิเคราะห์ คุณค่าการศึกษาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป ด้านการปรับใช้หลักธรรมของพระพุทธเจ้า สรุปผลการวิจัย พบว่า คุณประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาเรื่องพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป เกี่ยวกับการนำหลักธรรมของพระพุทธเจ้ามาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม นั้น คือ ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้สำเร็จนั้น จะต้องเป็นคนประพฤติตนตามกระบวนการของหลักมรรคมืองค์ ๘ ประการ อันได้แก่ ความเห็นชอบ ความคิดชอบ การเจรจาชอบ การกระทำชอบ การเลี้ยงชีพชอบ ความเพียรชอบ ความระลึกชอบ และความตั้งมั่นชอบ โดยเมื่อได้ปฏิบัติตามกระบวนการนี้แล้ว จะสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ทุกปัญหา ไม่ว่าจะปัญหาของตนเองหรือของผู้อื่น จะไม่ทำให้เกิดทุกข์ทั้งปวง อันจะเป็นประโยชน์ต่อตนเองผู้อื่นสังคม สิ่งแวดล้อมและประเทศชาติ เป็นประโยชน์ทั้งในปัจจุบันในภายหน้าและประโยชน์สูงสุด ได้ด้วยประการนี้

๕.๒ การอภิปรายผล

จากผลการวิจัย พบว่าพระพุทธเจ้าในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นผู้มีความพากเพียรพยายามสูงสุดในการบำเพ็ญบารมีธรรม เพื่อค้นหาความจริงที่แท้ มุ่งแสวงหาทางพ้นจากทุกข์ทั้งปวง จากสังสารวัฏ “นิพพาน” เป็นเป้าหมายสูงสุด เป็นพระผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ ตรัสรู้กฎธรรมชาติดีมีอยู่ตามธรรมชาตินั้น ทรงนำมาบอกเปิดเผยแจ่มแจ้งทำให้ผู้อื่นเข้าใจตามได้ สอนผู้อื่นให้รู้ตาม บำเพ็ญบารมีจนสมบูรณ์ ทรงตั้งพระพุทธศาสนาขึ้นได้ในโลก พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้มีความวิริยะ พากเพียรเป็นอย่างยิ่ง ในการปฏิบัติพุทธจริยาวัตร ทั้ง ๓ ประการ ได้แก่ โลกัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์แก่โลก ญาติตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์แก่พระญาติ(ผู้อื่น) และ พุทธัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์โดยฐานะเป็นพระพุทธเจ้า (ตน) ควรนำความวิริยะพากเพียรของพระพุทธองค์มาเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติภาระหน้าที่ของตนเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองผู้อื่นสังคมและโลก สอดคล้องกับงานวิจัยของ

ชลดา โกพัตตา ที่ศึกษาเรื่อง “คติความเชื่ออดีตพุทธเจ้าในสังคมไทยพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๔” ผลการศึกษาพบว่า พระพุทธเจ้าคือผู้ที่บำเพ็ญบารมีมาอย่างอุกฤษฏ์สมบูรณ์ตามขั้นตอนจนบรรลุโพธิญาณ เป็นผู้มุ่งแสวงหาและพบความรู้ที่นำไปสู่การหลุดพ้นจากสังสารวัฏ “นิพพาน” ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ทรงบำเพ็ญอย่างอุกฤษฏ์และสมบูรณ์

จากการวิจัยพบว่า พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัปพระองค์ ได้แก่ พระกกุสันธพุทธเจ้า ๑ พระโกนาคมนะพุทธเจ้า ๑ พระกัสสปะพุทธเจ้า ๑ พระสมณโคดมพุทธเจ้า ๑ และพระศรีอาริยมตไตรยพุทธเจ้า ๑ พระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์เป็นผู้มีพระปัญญาอันยิ่ง บรรลุพระสัพพัญญู-ตาทญาณ ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นผู้ที่มีพระบริสุทธิคุณ กอปรด้วยน้ำพระทัยแห่งพระเมตตาธรรมอันหาที่สุดมิได้ เป็นผู้ที่มีพระมหากรุณาคุณที่ยิ่งใหญ่ พระพุทธองค์ทั้ง ๕ พระองค์ทรงมีคุณสมบัติที่เหมือนกัน ๑๖ ประการ โดยทรงมีปุมพระพุทธรูปประวัติพุทธจริยาบางประการที่แตกต่างกัน ที่เรียกว่า เวมัตตะ หมายถึง ความแตกต่างกัน ๘ อย่าง คือ อายุเวมัตตะ ปมาณเวมัตตะ กุลเวมัตตะ ปธานเวมัตตะ รัศมีเวมัตตะ ยานเวมัตตะ โพธิเวมัตตะ บัลลังกเวมัตตะ ทั้งนี้เหตุที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายไม่เสด็จอุบัติขึ้นพร้อมกัน ด้วยเหตุ ๓ ประการ คือ ๑) หากเกิดมาพร้อมกัน ย่อมไม่เป็นเอก ย่อมไม่ใช่ผู้มหัศจรรย์ ๒) ธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นธรรมที่มีอุเทศเดียวกัน หากเกิดขึ้นพร้อมกัน ธรรมนั้นย่อมไม่ชื่อว่า ธรรมวิเศษ และ ๓) จะเป็นสาเหตุให้สาวกเกิดการวิวาททะเลาะกัน อันจะทำให้เกิดสังฆเภทขึ้นได้ ทั้งนี้สอดคล้องกับ พระมหาสุขพัฒน์ อนนทจารย ที่อธิบายใน “กว่าจะมาเป็นพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์” และ พระสันติ สิทธิสมบูรณ์ (ถ่องอาจ) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทกับมหายาน” ผลการศึกษาพบว่า พระโพธิสัตว์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง ผู้บำเพ็ญบารมีเพื่อการตรัสรู้ เป็นพระพุทธเจ้า โดยที่จำต้องประพฤติปฏิบัติตนด้วยหลักธรรม สโมธาน ๘ และบำเพ็ญบารมี ๑๐ ให้บริบูรณ์เป็นต้นด้วย ผลการเปรียบเทียบพบว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทยึดหลักการบำเพ็ญบารมี ๑๐ ทศ แบ่งเป็น ๓ ลำดับชั้น... จุดมุ่งหมายสูงสุดของฝ่ายเถรวาทโดยทั่วไปอยู่ที่อรหัตตภาวะ คือ ความเป็นพระอรหันต์สิ้นกิเลสโดยสิ้นเชิง

จากการวิจัยพบว่า คุณค่าการศึกษาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป สามารถจำแนกเป็น ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านการบำเพ็ญบารมี ๑ ด้านพระชนมายุของพระพุทธเจ้า ๑ และ ด้านการปรับใช้หลักธรรม ๑ ทั้งนี้ด้านการบำเพ็ญบารมี พระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์ทรงเป็นแบบอย่างแห่งการกระทำความเพียร ในการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งมีความปรารถนาสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างมุ่งมั่น จะต้องมีความตั้งมั่นมีปณิธานในการที่จะกระทำสิ่งนั้น ๆ อย่างเด็ดเดี่ยว จะต้องมีความมุ่งมั่นของจิตใจ และความมุ่งมั่นในการปฏิบัติทั้งทางกายและวาจา สอดคล้องกับ ปัญญา ใช้บางยาง และคณะ อธิบายไว้ในหนังสือ “ตามรอยพระพุทธประวัติ ๘๐ พรรษา การเสด็จอุบัติขึ้นในโลกของพระบรมศาสดา” ว่าผู้ตั้งความปรารถนาพุทธภูมิ ตั้งความปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าในภายภาคหน้า มีธรรมสโมธาน ๘

ประการโดยสมบูรณ์ ทั้งนี้ยังสอดคล้องกับ พระวรมน ขนฺติโก (วัตถุมมา) ทำการศึกษาเรื่อง “ศึกษา สัมมปธาน ๔ อันเป็นองค์แห่งการบรรลุธรรม” ผลการศึกษาพบว่า การบรรลุธรรมจำเป็นต้องประกอบด้วย การปฏิบัติความเพียรอย่างยิ่งเพื่อให้บรรลุมรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ ทั้งนี้ต้องประกอบด้วย สัมมปธาน ๔ เพื่อความเกื้อหนุนต่อการบรรลุธรรม ส่วนด้านพระชนมายุของพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์ หมายถึง คุณประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาเรื่องพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป เกี่ยว กับ อายุพระชนม์ ช่วงระยะเวลาการเผยแผ่ และการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา ช่วงระยะเวลาที่มีมากน้อย ต่างกันนั้น จึงทำให้จำนวนของสรรพสัตว์ เหล่าเวไนยสัตว์ทั้งหลายที่ได้พบ ฟังธรรม และบรรลุธรรมของ พระพุทธองค์ มีจำนวนที่แตกต่างกัน อีกทั้งระยะเวลาการดำรงอยู่ของพระศาสนาที่ต่างกัน ก็ทำให้เกิด จำนวนพุทธบริษัท ๔ ที่แตกต่างกันด้วย สอดคล้องกับงานวิจัยของสุรจักร กาญจนินทุ “การศึกษาเรื่อง พระอรหันต์ ๔ ประเภทในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” และ สฤษณ์ ธรราช-กฤษกร ที่ศึกษาเรื่อง “การศึกษา เรื่องพุทธานุภาพ” ผลการวิจัยพบว่า ช่วงเวลาของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ ที่ได้ทรงบำเพ็ญบารมีมีผล ต่อจำนวนสรรพสัตว์ที่จะได้บรรลุธรรมในพุทธสมัยนั้น ๆ ส่วนในด้านการปรับใช้หลักธรรม หมายถึง คุณประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาเรื่องพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัป เกี่ยวกับการนำหลักธรรม ของพระพุทธเจ้ามาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม พระพุทธศาสนา โดยหลักธรรมคำสอน สำคัญของพระพุทธศาสนา อันได้แก่ อริยสัจ ๔ ไตรสิกขา และมรรคมีองค์ ๘ ประการ สามารถนำมา ประยุกต์เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหา ในการทำให้พ้นจากความทุกข์ อันจะเป็นประโยชน์แก่ตนเอง ผู้อื่น สังคม และสิ่งแวดล้อมได้ คุณประโยชน์ที่ได้รับจากการนำหลักธรรมของพระพุทธเจ้ามาปรับใช้ให้เป็น ประโยชน์ต่อตนเองและสังคมนั้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระบุญเทียน พุทธวโร(ปัญญาแก้ว) ทำการศึกษาเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์เรื่องพระโพธิสัตว์ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ผลการวิจัยพบว่า พระ โพธิสัตว์ตั้งใจปฏิบัติธรรมเพื่อการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เพื่อที่จะให้ตนและสรรพสัตว์หลุดพ้นจาก วัฏสงสาร โดยทรงสั่งสอนให้พุทธบริษัทนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนาไปใช้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้ สำเร็จได้ โดยผู้ปฏิบัติและประพฤติตนตามกระบวนการของหลักมรรคมีองค์ ๘ ประการ อันได้แก่ ความ เห็นชอบ ความคิดชอบ การเจรจาชอบ การกระทำชอบ การเลี้ยงชีพชอบ ความเพียรชอบ ความระลึก ชอบ และความตั้งมั่นชอบแล้ว จะสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ทุกประการ ไม่ว่าจะปัญหาของ ตนเองหรือของผู้อื่น จะไม่ทำให้เกิดทุกข์ทั้งปวง อันจะเป็นประโยชน์ต่อตนเองผู้อื่นสังคม สิ่งแวดล้อม และประเทศชาติ เป็นประโยชน์ทั้งในปัจจุบันในภพหน้าและประโยชน์สูงสุด

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. นำแนวคิด เรื่องความเพียร การสร้างบารมี ๑๐ เป็นแนวทางเพื่อส่งเสริมความดี มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต (ประโยชน์ปัจจุบัน)

๒. นำแนวคิดในเรื่องความเพียรมาประยุกต์เป็นสื่อการเรียนการสอนเพื่ออบรมเยาวชนให้เป็นผู้ใหญ่มีความพากเพียรพยายาม (ประโยชน์อนาคต) เพื่อเป็นการเผยแพร่และสืบสานพระพุทธศาสนาตามหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนที่ดี

๓. นำแนวคิดของหลักธรรมโพธิปักขิยธรรม ๓๗ มาประยุกต์ใช้ในการอบรมบ่มเพาะจิตใจ เพื่อสนับสนุนให้เป็นผู้มีศีลสมาธิและปัญญา มีจิตใจที่ติงาม เป็นผู้รู้ผู้ตื่นผู้เบิกบาน (ประโยชน์สูงสุด) เพื่อทำหน้าที่พุทธบริษัทที่ดีของพระพุทธศาสนา

๔. นำแนวคิดอริยสัจ ๔ และไตรสิกขา มาใช้เป็นแนวทางในการอบรมจิตใจของตนเองอยู่เนื่อง ๆ ใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหา เพื่อให้เห็นตามความเป็นจริงของปัญหานั้น ๆ

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะปฏิบัติการ

๑. มีความเพียรในการปฏิบัติตนด้วยหลักอิทธิบาท ๔ เพื่อความสำเร็จในการทำกิจต่าง ๆ (ประโยชน์ตน)

๒. มีความเพียรในการฝึกฝนจิตใจด้วยหลักบารมี ๑๐ ทำตนผู้มีความกรุณาเมตตาเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่นทั้งสรรพสัตว์และมนุษย์ด้วยกันเอง (ประโยชน์ผู้อื่น)

๓. มีความเพียรในการประพฤติปฏิบัติตน โดยอาศัยหลักการตั้งปณิธาน เพื่อเป็นแรงบันดาลใจในการดำเนินชีวิตให้บรรลุจุดหมายที่ตั้งไว้

๔. มีความเพียรในการประพฤติตนเป็นคนดีสร้างความดีด้วยหลักสัมมัตตปธาน ๔ โดยไม่ทอดทิ้งต่ออุปสรรคต่าง ๆ

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะเพื่องานวิจัย

๑. ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบคุณลักษณะพิเศษของพระพุทธเจ้าในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทและมหายาน

๒. ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบคุณค่าของพระพุทธเจ้าที่มีปรากฏในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทและมหายาน

๓. ศึกษาวิเคราะห์พุทธการกธรรม หรือบารมี ๑๐ ธรรมเพื่อการบรรลุนิพพาน

๔. ศึกษาธรรมสโมทาน ๘ คุณสมบัติอันเป็นเหตุให้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า

๕. ศึกษาวิเคราะห์พุทธลักษณะอันเป็นมงคลของพระพุทธเจ้าในเชิงพุทธศิลป์

๖. ศึกษาวิเคราะห์กุศลกรรมที่ทำให้ได้พระมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการของพระพุทธเจ้า

๗. ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่มีความเพียรเป็นองค์ประกอบ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยรามคำแหง, มูลนิธิ. พระไตรปิฎก ฉบับภาษาบาลี (๔๕ เล่ม) เล่มที่ ๑๐, ๑๑, ๑๒.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๕.

_____. พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย. เล่มที่ ๑๐, ๑๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๕.

_____. พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหาวิทยาลัยรามคำแหง (๙๑ เล่ม). เล่มที่ ๑๑, ๑๕, ๑๖, ๔๒, ๗๐, ๗๓ และ ๗๔. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๖.

ข้อมูลทุติยภูมิ

๑) หนังสือทั่วไป

กรมพระปรมาภิไธยวชิราวุธ, สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ. สมุดภาพปฐมสมโพธิกถา. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๕๔.

กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า. มหาวงศ์สังเขป. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๑.

_____. พุทธาทุทธประวัติ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๘.

กิริติ บุญเจือ. สารานุกรมปรัชญา. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒.

ธนิต อยู่โพธิ์ (แปล). นิทานกถา พระพุทธประวัติตอนต้น ฉบับพระพุทธโฆสเถระ. กรุงเทพมหานคร : กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๓๐.

บารมี. พระพุทธเจ้าองค์ใหม่ที่จะตรัสรู้ต่อจาก “เจ้าชายสิทธัตถะ”. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐.

ประภาส สุรเสน (แปล). พระคัมภีร์อนาคตวงศ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐.

ปัญญา ไข่มุก และคณะ. ตามรอยพระพุทธประวัติ ๘๐ พระพรรษา การเสด็จอุบัติขึ้นในโลกของพระบรมศาสดา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๕๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๙. กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๕๓.

_____ . พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย. พิมพ์ครั้งที่ ๓๒. กรุงเทพมหานคร : กองทุน ป.อ. ปยุตโต เพื่อเชิดชูธรรม, ๒๕๕๕.

พระพุทธโฆสเถระ (รจนา). สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ) (แปล). คัมภีร์วิสุทธิมรรค. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : ธนาเพรส, ๒๕๕๔.

พระมหาสุขพัฒน์ อนนทจารย์, ดร. กว่าจะเป็นพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์. กรุงเทพมหานคร : ลูก ส. ธรรมภักดี, ๒๕๕๗.

พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ จิตภาโณ). ธรรมปริทรรศน์. กรุงเทพมหานคร : สภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๖.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

รวี สิริอิสสระนันท์. (บรรณาธิการ). ตำนานมูลศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๑๙. นนทบุรี : ศรีปัญญา, ๒๕๕๗.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : นานมี บุ๊คพับลิเคชั่น, ๒๕๕๖.

สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว). (๒๕๕๕). สวดมนต์ฉบับหลวง. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

สุริย์ มีผลกิจและวิเชียร มีผลกิจ. พระพุทธประวัติ. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : คอมพิวเตอร์, ๒๕๕๙.

อุทิส ศิริวรรณ. ศ.ดร. คำสอนในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: สมาคมผู้ทำคุณประโยชน์เพื่อพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๔.

๒) บทความและวารสาร

จำลอง หะรินสุต. (๒๕๔๐). “พระไตรปิฎกคัมภีร์หลักธรรมของพระพุทธศาสนา”. วารสารอภิธรรม. ฉบับ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๐. (หน้า ๑-๑๑). กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม.

ชลดา โกพัตตดา. (๒๕๕๖). “คติความเชื่ออดีตพุทธเจ้าในสังคมไทยพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๔”. วารสารศิลปศาสตร์. ๑๓ (๑). (หน้า ๗๗-๑๐๓). กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์.

๓) เอกสารอิเล็กทรอนิกส์

ชาครี ความคิดเห็นที่ ๔๗, (มิถุนายน ๒๕๕๘๗). “เกร็ดจากละครพระพุทธเจ้ามหาศาสดาโลก#๗”.

<<https://pantip.com/topic/33782473>> (สืบค้นเมื่อ ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๐).

พระพุทธเจ้าพระองค์ใหม่, ๒๕๕๐, หน้า ๕๔ และ ชาศรี ความคิดเห็นที่ ๔๗, มิถุนายน ๒๕๕๘, เกร็ด
จากละครพระพุทธเจ้ามหาศาสดาโลก#๗, แหล่งที่มา <https://pantip.com/topic/33782473> (สืบค้นเมื่อ ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๐).

เว็บไซต์ ๘๔๐๐๐ ดอท โออาร์จี. (๑๑ มิถุนายน ๒๕๕๕). “เรื่องธรรมดาของพระพุทธเจ้า”. <http://84000.org/tipitaka/attha/attha.php?b=33.2&i=27>. (สืบค้นเมื่อ ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๐).

๔) วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์ และงานวิจัย

พระบุญเทียน พุทธวโร (ปัญญาแก้ว). “ศึกษาวิเคราะห์เรื่องพระโพธิสัตว์ในอนุภาคลุ่มแม่น้ำโขง”.
วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระมหาวีรชิต ญาณคุณ (เขียวชาญ). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์คุณค่าของคติความเชื่อเรื่องพระศรี
อารยเมตไตรยในพุทธปรัชญาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระวรมน ขนดีโก (วัตถุมา). “ศึกษาสัมปปธาน ๔ อันเป็นองค์แห่งการบรรลุดธรรม”. วิทยานิพนธ์
ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระสันติ สิทธิสมบุรณ์ (ถ่อออง). “การศึกษาเปรียบเทียบการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ในคัมภีร์
พระพุทธานุชาตเถรวาทกับมหายาน. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต.
สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๕๔.

สฤกษ์ ธรรมชัยคุณ. (๒๕๕๐). “การศึกษาเรื่องพุทธานุภาพ”. สารนิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต.
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

สุรจักร กาญจนินทุ. (๒๕๕๐). “การศึกษาเรื่องพระอรหันต์ ๔ ประเภท ในคัมภีร์พระพุทธานุชาตเถรวาท”.
สารนิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช
วิทยาลัย.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ-สกุล : รัตนมณี ละออง
- วัน เดือน ปีเกิด : ๑๓ มกราคม ๒๕๒๔
- สถานที่เกิด : แขวงปทุมวัน เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร
- สถานที่อยู่ปัจจุบัน : ๕๕๕/๑๓๕ B-Avenue ถนนสุขุมวิท แขวงอโศก
เขตสายไหม กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๒๐
- การศึกษา
- พ.ศ. ๒๕๕๑ : จบปริญญาตรีรัฐศาสตรบัณฑิต เอกการปกครองและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
- พ.ศ. ๒๕๕๒ : Certificate Introduction to Natural Therapies at Stotts Cengage Education College, Lower Hutt, New Zealand.
- พ.ศ. ๒๕๕๒ : Essence Certificate Course in Acute Prescribing Homeopathy at Auckland College of Classical Homeopathy, Auckland New Zealand.
- พ.ศ. ๒๕๕๓ : จบอนุปริญญา สาขาการบำบัดรักษาด้วยอัญมณี ผลึกคริสตัล และผู้เชี่ยวชาญด้านหินสีตามความเชื่อชาวอียิปต์โบราณ เทวนิยม (เทพเจ้ากับหินสีตามความเชื่อของชาวอียิปต์) จากสถาบัน Iris International School of Colour Therapy ประเทศอังกฤษ
- พ.ศ. ๒๕๕๓ : จบประกาศนียบัตรในด้านพลังปรางค์เพื่อการบำบัดและเยียวยาพลังชีวิต จาก สถาบัน BSY ประเทศอังกฤษ
- พ.ศ. ๒๕๕๓ : จบประกาศนียบัตร นักบำบัดโรคด้วยพลังออร่า พลังแห่งจักระ, พลังการกระตุ้นด้วยหินสีศักดิ์สิทธิ์ตามรังสีรุ่ง จากสถาบัน Reiki Rays ประเทศสหรัฐอเมริกา

ประสบการณ์การทำงาน

- พ.ศ. ๒๕๕๓ – ปัจจุบัน : เป็นนักพยากรณ์ของมูลนิธิสิริวัฒนาเซสเซียร์เพื่อผู้พิการ
ในพระบรมราชานุเคราะห์

- : เป็นนักเขียนลงหนังสือแนวการพยากรณ์ให้กับ Book smile 7-11 และร้านหนังสือชั้นนำทั่วไป
- : เป็นเจ้าของรายการทีวีทางช่อง Five Channel ปัจจุบัน

